UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav etnologie

Věra Svobodová

ČESKÉ SPOLEČENSKÉ ZPĚVNÍKY JAKO KULTURNÍ FENOMÉN DRUHÉ POLOVINY 19. A PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ

Pohled na problematiku společenských zpěvníků na základě vytvořené počítačové databáze rozsáhlého souboru nově dostupných pramenů

CZECH SOCIAL SONGBOOKS AS A CULTURAL PHENOMENON IN THE SECOND HALF OF THE 19th AND THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURIES

Obor: etnologie
Forma studia: kombinované
Akademický rok: 2008/2009
Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. LUBOMÍR TYLLNER, CSc.

PROHLAŠUJI,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne ..... Podpis .....

Obsah

(název) *(strana)*

1/ Úvod 4
2/ Vznik a rozvoj českého společenského zpěvu v první polovině 19. století 7
3/ Kodifikace českého společenského zpěvu – Pichlův společenský zpěvník český 1851 21
4/ Sto let fenoménu – společenské zpěvníky 1848–1948 47
5/ Přehled výzkumu společenského zpěvu a zpěvníků 76
6/ Vznik, principy a možnosti využití elektronické databáze zpěvníků 86
7/ Závěr 112
České společenské zpěvníky... Resumé 114
Czech social songbooks... Summary 115
Přílohy: 116
Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků 117
Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků 127
Soupis společenských písní 1. vydání Pichlova společenského zpěvníku 147
Výskyt těchto písní ve vybraných následujících společenských zpěvnících 179
Textaři a skladatelé těchto písní (medailony) 183
Barevné obrazové přílohy 196
Černobílé obrazové přílohy 209
Literatura 255
Primární prameny 268
Sekundární prameny 269

1/ Úvod

Myšlenka aktualizovat Václavkův–Smetanův Soupis společenských zpěvníků (SSZ)[1] publikovaný v *Českém národním zpěvníku* (1940, 1949) vznikla v průběhu odborné praxe, kterou jsem absolvovala v Etnologickém ústavu AV ČR, v. v. i., na oddělení etnomuzikologie. Seznámila jsem se tu s významným fondem českých společenských zpěvníků, shromážděných v souvislosti se zpracováváním sbírky Václava Pletky, již ústav nedávno získal. Spolu s příslušnými svazky ústavní knihovny a s několika drobnějšími soukromými sbírkami se jedná o soubor přibližně 400 exemplářů společenských zpěvníků (některé tituly se ve stejném vydání vyskytují dvakrát i třikrát), nehledíc ke zpěvníkům dalších druhů, jichž jsou zde také stovky. Srovnání několika prvních svazků s bezmála sedmdesát let starým soupisem však hned na začátku ukázalo, že pouhé rozšíření Václavkovy–Smetanovy práce o nová čísla na základě aplikace jimi zavedeného systému je z hlediska současných výzkumných potřeb nevyhovující. Celkový pohled na obraz společenských zpěvníků by se přidáním několika nově objevených titulů v podstatě nezměnil, a přitom je třeba jej aktuálně přehodnotit.

Společenský zpěv a jeho reflexe ve společenských zpěvnících, jev považovaný v polovině 30. let 20. století, kdy vznikala práce obou autorů, za uzavřený, vstoupil v období německé okupace do další vlny své existence, po roce 1948 přešel plynuleji než by se zdálo ve zpěv masový[2] a znovu ožil ještě jako reakce na okupaci sovětskou. V průběhu těchto časových vln se sice měnilo složení repertoáru společenských zpěvníků, kmenový písňový základ však zůstával v podstatě stejný. Všestranně se zvyšovala profesionální úroveň formální stránky oficiálních zpěvníků, ale přibývalo také amatérských rozmnoženin. Zdokonalení a zlevnění nototisku převrátilo poměr zpěvníků s písňovými texty a notovaných zpěvníků výrazně ve prospěch zpěvníků s nápěvy. K šíření společenských písní se kromě zpěvníků a hudebnin připojila další média: malé šlágrové edice, odborně

[1] Bedřich Václavek – Robert Smetana: Soupis společenských zpěvníků. In: B. Václavek – R. Smetana: *Český národní zpěvník.* Praha 1940, 2., doplněné vydání Praha 1949: 61–79.

[2] Různé mládežnické zpěvníky, zpěvníky budovatelských písní a zpěvníky tradičních, ale i nových lidových písní ponechávaly zprvu jako součást svého repertoáru některé společenské, zpočátku i sokolské písně.

zpracované výbory,[3] gramofonové desky, v menší míře též rozhlas a televize. Retrospektivní zvukové edice[4] vyvolaly novou vlnu zájmu o společenskou píseň v tehdejším Československu (*Saužení lásky*), ale i mezi krajany v cizině (*České písně vlastenské*), pod jejich přímým vlivem došlo k revitalizaci a k refolklorizaci některých společenských písní (Přijde jaro, přijde..., Vystavím si skrovnou chaloupku..., Je to chůze po tom světě...).

Již tento letmý pohled na proměny a návraty společenské písně naznačil, že bude nutné Václavkův–Smetanův soupis revidovat, doplnit nejen nové tituly a vydání, ale i mnohé další údaje k položkám dosavadním a především že bude třeba změnit formu této dokumentace. Rozhodla jsem se proto přistoupit k vytvoření moderní elektronické databáze, která by umožnila katalogizovat jednotlivé zpěvníky v rozsahu a v podobě potřebné pro současný vědecký výzkum. Principy tohoto katalogu zpěvníků a dalšími možnostmi jeho využití se zabývám v 6. kapitole své práce. Údaje pro počítačové katalogizační karty jsem získávala na základě analýzy dostupných exemplářů společenských zpěvníků, Václavkův–Smetanův soupis jsem používala v případě fyzické nedostupnosti svazku jako pomocný pramen, stejně tak Zíbrtův *Bibliografický přehled českých národních písní*[5] a některé další zdroje. Do katalogu bylo zaneseno celkem 314 titulů či jednotlivých vydání společenských zpěvníků, v budoucnu počítám se zpracováním ostatních zpěvníkových okruhů z fondů Etnologického ústavu a následně také dalších institucí. Pro rychlou orientaci v problematice společenské písně a jejího šíření i k účelům statistickým jsem z nejdůležitějších údajů v katalogu vyabstrahovala aktualizovaný soupis společenských zpěvníků; je uveden v příloze a nahrazuje zároveň seznam primárních pramenů této diplomové práce. Sekundární prameny (básnické sbírky, hudebniny, časopisy ad.) jsou na závěr připojeny k literatuře.

Na základě analýzy tohoto rozsáhlého materiálu a s použitím dosavadních výsledků výzkumu společenského zpěvu a zpěvníků, jehož komentovaný přehled tvoří 5. kapitolu, jsem přistoupila k přehlednému výkladu vzniku a rozvoje společenského zpěvu v první polovině 19. století (2. kapitola) a posléze stoleté

---

[3] *Český národní zpěvník*. Zpracovali Bedřich Václavek a Robert Smetana. Praha 1940; *Lyrika českého obrození (1750–1850)*. Výbor Vojtěcha Jiráta. Praha 1940; *Zpěv českého obrození (1750–1866).* Výbor Mirko Očadlíka. Praha 1940; *Letáky z roku 1848*. Uspořádal Miloslav Novotný. Praha 1948; *Písně roku 1848*. Vydala Jaroslava Václavková. Praha 1948; *Český národní zpěvník.* 2. vydání. Praha 1949; *Český revoluční zpěvník*. Sestavili Vladimír Karbusický a Jaroslav Vanický. Praha 1953.

[4] *České písně vlastenské.* LP Skiffle Kontra. Supraphon 1970. *Saužení lásky.* LP Spirituál kvintet. Supraphon 1981.

[5] Čeněk Zíbrt: *Bibliografický přehled českých národních písní*. Praha 1895, zejm. III. kapitola, s. 27–57.

tradice společenských zpěvníků (4. kapitola). Zvláštní pozornost jsem věnovala Pichlovu *Společenskému zpěvníku českému*,[6] jehož materiálový, kodifikační a inspirační význam stále zůstává nedoceněn; 3. kapitolu své práce považuji za přípravnou studii k jeho případnému kritickému vydání. Pořadí kapitol této diplomové práce jsem volila chronologicky, se stálým zřetelem k dobovým souvislostem. Nejprve je tedy podán výklad historie českého společenského zpěvu od vzniku do roku 1848, následuje pojednání o fenoménu společenských zpěvníků (1848 – 1948), pak přehled dosavadního výzkumu společenské písně a teprve poté jsou popsány principy a možnosti využití nově vytvořené počítačové databáze zpěvníků. V čele příloh stojí tabulka s aktualizovaným soupisem společenských zpěvníků, pokračují soupisy sestavovatelů, nakladatelů, tiskařů a ilustrátorů společenských zpěvníků, dále soupis společenských písní prvního vydání Pichlova zpěvníku, výskyt těchto písní v následujících zpěvnících, medailony jejich textařů a skladatelů a konečně barevné i černobílé tabule (ukázky katalogizačních karet z databáze, faksimile obálek, titulních listů a ukázek sazby společenských zpěvníků).

Úvodem ještě terminologická poznámka: s termíny *sbírka*, *zpěvník* a *hudebnina* se pracuje tak, jak je obsah jejich pojmů běžně zúžen ve folkloristické literatuře. Ve stručnosti: *sbírka* je chápána jako původní soubor písní a jejich variant, rukopisný nebo tištěný, získaný zápisem v terénu nebo z autopsie (básnická sbírka je soubor původních básní). *Zpěvník* je soubor písní přejatých z jiných sbírek a zpěvníků (ale může tam být i jistý podíl vlastních zápisů), sloužící především jako opora paměti (suma písní a jejich texty); zpěvník s nápěvy se užívá také ke zpěvu z not. *Hudebnina* je soubor notového materiálu určený jako podklad k výuce hudby a k domácímu i veřejnému koncertnímu provozování; hudebnina bývá většího formátu a její podstatou je notová sazba.[7] V praxi se pojmy někdy zaměňují nebo směšují: Jindřichův *Chodský zpěvník*[8] je z odborného pohledu sbírka; Pospíšilova *Sbírka písní vlasteneckých*[9] je zpěvník; Chmelenského–Škroupův měsíčník *Věnec ze zpěvů vlastenských*[10] je hudebnina – obsahuje písně v úpravě pro zpěv s doprovodem klavíru, později i v dalších druzích úprav.

---

[6] Josef Bojislav Pichl: *Společenský zpěvník český*. Praha 1851 u nakladatele Jaroslava Pospíšila.
[7] Širší pojetí těchto pojmů přináší *Slovník české hudební kultury*. Praha 1997, s. 347 (hudebnina), s. 809–810 (sbírka), s. 1028 (zpěvník).
[8] Jindřich Jindřich: (*Jindřichův*) *Chodský zpěvník* I–VIII. Kdyně–Domažlice–Praha 1926–1955.
[9] Anonym: *Sbírka písní vlasteneckých* I–V. Praha 1861–1898 u Jaroslava Pospíšila.
[10] *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským. S průvodem fortepiána* I–VI. Praha 1835–1839, 1843–1844; podrobnější bibliografický údaj viz sekundární prameny vzadu za literaturou.

2/ Vznik a rozvoj českého společenského zpěvu v první polovině 19. století

Český společenský zpěv jako jev vyplynul z potřeb české měšťanské společnosti, začal se rozvíjet v prvních desetiletích 19. století a postupně se stal spontánní kolektivní záležitostí. Právě ta část dobové písňové tvorby, která zdomácněla ve zpěvním repertoáru mladého českého měšťanstva, by měla být ve svém komplexu předmětem zájmu etnomuzikologie a folkloristiky vůbec, zatímco vývoj samotného básnictví a písní určených ke koncertnímu provozování spadá spíše do sféry literárně respektive hudebně historické.[11] Je tedy třeba pohlížet na společenskou píseň jako na svébytný produkt české měšťanské společnosti, v němž není nejpodstatnější stránkou umělecká hodnota sama o sobě (ať literární, či hudební), ale funkce a pozice písně ve společenské zpěvnosti. Podstatnou součástí společenského zpěvního repertoáru je především společenská píseň v užším slova smyslu, to znamená píseň uměle vytvořená měšťanskou společností a určená ke společenskému využití (písně ke společnému zpěvu, zhudebněná umělá lyrika, vlastenecké písně ad.), významnou složkou tohoto repertoáru je však také píseň folklorní. V rámci společenského zpěvu došlo k zajímavé oboustranné kulturní výměně mezi venkovskou a městskou vrstvou obyvatelstva. Měšťanská společnost převzala od selské vrstvy lidovou píseň v době, kdy již byla ve své tradiční podobě na ústupu, čímž ji oživila a její pomocí obohatila svůj repertoár. Následně ji ovšem znovu vrátila na venkov spolu s novými písněmi umělými (Václavek–Smetana 1949c: 20). Touto cestou pak řada umělých písní zlidověla, protože je venkovský lid jako součást repertoárové repatriace přijal za své.

Žánrový a tematický obraz společenských písní v užším slova smyslu, které tvoří vlastní jádro společenského repertoáru, je rozmanitý. Jen řídce je zastoupena epika jako reminiscence na kramářskou produkci (např. Šnajdrova píseň V borovém na skále háji..., Knížetova–Hukalova Když měsíček spanile svítil… nebo Rybova–Nejedlého O půlnoci Lenka vstala...), z milostných lidových písní vychází ohlasová lyrika; vážných písní je v ní málo (Hankova Jak se ten měsíček za lesíčkem bělá...,

[11] Parafrázováno podle Kotka 1994: 55. Tento problém je podrobněji rozebrán v 5. kapitole přítomné práce: Přehled výzkumu společenského zpěvu a zpěvníků.

Geislerova–Chmelenského Pěkně na chodníček svítil mi měsíček...), převažují spíše písně žertovné a satirické (Čelakovského Bětolinko boubelatá... a Běží Vávra z Poličky..., Pickova Dříve než jsem Minku seznal... či Vackova-Kamenického Když náš Vít šel na námluvy...). Ohlasy kramářské lyriky, rokokové anakreontiky, biedermeierských selanek i počátky umělé milostné lyriky představují písně Hankovy (Když jsem svou Lidušku vyprovázel domů..., Vystavím si skrovnou chaloupku..., Když už všecko spočívá v tiché noční době... a Luna jasně svítí..., obě poslední s Knížetovou hudbou). Početnou skupinou jsou zábavní písně společné, a sice taneční (anonymní Nuže, bratři, v kolo sem..., Vorlova–Macháčkova Baso, baso, bruč…), pochodové (Novotného Krásný vzhled je na ten boží svět…), stolní, pijácké a nostalgické (Rosenkrancova–Markova Sedněme si k stolu, bratři, přátelé..., Vorlova–Šírova Bratři, pijme nápoj ječmenový…, anonymní Když já jdu z hospody domů..., Šírova Nic netrvá na světě věčně...), stavovské (Tobiáškova–Přibilova Blahý, kdo dle povolání…, Zvonařova Kdo je přítel, bratr náš..., Procházkova–Riegrova Není muže nad kováře...). Vzhledem k přímé souvislosti společenského zpěvu s národním hnutím jsou početnou skupinou vlastenecké písně, ubírající se různými směry: nabízejí ideál české ženy (Rosenkrancova–Vackova-Kamenického V Čechách, tam já jsem zrozena…), oslavují češství (Skřivanova–Máchova Čechové jsou národ dobrý…), vlastenecký zpěv (Francova–Markova Píseň česká slavně znívá..., Pickova Písně, dcery ducha mého…, Prochova–Pickova Z českých hor zaznívá zpěv..., Zvonařova–Pichlova Zpěv a píseň milujem...), rodnou zemi (Škroupova–Tylova Kde domov můj...?, Pickova Kde děva má...?, Zvonařova–Pickova Čechy krásné…, Dietrichova–Hankova Moravo, Moravo…) a rodný jazyk (Šírova Krásně slovo české zní..., Uhlovy písně na lidové nápěvy Nuže, nuže, milí bratři, zpívejme... a Jsou, jsou po Slovanech Češata...). Oblíbená byla glorifikace slovanství (Tomášikova Hej, Slované…) a slavné národní minulosti (J. N. Škroupova–Pickova Bývali Čechové…, Pichlova Slunce vstává nad Táborem…), lkavé výlevy loučení s vlastí a se životem (Přibilova Jede mladík na svém koni..., Jelenova–Villaniho Zasviť mi, ty slunko zlaté…, Pickova Buď sbohem, krásná vlasti má...) střídaly písně radikálně vlastenecké a revoluční (Havlíčkova Zdvihni se, zdvihni, starý český lve..., Tůmovy písně Hosanna, bratří, rodáci… a Hranice vzplála tam na břehu Rýna…). Na vlastenecké téma později navázaly sokolské písně (Matouškova Čtvrtého července na strahovských hradbách..., Pelzlova Lví silou, vzletem sokolím..., Brotanova–Sládkova Hoj vzhůru, pestrý Sokole... a Šeborova–

Sládkova Kupředu, kupředu, zpátky ni krok...).[12] Život společenských písní ve společenské tradici pak v mnohém připomíná chování písní ryze folklorních – jsou přijímány společností a podléhají přirozenému výběru, časté je ústní předávání písní, určitá proměnlivost textů, přejímání nápěvů, parodické varianty atd. Výše uvedené projevy jsou „výrazným znakem *kolektivnosti společenského zpěvu*, která je zjevem analogickým kolektivnosti zpěvu lidového“ (Václavek–Smetana 1949c: 57; kurziva citovaní autoři). Že je společenská píseň svébytným druhem městského folkloru, o tom z hlediska dnešního stavu výzkumu písňových žánrů na pomezí lidovosti není pochyb.

České země stejně jako ostatní Evropa prošly během druhé poloviny 18. a v 19. století procesem proměny starých feudálně stavovských struktur v moderní občanskou společnost. Součástí těchto proměn bylo národní hnutí respektive formování novodobého českého národa. Moderní český národ se utvářel v podmínkách mnohonárodnostní habsburské monarchie, kde Češi zaujímali menšinové postavení, kde státní správa, vyšší vzdělání a celkový společenský vzestup byl vázán na užívání německého jazyka. Politické a sociální požadavky proto na sebe braly především národní nebo jazykovou tvářnost (Dějiny 1999: 61). Společenský zpěv se začal rozvíjet spolu s těmito jazykově obrozeneckými snahami. Ve společenských písních byl český jazyk představen jako nástroj, jímž lze literárně tvořit, a obecná zpěvnost, kterou společenská píseň podchytila a dovedla k výraznému rozvoji, se stala východiskem pro vznik vrcholných děl české národní hudby (Lidová kultura 2007c: 953).

Prostor pro nenápadný nástup národně obrodného procesu připravilo celkové uvolnění za vlády osvíceného panovníka Josefa II. (1880–1890), jehož kvapné reformy vytvořily iluzi, že nastal čas převratných změn ve všech oblastech (jako důsledek centralizačních snah však právě za jeho vlády vrcholila v monarchii germanizace neněmecky mluvících národů). V Praze bylo otevřeno Nosticovo divadlo (1783), Česká společnost nauk začala působit veřejně (1784), Kramerius začal redigovat Schönfeldské c. k. pražské noviny (1786), později vydával české noviny vlastní (1789) a založil nakladatelství Česká expedice (1790), byla zahájena česká divadelní představení v Boudě (1786), v Praze měl premiéru Mozartův Don Giovanni (1787), Josef Dobrovský pronesl v Karolinu řeč, v níž před čerstvě

[12] Příklady jsou voleny z repertoáru Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (1851) a Václavkova–Smetanova *Českého národního zpěvníku* (2. vyd. 1949).

korunovaným novým císařem Leopoldem II. (1790–1792) formuloval české jazykové požadavky (1791), a rok na to vydal *Dějiny české řeči a literatury* (1792), na pražské univerzitě byla zřízena stolice českého jazyka a literatury (1792). Po náhlé Leopoldově smrti se stal císařem František I. (1792–1835) a zavládl reakční policejní režim. Revoluční Francie vyhlásila Rakousku válku a následujících třiadvacet let zemi křižovala vlastní, nepřátelská i spojenecká vojska. Vyčerpání státu vleklými válkami nakonec vedlo k státnímu bankrotu (1811). Jazyková obroda českého národa však zvolna pokračovala dále.

Již roku 1785 uspořádal a vydal v Praze herec, dramatik a překladatel Václav Thám (1765–1816) dvoudílný almanach *Básně v řeči vázané*,[13] v němž se představila první novočeská básnická skupina (Jan Bohumír Dlabač, Václav Stach, Matěj Václav Kramerius a další). Aby vyjádřili kontinuitu se starou českou básnickou tradicí, přinesli thámovci adaptace českých humanistických i barokních děl a nabídli i původní tvorbu vlastní; překládali ovšem také antickou a současnou německou poezii a vše se neslo v duchu módní rokokové anakreontiky. Soudobá čeština však byla v troskách, a tak význam těchto básníků a jejich děl spočívá především v afirmaci možností novodobého českého básnictví a nepřesahuje stadium jazykových cvičení. Ale z hlediska budoucího repertoáru společenské písně už jsou tu důležitá čísla: Objímání, tj. Thámův překlad Bürgerovy básně (Jak vinný kmen po své holi ratolesti své plete...), a Zpěv pijáka, Thámova česká verze latinské žákovské písně Mihi est propositum in taberna mori (Já sem si již umínil v hospodě umříti...),[14] vůbec první ohlasy lidové poezie od Filipa Všejanského (Pichlavý trníčku, uhni se trošíčku...), ve druhém, rozšířeném vydání (1812) dokonce již jedna z Hankových prvotin Plavba (O dnové, o radostné chvíle...).[15] Thámův přínos širšímu společenskému zpěvnímu repertoáru dále spočívá v jeho překladech hudebně dramatických děl: přeložil libreta řady oblíbených pražských i vídeňských singspielů, přeložil a vydal Schikanederovy *Zpěvy z kouzedlné píšťaly* (1794) a především uspořádal a otiskl rozsáhlou textovou sbírku svých překladů árií a kupletů z dvanácti dobových vídeňských singspielů (opatřených hudbou W. A. Mozarta, K. Dittersdorfa a dalších, ale i pražského hudebníka Antonína Vojtíška). Výbor vyšel 1799 v Praze pod názvem *Zpěvy*

[13] *Básně v řeči vázané*. Vydané od Václava Tháma. (2 díly:) První sebrání. / Prvního svazku sebrání druhé. V Praze u Rosenmüllerských dědiců, za Jana Beránka faktora. 1785. 2., doplněné vydání Praha 1812. Kritické vydání Václava Brtníka, s úvodem a poznámkami, Praha 1916. Nakladatelství J. Otty. Světová knihovna 1240–42.

[14] Podle níž psal i G. A. Bürger svou báseň Zechlied.

[15] Ve skutečnosti překlad básně Ch. A. Overbecka Die Schifffahrt.

z nejvýbornějších zpěvoher českých na cís. král. pražském Vlasteneckém divadle [tj. v Boudě] *představených a z němčiny přeložených od Václava Tháma* (Kotek 1994: 47).

Na thámovce navázala básnická družina kolem vlasteneckého kněze, básníka, překladatele a jazykovědce Antonína Jaroslava Puchmajera (1769–1820), takzvaná první novočeská škola básnická (Vojtěch Nejedlý, Josef Jungmann, František Martin Pelcl a další). Puchmajerovci vycházeli z prozódie Josefa Dobrovského a usilovali o vybudování přirozeně znějícího českého sylabotónického verše. Odlišné pojetí poezie dělilo skupinu na dvě křídla: skupina reprezentovaná Šebestiánem Hněvkovským oslovila baladami i jejich perziflážemi především lidové čtenáře, zatímco Puchmajerovo pojetí mířilo výše (eposy, ódy, historické zpěvy). 1795 vyšel v Praze pod jeho redakcí první almanach družiny, *Sebrání básní a zpěvů*; do roku 1814 jich vyšlo celkem pět.[16] V úvodu druhého svazku otiskl Puchmajer pojednání O přízvuku a prozodii české a O rejmu, v úvodu ke čtvrtému svazku připojil Přídavek k prozodii české. Puchmajerovy almanachy přinášejí skutečnou žeň pro budoucí společenský i lidový zpěvní repertoár (např. O půlnoci Lenka vstala..., Spi, má zlatá, boubelatá..., Dnem i nocí Mílon toužil... a Zbislav místo radování... od V. Nejedlého, Hody, hody do sprovody..., Blizoučko od Prahy leží tam hrob... a Poraď, Bělo, co mám začít... /předobraz Čelakovského Děvče, já ti udělám!/ od Š. Hněvkovského, ale také třeba posléze folklorizovaná Puchmajerova bajka Na vysokém dubě držíc sejra v hubě...). Puchmajer (asi ve spolupráci s Hněvkovským a V. Nejedlým) přeložil a 1794 vydal v Praze *Zpěvy z čarodějné flétny vybrané*;[17] měl na svou dobu kuriózní zájmy: napsal první mluvnici romštiny, zabýval se argotem (zlodějským slangem) a vytvořil neocenitelnou básnickou pomůcku, *Rýmovník aneb Rýmovní slovník* (posmrtně 1824), první a dlouho jediný tištěný retrográdní slovník češtiny. Mezi puchmajerovce patřil také představitel písmácké poezie, sběratel folkloru a autor zlidovělých písní František Jan Vavák a básník česko-slovenské vzájemnosti Bohuslav Tablic. Připočte-li se ještě Palkovičova *Múza ze slovenských*

[16] Puchmajer, Antonín Jaroslav: *Sebrání básní a zpěvů vydané od Antonína Puchmajera*. Nákladem vydavatelovým. Svazek první. V Praze 1795 u Jana Josefa Diesbacha; Svazek druhý. V Praze 1797 u Hrabovských dědiců; *Nové básně vydané od Antonína Puchmajera.* (Svazek třetí.) V Praze u Jana Herrla 1798; Svazek čtvrtý. V Praze 1802; Svazek pátý. V Praze 1814. Znovu vydal Jaroslav Vlček: *Almanahy Antonína Jaroslava Puchmajera* I–IV. Praha 1917, 1920, 1920, 1921 (V. svazek zřejmě nevyšel). Nákladem ČACFJ (ČAVU).

[17] *Zpěvy z čarodějné flétny vybrané.* V češtinu uvedené od B. R. A. 1794. Vytištěné v menším městě Pražském, u Antonína J. Zímy v Nro. 64.

hor (1801)[18] a Gallašova *Múza moravská* (1812),[19] byl textový materiál pro novodobou českou umělou píseň připraven. Zbývalo probudit o ni zájem mezi skladateli, kteří se na rozdíl od básníků rezervovaně drželi zpátky.

Nepřekvapí tedy, že primát v oboru novočeské umělé písně, určené obrozující se společnosti, nenáleží renomovaným pražským hudebníkům. Ve svém celku nachází české národní obrození živnou půdu hlavně „ve venkovských městech a jejich buditelích, reprezentovaných drobným kněžstvem, kantory, nižšími vrchnostenskými úředníky a několika vlasteneckými profesory řádových gymnázií" (Kotek 1994: 55). A tak také nositelka obrozenských idejí a ideálů, česká společenská píseň, nalezla svého prvního tvůrce ve vlasteneckém kantorovi z venkovského města Rožmitálu pod Třemšínem. Jakub Jan Ryba (1765–1815), český kantor, hudební skladatel a spisovatel, tohoto prvenství nedosáhl náhodou. Jako zkušený hudebník dokázal navázat na barokní a lidové tradice, ale pohybovat se ve sféře klasicismu, měl zkušenosti se zhudebňováním českých básnických textů (mnoho svých děl textoval sám, např. slavnou Českou mši pastorální: Hej mistře, vstaň bystře...), přesvědčením byl osvícenec, člověk vysokých mravních zásad, který se ve své kantorské profesi snažil prosadit moderní výchovné a výukové metody. Pro své písňové kompozice k účelům světského společenského zpěvu si vybral verše z dosud publikovaných tří Puchmajerových almanachů a roku 1800 vydal v Praze u Herrlího *Dvanáctero písní českých*, ještě s německým titulem *Zwölf böhmische Lieder* a pod chybným křestním jménem Franz. Ze světské písňové tvorby vydal pak ještě pokračování první sbírky *Nové české písně* (1808), posmrtně vyšel *Dar pilné mládeži* (1829). Za svůj průkopnický počin se nedočkal vděku, jak už bylo při jeho povaze a nárocích běžné.[20] Projevil však vlasteneckou snahu v době, kdy ostatní skladatelé sázeli na německou respektive vídeňskou zavedenou hudební jistotu, udělal první krok a učinil ho správným směrem. Dostalo se mu ale odměny jiného rázu – některé jeho písně zlidověly. Nesporné je to u písně s textem Vojtěcha Nejedlého Spi, má zlatá, boubelatá… Jako báseň vyšla pod názvem Ukolíbavka již 1795 v Puchmajerově prvním almanachu *Sebrání básní a zpěvů I.*[21] Ryba ji poprvé zhudebnil a 1800 vydal jako číslo 1 ve své první sbírce, ale bez většího ohlasu. Druhé zhudebnění (Zastaveníčko, po 1808) zůstalo dlouho v rukopisu, ale často se provozovalo, šířilo se opisy[22] a s tímto nápěvem píseň ještě za Rybova života zlidověla. Ryba zhudebnil i další básně V. Nejedlého, které později zlidověly (Dnem i nocí Mílon toužil..., O půlnoci Lenka vstala..., Temně smutným zvukem hrana hučí...), za současného stadia výzkumu však není jisté, zda s Rybovým nápěvem.

Verše z Puchmajerových almanachů si vybral jako podklad pro své písně rovněž český hudebník žijící ve Vídni Jan Emanuel Doležálek (1780–1857). Jeho *České písně v hudbu uvedené*[23] vyšly 1812 ve Vídni u Maise. M. Očadlík (1940: 194) oceňuje nový tón a samostatnost Doležálkových písňových skladeb a vysvětluje si to vzdáleností od vlastního střediska české hudební kultury. To však může platit až pro jeho pozdější tvorbu, protože 1812 je společenská píseň na samém počátku. Rok předtím však byl k označení Prahy za

[18] Juraj Palkovič: *Múza ze slovenských hor*. Vác 1801.
[19] *Múza moravská, v patero odděleních obsahující duchovní, mravní, polní, veskoobčanské a starovlastenské hanácké písně skládatelů vlastenských*... Složená od Josefa Heřmana Gallaše, penzionyrovaného cís. král. vrchního polního lékaře... V pořádek slušný uvedená, zde onde poopravená, rozmnožená a v tisku vydaná od krajana a spoluškolníka skládatele Tomáše Fryčaje, kněze. V Brně, nákladem Josefa Jiřího Traslera, knihtlačitele a knihokupce, 1813. Kritické vydání Jiřího Skaličky Olomouc 2000.
[20] O tom blíže viz v 5. kapitole této práce při rozboru studie E. A. Meliše.
[21] Puchmajer–Almanahy 1917: 64–65.
[22] Viz např. u Jana Jeníka z Bratřic po roce 1810 (Jeník–Písně 1999: 293–298).
[23] Ottův slovník naučný (1893: 782) u této sbírky uvádí titul: *Dvanáctero písní českých*.

středisko české (a z několika hledisek nejen české) hudební kultury učiněn významný krok: 1811 byla zahájena výuka na konzervatoři hudby v Praze, nejstarší instituci tohoto druhu ve střední Evropě. Jejím prvním ředitelem se stal Bedřich Diviš Weber, později shodou okolností redaktor české části guberniálního písňového sběru (tzv. Kolovratský rukopis). Vídeňský Čech J. E. Doležálek později publikuje své písně také v notové příloze Dobroslavu (1821) a stává se přispěvatelem Věnce (1837 dvě písně na texty V. Nejedlého, 1838 píseň na text Š. Hněvkovského).

K hudebním průkopníkům české společenské písně patřil také Václav Jan Tomášek (1774–1850), český hudební skladatel a pedagog, respektovaný představitel pražského hudebního života. Vzděláním byl právník, v hudbě samouk, ale vynikající odborník. Působil jako učitel hudby ve šlechtických rodinách, roku 1824 založil v Praze vlastní hudební ústav. Je autorem nejméně stovky písní a více než dvaceti sborů. Na texty *Písní* Václava Hanky[24] a dalších autorů složil a vydal *Šestero písní* (Praha 1816 u K. W. Enderse), pak dalších *Šestero písní* na Hankovy texty (opus 71, Praha po 1816 u Marka Berry) a do třetice *Šestero písní* (opus 82 na texty Rukopisu královédvorského, Praha po 1816). Zlidovění některé z jeho melodií není doloženo, nedošlo k němu ani u písně na Chmelenského text Podejte mi víno, chci zírati ráj..., uveřejněné později v prvním ročníku Věnce (1835). Tomáškovy písně tedy sice stále nestačily k probuzení výraznějšího všeobecného zájmu o společenskou píseň, jeho význam spočívá v něčem jiném: uměleckou zralostí své tvorby a povýšením „formy písňové na ryzí umělecký útvar nenapodobivý a opřený o osobitou hudební invenci“ (Očadlík 1940: 200) poskytl vzor pro ostatní skladatele v této oblasti. Přiklonil se k přízvučnosti v českém vokálním projevu, a byť ne vždy odlišil kvalitu hlásek od kvantity, již v té době podal intuitivní návod k přirozené české hudební deklamaci.

Mezi představiteli nejstarší generace hudebních skladatelů podílejících se na tvorbě společenských písní vynikal František Max Kníže (1784–1840). Působil jako fagotista v orchestru Stavovského divadla, dobře ovládal hru na violu a na kytaru, 1836 se stal ředitelem kůru u sv. Havla. Napsal a vydal školu na kytaru (1820) a příslušné etudy. Ve dvou sešitech po pěti písních publikoval *Patero českých písní pro jeden hlas při kytaře neb fortepianu* (opus 18, Praha před 1819) a *Patero písní s průvodem piana neb kytary* (opus 21, Praha 1819), s texty především od V. Hanky. V předmluvě k opusu 21 uvedl: „Písně tyto toliko k své libosti jsem složil, žádaje se blížiti k národním zvukům. I líbily se mnohým, kteří slyšeli je, a žádali, bych je veřejně vydal.“ A dodal, že doprovod písní byl komponován pro kytaru, nikoli pro klavír, aby tím omluvil jednoduchost klavírního doprovodu. Jeho nápěvy patřily ve společnosti k nejúspěšnějším, byť k „národním zvukům“ mají daleko. S V. Hankou tvořil autorskou dvojici, jejíž úspěšná spolupráce vedla k zlidovění některých písní: Když zdaleka z modrých hor..., Luna jasně svítí..., Když už všecko spočívá...; největší proslulosti však dosáhla Knížetova píseň na Hukalovu romanci o Břetislavovi a Jitce: Když měsíček spanile svítil...

Během první poloviny 19. století pronikl do všech oblastí umění romantismus a stal se skutečným životním stylem. Vůdčím politickým směrem se stal liberalismus založený na víře ve svobodu osobnosti, díky němuž se začalo prosazovat české měšťanstvo a vedení národního života se ujímali čeští spisovatelé-buditelé, pocházející z tehdejší městské i venkovské drobné buržoazie (Dějiny 1999: 63). V tomto společenském vývoji jsou významná 30. léta, kdy v českých zemích, jako

[24] O něm viz dále.

reakce na pařížskou revoluci (červenec 1830) a polské povstání (1831), dochází k nebývalému rozmachu českého národního hnutí, které se začalo také výrazně politizovat. Začal se intenzivněji probouzet veřejný život a společenský ruch. Mladá generace měšťanstva se hlásila ke svým společenským právům zejména tím, že vystupovala při všech příležitostech na veřejnosti a zdůrazňovala demokratičnost ve všem svém vystupování. Kromě společenských zábav či bálů vznikaly četné kroužky, v nichž se projevovaly vlastenecké názory a snahy. Jedním z nejvýznamnějších prostředků stmelujících společnost se stal zpěv, který se dostával stále více do popředí. Mladé měšťanstvo zpívalo pravidelně při každém svém shromáždění a pod jakoukoli záminkou. Vznikala většina společenských písní (mezi nimi se posléze uplatnily i ty nejznámější, jako Kde domov můj…?, Moravo, Moravo… či Hej, Slované…). Zpěv se stává také ideálem básníků – sami se nazývají pěvci a své básně pojmenovávají jako písně či zpěvy. Zatímco v literatuře postupně zájem o lidové písně opadá, vnikají naopak do společenského života a začínají se zpívat na veřejnosti. Píseň dokonce ovládla i koncerty slavných virtuosů a divadelní prkna; známé písně byly obecenstvem natolik žádané, že se bez nich neobešel žádný hudební program, který se chtěl setkat s výraznějším úspěchem (např. Polákova zlidovělá píseň Sil jsem proso na souvrati… byla zakomponována do Fidlovačky a při houslových koncertech nesměly chybět variace na její téma). O oblíbenosti společenského písňového repertoáru svědčí také skutečnost, že nejvýznamnější pěvci této doby (např. Karel Strakatý) se proslavili právě zpěvem písní.

Nové romantické myšlenky byly do české společnosti vneseny mimo jiné zásluhou Václava Hanky (1791–1861), který upozornil na význam lidových písní a vybízel k jejich sběru již roku 1814 v Hromádkových Prvotinách pěkných umění.[25] Měl v úmyslu vydat sbírku slovanských lidových písní, ale byl příliš rozptýlen řadou jiných aktivit, a tak alespoň poskytl materiál F. L. Čelakovskému. Hanka působil jako básník, překladatel, jazykovědec, slavista a bibliograf, stal se prvním knihovníkem Národního muzea. Ve všech oborech se projevoval poněkud diletantsky. 1817 objevil takzvaný *Rukopis královédvorský* a spolu s J. Lindou je považován za jeho falzifikátora. Téhož roku vyšla v Praze Hankova *Prostonárodní srbská múza do Čech převedená.* Povrchně a nekriticky vydával nejrůznější památky staré a starší české

[25] *Prvotiny pěkných umění* aneb *Vídeňské listy*. Vídeň 1813–1817. Literární příloha *C. k. povolených Vídeňských novin* (1812–1816). Vydával Jan Nepomuk Robert Hromátko (Hromádko, Hromádka), profesor češtiny na vídeňské univerzitě.

literatury a lidové slovesnosti. Mnoha vydání se dočkaly stále doplňované *Hankovy písně*[26] (Praha 1815 atd.), jejichž texty inspirovaly četné skladatele (z těch nejstarších V. J. Tomáška, F. M. Knížete, J. T. Krova), staly se východiskem řady oblíbených společenských a zlidovělých písní a řada z nich později součástí kmenového repertoáru společenských zpěvníků (S Bohem buď a pamatuj…, Proč se upejpáte, plaché dívčiny..., Vystavím si skrovnou chaloupku… a mnohé další). Texty tvořil někdy na nápěvy lidových a kramářských písní (Když jsem svou Lidušku vyprovázel domů...), často hledal inspiraci u cizích autorů (Krásná Minko, musím jíti..., U potoka hoch si seděl...) a stál také u zrodu tradice umělé milostné písně (Luna jasně svítí..., Když už všecko spočívá v tiché noční době...).

Výraznou osobností nejen z hlediska repertoáru společenských písní byl František Ladislav Čelakovský (1799–1852), český básník, slavista, folklorista a překladatel, který v souladu s myšlenkami preromantismu jako kvalitní zdroj pro umělé básnictví viděl tvorbu lidovou. Jeho dlouholetý a soustavný zájem o lidovou slovesnost, doplněný vynikajícími překladatelskými schopnostmi, vyústil v rozsáhlé dílo *Slovanské národní písně* I–III (1822, 1825, 1827), které bylo východiskem k *Ohlasu písní ruských* (1829) a *Ohlasu písní českých* (1839).[27] Byl jedním z hlavních představitelů ohlasové metody a vynikl především v tvorbě skladeb žertovných a satirických, spíše výjimkou jsou proklamativní písně vlastenecké (Za dnů mladosti kdo radostné... s hudbou F. Škroupa). Řada jeho ohlasových textů zlidověla s umělými i lidovými nápěvy (Bětolinko boubelatá…, Na lávce nad potokem…, Oč jsem prosil, Bůh mi dal…, Je to chůze po tom světě...).

Druhým představitelem ohlasové metody byl katolický kněz František Jaroslav Vacek Kamenický (1806–1869), český básník a spisovatel. Obdivoval J. Kollára a F. L. Čelakovského, sbíral spolu s J. Kamarýtem na venkově lidové písně. Publikoval cykly *Písně v duchu prostonárodním novočeském* (ČČM 1830), *Sedmero písní* (Čechoslav 1830), časopisecky porůznu mnohé příležitostné verše a knižně *Písně v národním českém duchu* (Praha 1833), věnované právě F. L. Čelakovskému.

---

[26] Václav Hanka: *Dvanáctero písní*. (Svazeček I) / Svazeček II. V Praze 1815 / 1816; *Hankovy Písně*. Druhé, rozmnožené vydání. Svazeček první. Nákladem skladatelovým. V Praze 1819; *Hankovy Písně*. (3. vydání.) V Praze. U Jana Host. Pospíšila. 1831; *Hankovy Písně*. (4. a 5. vydání.) V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1841 / 1851. Edice: Václav Hanka: *Hankovy Písně* (1815–1851) *a Prostonárodní Srbská Múza, do Čech převedená* (1817). Vydal Jan Máchal. Praha 1918. Nákladem ČACFJ. Novočeská knihovna III. (Pokus o úplné vydání Hankova básnického díla: čerpáno z knih, časopisů, zpěvníků a rukopisů.)

[27] František Ladislav Čelakovský: *Ohlas písní ruských*. Praha 1829. *Ohlas písní českých*. Praha 1839. Obě sbírky in: *Spisy básnické*. Praha 1847. Kritické vydání Karla Dvořáka Praha 1948 a znovu 1951.

Umělecké úrovně Čelakovského ohlasů Vackovy písně sice nedosáhly, ale zařadil se mezi pětici autorů, u nichž počet zlidovělých písní přesáhl desítku (Hanka, Čelakovský, Vacek-Kamenický, Picek, Hálek). Některé z jeho básní žijí s anonymními nebo zlidovělými nápěvy jako tradiční lidové písně (např. Já jsem děvče jako lusk..., Když náš Vít šel na námluvy..., U panského dvora..., Vdejte mě, matičko, dokud jsem mladá...).

Podobné postoje k lidovému umění jako Čelakovský zaujímal i jeho přítel Josef Krasoslav Chmelenský (1800 –1839), jehož četné písňové texty nalezly také své pevné místo ve společenských zpěvnících. Český básník, libretista, překladatel, editor, literární, hudební a divadelní kritik, představitel mladší preromantické generace jungmannovců, právník a soudce vydal roku 1823 v Hradci Králové své *Básně*, stal se libretistou F. Škroupa (1826 první česká opera Dráteník; 1828 Oldřich a Božena; 1832 Libušin sňatek) a byl redaktorem prvních dvou ročníků *Věnce ze zpěvů vlastenských* (1835 a 1836, poté předal redakci F. Škroupovi). Jako inspiraci pro skladatele přispívající do Věnce vydal tři ročníky poetického sborníku *Kytka, dar umění zpěvu* (1836–1838), kam posléze posílal i své básně reflektující pracovní cestování po Moravě a Slezsku, takzvané Poputnice. Překládal operní libreta (nezbytnou Kouzelnou flétnu) i jednotlivé árie a písně. Vedle F. Škroupa zhudebňovali Chmelenského milostné a vlastenecké verše další skladatelé, například V. J. Rosenkranc, A. Růžička, V. J. Tomášek, J. Vorel. Několik písní s jeho texty zlidovělo (Nad Berounkou pod Tetínem…, Doorávám, dokonávám…, Pěkně na chodníček… apod.).

Druhá hudební generace autorů společenských písní je zastoupena především Aloisem Jelenem (1801–1857). Tento český hudební skladatel, zpěvák, sbormistr a textař patří spolu s F. Škroupem mezi nejvýznamnější komponisty v oblasti české společenské písně. Od roku 1823 uplatňoval svůj krásný tenor v prvních česky zpívaných operách, po ztrátě hlasu se věnoval skladbě a svými písněmi dosáhl velké popularity, která ve 40. letech vrcholila jeho sbory (byl zakladatelem a v letech 1840–1844 prvním ředitelem Žofínské akademie). Skládal často písně k různým příležitostem, třeba i k pohřbům vlastenců, řadu svých skladeb dokonce sám otextoval. V hudební příloze Čechoslavu publikoval písně Pacholík slepého harfenisty (Hle, slepý starý otec můj..., 1824) a Modlitba Páně (Ó Tvůrce, věčný Bože můj..., 1825). Počátkem 40. let vyšly v Praze u Hoffmanna jeho *České původní písně s průvodem fortepiana* (ve dvou sešitech: Vystěhovanec, Kdes hvězdo

má?, Tam v dáli!, Pomilování, Ženuška, Ulehčení, Touha, Milenka a růženky, Nevěrný milý a Dívčina jak dobrá hodina) a někdy v té době také *České původní sbory* (vyznačovaly se nápaditostí a dobrou deklamací); řada jeho skladeb zůstala v rukopise. Zlidověly tyto písně s Jelenovými nápěvy: Čelakovského Je to chůze po tom světě..., Oč jsem prosil, Bůh mi dal..., Ach běda, nebudu víc chodit pro vodu... a Na lávce nad potokem..., Mosenova–Riegrova Tam v dáli, tam za hájem..., Villaniho Zasviť mi, ty slunko zlaté..., na vlastní text Má tys láska jediná, ženuško... a následně anonymní parodie Tys má láska jediná, skleničko...

K obrovskému rozmachu společenského zpěvu dochází v letech 1830 – 1848. Vrstva mladého měšťanstva se výrazně podílí na hudebním životě a na významná místa se postupně dostávají nadšenci, kteří se rozhodli opustit své původní profese a věnovat se pouze hudbě. S právnickou kariérou se na úkor hudby rozloučil František Jan Škroup (1801–1862), český hudební skladatel a dirigent. Již za studií v Praze inicioval provedení první opery v českém jazyce (Švýcarská rodina, 1823) a na Chmelenského text složil první českou operu (singspiel Dráteník, 1825). Roku 1827 zanechal studia a stal se druhým, 1837 prvním kapelníkem stavovského divadla, 1857 byl pro neshody s vedením předčasně penzionován, 1860 se stal ředitelem Žofínské akademie a ještě téhož roku přijal místo kapelníka v Rotterdamu. V oblasti společenské písně byl jednou z nejvýznamnějších skladatelských i organizátorských osobností. S úspěchem zhudebňoval básně Hankovy (Proč se upejpáte, plaché dívčiny...), Čelakovského (Za dnů mladosti kdo radostné...), Jablonského (Pějme písně liboplynné...) a dalších autorů; některé písně zlidověly jen proto, že byly vytvořeny jako záměrné parafráze na Škroupovu–Tylovu Kde domov můj...? (např. Pickovy písně Tam kde věnčí modré hory... a Kde děva má...? či Tichého Kde vlast je má...?). Spolu s Josefem Krasoslavem Chmelenským se snažil podchytit obecnou potřebu nové písňové tvorby a propagovat nové české písně v již zmíněném písňovém měsíčníku *Věnec ze zpěvů vlasteneckých uvitý a obětovaný dívkám vlasteneckým* (1835–39, 1843–44),[28] kam také sám F. Škroup přispěl 22 písněmi, často přejatými z vlastních zpěvoher (např. Zvolna, vodičko, plyň lučinou... z Oldřicha a Boženy /1826/ a Doorávám, dokonávám... z Libušina sňatku /1835/ na

[28] *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským. S průvodem fortepiána*. 1.–2. ročník (redaktor Josef Krasoslav Chmelenský); 3.–5. ročník: redaktor František Jan Škroup, kapelní mistr k. Stavovského divadla pražského. V Praze 1835–1839. V knížecí arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy Fetterlové, řízením a nákladem Václava Špinky [příčný formát 23 x 27 cm, sázené noty, starý pravopis]; *Věnec. Sbírka českých zpěvů*. Nové pokračování. Svazek první. Berra a Hoffmann v Praze 1843–1844 [formát na výšku 25 x 17 cm, noty ryté do kovových ploten, reformovaný pravopis]. Kompletní kritické vydání Josefa Plavce Praha 1960.

Chmelenského libreta; Kde domov můj...? a Vane větřík po lučinách... z Tylovy Fidlovačky /1834/). Problém s nedostatkem textů vhodných ke zhudebnění pak měla odstranit literární příloha Věnce redigovaná Chmelenským a nazvaná *Kytka, dar uměny zpěvu*,[29] která poskytovala prostor pro vzájemnou inspiraci obrozeneckých skladatelů a básníků. Čeští skladatelé měli z Kytky čerpat texty ke zhudebnění a Věnec pak jejich písňové skladby uveřejňoval. Časopis se setkal s velkou odezvou, díky němu se nové písně velmi rychle šířily a zájemci si z jednotlivých čísel tvořili rozsáhlou zásobu písňového repertoáru. Ve Věnci i v Kytce lze nalézt řadu písní, které zdomácněly v pozdějších společenských zpěvnících.

Jako textař písní se zde objevoval také Josef Kajetán Tyl (1808–1856), jeden z hlavních spolupracovníků F. Škroupa, básník, spisovatel, dramatik, překladatel, režisér, žurnalista a herec. Téměř dvacet let byl přední osobností českého národního a literárního hnutí. Písně a kuplety z jeho her (Strakonický dudák, Čestmír, Paní Marjánka, matka pluku, Fidlovačka atd.) se s oblibou zpívaly a některé zlidověly (Kde domov můj...?, Já jsem ze Strakonic...).

Ve 40. letech 19. století se zásluhou A. Jelena rozvinul mužský sborový zpěv, který uvedl písně do nového rozměru a české měšťanstvo se pomalu dostávalo na vrchol své účasti na české hudbě. Po textové stránce výrazně vynikl Václav Jaromír Picek, jehož písňové texty se všeobecně setkaly s výraznou oblibou. Tento právník a státní úředník se stal prvním českým textařem písní v pravém slova smyslu. V letech 1850–1852 byl prozatímním redaktorem vládních Pražských novin, smutně proslul polemikami s Karlem Havlíčkem. Publikoval *Básně* (Praha 1843, znovu 1856 a 1859) a *Písně* (I–III, Praha 1847, 1852, 1856); s nápěvy od F. Škroupa, J. Vorla, F. Karase, J. L. Zvonaře a dalších desítek skladatelů vydal hudební písňové sborníky *Písně školní* (1854) a *Písně české* (1861).[30] Neúspěšný dramatik a podprůměrný básník, ale obratný textař dosáhl ve své době (spolu s F. L. Čelakovským, V. Hankou a F. J. Vackem Kamenickým) výrazně největšího úspěchu v oblasti zlidovělé písně (Bývali Čechové…, Čechy krásné, Čechy mé…, Koliks dala hubiček…, Můj milý mi na letnice…, Písně, dcery ducha mého…, Tážete se, proč jsem Slovan…, Za jezem pod bezem… a mnohé další). Obecně skeptický názor na jeho tvorbu se tím dostává do

[29] *Kytka. Dar uměny zpěvu* na rok 1836 / 1837 / 1838 (3 svazky). Svil Dr. Jos. K. Chmelenský. V Praze, v knížecí arcibiskupské knihtiskárně, vedením a nákladem V. Špinky.
[30] Václav Jaromír Picek: *Písně české s průvodem fortepiana*. Písně na Pickovy texty, vždy v německé a české verzi, s nápěvy od F. Škroupa, J. Vorla, F. Karase, J. L. Zvonaře a dalších skladatelů. Praha 1861.

jiného světla, z dnešního pohledu by se jednalo o výjimečně úspěšného profesionálního textaře ve sféře populární hudby.

České národní hnutí mezitím postupně nabývalo stále více politického rázu. Výraznou osobností byl Karel Havlíček Borovský (1821–1856), na jehož díle jsou patrné nové, odvážnější národní snahy. Ironicky odmítl sentimentální vlasteneckou idyličnost v Tylově novele *Poslední Čech*, čímž zároveň učinil konec dosavadnímu vychvalování každé nové české knihy. Dával najevo odpor k omílání vlasteneckých frází a zdůrazňoval nutnost více jednat. Vzhledem ke svému pragmatickému přístupu se také rozhodl v praxi prozkoumat reálné základy slovanské vzájemnosti. Působil jako domácí vychovatel v Rusku a závěry svých zkušeností shrnul ve stati *Slovan a Čech*, kde jako nereálnou odmítl koncepci jednotného slovanského národa a postavil se na vyhraněné české stanovisko (Dějiny 1999: 81). V průběhu revoluce v roce 1848 pak složil řadu aktuálních politických písní reagujících na soudobé události, kterými významně obohatil repertoár českého společenského zpěvu. Havlíčkovy časové politické popěvky na folklorní nápěvy a vlastenecké revoluční písně se staly symbolem revolučního roku 1848, šířily se novinami, letáky a zprvu i zpěvníky, na dalších deset let však jeho jméno i některé jeho písně ze společenských zpěvníků zmizely. V revolučním roce 1848 se stal společenský zpěv jedním z prostředků vyjádření nesouhlasu s dosavadní politikou. Vznikl typ české politické písně skládané na nápěvy lidových písní a také aktuální politická satira. První z těchto písní přinesli studenti z Vídně, kde bylo uvolněnější prostředí. V Praze je poté velmi brzy významně rozmnožil právě Havlíček. Jednou z nejznámějších je jeho píseň Šuselka nám píše…, která svými prostředky vyjadřuje stanovisko F. Palackého k frankfurtskému sněmu. Palacký byl pozván do Frankfurtu na jednání o českém poměru k německé národní a státní jednotě. Toto pozvání však veřejným dopisem odmítl, protože by svou účastí vlastně manifestoval český souhlas se začleněním do jednotného Německa. Dokument se setkal v Čechách s nadšením a Němce zneklidnilo zejména to, že české snahy, zaměřené dosud jazykově a kulturně, nabyly jasně politického charakteru (Dějiny 1999: 92). Zpěv se stal neoddělitelnou součástí politických událostí – byli jím vítáni účastníci Slovanského sjezdu, zpěvem začínaly příslušné slavnosti a zábavy. Píseň nepřetržitě zaznívala i v červnu na pražských barikádách, posměšnými politickými písněmi byli častováni neúspěšní politici. V říjnu 1848 opustila většina českých poslanců revoluční Vídeň, v listopadu byl zahájen ústavodárný říšský sněm v Kroměříži a v prosinci nastal okamžik změny na

nejvyšším postu: 2. 12. 1848 nahradil odstoupivšího císaře Ferdinanda I. na habsburském trůnu jeho synovec František Josef I.

3/ Kodifikace českého společenského zpěvu – Pichlův Společenský zpěvník český 1851

Nový, mladý a sliby nesvázaný rakouský panovník zahájil otevřený boj za obnovení absolutismu. Bez ohledu na probíhající ústavodárný říšský sněm v Kroměříži nechal počátkem března 1849 vyhlásit oktrojovanou ústavu a kroměřížský sněm ukončit za asistence vojska. V květnu byli zatčeni hlavní účastníci protistátního spiknutí iniciovaného ruským emigrantem Michailem Alexandrovičem Bakuninem, čeští radikálové Karel Sabina, Karel Sladkovský, Josef Václav Frič a další, později i uprchlý Emanuel Arnold, a postupně odsouzeni k tvrdým trestům. V Praze byl dočasně vyhlášen stav obležení, bylo omezeno spolčovací právo a zrušena svoboda tisku (Čs. dějiny 1987: 276–278). Někteří spisovatelé byli násilně perzekvováni (Ignác Jan Hanuš, Josef Kajetán Tyl, Karel Havlíček), jiní se uzavřeli do svých pracoven a věnovali se především vědecké práci (František Palacký, František Ladislav Čelakovský, Václav Bolemír Nebeský).

Za této svízelné české kulturní a společenské situace, na samém prahu Bachova absolutismu, přišel s unikátním edičním nápadem MUDr. Josef Bojislav Pichl. Narodil se roku 1813 v Kosoři u Prahy, na staroměstském (akademickém) gymnáziu v Praze byl žákem Františka Jana Svobody a Josefa Jungmanna, po filozofii absolvoval lékařskou fakultu (1843). V průběhu studií se spřátelil s F. L. Riegerem, V. V. Tomkem, B. Jablonským, J. Frantou-Šumavským a dalšími buditeli; připojil si vlastenecké jméno Bojislav. Ve 30. letech byl nadšeným spoluorganizátorem českých besed a plesů a vůbec vlasteneckého společenského dění, což mu vydrželo po celý život. 1843 začal působit jako lékař v Pardubicích. 1845 se oženil s Františkou, dcerou svého kantora profesora Svobody, jejíž básnický cyklus Matčiny písně pod pseudonymem Marie Čacká s hudbou Františka Škroupa vyšel 1844 v Novém pokračování Věnce. Pichl začal 1848 vydávat Pardubického hlasatele svobody a lidu práva, ale u konzervativních měšťanů s ním neuspěl. 1849 redigoval v Praze až do zániku politický list Svatováclavské poselství a potom několik čísel Včely, než byl úředně zbaven redakce.

Pichlův vydavatelský projekt spočíval ve shromáždění dosavadních českých společenských písní a v jejich knižním vydání ve formě básnické sbírky, respektive

nenotovaného zpěvníku. S publikováním díla si musel pospíšit, aby ještě využil zbytků vydavatelské volnosti, přesněji řečeno přetrvávajících zmatků a nedůsledností v naplňování nastávající konsolidační kulturní politiky. V jeho prospěch nahrávala skutečnost, že návrh vydat soubor národních písňových textů, pojatý zdánlivě spíše jako retrospektivní než aktuální záležitost, vlastně ideově odpovídal myšlenkám reakčního literárního programu, formulovaného Václavem Jaromírem Pickem. Budoucí svobodě měla podle Picka předcházet vzdělanost národa, jejímž předpokladem je dokonalý jazyk tříbený literaturou bez cizích vlivů, vycházející „z bohatých dolů národních, z národních bájí, pověstí a zpěvův“ (Picek 1850). Takový návrat zpět byl sice pro kvalitní tvůrce neakceptovatelný, ale v případě zamýšlené Pichlovy edice to byla cesta, jak paralyzovat případný odpor konzervativců, zvláště když sám V. J. Picek byl autorem řady těchto písní.

Ačkoli byl Josef Bojislav Pichl zkušený překladatel s rozhledem po evropské literatuře,[31] neměla myšlenka souhrnného zpěvníku české měšťanské společnosti vlastně přímou inspiraci nebo předlohu. Nebyly jí ani sběratelsko-autorské archaizující edice jako Arnimův–Brentannův *Des knaben Wunderhorn*,[32] ani lidové zpěvníky typu Beckerova *Mildheimisches Liederbuch*,[33] ale ani třeba předchozí Náprstkův *Zpěvník slovanský* (KZ: 1848-01-SP; 1848-02-SP),[34] který svou časovostí, formou i nevelkým rozsahem spadá spíše ještě do sféry kramářské. Zdá se, že nápad vytvořit český společenský zpěvník přišel v průběhu Pichlových reminiscencí nad uplynulými dvaceti lety vlastního aktivního národního života, vyvolaných traumatem nastávající tíživé doby. Při osobní rekapitulaci bezpočtu vlasteneckých akcí, které sám často organizoval a jejichž neodmyslitelnou součástí byl společný zpěv, při vzpomínkách na besedy s renomovanými i začínajícími literáty, hudebníky, nakladateli, malíři i zanícenými českými buditeli nejrůznějších profesí nemohl nezalitovat toho, že neopakovatelná atmosféra těchto setkání se rozplyne v zapomnění. Každá píseň, která se mu vybavila, evokovala nějaký odstín těchto nálad a odtud už asi nebylo daleko k myšlence rozdělit se o tyto pocity s ostatními:

---

[31] Překládal poezii i prózu z polštiny (J. B. Zaleski), z ruštiny (M. J. Lermontov), z angličtiny (G. G. Byron), z němčiny (H. Heine, J. Kerner, L. Uhland; historické romány K. J. R. Herloše) a především ze španělštiny (knižně vydal dva svazky novel M. Cervantese a první díl *Dona Quijota de la Mancha*); řadu svých básnických překladů zařadil do svého třísvazkového reprezentačního výboru *Společenský krasořečník český* (1852–1853).
[32] *Des knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder gesammelt von Achim v. Arnim und Clemens Brentano*. I–III. Heidelberg–Frankfurt 1806–1808.
[33] *Mildheimisches Liederbuch von 518 lustigen und ernschaften Gesängen. Gesammelt von Rudolph Zacharias Becker*. Gotha 1799.
[34] Vojtěch (Náprstek): *Zpěvník slovanský* I–II. Vídeň 1848.

shromáždit společenský písňový repertoár a umožnit čtenářům a uživatelům tohoto souboru obdobné zážitky.

Po formální stránce zachovává Pichlův zpěvník podobu i kapesní formát dosavadních vydání textů českých lidových písní, zejména Erbenových *Písní národních v Čechách*[35] (ovšem též díky stejnému nakladateli), užívá však již plně reformovaného pravopisu. Z hlediska celkového pojetí má paradoxně nejblíže k většině nenotovaných zpěvníků duchovních písní, tj. jde o soubor skladeb většinou umělého původu s určitým ideovým záměrem, skládaných pro co nejširší obec konzumentů a shromážděných a prezentovaných v co největším množství bez výraznějšího výběru a uspořádání. Tento příměr zůstane i dál použitelný jak pro obecné použití Pichlova zpěvníku, tak také pro jeho budoucí osudy a rozšíření zpěvníků jím inspirovaných. A stejně jako se zde Pichlovi podařilo poskytnout národní společnosti něco zcela nového – cosi jako světský kancionál sestavený z jejího oblíbeného repertoáru, povýšením obecného označení na název (Společenský zpěvník český) bezděčně vytvořil z tohoto typu písňového souboru nový pojem, jako terminus technicus (dokonce ve dvojím významu)[36] užívaný dosud: společenský zpěvník.

Šťastnou ruku měl J. B. Pichl rovněž s volbou realizátora, když pro svůj záměr získal renomovaného pražského nakladatele a tiskaře Jaroslava Pospíšila. Syn zakladatele tiskařské rodiny Jana Hostivíta Pospíšila se narodil roku 1812 v Hradci Králové, absolvoval tam gymnázium a vyučil se sazečem. 1834 přišel do Prahy, kde vedl pobočku otcova podniku, 1837–1840 redigoval Květy (jako jeden z prvních českých vydavatelů honoroval příspěvky, v pozdějších letech byl pro změnu podezříván z krácení honorářů). Ve 30. a 40. letech se u Pospíšilů scházela literární společnost (mj. Erben, Filípek, Franta-Šumavský, Jablonský, Havlíček, Mácha, Malý, Picek, Pichl, Rubeš, Sabina, Turnovský, Tyl, Vacek-Kamenický). 1842 se J. Pospíšil oženil s J. Machytkovou, převzal otcův pražský závod a dále ho rozšířil. Podobně jako otec vsadil na českou kartu a redakční praxe, literární přehled i nakladatelský instinkt při výběru zakázek mu zajistily úspěch (mj. vydal 1843 a 1845 druhý a třetí svazek Erbenovy písňové sbírky, 1853 *Kytici* a 1855 *Babičku* Boženy Němcové). Ke spolupráci s Pichlem přistoupil zřejmě i proto, že měl právě čerstvou zkušenost

[35] Karel Jaromír Erben: *Písně národní v Čechách* I–III. Praha 1841, 1843, 1845.
[36] Jedno z médií obrozující se české společnosti 19. století, šířící její kultovní písňový repertoár; obecně zpěvník jakékoli společnosti.

s Janotovým *Zpěvníkem pro českou mládež* (KZ: 1850-01-SP; 1850-02-SP; JanotaZČM I–II),[37] který měl ovšem jiný charakter a podstatně menší rozsah.

O způsobu shromažďování písňového materiálu a přípravě rukopisu pro tisk se lze jen dohadovat na základě známých reálií a komparace s předchozími zpěvníky, hudebninami a sbírkami lidových písní. V čem spočívala příprava oddílu společenských písní (108 čísel), které tvoří jádro zpěvníku,[38] naznačil J. B. Pichl v předmluvě, že totiž „bylo toliko třeba, co porůznu bylo, shledati a v příhodnou sbírku složiti". Jak vyplývá z analýzy Pichlova zpěvníku (KZ: 1851-01-SP; PichI1), představovala tato příprava několik nezbytných fází. Je pravděpodobné, že nejprve vznikl soupis písní vytvořený z vlastní paměti i za pomoci známých. Pak bylo nutné provést rozsáhlé materiálové rešerše: probrat dostupné hudebniny obsahující české společenské písně, knihy veršů, almanachy a časopisy přinášející textové předlohy písní, dosud vydané zpěvníky i jednotlivé tisky s milostnými, společenskými, vlasteneckými a revolučními písněmi a vybrané tituly excerpovat. Práci jistě poněkud zjednodušilo, že básnické sbírky J. J. Marka, V. B. Nebeského, D. M. Villaniho, J. Burgersteina, F. J. Vacka-Kamenického, F. J. Rubeše a V. J. Picka vydal ve 40. letech sám Pospíšil, takže byly při ruce k dispozici v jeho skladu. Nyní nutně přišla na řadu nějaká forma terénního výzkumu v příslušném společenském okruhu, ústní i korespondenční. Co chybělo, doplnil sběratel z autopsie, a protože nechtěl předkládat uživatelům ustrnulá znění, ale živý písňový repertoár, neváhal v detailech upravit texty do té podoby, v jaké se skutečně zpívaly. Nepochybně využil také zkušeností své ženy a rad i připomínek okruhu přátel, spolupracovníků a samotných tvůrců písní. Autorství písní se mu ve většině případů podařilo zjistit[39] – před textem písně umístil do závorky jméno skladatele, za písní jméno textaře. Respektoval autorský název písně (Chmelenského Chodníček lásky); vlastní nadpis připojil jen u anonymních textů (Píseň českého sedláka), a to ještě zpravidla vyšel z všeobecně užívaného názvu písně (Polský čtvrtý tém).

Oddíl lidových písní představuje až na tři výjimky výběr textů z již zmíněné Erbenovy první sbírky (šifra EP). Nejde však o pouhý otisk písní; Pichl pro svůj

---

[37] Vojtěch Vlastimil Janota: *Zpěvník pro českou mládež* I–II. Praha 1850.

[38] Srov. v příloze: *Soupis společenských písní prvního vydání Pichlova Společenského zpěvníku českého 1851, s pasportizací a komentáři.*

[39] Na tvorbě 108 společenských písní zařazených do prvního vydání Pichlova zpěvníku se autorsky podílelo 64 textařů (básníků, překladatelů, anonymů) a před i po vydání nezjistitelné množství skladatelů. Srov. v příloze: *Textaři a skladatelé společenských písní prvního vydání Pichlova Společenského zpěvníku českého 1851 (medailony zaměřené na jejich aktivity v oblasti společenského zpěvu).*

zpěvník (šifra Pichl1) každý text revidoval s ohledem na recentní znění písně: popěvky stejného nápěvu spojil v jeden celek[40] ve vžitém pořadí (z použitých 98 lidových písní tak vzniklo 92 čísel), zejména u delších písní vynechal sloky, které se ve společnosti nezpívaly,[41] upravil deklamaci a provedl další drobné retuše,[42] odstranil knižní spisovná znění,[43] připojil citoslovné pasáže[44] a někdy vyznačil i repetice[45] – snažil se tedy přiblížit texty písní soudobé živé zpívané podobě. Erbenovy básnické názvy písní vynechal, zato často zachoval připojené varianty písní i některé poznámky a vysvětlivky.[46] Tři z písní Erbenova sbírka neobsahuje[47] – jsou zapsány buď z autopsie, nebo z okruhu známých.

Nevelký oddíl ukázek z oblíbeného světového repertoáru (výňatky z oper, umělé písně) sestává z 35 pasáží pod 22 čísly. Zdrojem českých verzí uvedených v Pichlově zpěvníku byly zřejmě hlavně klavírní výtahy a tiskem vydaná operní libreta a výběry árií. Výsledek pracného zjišťování těchto předloh by v pohledu na analyzovaný zpěvník nepřinesl nic zásadně nového, navíc variabilita textového a hudebního materiálu – stojící z hlediska etnomuzikologického výzkumu v popředí zájmu – je u písní artificiálního okruhu přirozeně nízká a v daném případě by vlastně

---

[40] Adámku náš... + Adámku můj... (Pichl1 č. 109 = EP č. 109 + 110); Hněvej ty se na mne... + Zelená se louka... (Pichl1 119 = EP 219 + 220); Já mám chaloupku... + My jsme sedláci... + Já mám valacha... (Pichl1 122 = EP 334 + 335 + 336); Když jsem šel do Prahy za jednou pannou... + Když jsem šel po Praze po Malé Straně... (Pichl1 144 = EP 87 + 388); Pod dubem za dubem... + Pšeničku jsem zasil... (Pichl1 150 = EP 61 + 258).

[41] Červená růžičko... (v Pichl1 114 jsou jen první čtyři sloky z osmislokové v EP 47); Já tu nebudu... (v Pichl1 124 je vynechána poslední, čtvrtá sloka oproti EP 138); Vzdor na vzdor někomu... (v Pichl1 141 je vynechána druhá sloka oproti EP 234); Ta strahovská brána... (z šestislokové v EP 167 jsou ponechány v Pichl1 167 jen 1., 2., 3. a 5. sloka); v případě písně Bude vojna, bude... jsou z desetislokové písně v EP 137 použity pro Pichl1 111 pouze první tři sloky – tím se ovšem z epické písně stala píseň lyrická (ve shodě s celkovým pojetím Pichlova zpěvníku).

[42] Místo „svátek jsem nesvětila“ je zopakováno „já jsem doma nebyla“; zřejmě důsledek eliminace jakékoli posvátnosti ve společenském zpěvu (Pichl1 127 oproti EP 12); „jen kdybych já tebe byla nepoznala“ v Pichl1 místo „nebyla poznala“ v EP 14); atd.

[43] Např. v písni Chodíval k nám, chodíval... (Pichl1 131) „klobouček premovanej, jako ňákej císař“ místo „klobouček premovaný, jako ňáký císař“ v EP 92.

[44] Např. v písni Žežulinka kuká... (Pichl1 116) je vždy po dvou verších připojeno citoslovce „kuku“, užívané jako melodická výplň; tyto citoslovné doplňky Erben zpravidla neuváděl (EP 35).

[45] Např. u písně Adámku náš... (Pichl1 109) je u každé sloky vyznačena repetice pátého verše (v EP 109 a 110 nikoli).

[46] Např. píseň Černé oči, jděte spát... je v Pichl1 125 převzata z EP včetně varianty a poznámky; i s variantami jsou dále z EP převzaty písně: Pichl1 č. 132, 144, 147, 151, 182. Naopak Erbenovu poznámku za poslední slokou písně Kde je sládek... (EP 312) nepovažoval Pichl za nutné u č. 184 uvést, protože obdobným pravidlem se při přípravě svého zpěvníku důsledně řídil. Poslední sloka spolu s poznámkou v Erbenově sbírce totiž zní: „Pivo píti, vlasti žíti, / řeč a krále slušně ctíti: / tak zní naše právo, / Česko ať je zdrávo; / pojďme tam a píme ho / až do rána bílého! – Poslední tato sloha jest teprv nedávný přídavek; poněvadž se ale vůbec ve společnostech zpívá, nechtěl jsem jí pominouti.“

[47] Byly zřejmě zapsány z ústního podání. Jedná se o píseň Andulko, mé dítě... (Pichl1 140) a dvě písně v dialektu: Když jsem já k vám chodzívával... (Pichl1 195) a Já ty volky nepoženu, já mám doma mladú ženu... (Pichl1 196).

spočívala hlavně v rozdílu mezi případnými různými překlady téže skladby nebo její pasáže.

Písňový materiál byl tedy shromážděn a J. B. Pichl měl přistoupit k jeho utřídění a sestavení. „Soustavy a pořádku není tu šetřeno žádné," oznámil však sestavovatel v předmluvě, „aby sbírka tím rozmanitější se stala..." To odpovídá pravdě jen do jisté míry. Především provedl kvalifikovaným způsobem rozčlenění do tří základních okruhů podle druhu písně: sféra folklorní (oddíl Národní písně; s. 110–163, č. 109–200) – sféra umělá (oddíl Ze zpěvoher atd.; s. 164–194, č. 201–222) – sféra pomezní (oddíl bez názvu; s. 1–109, č. 1–108). Právě tato pomezní sféra obsahuje písně, o které šlo při vytvoření zpěvníku především, tedy české písně společenské, z nichž některé již celonárodně zlidověly (Písně, dcery ducha mého..., Sil jsem proso na souvrati..., Moravo, Moravo, Moravičko milá..., U panského dvora..., Nad Berounkou pod Tetínem), některé získaly trvalou oblibu měšťanské společnosti (Baso, baso, bruč..., Přicházím přímo z Moravy..., Já jsem švarná dívka z mlejna..., Do pole, háje, muži, jonáci..., Vlast, jaké to sladké jméno...) a jen několik z nich bylo zařazeno zkusmo jako nabídka pro společenský repertoár (Hájit právo skutky, slovy..., Dlouho mračno nebe krylo..., Pějme písně liboplynné..., Vám, oči jasné, ráje mého číše...). Až na jedinou výjimku (Když měsíček spanile svítil..., tj. Hukalův Břetislav) přináší Pichlův zpěvník výhradně písně lyrické. Absence epiky zde má několik příčin. V první řadě výpravné písně povětšině nebyly součástí skutečně zpívaného společenského repertoáru (jiná věc je deklamování a četba), protože neodpovídaly jeho náladě, duchu a potřebám, byly neakční, dlouhé a těžko zapamatovatelné. Dále nesla zlidovělá písňová epika stále pečeť kramářské provenience, a tedy něčeho méně ušlechtilého, svým původem mnohdy nečeského a zastaralého. A konečně měl J. B. Pichl při sestavování zpěvníku jistě už v hlavě svůj následující projekt, *Společenský krasořečník český*, jehož první svazek měl být věnován právě epice.[48]

Důvodem k tomu, proč sestavovatel zpěvníku nepokračoval v členění repertoáru, jistě nebyla ani jeho nekompetentnost, ani vágně vyjádřená snaha po rozmanitosti. Jako vzdělanec, zkušený redaktor a znalec společenského zpěvu by byl jistě dokázal jednotlivé oddíly bez problémů dále strukturovat. Společenský oddíl lze rozdělit podle obsahu na písně milostné, společné (tj. společenské v nejužším slova

[48] Josef Bojislav Pichl: *Společenský krasořečník český*. Svazek první: České historické zpěvy, pověsti a legendy. Praha 1852.

smyslu) a vlastenecké. S vědomím existence tematických přesahů zaujímá každá z těchto skupin zhruba třicet procent oddílu společenských písní, zbývající desetinu představují písně didaktické, elegické a satirické. Kdyby však J. B. Pichl shromáždil například do jedné skupiny jen písně vlastenecké (včetně písní s vypjatě revolučním obsahem), vydráždil by tím cenzuru a s řadou písní, ne-li s celým zpěvníkem by se musel rozloučit. Za dané politické a kulturní situace se tedy rozhodl texty společenských písní naopak zcela promísit a záměrně tím narušit přehlednost oddílu a jeho ideový dopad. Ze stejného důvodu musel několik nejradikálnějších (zejména Havlíčkových) písní obětovat, přičemž skutečnost této autocenzury takticky přiznal v předmluvě, aby uklidnil úřady svým naoko odpovědným přístupem („časové okolnosti velely mnohou píseň vynechati“). Kromě toho položil na úvod zpěvníku dva dynastické texty složené na nápěv rakouské hymny (Národní píseň začínající Bože, při mladistvém králi Františku Josefu stůj... a jednoslokovou Pardubskou s incipitem Sláva Františkovi králi, tak zní věrný Čechů zpěv...), ale zároveň se od nich ihned distancoval tím, že číslování písní i paginaci stran začal až od následující první společenské písně Český sbor (Zpěv a píseň milujem...). Jako skladatele u ní uvedl Jana Nepomuka Škroupa, své autorství textu zamlčel.

Již několikrát citovaná Pichlova předmluva (Pichl 1851: bez pag.) se vyznačuje stručností a až okázalou skromností, ale na druhé straně (zřejmě záměrnou) mlhavostí některých pasáží. Zábavu chápe autor jako důležitou součást společenského života, která vyplývá z jeho povahy a zpětně jej ovlivňuje. Proto se charakter zábavy liší u různých národů, společností i jednotlivců. Významným projevem společenské zábavy je zpěv, což platí v největší míře právě o českém národu a slouží mu ke cti. Autor v této souvislosti cituje Schillera („není písní, kde zlý lid přebývá“) a konstatuje, že kromě pokladu lidových písní mají Čechové také dalších „zpěvů hojnost dosti velikou“. Zde má na mysli oblast společenských a zlidovělých písní, ale blíže je nepojmenovává (nenalézá zřejmě pro celý tento komplex písní výstižné pojmenování), jen dodává, že účelem zpěvníku bylo tyto písně shromáždit. Dále uvádí, že z písní cizí provenience jsou do zpěvníku přijaty jednak písně téměř zdomácnělé, jednak vynikající skladby, které „pro slušnou vhodnost svou zobecněnu býti skutečně zasluhujou“. Prvními zřejmě myslí některé zlidovělé či obecně známé písně z oddílu písní společenských, které jsou ve své

hudební nebo textové složce cizího původu,[49] druhými celý oddíl výňatků z oper. V jednom z odstavců autor vysvětlil, proč sbírka nemůže být úplná: kromě nutnosti eliminace dobově nevhodných písní je to především okolnost, že denně vznikají nové písně a že by „doplňování ani nebylo konce“. A doporučil, aby si každý uživatel nechal při vazbě ke zpěvníku přivázat několik prázdných listů k doplňování oněch vynechaných i nově vzniklých písní.[50] Takové doporučení představuje ovšem nepokrytou výzvu nejen k zaznamenávání, ale – jejich umístěním ve zpěvníku – také k provozování proskribovaných písní.

Závěr předmluvy je věnován otázce nápěvů: nebylo možné je připojit, protože by tím narostl objem i cena zpěvníku. Jak soudí sestavovatel, nápěvy jsou však zpravidla známé a v každé větší společnosti někdo „tu neb onu píseň“ umí zapívat. U většiny písní jsou navíc uvedena jména skladatelů a podle nich „netěžko i skladby se jich dopíditi; nejvíce ve Věnci, Erbenových, Jelenových, Vašákových [sbírkách], Zlatém zpěvníku atd. nalézti“. Zde tedy J. B. Pichl odkazuje nejen ke zdrojům

---

[49] Jsou to (kromě slovenských) tyto písně (tučně je uvedeno číslo písně a její název v prvním vydání Pichlova zpěvníku): **16. Chaloupka.** Incipit: Vystavím si skrovnou chaloupku… Text: Václav Hanka. Nápěv: německá lidová píseň (jako autor bývá důsledně uváděn V. J. Rosenkranc); **17. Novonárodní.** Incipit: Nechť velebí Vlach své ráje… Text: Bedřich Peška. Nápěv: přejatý z chorvatské písně (Jako: „Nek sa hrusti šaka mala“); **51. Válečná.** Incipit: Boj začíná, ozbrojte… Text: Anonym. Nápěv: Gaetano Donizetti (z opery Lucrezia Borgia); **66. Kozák.** Incipit: Krásná Minko, musím jíti… Text: Václav Hanka (volný překlad básně Christopha Augusta Tiedgeho: Der Kosak und sein Mädchen /Olis und Minka/, incipit: Schöne Minka, ich muss scheiden…). Nápěv: ruský lidový; **68. Plavba.** Incipit: O dnové, o radostné chvíle, když houpala lodinka mile… Text: Václav Hanka (volný překlad básně Ch. A. Overbecka: Die Schifffahrt, incipit: Das waren mir selige Tage…). Nápěv: Václav Jan Tomášek; **69. Růže Tetínská.** Incipit: Nad Berounkou pod Tetínem… Text: Josef Krasoslav Chmelenský. Nápěv: Anonym (zlidovělý nápěv na motiv Carla Marii v. Webera); **71. Mládenec u potoka.** Incipit: U potoka hoch si seděv (seděl)… Text: Václav Hanka (překlad básně Friedricha Schillera: Der Jüngling am Bache, incipit: An der Quelle sa3 der Knabe…). Nápěv: Anonym; **74. Jezdec před bojem.** Incipit: Krátký jen byl můj čarokrásný sen… Text: Josef Čejka (překlad básně Wilhelma Hauffa). Nápěv: Václav Jindřich Veit; **76. Pěvcovo loučení.** Incipit: Z českých hor zaznívá zpěv… Text: Václav Jaromír Picek. Nápěv: německý (lidový?), dále Heinrich Proch; **77. Gaudeamus!** Incipit: Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus… Text: Anonym (středověká studentská píseň, vznik 1267). Nápěv: Kindleben (potulný pěvec, vznik 1781); **80. Štyrská.** (Als ich bin verwichen.) Incipit: Když jsem zpolehounka včera u okénka… Text: Anonym. Nápěv: německá lidová nebo zlidovělá píseň ze Štýrska; **81. Polský čtvrtý tém.** Incipit: Tisíc bojovných přísahalo rekú… Text: Anonym. Nápěv: Anonym; **88. Žižka na Vítkově.** (Podle „Lützow´s wilde Jagd“ od T. Körnera.) Incipit: Slyš, kterako (kterak to) zdaleka temný hluk… Text: František Šír (transformace básně/písně německého romantického básníka-hrdiny Karla Theodora Körnera). Nápěv: Anonym; **89. Česká milenka.** (Jako: Varšavjanka dla kochanka.) Incipit: Má milenka je dívenka přeupřímná… Text: Bedřich (?). Nápěv: polský lidový; **90. Složno!** [Družně] Incipit: Složno, složno, bratjo mila, po Slaviji slavnoj… [chorvatská] Text: Ferdo Rusan. Nápěv: Anonym; **93. Appencelský zpěv.** Incipit: Jak ven luna zve, sháním stádo své… Text: Anonym. Nápěv: nezjištěn; **97. Tam v dáli!** Incipit: Tam v dáli, tam za hájem ples ptáčka zaznívá... Text: František Ladislav Rieger (překlad básně Julia Mosena). Nápěv: Alois Jelen; **99. Do vinárny!** (Ich gehe in´s Weinhaus.) Incipit: Na víno cos mne táhne vám... Text: František Ladislav Rieger ? (snad Riegrův překlad Reissigerovy písně). Nápěv: Karl Gottlieb Reissiger.

[50] Tento nápad někteří majitelé společenských zpěvníků opravdu uskutečnili, jak to dokládá několik dochovaných exemplářů s přívazkem prázdných listů, v některých případech s rukopisně vepsanými písněmi. Např. ve vázaném exempláři 6. vydání Pichlova–Zvonařova *Společenského zpěvníku českého* z r. 1863 je vzadu přivázáno 50 prázdných listů a na některých z nich je rukou doplněno 13 písní (Sbírka Václava Pletky, zatím bez signatury, uložená nyní ve fondech Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.).

nápěvů, ale zároveň prozrazuje i některé z pramenů hudební povahy, z nichž čerpal při shledávání textů společenských písní. Z vyjmenovaných to jsou: *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským. S průvodem fortepiana*. 1.–2. ročník (redaktor Josef Krasoslav Chmelenský); 3.–5. ročník: redaktor František Škroup. Praha 1835–1839. V Knížecí arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy Vetterlové, řízením a nákladem Václava Špinky; *Věnec. Sbírka českých zpěvů*. *Nové pokračování. Svazek první*. Berra a Hoffmann v Praze 1843–1844; Karel Jaromír Erben – Jan Pavel Michael Martinovský: *Nápěvy písní národních v Čechách*. Svazek I–III. V Praze nákladem Jana Hoffmanna 1842, 1845, 1847; Karel Jaromír Erben: *Písně národní v Čechách.* S odkazy k prvním třem svazkům Erbenových–Martinovského *Nápěvů*. Svazek I–III. V Praze 1841, 1843, 1845. V knihtiskárně a skladu Jaroslava Pospíšila; Jelen, Alois: *České původní písně s průvodem fortepiana* I–II. Praha, počátek 40. let 19. století; týž: *České původní sbory*. Praha 1845. Obě sbírky nákladem Jana Hoffmanna; Josef Vašák: *Lumír – zpěvy čtverohlasné*. 6 sborů. Praha 1833; týž: *Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Nakladatel Jan Hoffmann. Praha 1843; týž sestavil: *Národní zpěv a ples slovanský*. 10 slovanských lidových písní pro zpěv s doprovodem klavíru. Praha 1844; *Zlatý zpěvník. Sbírka nejoblíbenějších zpěvů od nejvýtečnějších vlasteneckých skladatelů pro jeden hlas s průvodem fortepiana.* Nakladatel Jan Hoffmann, posléze jeho vdova Emílie. Praha od 1847.

Předmluvu datoval J. B. Pichl „V Praze 10. máje 1851“ a podepsal se „Sběratel“. *Společenský zpěvník český* (KZ: 1851-01-SP; Pichl1) krátce na to vyšel. Má formát přibližně 16 x 10 cm, 214 stran, z toho 194 značených,[51] obsahuje postupně titulní list,[52] dedikaci,[53] předmluvu, obsah[54] a tři oddíly s 235 texty písní pod 222 čísly. Nakladatelské vročení je 1851, místo vydání Praha, tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. Jméno sestavovatele Josefa Bojislava Pichla je uvedeno jen v dedikaci, nikoli na titulním listu. Zpěvník se setkal s takovým obchodním úspěchem, že ještě před Vánoci téhož roku přistoupil J. Pospíšil k jeho druhému vydání (KZ: 1851-02-

[51] V úvodu je 20 nečíslovaných stran, paginace stran i číslování písní začíná až od první společenské písně.
[52] SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK ČESKÝ. (viněta s vyobrazením lyry a dvou zkřížených haluzí; linka) V PRAZE. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. 1851.
[53] Panu Františku Ditrichovi, zasloužilému měšťanu pražskému, milovníku a příteli společenského zpěvu českého, příteli váženému Dr. J. Boj. Pichl. – Jestli se F. Ditrich na vydání zpěvníku finančně podílel, není zjištěno.
[54] Ve formě abecedního rejstříku incipitů všech písní s uvedením čísla písně i strany.

SP; Pichl2)[55] a v následujícím roce 1952 vyšlo třetí, rozmnožené vydání (KZ: 1852-02-SP; Pichl3). Pichlova a Pospíšilova původní představa o tom, že čtenáři se spokojí se souborem textů společenských písní a s nápěvy že už si zpívající společnost vždy nějak poradí, se ukázala jako lichá a Pospíšilův obchodnický duch jej přiměl zjednat nápravu. Realizovat hudební pandán k lacinému zpěvníku textů formou drahé hudebniny bylo nemyslitelné a navíc na to Pospíšil ani nebyl zaveden. Zvolil tedy opět kapesní formát, tentokrát podlouhlý, a noty dal vysázet. Přípravy hudebního materiálu se ujal profesionální nápověda Stavovského divadla František Martinec (kolem 1812 – 1879). Měl pro takový úkol předpoklady – jako suflér se totiž specializoval na „zpěvy, operetky, vaudevilly a frašky se zpěvy“ (ČSHS 1965: 48) v českých i německých představeních a byl v této oblasti znalcem. Zvolil formu základní jednohlasé melodie, valnou většinu nápěvů se mu podařilo dohledat, napomohla i jeho suflérská paměť. Výsledkem bylo přesně to, co uživatelé potřebovali: pro laika to byl přehledný notový záznam sloužící k osvěžení paměti a opoře při intonaci, pro hudebníka postačující vodítko k improvizovanému doprovodu. Tento způsob se ve společenských zpěvnících dokonale vžil (nápěvy ovšem bývaly později z praktických důvodů vřazovány k textům), a tak se František Martinec připojil k Josefu Bojislavu Pichlovi a Jaroslavu Pospíšilovi jako poslední z trojice průkopníků českých společenských zpěvníků. *Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému* (KZ: 1852-01-SP; Mart.NSZ) vyšly u J. Pospíšila v průběhu roku 1852. K jejich dalšímu vydání již nedošlo; zapříčinil to nejen přirozeně menší zájem uživatelů o zpěvníky s notami (pro mnohé byl tento další zpěvník nadbytečný), ale také následné peripetie v Pichlově životě i v tehdejším kulturním dění.

Odebráním koncese pro politickou nespolehlivost skončilo Pichlovo krátké období profesionálního redaktora a překladatele.[56] Ve svém důsledku to ovšem znamenalo i rozloučení s Prahou: z existenčních důvodů se stal 1854 hutním lékařem na Kladně a 1861 byl přeložen do Nýřan u Plzně. Také ve svých nových působištích se obětavě zapojil do národně-obrodného procesu a pokračoval ve své ediční činnosti, ale již pod jiným nakladatelem. Vzdálenost však jistě nebyla to hlavní, co se postavilo mezi něj a J. Pospíšila, a zřejmě v tom prvotně nehrála roli ani finanční otázka. Roku 1855 totiž vyšel tiskem a nákladem Jaroslava Pospíšila *Český*

[55] Exemplář s tímto druhým vydáním Pichlova zpěvníku nebyl k dispozici, a to ani autorům původního soupisu společenských zpěvníků Bedřichu Václavkovi a Robertu Smetanovi.
[56] Krátce působil jako překladatel při pražském magistrátu.

zpěvníček (KZ: 1855-01-SP; An.ČZ1), zjevně inspirovaný zpěvníkem Pichlovým, ovšem anonymně, bez udání jména sestavovatele. Jinými slovy Pospíšil využil osvědčeného principu, vydal další zpěvník, ale nepovažoval už za nutné požádat Pichla o spolupráci nebo alespoň o svolení. A to se původce nápadu a pořadatele *Společenského zpěvníku českého* J. B. Pichla zřejmě citelně dotklo.

Anonymní zpěvníček má oproti Pichlovu zpěvníku menší formát, přibližně 13 x 7 cm, 160 stran, z to 152 značených, obsahuje titulní list[57] (jako frontispis slouží celostránková rytina podle kresby J. Führicha), obsah[58] a dva oddíly se 161 písněmi. Oddíl společenských písní má 74 čísel, oddíl lidových písní 87 čísel; na rozdíl od Pichlova zpěvníku není zařazen oddíl s výňatky z oper (zlidovělé písně ze Škroupových zpěvoher[59] jsou, stejně jako v Pichlově zpěvníku, umístěny v oddílu společenských písní). Oddíl společenských písní byl zredukován o 34 čísel a obsahově poněkud proměněn. Vynecháno bylo 63 písní,[60] tedy více než polovina, doplněno bylo naopak 29 písní.[61] Pospíšil především eliminoval všechny písně, které by mohly znamenat problémy s cenzurou (revoluční,[62] bojovně vlastenecké[63] a futuristické[64] písně, tj. texty s jakoukoli výzvou k odporu proti nepřátelům, vrahům apod.,[65] opěvující češtinu na úkor němčiny,[66] s jakoukoli zmínkou o husitství,[67] o návratu hrdinských českých časů[68] nebo o slavné budoucnosti českého národa[69] atd.). Z vlasteneckých písní dále vynechal texty bombastické,[70] přemrštěně loajální[71] a příliš naivní či neobratné.[72] Potom odstranil cizojazyčné písně včetně slovenských

---

[57] ČESKÝ ZPĚVNÍČEK. (viněta s vyobrazením amorka sedícího na toulci s šípy a hrajícího na lyru) V PRAZE. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. 1855.
[58] Ve formě abecedního rejstříku všech písní.
[59] Doorávám, dokonávám..., Kde domov můj..., Vane větřík po lučinách..., Zvolna, vodičko, plyň lučinou...
[60] Z oddílu společenských písní v Pichlově zpěvníku nebyly do Českého zpěvníčku pojaty písně (číslo v Pichl1): 1, 2, 6, 7, 9, 10, 14, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 29, 31, 33, 35, 39, 40, 43, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 99, 102, 103, 104, 107, 108.
[61] Do oddílu společenských písní v Českém zpěvníčku byly oproti Pichlově zpěvníku doplněny písně (číslo v An.ČZ1): 6, 9, 15, 22, 24, 27, 28, 30, 33, 34, 37, 43, 47, 49, 51, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 67, 69, 70, 71, 72, 74.
[62] Např. Boj začíná, ozbrojte... (Pichl1 č. 51).
[63] Např. Zdvihni se, zdvihni, starý český lve... (Pichl1 č. 46).
[64] Např. Ještě na těch našich horách... (Pichl1 č. 33).
[65] Např. Těšme se sladkou nadějí... (Pichl1 č. 43).
[66] Např. Nuže, nuže, milí bratři, zpívejme... (Pichl1 č. 22).
[67] Např. Slunce vstává nad táborem... (Pichl1 č. 24).
[68] Např. Nechť velebí Vlach své ráje... (Pichl1 č. 17).
[69] Např. Vltavo, Vltavo, řeko Čechů... (Pichl1 č. 31).
[70] Např. Svornost jest ta mocná páska... (Pichl1 č. 29).
[71] Např. Hájit právo skutky, slovy... (Pichl1 č. 39).
[72] Např. Jsou, jsou po Slovanech Češata... (Pichl1 č. 27).

a písně cizího původu,[73] dále písně málo známé,[74] příliš speciální[75] a texty, které zřejmě nefungovaly jako písně.[76] Bohužel tato čistka postihla i úvodní píseň Český sbor J. N. Škroupa s textem původního sestavovatele J. B. Pichla, na jejíž oblibě si Pichl zakládal.[77] Pospíšil naopak přidal 13 zlidovělých písní,[78] rozmnožil zpěvník o 8 písní Hankových,[79] uvedl další písně Františka Jaroslava Vacka-Kamenického,[80] Antonína Václava Žítka,[81] Františka Šíra[82] a Boleslava Jablonského[83] a doplnil společenský repertoár o tvorbu několika autorů, které Pichl neuvedl: Karla Sudimíra Šnajdra (7 písní),[84] Vincence Furcha[85] a Karla Jaromíra Erbena[86] (po 2 písních), Františka Janury,[87] Josefa M. Bulína,[88] K. z Radostova[89] a anonymního básníka[90] (po jedné písni). Společenský oddíl Pospíšilova zpěvníčku podává – přes již zmíněnou vydavatelskou opatrnost – věrný obraz širšího živého společenského repertoáru a čas mu dal za pravdu: většina eliminovaných písní se v pozdějších společenských zpěvnících stejně neudržela a naopak polovina doplněných písní (přesně 15 z 29) v nich nalezla své trvalé místo. Materiál v oddílu Písně národní je stejně jako v Pichlově zpěvníku vesměs převzat z Erbenovy první sbírky, ale v poněkud jiném výběru, lidové písně jsou uvedeny v abecedním pořádku. Celkově je u tohoto zpěvníku z hlediska obsahu i formy patrná tendence rozšířit okruh zájemců

---

[73] Pichl1 č. 71, 73, 74, 77, 78, 80, 81, 89, 90, 92, 93, 99, 104, 108. Výjimkou je č. 97 Tam v dáli, tam za hájem..., zlidovělá česká verze Mosenovy písně v Riegerově překladu.
[74] Např. Dlouho mračno nebe krylo... (Pichl1 č. 62).
[75] Např. Ha, ty naše slunce, Vyšegrade tvrd... (Pichl1 č. 61).
[76] Např. Věrnějšího na světě nad mou milou děvčete... (Pichl1 č. 82).
[77] Záminkou k vynechání písně byl zřejmě motiv v textu 3. sloky: ...a když s vrahy bojujem / pod praporci, meče v pěsti...
[78] Číslo a incipit v An.ČZ1: 6. Luna jasně svítí... (V. Hanka), 22. Čím as to je, že u milosti... (A. V. Žítek), 27. Se srdcem divno hrát... (F. Janura), 28. Lidko, kdypak řeč žádosti... (V. Hanka), 30. Já jsem děvče jako lusk... (F. J. Vacek-Kamenický), 34. Jak pokojně měsíček... (F. J. Vacek-Kamenický), 43. V borovém na skále háji... (K. S. Šnajdr), 47. Jak se ten měsíček... (V. Hanka), 53. S Bohem buď a pamatuj... (V. Hanka), 54. U lavice dítě stálo... (K. J. Erben), 59. Přineste mi jen vojenské mondóre... (J. M. Bulín), 63. Nic netrvá na světě věčně... (F. Šír), 69. Červenaj se kopce... (V. Hanka).
[79] Číslo a incipit v An.ČZ1: 6. Luna jasně svítí..., 15. Poslechněte, sestřinky, poslechněte málo..., Lidko, kdypak řeč žádosti..., 33. Ach vy oči, oči..., 47. Jak se ten měsíček..., 49. Lašťovička lítá, lítá..., 53. S Bohem buď a pamatuj..., 69. Červenaj se kopce..., 71. Hajá, hajá poupátko drahé...
[80] Já jsem děvče jako lusk...; Jak pokojně měsíček...
[81] Čím as to je, že u milosti...
[82] Nic netrvá na světě věčně...
[83] Zpívej, zpívej, tak voláte stále...
[84] Číslo a incipit v An.ČZ1: 9. Pověz pak mi, roztomilá..., 43. V borovém na skále háji..., 56. S tebou, babičko... + 57. Co mám v chládku... + 72. Když jsme staří... (což je v podstatě jedna píseň), 70. Bývával jsem švarný hošík..., 74. Jeruzalém, velké město...
[85] Krásnější mi na světě není podívaná...; Blahý dům, kde řídí...
[86] U lavice dítě stálo...; Hbitě, bratři, k práci, hbitě...
[87] Se srdcem divno hrát...
[88] Přineste mi jen vojenské mondóre...
[89] Spi, mé drahé neviňátko...
[90] Tys má láska jediná... (parodie na Jelenovu Ženušku – Má tys láska jediná...).

o další společenské vrstvy; ve srovnání s Pichlovým zpěvníkem „má lidovější ráz“ a stal se „spolehlivým nositelem tradice společenského zpěvu, lidovějšího nádechu“ (Václavek–Smetana 1949b: 32–33), odpovídá „pokročilému stadiu kolektivity národního zpěvu“ (Lexikon ČL 1985: 496). Omylem či anachronismem pak ovšem bylo zařazení Hankových prvotin a Šnajdrovy lyriky – rokokové nálady už národní společnost nezajímaly. (Místo ve společenských zpěvnících si neudržela například ani Erbenova Polednice, zatímco v lidové tradici záhy zlidověla a patřila k nejoblíbenějším, stejně jako už dříve Šnajdrovy balady a míchanice.)[91] Některé tyto iracionální manipulace s repertoárem se těžko dají vysvětlit jinak, než že Pospíšila vedla snaha anonymní zpěvník od Pichlova na pohled více odlišit a zastřít tím zjevnou inspiraci. Pospíšil však postupoval jako nakladatelský profesionál, vedený přirozeně především obchodní stránkou věci, a nutno říci, že i tentokrát jeho intuice a zkušenost v tomto směru slavily úspěch.

Čtenářský a uživatelský zájem o Pospíšilův zpěvníček byl veliký: celkem vyšel v osmi postupně doplňovaných vydáních (1855, 1857,[92] 1860,[93] 1862,[94] 1864,[95] 1873,[96] 1880[97] a posmrtně ještě 1891[98]), takže jeho rozsah postupně dosáhl více než dvojnásobku prvního vydání (ze 161 vzrostl na 327 písní). Tak se také druhy a žánry, původně oproti Pichlovu zpěvníku vynechané nebo omezené, vracely opět na své místo: byly připojeny výňatky z českých i cizích oper, s politickým uvolněním i písně politické a radikálně vlastenecké; přibyla zábavní písňová sféra. Od „šestého, valně rozmnoženého vydání“ (1873) se změnil také název zpěvníčku na *Československý zpěvník*. Dvě další řady anonymních Pospíšilových zpěvníků, akcentující ve zredukovaném výběru především vlasteneckou notu, *Sbírka písní vlasteneckých* v pěti (2 x 1861,[99] 1864,[100] 1880,[101] posmrtně 1898[102]) a *Nový zpěvníček* ve dvou

[91] Podobně např. známá zlidovělá píseň V. Furcha Na den svatého Rufa... se objevila všehovšudy v jediném společenském zpěvníku (tehdejšímu vlasteneckému milieu vadila její epičnost, religiozita, kramářské názvuky, byly výhrady k Furchově osobě).
[92] KZ: 1857-03-SP; An.ČZ2.
[93] KZ: 1860-01-SP; An.ČZ3.
[94] KZ: 1862-08-SP; An.ČZ4.
[95] KZ: 1864-02-SP; An.ČZ5.
[96] KZ: 1873-04-SP; An.ČZ6.
[97] KZ: 1880-02-SP; An.ČZ7.
[98] KZ: 1891-01-SP; An.ČZ8.
[99] KZ: 1861-02-SP; An.SPV1 + 1861-03-SP; An.SPV2.
[100] KZ: 1864-04-SP; An.SPV3.
[101] KZ: 1880-03-SP; An.SPV4.
[102] KZ: 1898-02-SP; An.SPV5.

zjištěných vydáních (1873,[103] 1880[104]) už takového obchodního úspěchu nedosáhly. Od konce 60. let s nástupem specializovaných nakladatelství (I. L. Kober, Mikuláš a Knapp, Fr. A. Urbánek) „ztrácel Pospíšilův podnik postupně své postavení v pražském nakladatelském životě i autorskou základnu“ (Lexikon ČL 2000: 1028). Knihtiskárnu převzal již 1871 jeho zeť Jan Otto.

Záhy po prvním vydání Pospíšilova zpěvníku vyšly 1856 v samostatném svazku také *Nápěvy k českému zpěvníčku* (KZ: 1856-01-SP; Mart.NČZ).[105] Vydavatel zvolil osvědčený podélný formát přibližně 10 x 17 cm a noty byly vysázeny. Přípravy svazku se opět ujal František Martinec. Jednohlasými nápěvy opatřil všech 161 čísel, ale v několika případech sdružil pod jednu melodii více textů, tak jak to odpovídalo stavu v recentní zpěvnosti. Nápěvů je tedy ve skutečnosti jen 149. Stejně jako u svazku nápěvů k Pichlovu zpěvníku nedošlo ani zde k dalšímu vydání; potvrdilo se, že zájemci o notový záznam písní byli a jsou vždy v menšině. Tato skutečnost je v obecné rovině patrná při pohledu na korpus analyzovaných zpěvníků – svazků s nápěvy respektive notovaných společenských zpěvníků je zhruba třetina (103 z 314); po roce 1920 však počet notovaných zpěvníků výrazně narůstá. Materiál a zkušenosti získané při přípravě svazků nápěvů k Pichlově i Pospíšilově zpěvníku zužitkoval později F. Martinec v samostatném notovaném společenském zpěvníku *Zpěvný věnec* (KZ: 1865-01-SP).[106] Vyšel rovněž tiskem i nákladem J. Pospíšila a oba předchozí již rozebrané svazky notových příloh svým způsobem nahradil. Zároveň to byl Pospíšilův pokus jak se vyrovnat s novou podobou (nyní již konkurenčního) zpěvníku Pichlova–Zvonařova (viz dále, k roku 1863), zařazujícího v jediném svazku nápěvy přímo do textu.[107]

J. B. Pichl mezitím zahájil spolupráci s Kateřinou Jeřábkovou, poslední příslušnicí staré tiskařské rodiny Jeřábků. Rodačka z Mostu (1807) podnikala v Praze od roku 1826, samostatně od 1834. Zpočátku se věnovala převážně tiskařské, teprve posléze vydavatelské a nakladatelské činnosti. Až do počátku 50. let vydávala převážně náboženskou literaturu, 1848 intenzivně provozovala tisk letákových písní,

---

[103] KZ: 1873-02-SP; An.NZ1.
[104] KZ: 1880-01-SP; An.NZ2.
[105] Titulní list: NÁPĚVY k ČESKÉMU ZPĚVNÍČKU. Sestavil František Martinec, oud stav. divadla Pražského. (linka) V PRAZE 1856. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila.
[106] Titulní list: ZPĚVNÝ VĚNEC. (linka) Hojná sbírka nejoblíbenějších písní novověkých a prostonárodních, jakož i mnohých slovenských, chorvatských a českých zpěvoherních. (linka) S nápěvy, ježto sebral František Martinec, oud českého zemského divadla v Praze. (linka) V PRAZE. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. 1865.
[107] Praxe samozřejmá u hudebnin vokálního zaměření a začínající se prosazovat již také u sbírek lidových písní (např. František Sušil: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno 1860).

v době bachovské reakce podporovala zejména českou beletrii. 1857 vyšlo u Jeřábkové čtvrté vydání Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1857-01-SP; Pichl4), oproti třetímu vydání nezměněné; zdá se, že Jeřábková po dohodě převzala Pospíšilovu zakázku. Souběžně u ní Pichl zařídil vydání rozšířené verze básnické sbírky své manželky (*Písně*. Oddíly: Rozličné, Vesnické, Matčiny písně, Kunětické elegie. Praha 1857). Františka Svobodová totiž v letech 1838–44 časopisecky s úspěchem publikovala prostou lyriku pod jménem fiktivní přírodní básnířky Marie Čacké. Jak již bylo řečeno shora, zaujal zejména cyklus ukolébavek, zhudebněný Františkem Škroupem a otištěný ve Věnci.[108] Mystifikační akce ovšem přerostla míru vkusu (údajná smrt básnířky, rozbor její poezie), po odhalení ve Květech 1846 přinesla značné rozladění a ve svém důsledku způsobila, že knižní vydání proběhlo již bez většího zájmu. Pro společenský zpěv měla však tato charakteristicky ženská tvorba – formou předjímající následné zhudebnění – svůj význam, zejména okruh inspirovaný žánrem ukolébavky. 1859 vyšlo u Jeřábkové ještě páté vydání Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1859-01-SP; Pichl5) a tím jejich spolupráce v podstatě skončila. 1861 se Josef Bojislav Pichl odstěhoval do Nýřan u Plzně, kam byl jako hutní lékař přeložen, Kateřina Jeřábková vydala a vytiskla ještě společenský zpěvník *Hlahol* (KZ: 1861-01-SP; Hlahol1) a předala svůj podnik Karlu Seyfriedovi, který jméno Jeřábků v názvu své firmy ponechal.[109] Vytiskl poté zpěvník *Veselý zpěvák* (KZ: 1862-09-SP; VZ) a po Jeřábkové Slovanským kněhkupectvím převzaté druhé vydání *Hlaholu* (KZ: 1863-07-SP; Hlahol2).

Prohranou válkou se Sardinií a Francií 1859 nabraly události v monarchii rychlý spád. Po podepsání curyšské mírové smlouvy se panovník v mírovém manifestu z 15. 7. 1859 vyslovil za „vnitřní blahobyt Rakouska ... rozvinováním bohatých jeho duševních a hmotných sil, jakož i přiměřenými opravami v zákonodárství“ (Čs. dějiny 1987: 300). Hlavní představitel reakčního režimu Alexander Bach byl propuštěn z úřadu ministra vnitra, byla svolána rozmnožená říšská rada a na základě jejího jednání 20. 10. 1860 vydán tzv. říjnový diplom. Realizací jeho záměrů měla být Únorová ústava z 26. 2. 1861. V českých zemích začal 1. 1. 1861 Julius Grégr vydávat Národní listy s politickým programem od

[108] Matčiny písně I–III. František Škroup. Text Marie Čacká. *Věnec. Sbírka českých zpěvů*. Nové pokračování. Svazek první. Berra a Hoffmann v Praze 1843–1844. Redaktor F. Škroup. Kritické vydání Josefa Plavce Praha 1960: 433–438.
[109] Jeřábkovská (knih)tiskárna K. Seifried, popř. K. Seyfried, dříve Jeřábek.

Františka Ladislava Riegera, 2. 10. 1861 byly oficiálně potvrzeny stanovy pěveckého spolku Hlahol (založeného již v listopadu 1860), 16. 2. 1862 byla v Praze založena tělocvičná organizace Sokol (Jindřich Fügner, Miroslav Tyrš), 18. 11. 1862 premiéra Hálkovy hry Král Vukašín slavnostně zahájila provoz Prozatímního divadla a 19. 2. 1863 byly potvrzeny stanovy Umělecké besedy jako sdružení českých hudebních, výtvarných a literárních tvůrců.

Za této změněné politické, společenské a kulturní situace začal J. B. Pichl uvažovat o novém, přepracovaném vydání svého společenského zpěvníku, jež by odpovídajícím přístupem uspokojilo současné potřeby uživatelů. To vyžadovalo získat ke spolupráci zkušeného hudebníka, který by provedl nový výběr a revizi nápěvů, tak aby odpovídaly sílící oblibě sborového zpěvu, a zároveň to znamenalo najít nakladatele ochotného k vyprodukování cenově přístupného, ale výrobně přece jen poněkud náročného zpěvníku. Hudební stránky projektu se ochotně ujal Pichlův o půl generace mladší druh z pražské vlastenecké společnosti, Josef Leopold Zvonař, který mezitím vyspěl v jednoho z nejvýznamnějších hudebních skladatelů předsmetanovského období, a zprostředkoval také spolupráci s nedávno založenou nakladatelskou firmou Ignáce Leopolda Kobera.

J. L. Zvonař se narodil roku 1824 v Kublově na Berounsku, 1842 absolvoval pražskou varhanickou školu, kde pak působil jako učitel varhan a chorálního zpěvu. 1860–1864 byl ředitelem Žofínské akademie, od 1863 učitelem zpěvu na české vyšší škole dívčí a od 1864 ředitelem kůru u trinitářů. Od druhé poloviny 40. let se účastnil národního života, 1847 se stal členem Matice české, už tehdy zhudebňoval Chmelenského, Čelakovského, Pickovy a později právě Pichlovy a hlavně Šmilovského básnické texty, 1848 byl v první setnině Svornosti. Účastnil se začátků Sokola, 1862–1863 byl místopředsedou Hlaholu, 1864 předsedou hudebního odboru Umělecké besedy. V lidové písni viděl důležitý pramen nové národní umělé hudby[110] a využíval ji ve společenském zpěvu i v hudební výchově a výuce. Svou vokální tvorbu shromáždil 1856 ve sbírce *Varyto a lyra*[111] (odtud je i jeho zlidovělá píseň Čechy krásné, Čechy mé... na Pickův text) a 1862 ve sborníku *Zpěvy pro čtyři, tři i*

[110] O významu lidové písně pro českou hudbu publikoval teoretická pojednání, např.: České národní písně. *Obrazy života* 1859; nebo: Zkumné příspěvky ku poznání povahy a ducha české hudby, čerpané z českých národních písní duchovních i světských. *Slavoj* 3, 1863. Pro *Riegrův Slovník naučný* napsal vůbec první Dějiny české hudby.

[111] Josef Leopold Zvonař: *Varyto a lyra*. České písně, zpěvy a sbory pro jeden i vícero hlasů z části s průvodem piana. Opus 4–6. V Praze od 1856, nákladem Jana Hoffmanna.

dva hlasy[112] (zejména řemeslnické písně). Pro smíšený i mužský sbor upravil *Hudební památky české*,[113] které začal roku 1862 vydávat u Ignáce Leopolda Kobera. Přispíval rovněž do jím vydávaného *Riegrova Slovníku naučného* a na Kobera se také spolu s J. B. Pichlem obrátil při hledání nakladatele pro chystanou notovanou verzi společenského zpěvníku.

I. L. Kober, narozený v roce 1825, pocházel z pražské proletářské rodiny. Ve Vídni se vyučil zámečníkem, záhy překládal pro časopisy do němčiny české povídky a pokoušel se psát vlastní práce. Od roku 1843 cestoval jako prodavač knih, 1846 založil v Táboře knihkupectví, 1853 přišel do Prahy. Praxi získal v Mercyho knihkupectví, 1857 se osamostatnil a 1861 otevřel v Praze vlastní knihkupeckou a nakladatelskou firmu I. L. Kober, 1862 připojil i vlastní Národní kni(ě)htiskárnu. Své podnikatelsko-vlastenecké pražské aktivity začal rozvíjet ještě v období politické reakce a poté v době částečného uvolnění. Stal se tak „ideovým i podnikatelským průkopníkem národně osvětového a národně politického úsilí“ (Lexikon ČL 1993: 747). Velmi rychle si vytvořil kvalitní autorské zázemí: sám autory vyhledával a motivoval je k tvůrčí práci. Byl označován za otce knihkupecké a nakladatelské obce, v průběhu tří let se stal jeho podnik vyhledávaným střediskem českých literátů. V edici Spisy výtečných českých básníkův novověkých[114] začal uskutečňovat souborná vydání děl významných domácích spisovatelů.

Výsledkem Pichlova, Zvonařova a Koberova společného úsilí bylo v roce 1863 uskutečnění šestého, rozmnoženého vydání *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1863-03-SP; PichlZ6), poprvé s nápěvy zařazenými přímo do textu a revidovanými profesionálním hudebním skladatelem a teoretikem. Nakladatel I. L. Kober sice už v té době zakládal vlastní tiskárnu, ale tisk tohoto zpěvníku objednal ještě u pražské firmy Synové Bohumila Haase. Svazek má rozměry přibližně 18 x 13 cm, noty jsou sázené, celostránková rytina kresby Josefa Mánesa na obálce představuje apoteózu českého společenského zpěvu. Zpěvník obsahuje titulní list,[115] novinkou je dedikace statečnému studentstvu českému,[116] tedy jakási reflexe revolučního roku 1848, dále

[112] Josef Leopold Zvonař: *Zpěvy pro čtyři, tři i dva hlasy*. 27 skladeb, zejména řemeslnické písně. Praha 1862.
[113] Josef Leopold Zvonař (edice a úpravy): *Hudební památky české*. Výbor krásných zpěvů českých, církevních i světských, pro smíšený i mužský sbor I–IV. Nakladatel I. L. Kober. Praha 1862–64.
[114] 19 svazků v letech 1860–63; nápad se po jeho smrti rozvinul v knižnici Národní bibliotéka.
[115] Společenský zpěvník Český. Šesté rozmnožené vydání. (linka) Text uspořádal Dr. J. Boj. Pichl. Nápěvy uspořádal Jos. Leop. Zvonař. (motto:) Má dceruško! – – – – – Jenom se modlívej a pracuj a zpívej! [Stejné motto stojí na titulním listu všech svazků Erbenových *Písní národních v Čechách*, kde je s doložkou: Píseň nár(odní).] (linka) V Praze. Nákladem kněhkupectví: I. L. Kober. (linka) 1863.
[116] Statečnému Studentstvu Českému, naší naději.

přináší Pichlovu úvodní báseň, předmluvu a stejně jako v předchozích vydáních tři oddíly písní (oddíl bez názvu, obsahující společenské písně: s. 1–144, č. 1–121; Národní písně: s. 145–209, č. 122–223; Ze zpěvoher atd.: s. 209–232, č. 224–255); na závěr je připojen obsah.[117] Zpěvník má 232 značených stran, spolu s nepaginovaným úvodním a závěrečným aparátem to celkem činí 244 stran. Paginace stran začíná až od první uvedené písně. Celkem obsahuje zpěvník 255 očíslovaných písní, ve skutečnosti je to 262 textů a 209 nápěvů, což představuje 1071 notových řádků.[118] Úvodní verše,[119] které Pichl při příležitosti šestého vydání složil, připomínají především retrospektivní účel zpěvníku, k němuž byl zaměřen od samého počátku. Autor doporučuje pilně pěstovat tento „odkaz předrahý", společenskou píseň, jako „věrný ohlas blahých chvílí", ale také jako „útěchu v čas neblahý". Předmluva v podstatě zachovává formulace z předchozích vydání; autor sice odstranil větu „časové okolnosti velely mnohou píseň vynechati", ponechal však doporučení k rukopisnému doplňování vynechaných písní. Odstavec o pramenech nápěvů přirozeně nahradil informací, že „nápěvy, *po prvé hned do textu tištěné*, uspořádal co skladatel písní národních chvalně známý ředitel akademie Žofínské Jos. Leop. Zvonař", a neopomněl zdůraznit, že toto „šesté vydání Společenského zpěvníka Českého v tisících a tisících výtiscích již rozšířeného nemálo jest *rozmnoženo*" (Pichl 1863: bez pag.; kurzivy Pichl).

Ačkoli ve srovnání s prvním vydáním celkově přibylo 33 písňových čísel, počet textů vzrostl jen o 27 (u některých textů jsou například uvedeny dva nápěvy). V oddílu společenských písní vzrostl počet čísel ze 108 na 121, tedy nárůst zdánlivě nevelký, došlo však ke značné proměně repertoáru, což je z hlediska folkloristického a etnomuzikologického výzkumu významná skutečnost. Především bylo vynecháno 25 čísel,[120] ale až na dvě výjimky[121] se tak stalo nikoli z ohledu na cenzuru:

---

[117] Tj. abecední rejstřík incipitů všech písní, s uvedením čísla a strany.

[118] Srov. v příloze: *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků*; podrobně viz *Katalog zpěvníků* v databázi etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

[119] Incipit: Hle, ty milé, známé zvuky v novou kytku snešené... Tři sloky po čtyřech verších, podepsán Dr. J. B. Pichl.

[120] Oproti prvnímu (Pichl1) byly v šestém vydání (PichlZ6) vynechány tyto písně (připojeno číslo v Pichl1): Ach radost, ach radost... (94), Boj začíná, ozbrojte..., Bývali Čechové statní jonáci... (60), Čechy, Čechy, klenot drahý... (105), Česká krev a srdce české... (50), Dlouho mračno nebe krylo... (62), Ha, ty naše slunce, Vyšegrade tvrd... (61), Hájit právo skutky, slovy... (39), Hoj zhůru, lovci, v pole ven... (101), Jak ven luna zve... (93), Jsou, jsou po Slovanech Češata..., Když jsem svou Lidušku... (25), Když jsem zpolehounka... (80), Když mne srdce bolí... (107), O dnové, o radostné chvíle... (68), Slávie, jenž naší vlastí... (40), Slunce vstává nad táborem... (24), Slyš, kterako zdaleka... (88), Tisíc bojovných přísahalo reků... (81), U potoka hoch si seděv... (71), V Brodském klášteře rozvíjí se květ... (63), Vám, oči jasné... (84), Věrnějšího na světě... (82), Zdvihni se, zdvihni, starý český lve... (46), Zvolna, vodičko, plyň lučinou... (36).

pořadatelé odstranili některé písně nezastřeně cizího původu,[122] skladby zřetelně stojící mimo okruh společenské písně,[123] výtvory příliš vyčpělé,[124] skladby kramářského nebo pololidového charakteru,[125] triviální, banální texty, často působící jako parodie sebe samých,[126] písně, které nedosáhly předpokládané obliby,[127] texty příliš loajální[128] a texty, jež zřejmě nefungovaly jako písně.[129] Byla tedy uplatňována zejména kritéria oblíbenosti, žánrové příslušnosti, kvality a provenience. Jen v několika případech[130] se jednalo o formální zásah Zvonařův: buď píseň vynechal proto, že ji ve své úpravě publikoval jinde, nebo šlo o známý, jinde tištěný sbor. Ze stejného důvodu naopak nezařadil například svůj čtyřhlasý sbor Vlastenecké hory na Pickův text (Čechy krásné, Čechy mé...).[131] Šest písní ze společenského oddílu bylo v šestém vydání uvážlivě přemístěno do oddílu zpěvoherního,[132] neboť se jedná buď o výňatky ze zpěvoher, nebo o písně koncertního či dramatického charakteru. Několik obdobných písní tam bylo ještě připojeno navíc. Do oddílu společenských písní bylo oproti prvnímu vydání doplněno 44 písní[133] z nového i staršího

---

[121] Havlíčkova ostře protirakouská píseň Zdvihni se, zdvihni, starý český lve... (Pichl1 č. 46) a snad Pichlova Slunce vstává nad táborem... (Pichl1 č. 24), kde si ovšem autor s představou závadnosti písně spíše jen pohrál.
[122] Pichl1 č. 51, 68, 71, 81, 88, 93.
[123] Pichl1 č. 39, 51, 93.
[124] Pichl1 č. 36, 50, 68.
[125] Pichl1 č. 25, 71, 80, 81, 93.
[126] Pichl1 č. 24, 27, 40, 62, 107.
[127] Pichl1 č. 61, 62, 63, 84, 88.
[128] Pichl1 č. 39, 50, 105.
[129] Pichl1 č. 68, 82.
[130] Pichl1 č. 60, 94, 101.
[131] Tento čtyřzpěv vyšel ve *Varytu a lyře*, opus 6b.
[132] V závorkách za incipitem č. v Pichl1 > č. v PichlZ6: Vane větřík po lučinách... (44 > 240); Doorávám, dokonávám... (38 > 241); Tam v dáli, tam za hájem... (97 > 245); Krátký jen byl můj čarokrásný sen... 74 > 247); Na víno cos mne táhne vám... (99 > 248); Zlaté réví hřeje v lásky objetí... (75 > 251).
[133] Jedná se o tyto písně (č. v PichlZ6 + incipit + skladatel/textař): 20. Páslo děvčátko bílé husičky... Vašák/F. J. Vacek-Kamenický; 23. Co jsem chtěla, Bůh mi dal... A. Jelen/Josef Breišl; 44. Není žádné děvče věrné... J. Vorel/neuveden; 45. Hájek jako mléko kvetl... lidová/neuveden (Havlíček); 58. Přineste mi jen vojenské mondóre... neuveden/neuveden (Bulín); 62. Zpívejme si, připijme si, soudruhové... K. Bendl/Václav Drozda; 66. Já jsem děvče jako lusk... Vašák/F. J. Vacek-Kamenický; 67. Kol svatého Vyšehradu... neuveden/neuveden; 68. Jak mne to táhne tam... Jindřich Pech/M. Čacká; 69. Hle, jak z kalichu se pění... F. Pivoda/E. Vocel; 71. Když jsem šel k mej milej... národní; 73. My jsme hoši od Šumavy... neuveden/neuveden; 76. Vlasti své buď, Čechu, věrný... jako Hej, Slované/neuveden; 80. V borovém na skále háji... neuveden/K. S. Šnajdr; 81. Ach synku, synku... národní; 82. Když já spatřil Bětulinku... J. Nesvadba/Š. Macháček; 89. Ráno za chlaďounké rosy... J. L. Zvonař/M. Čacká; 90. Nic netrvá na světě věčně... neuveden/K. S. Šnajdr (správně:F. Šír); 91. Jablíčka už dozrávají... K. Bendl/M. Čacká; 92. Rozvij se, rozvij, něžná růžičko... neuveden/J. J. Kalina; 93. Bývával jsem švarný hošík... neuveden/K. S. Šnajdr; 95. Jak pokojně měsíček... J. L. Zvonař/F. J. Vacek-Kamenický; 96. Kdo je přítel, bratr náš... J. L. Zvonař/neuveden; 99. Děva, zpěv a víno... V. Rosenkranc/J. K. Chmelenský; 100. Čechové jsou národ dobrý... H. Skřivan/K. H. Mácha; 101. Aj, to plémě odrodilců... František Doucha/týž; 102. Ať žije pivo, pivo a zpěv... H. Morávek/F. Rubeš; 103. Když se v lahvi pivo pění... F. Pivoda/neuveden; 104. Co to hučí háj... J. N. Škroup, úprava J. L. Zvonař/J. S. Tomíček; 105. Jako krajina nebeská... F. Pivoda/B. Jablonský; 107. Není muže nad kováře... L. Procházka/F. L. Rieger; 108. Pějme, bratří, na zdar vlasti... Václav Friml/Václav Crha; 109. Vlasti své buď, Čechu, věrný... F. Kavánˇ/ B. Peška; 110. Nade mlejnem pod javorem... Josef Tragy/V. J. Picek; 111. Zem Čechů velký krásný hvozd... J. B. Lirš/V. Hálek; 112. Toč se, kolovrátku,

společenského repertoáru, většinou milostných, ale také vlasteneckých, společných, žertovných a dalších. Řada nově připojených písní se ovšem ve společenském zpěvu neujala a v následujících zpěvnících se neudržela. Stalo se tak důsledkem přirozeného výběru, který je jedním z hlavních znaků příslušnosti společenského repertoáru k šíře chápané folklorní sféře. Co se hudební stránky týče, J. L. Zvonař se snažil přinést ve společenském oddílu maximum písní s nápěvy (někdy připojil i dva k jednomu textu[134]), v pouhých šesti zcela evidentních případech užil jen nápěvového odkazu.[135] Většina písní má jednoduchou, jednohlasou podobu, šestina z nich je ve vícehlasé úpravě.[136] Vedle výběru a revize nápěvů je nezanedbatelný také Zvonařův autorský podíl: zpěvník obsahuje devět jeho kompozic[137] a jednu úpravu pro sbor[138] – a to se snažil vybírat jen z písní dosud jinde netištěných. Zařadil mj. dvě vlastní písně na texty J. B. Pichla[139] (jak jejich Český sbor, tak Podskalská dosáhly značné popularity), zhudebnil jednu z básní Marie Čacké (pseudonym Pichlovy ženy) a spolu s ní uvedl ve zpěvníku další dvě skladby na její verše,[140] nakladateli I. L. Koberovi věnoval svou sokolskou Píseň turnystů[141] a ve zpěvníku se také objevila jeho hymnická Svornost národu, „cenou vyznamenaná báseň" V. A. Crhy.[142]

V oddílu Národní písně přibylo oproti prvnímu vydání celkově 10 čísel: 4 písně pořadatelé vynechali, 14 dobově oblíbených doplnili z recentního společenského repertoáru. 11 lidových písní uvedli bez nápěvů, z toho v šesti případech připojili nápěvový odkaz k jiné lidové písni v rámci zpěvníku. Lidové písně jsou uvedeny v odlišném pořadí než v prvním vydání a opět nebylo využito možnosti seřadit je

---

toč... neuveden/V. Hanka; 113. Dejte mi perutě, varyto do ruky... J. L. Zvonař/J. B. Pichl; 114. Až mne, osude, více nebude... František Lirš/V. J. Picek; 115. Zhurta, bratří, k tělocviku... J. L. Zvonař/neuveden; 116. Vzhůru, bratří, zbrojme páže... K. (sic) B. Lirš/B. Jablonský; 117. Květe jabloň v sadě... Ferdinand Schulz/F. L. Čelakovský; 118. Vlasti české blahodárné... V. J. Rosenkranc/neuveden; 119. Ti jonáci z Podskalí... J. L. Zvonař/J. B. Pichl; 120. Svorně, bratři, stůjme k matce... J. L. Zvonař/Václav A. Crha.

[134] Např. PichlZ6 č. 4: V Čechách, tam já jsem zrozena… (nápěv od F. Škroupa i J. V. Rosenkrance); č. 92: Rozvij se, rozvij, rajská růžičko… (nápěv od anonyma i J. Horejška).

[135] V PichlZ6 jsou to čísla: 7, 8, 23, 31, 43, 76.

[136] V PichlZ6 jsou ve dvojhlasé úpravě čísla: 15, 24, 26, 109, 255; ve trojhlasé úpravě čísla: 14, 30, 100; ve čtyřhlasé úpravě čísla: 62, 63, 77, 86, 94, 104, 108, 111, 115, 116, 120; číslo 46 je v úpravě pro jednohlasý zpěv s doprovodem kontrabasu (Baso, baso, bruč…).

[137] V PichlZ6 jsou to čísla: 28, 86, 89, 95, 96, 113, 115, 119, 120.

[138] J. N. Škroup/J. S. Tomíček: Heslo (Co to hučí háj…). Pro sbor upravil J. L. Zvonař (PichlZ6 č. 104).

[139] PichlZ6 č. 86: Zpěv a píseň milujem… (Český sbor); č. 119: Ti jonáci z Podskalí… (Podskalská).

[140] Písně s texty Marie Čacké: Jak mne to táhne tam…, hudba J. Pech (PichlZ6 č. 68); Ráno za chladounké rosy…, hudba J. L. Zvonař (PichlZ6 č. 89); Jablíčka už dozrávají…, hudba K. Bendl (PichlZ6 č. 91).

[141] Zhurta, bratří, k tělocviku… (PichlZ6, č. 115).

[142] Svorně, bratří, stůjme k matce… (PichlZ6, č. 120).

podle abecedy. Některé lidové písně jsou uvedeny mezi společenskými[143] (a v několika případech tomu tak bylo i v předchozích vydáních). Sestavovatelé je zřejmě v jedné nebo druhé složce necítili jako zcela lidové, ale pro nedostatek příkladů zatím není možné s určitostí říci, co je k tomu vedlo, nedaří se odhalit společného jmenovatele těchto písní.

Také oddíl Ze zpěvoher atd. se navýšil celkem o 10 čísel: přibyly písně přesunuté ze společenského oddělení a několik nových písní umělých. Nápěvy jsou k písním zpěvoherního oddílu připojeny jen výjimečně, a to v případech, kdy se jedná o relativně samostatné písně.[144] U výňatků z oper jsou zásadně uváděny jen texty. Nezdá se, že by to v té době byla otázka autorsko-právní; pořadatelé spíše cítili, že pouhý jednohlasý zápis melodie by k vystižení operní pasáže nepostačil, a použití klavírního doprovodu už by se vymykalo vydavatelským záměrům i technickým možnostem. Vyvstala by jistě také otázka nakladatelských práv k těmto úpravám. Vysvětlení, že obecná známost příslušných výňatků z oper nevyžadovala uvedení notového záznamu, tento problém neosvětluje – stejně všeobecně známá byla i řada společenských písní, a ty jsou ve zpěvníku důsledně opatřeny nápěvy.

Zatímco celková změna koncepce šestého vydání Pichlova–Zvonařova společenského zpěvníku a jeho proměna na notovaný zpěvník s nápěvy vřazenými do textu přinesla z hlediska využití tohoto média viditelný pokrok, zůstala stránka samotného provedení poněkud pozadu za svým záměrem a představuje dokonce jistý krok zpět. Sestavovatelé nevyužili změny povahy zpěvníku k jeho zásadní restrukturalizaci: oddíl společenských písní by vyžadoval alespoň jejich roztřídění do skupin podle obsahu, oddíl lidových písní přinejmenším abecední uspořádání a zůstala tu nevyužita i možnost lépe profilovat oddíl výňatků z oper, kam se neorganicky dostalo několik nových písní, aspirujících spíše na využití v užším společenském zpěvu a vhodnějších tedy do oddílu s písněmi společenskými. Sazbou písňových textů do celých řádků – s verši oddělenými jen pomlčkami – se sice ušetřilo dostatek místa pro noty, ale textová stránka zpěvníku tím ztratila na přehlednosti, na literární a knižní úrovni, a tedy utrpěla na úkor stránky hudební. Tento způsob reprodukce písňových textů představuje reflexi kramářských postupů. Oproti prvnímu vydání ztratila na pečlivosti dokumentace – v autorských údajích je absence některých jmen, dostala se tam řada nepřesností a věcných chyb. Většiny

[143] V PichlZ6 jsou to např. čísla: 33, 49, 50, 51, 65, 81.
[144] V PichlZ6 jsou to čísla: 242, 245, 246, 247, 252, 253, 254, 255.

těchto nedostatků si ovšem byli pořadatelé zpěvníku dobře vědomi a chápali je jako nezbytnou daň jinak všestranně úspěšnému výsledku svého úsilí. Zpěvník dokonale splnil svůj účel: byl praktický, posloužil jednotlivcům, pěstitelům čtverozpěvů i zpěváckým sborům, přes svůj obsáhlý repertoárový záběr představoval vlastně nevelkou publikaci a také cenově zůstal dostupný nejširším vrstvám uživatelů. Celý náklad byl rychle rozebrán a ještě v průběhu roku 1863 se začal distribuovat jeho druhý otisk. Stabilizovaly se tím finanční záležitosti kolem zpěvníku a vše ukazovalo na to, že na sebe nenechá dlouho čekat jeho sedmé vydání, v němž už bude možné v klidu napravit některé nedokonalosti vydání šestého.

Nasvědčovala tomu i významná změna v životě J. B. Pichla. Jako dlouholetý závodní lékař, filantrop a člověk uvyklý jednání s lidmi širokého sociálního spektra dostal následujícího roku nabídku na místo správce chudobince u Sv. Bartoloměje. Znamenalo to určité finanční zajištění a tedy možnost návratu do Prahy, zřízení lékařské praxe a hlavně opětovný přímý styk s pražskou národní společností. Pichl nabídku přijal a ještě roku 1864 byl jmenován inspektorem pražského městského chudobince (a zůstal jím až do své smrti). Opět se naplno zapojil do vlasteneckých aktivit a spolu se Zvonařem a s Kobrem promýšlel podobu a projednával podrobnosti zamýšleného sedmého – přepracovaného a rozmnoženého – vydání společenského zpěvníku. Oba jeho partneři však v krátkém časovém sledu předčasně zemřeli, shodou okolností oba v jedenačtyřiceti letech. J. L. Zvonař podlehl 1865 vleklé plicní chorobě jako důsledku strádání v mládí, stejná diagnóza byla rok na to také příčinou smrti I. L. Kobera, jehož zdravotnímu stavu ještě přitížila okolnost, že byl v roce 1865 z politických důvodů dvakrát vězněn.[145] Po dobu Koberovy nemoci vedli závod J. a M. Knappovi, kteří se později osamostatnili, po jeho smrti (1866) se řízení firmy ujala vdova Karolína Koberová (narozená 1828 ve Stříbře). Pomáhal jí především dosavadní obchodní vedoucí Koberova nakladatelství a knihkupectví F. A. Urbánek, po jeho osamostatnění (1871) Koberův syn Karel Bohuš.[146]

Přes všechny nepříznivé okolnosti sedmé, rozmnožené vydání Pichlova–Zvonařova *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1866-01-SP; PichlZ7-1) roku 1866 přece vyšlo. Nepřineslo velké repertoárové rozšíření (nárůst z 255 na 262 respektive 272 čísel, viz dále), ale došlo k zásadní změně struktury zpěvníku z hlediska obsahu

[145] Podruhé kvůli provokativnímu vítání Julia Grégra vracejícího se z vězení.
[146] Srov. k tomu v příloze: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností.*

a částečně i funkce písní. Protože toto vydání nebylo při analýze k dispozici, bude na svém místě rozbor proveden až na základě zjištěného nezměněného otisku z roku 1872 (VII. vydání, stereotypní). Činorodý J. B. Pichl mezitím rozběhl v Praze řadu aktivit, průběžně provozoval lékařskou praxi, byl činným členem Umělecké besedy a v letech 1867–1869 dokonce předsedou jejího literárního odboru. Z pohledu jeho vydavatelské činnosti se stalo nejvýznamnějším krokem založení vlastní tiskárny na Smíchově (1871). Jako mnoho jiných dospěl k přesvědčení, že nejschůdnější cestou k nekomplikovanému rozvinutí vydavatelské činnosti je založit si vlastní podnik. Další výrobu společenského zpěvníku tam však nepřenesl, náklad i tisk zůstal v rukou firmy I. L. Kober. Na Smíchově začal Pichl vydávat a tisknout obnovenou Českou včelu[147] (její redakci svěřil svému synu Bohuslavovi) a několik desítek dalších časopisů.

Roku 1872 tedy vyšel stereotypní, ale nově datovaný dotisk sedmého vydání Pichlova–Zvonařova *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1872-03-SP; PichlZ7-2), nákladem a nyní už i tiskem firmy I. L. Kober, opět s nápěvy zařazenými přímo do textu a revidovanými J. L. Zvonařem. Rozměry svazku zůstaly přibližně 18 x 13 cm, noty jsou sázené, opět byla použita celostránková rytina kresby Josefa Mánesa představující apoteózu českého společenského zpěvu, tentokrát vložená na samostatném listu mezi patitulem[148] a titulním listem.[149] Zůstala dedikace statečnému studentstvu českému,[150] tedy upomínka na revoluční rok 1848, ponechána byla také Pichlova úvodní báseň a předmluva,[151] kterou podepsaný „sběratel“ ponechal beze změny (jen v tiskárně vyměnili v předposledním odstavci „šesté“ vydání za „sedmé“), přestože některé informace v ní už přestaly platit.[152] Samotným písním předchází jejich seznam (Obsah),[153] signalizující zásadní změnu vnitřního rozvrstvení zpěvníku. Písňový materiál, v podstatě shodný s obsahem šestého vydání, je rozdělen do sedmi oddělení podle obsahu, popřípadě funkce písní (I. oddělení – Písně

[147] V letech 1876–1880.
[148] Patitul: SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK ČESKÝ. (linka)
[149] SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK ČESKÝ. Sedmé rozmnožené vydání. (linka) Text uspořádal Dr. J. Boj. Pichl. Nápěvy uspořádal Jos. Leop. Zvonař. (motto:) Má dceruško! – – – – – Jenom se modlívej a pracuj a zpívej! [Stejné motto stojí na titulním listu všech svazků Erbenových *Písní národních v Čechách*, kde je s doložkou: Píseň nár(odní).] (linka) V Praze. Nákladem kněhkupectví: I. L. Kober. / Rub titulního listu: Národu kněhtiskárna I. L. Kober v Praze. 1872.
[150] Statečnému Studentstvu Českému, naší naději.
[151] Viz poznámku k 6. vydání.
[152] Např. že „soustavy v pořádku není tu šetřeno žádné“ nebo že nápěvy jsou „poprvé hned do textu tištěné“ (Pichl 1872: bez pag.).
[153] Soupis nadpisů písní ve zpěvníkovém pořadí, rozdělený do sedmi oddělení, s uvedením strany a se samostatným číslováním u každého oddílu.

vlastenecké: s. 1–48, č. 1–30; II. oddělení – Písně společenské: s. 49–96, č. 31–66; III. oddělení – Písně milostné: s. 97–180, č. 67–164; IV. oddělení – Písně pijácké: s. 181–222, č. 165–210; V. oddělení – Písně stavu selského: s. 223–240, č. 211–222 /mělo by být 232, uprostřed tohoto oddílu vznikl omyl v číslování/;[154] VI. oddělení – Písně vojenské: s. 241–258, č. 223–245; VII. oddělení – Písně smíšené: s. 259–282, č. 246–262); na závěr je připojen abecední rejstřík (Obsah II).[155] Zpěvník má 282 značených stran, spolu s nepaginovaným úvodním a závěrečným aparátem je to celkem 302 stran. Paginace stran začíná až od první uvedené písně. Celkem obsahuje zpěvník 262 (mělo by být 272, viz výše) očíslovaných písní, ve skutečnosti je to 278 textů a 215 nápěvů, což představuje 1100 notových řádků.[156]

Tematické utřídění písní sice zpřehledňuje repertoár a umožňuje snadnější orientaci v písňovém materiálu z pohledu běžného uživatele, z hlediska systematiky a vůbec z hlediska odborného však má jeden zásadní nedostatek: ignoruje žánrovou (či přesněji druhovou) příslušnost písní. To, co je vhodné například u tradiční sbírky lidových písní, která přináší materiál jediného druhu (folklorní píseň), přirozeně nemůže vyhovovat u zpěvníku s širším druhovým záběrem (společenská píseň, folklorní píseň, zlidovělá píseň, výňatky z oper). Shromáždit do jedné skupiny třeba písně s vlasteneckým nebo s milostným obsahem s sebou velké těžkosti nepřináší, ale vyhmátnout například kritéria pro výběr do oddílu písní společenských (a přitom nevymezit tento pojem) už je problém. V jediném oddělení se pak vedle sebe ocitají písně, které k sobě zjevně nepatří (lidová Adámku náš, Flotowova Růže z opery Marta, Jelenův/Čelakovského zlidovělý Pocestný, Knížetův/Hukalův kvazikramářský Břetislav, Škroupovy/Chmelenského Děvy slovanské atd. atd.). Nedomyšlenost zvoleného postupu se nejvíce projevila v oddělení písní smíšených, kam byly prostě shromážděny písně, které se pod žádný z předchozích šesti tematických okruhů nevešly, a postrádají tak jakýkoli vzájemný vztah. Ve zkratce lze říci, že snaha po vylepšení jednoho přístupu vnesla naopak do systému daleko větší zmatek; přitom stačilo oba postupy kombinovat: ponechat původní v zásadě správné druhové rozdělení materiálu do tří oddělení (společenské písně – národní písně – výňatky ze zpěvoher) a v rámci každého oddílu pak písně tematicky utřídit. Ale jak už bylo

[154] Po číslu 219 je místo čísla 220 omylem uvedeno číslo 210 a chybně se pak pokračuje až do konce zpěvníku.
[155] Tj. abecední rejstřík incipitů všech písní, s uvedením průběžného čísla a strany.
[156] Srov. v příloze: *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků*; podrobně viz *Katalog zpěvníků* v databázi etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

naznačeno, široká obec uživatelů takto kriticky neuvažovala a zpěvník byl mezi kupujícími stále relativně žádaným zbožím. Zádrhel se objevil jinde.

V důsledku ochladnutí národního nadšení po zklamání z dualistického rakousko-uherského vyrovnání[157] začal zvolna opadat rovněž zájem o společenský zpěv a následkem toho stagnovala i zpěvníková produkce. J. B. Pichl se věnoval vydávání časopisů a nostalgicky vzpomínal na 40. léta, nabitá nadšením a buditelskou aktivitou. V obnovené České včele uveřejňoval na pokračování své *Vzpomínky starého vlastence* (1878), dovedl je do roku 1847 a dál nepokračoval – poctivě a otevřeně komentovat dění roku 1848 a následujících let nebylo v té době ještě ani zdaleka možné. 1882 zemřela Františka Pichlová a o několik desítek let tak přežila svou fiktivní identitu naturální básnířky Marie Čacké. J. B. Pichl se nedokázal smířit s údělem vdovce a žít nadále sám: ještě téhož roku se znovu oženil a po boku své druhé ženy prožil dalších šest let činorodého života.

Původce *Společenského zpěvníku českého* a hlavní inspirátor téměř sto let trvající produkce společenských zpěvníků zemřel 11. března 1888 v Praze ve věku nedožitých pětasedmdesáti let a je pochován na Vyšehradě. Osudy Josefa Bojislava Pichla beletristicky zpracoval S. Heller v románu *Za vlády Prusů* (1897) a jeho *Vlastenecké vzpomínky* knižně vydal M. Hýsek (1936). Osmé, rozmnožené vydání Pichlova–Zvonařova *Společenského zpěvníku českého* (KZ: 1887-01-SP; PichlZ8) vyšlo 1887 v Praze ještě za Pichlova života, jako dříve tiskem i nákladem firmy I. L. Kober. Rozměry svazku jsou cca 20 x 13 cm, noty jsou sázené, na obálce je opět Mánesem ztvárněná apoteóza českého společenského zpěvu, za titulním listem[158] dedikace statečnému studentstvu českému,[159] zůstala i Pichlova úvodní báseň[160] a už tradičně neaktualizovaná předmluva[161] (pouze v tiskárně nahradili v předposledním odstavci „sedmé“ vydání „osmým“). Stejně jako v sedmém vydání je písňový materiál rozdělen do sedmi oddělení povětšině podle obsahu písní. Na závěr je připojen seznam nadpisů písní podle jednotlivých oddílů (Obsah)[162] a abecední

---

[157] Na základě Prosincové ústavy z 21. 12. 1867 bylo potvrzeno dualistické uspořádání monarchie a soustátí neslo od 14. 11. 1868 název Rakousko-uherská říše.

[158] SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK ČESKÝ. (drobná viněta) Osmé, rozmnožené vydání. Text upravil Dr. J. Boj. Pichl. Nápěvy uspořádal Jos. Leop. Zvonař. (motto:) Má dceruško! – – – – – Jenom se modlívej a pracuj a zpívej! (linka) V PRAZE. NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ I. L. KOBRA. / Rub titulního listu: Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze. 1887.

[159] Statečnému STUDENTSTVU ČESKÉMU, naší naději. (drobná viněta)

[160] Viz poznámka k 6. vydání.

[161] Viz poznámka k 7. vydání.

[162] Soupis nadpisů písní ve zpěvníkovém pořadí, rozdělený do sedmi oddělení, s uvedením strany a se samostatným číslováním u každého oddílu.

rejstřík incipitů (Obsah II).[163] Zpěvník má opět 282 značených stran (ale pozor, nejde o přetisk sedmého vydání), spolu s nepaginovaným závěrečným aparátem 288 stran. Celkem obsahuje 277 očíslovaných písní, ve skutečnosti je to 285 textů a 220 nápěvů, což představuje 1120 notových řádků.[164] Oproti sedmému vydání je obsah zpěvníku téměř beze změny, několik nově připojených písní a výňatků z oper (ze Smetanovy Prodané nevěsty a z Tajemství) na podobě ani charakteru zpěvníku už nic nezměnilo.

Pichlův společenský zpěvník má význam zakladatelský, vzorový a sběratelský. Založil tradici společenských zpěvníků, jejichž existence a úloha v kulturním, společenském a národním životě představuje české specifikum. Sloužil jako vzor pro obsahovou i formální podobu po něm následujících společenských zpěvníků po celé období téměř sta let jejich trvání. A konečně už ve svém prvním vydání shromáždil a kodifikoval materiálový korpus společenského zpěvu v celé jeho tematické i žánrové šíři. Co je však především podstatné: zachytil a ve všech svých verzích podal repertoár společenského zpěvního okruhu nikoli jako relikvii nebo ustrnulý monument,[165] ale jako živý a neustále se vyvíjející organismus. Právě tento důraz na recentní podobu společenské zpěvnosti činí z Pichlova zpěvníku základní sběratelské dílo pro oblast společenské písně, srovnatelné v ryze folklorní sféře s významem sbírky Erbenovy, jejíž definitivní redakci o řadu let předešel.

[163] Abecední rejstřík incipitů všech písní, s uvedením čísla a strany.
[164] Srov. v příloze: *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků*; podrobně viz *Katalog zpěvníků* v databázi etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.
[165] Přestože se sám Pichl snažil účelově takový dojem navodit, např. v uvozující básni formulacemi typu „nejdražší památky“, „odkaz předrahý“ či „ohlas blahých chvílí“.

4/ Sto let fenoménu – společenské zpěvníky 1848–1948

Přestože byl Pichlův společenský zpěvník v mnoha směrech jedinečným jevem, přirozeně měl své předchůdce. Bylo již řečeno, že na ustálení formální podoby společenského zpěvníku se mimo jiné podílela bohatá tradice zpěvníků duchovních písní. Obsahová anticipace se samozřejmě objevila ve sféře světské: poskrovnu začaly vznikat publikace zpěvníkového charakteru, které se zprvu obsahem a později i formou zvolna vymaňují ze stereotypu kramářského produkce. Již v první polovině 30. let 19. století s úspěchem vydával knihař a tiskař M. Gintl v Praze drobné zpěvníčky lidových, kramářských, příležitostných, časových, společenských a pololidových písní, například 1833 *Zbírku mnohých světských písní* (KZ: 1833-01-SP; GintlZMSP),[166] obsahující 12 písňových textů. Ve vydávání těchto svazečků, představujících přechodný útvar mezi kramářským tiskem a budoucím společenským zpěvníkem, pokračovala po Gintlově smrti jeho vdova. Rozsahem a výběrem repertoáru se charakteru společenského zpěvníku již významně přiblížily dvě práce z poloviny 40. let, formou však každá z nich představuje zcela jiný druh publikace: *Sbírka 118 světských písní k obveselení vlastenské mládeži* (KZ: 1845-01-SP; An.SSPO), kterou 1845 v Jindřichově Hradci vydal bez uvedení sestavovatele známý český knihtiskař a nakladatel Alois Josef Landfras, zůstává přes svůj rozsah (376 stran) stále spíše kramářským tiskem, kdežto *Sbírka českých národních písní* od spisovatele a překladatele Václava Aloise Svobody (KZ: 1845-02-SP; SvobodaSČNP), vydaná u Synů Bohumila Haase, je reprezentativní antologie českých písňových textů s připojenými německými překlady, bohatě vyzdobená ilustracemi Josefa Mánesa a dalších malířů.

Revoluční rok 1848 podnítil vznik celé řady nových písní a objevily se také první v pravém slova smyslu společenské zpěvníky, výrazně ovlivněné ovzduším doby. Dvoudílný *Zpěvník slovanský* (KZ: 1848-01-SP; 1848-02-SP; Vojtěch I–II) , sestavený mladým Vojtou Náprstkem, vyšel 1848 ve Vídni tiskem Karla

[166] Číslo a šifra v *Katalogu zpěvníků* (KZ) – databáze etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., vytvořená jako součást této práce.

Ueberreutera[167] jako charakteristický produkt uvolněnějšího společenského prostředí vídeňských Čechů. Až na výjimky sice neobsahuje tradiční český společenský zpěvní repertoár, ale významně přispěl k rozšíření nově vytvořeného typu české politické písně, využívající nápěvů lidových písní, popřípadě parafrázující folklorní předlohy. V Praze 1849 je datován *Slovanský zpěvník* (KZ: 1849-01-SP; An.Slavia) od anonymního sestavovatele, jehož ráz (především revoluční a politické písně s připojenými nápěvy) je zřejmě určen repertoárem pražského pěveckého sboru Slavia. Pozdní ohlas obou jmenovaných zpěvníků představuje anonymní *Sbírka písní slovanských* (KZ: 1851-02-SP; An.SPS), včetně rukopisných not rozmnožená 1851 u M. Perny v Brně, v níž radikální písně ustupují do pozadí a repertoár je rozmanitější; objevují se tu hymny, vlastenecké písně, překlady cizojazyčných písní, umělá tvorba a české i slovenské lidové písně. V tomto roce také došlo ke kodifikaci českého společenského zpěvu prostřednictvím Pichlova *Společenského zpěvníku českého*, jehož popisu, rozboru a významu byla věnována předchozí kapitola této práce.

V 50. letech 19. století se nesměly tisknout některé písně, jež se ve společnosti běžně zpívaly, a tím docházelo k jisté disproporci mezi skutečným stavem recentní společenské zpěvnosti a jejím obrazem v tištěných zpěvnících; ze zpěvníků té doby mizí zejména radikální vlastenecké písně, opěvující boj za svobodu nebo k němu vyzývající. Vznikající kvalitativní i kvantitativní deficit bylo nutné zaplnit jiným materiálem. Výrazná snaha o rozšíření repertoáru společenských zpěvníků se objevuje v *Českých zpěvech* (KZ: 1856-02-SP; ČZ1) hudebního skladatele Jana Tobiáška a historika Antonína Vánkomila Malocha, které vydala v Jičíně 1856 firma nakladatele a knihkupce Františka Kastránka.[168] Rozměry svazku jsou přibližně 17 x 10 cm, i s aparátem (Připomenutí; Seznam spisovatelů; Seznam hudebních skladatelů) má 514 stran, z toho 19 římsky značených. Jsou zde poprvé uvedeny pololidové písně, městský folklor a také lidové písně z autopsie a snad i z terénu, tedy nejen přejaté se sbírek. B. Václavek a R. Smetana (1949b: 33) se domnívají, že při kritickém přístupu lze brát tyto písně jako původní pramen – ve zpěvníku však chybí jakákoli pasportizace, a tak tento fakt autenticity nelze prokázat. Vyskytují se tu také koledy a celá řada nových umělých písní lyrických, mnohé ve stylu ohlasů lidové

[167] Podrobnější údaje o tvůrcích a výrobcích zpěvníků viz v příloze: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností*; informace o významnějších autorech písní viz v příloze: *Textaři a skladatelé společenských písní prvního vydání Pichlova Společenského zpěvníku českého 1851: medailony zaměřené na jejich aktivity v oblasti společenského zpěvu.*

[168] Titulní list: České zpěvy. Sestavili J(an) T(obiášek) a A(ntonín) V(ánkomil) M(aloch). V Jičíně, 1856. Nákladem kněhkupectví F(rantiška) E. Kastránka.

písně. Pouhých 20 písní z tohoto přínosu získalo obecnou oblibu – jedná se o první případ, kdy pokus o rozšíření zpěvního repertoáru bez ohledu ke skutečnému stavu zpěvnosti zůstal z větší části bez odezvy. Kromě překladů se také poprvé v originále uvádějí písně maloruské. Sestavovatelé se snažili o druhové i žánrové obohacení repertoáru, naproti tomu zcela vynechali výňatky z oper. Celkově je patrná snaha po co největší kvantitě publikovaného materiálu (505 očíslovaných písní).
V doprovodném textu se autoři vyjadřují k obsahu zpěvníku – jsou to „především nejzpěvnější plody našich čelnějších lyrických básníků tklivého a žertovného obsahu, dále příležitostné zpěvy k společenským zábavám“ a jako dodatek „národní české popěvky buď méně známé, buď tiskem potud nevydané“. Odtud zřejmě plyne tradovaný předpoklad, že jde o zápisy z terénu. Pořadatelé také oznamují, že ve zvláštních svazcích vyjdou nápěvy, k jejichž reprodukování se již v tomto souboru písňových textů vyjadřují: „Co se týče hudebních skladeb, které ve zvláštních svazcích vyjdou, nechtěli jsme ani pouhé nápěvy podati, ani celým hudebním průvodem je opatřiti; poslední by zajisté cenu této sbírky znamenitě zvýšilo. Aby však se žádosti z více stran projevené vyhovělo, usnesli jsme se na tom, pod jednoduchý nápěv akordy, jichž ku průvodu potřebí, začátečními písmeny znamenati…“ (Tobiášek–Maloch 1856) Následuje vyčerpávající informace o principu užitých harmonických značek; akordy jsou tu v rámci společenských zpěvníků při nápěvech uvedeny poprvé a zcela ojediněle. Ještě téhož či následujícího roku[169] pak skutečně vyšly *Nápěvy k Českým zpěvům* (KZ: 1857-02-SP; NČZ), samostatná edice s litografovanými záznamy melodií a připojených značek.[170] Druhé, nezměněné vydání *Českých zpěvů* (KZ: 1862-03-SP; ČZ2) vydal 1862 v Praze I. L. Kober.

Ruku v ruce s uvolněním politického života po roce 1860 došlo k rozmachu společenského zpěvu. Vznikly nové organizace, v nichž zpěv představoval významnou součást vlasteneckých aktivit: 1861 zahájil činnost pěvecký spolek Hlahol, nesoucí ve svém štítu heslo „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“, 1862 zasahuje do veškerého společenského života Sokol, průbojná organizace, která i pomocí zpěvu šíří národní uvědomění. Nově vznikající sokolské písně se nejprve stávají součástí repertoáru společenských zpěvníků, později se z nich utvářejí samostatné

[169] Podle obálky a snad zároveň titulního listu dvousvazkového exempláře knihovny EÚ – 1856; podle SSZ v ČNZ (na základě třísvazkového exempláře KNM) – 1857; podle opisu z neuvedeného exempláře (soukromé vlastnictví) – 1857.
[170] Titulní list: NÁPĚVY K „ČESKÝM ZPĚVŮM.“ (linka) Sestavili J. T. a A. V. M. (linka) Svazek I. (II., III., ?) V JIČÍNĚ 1856. Nákladem Frant. E. Kastránka.

písňové soubory. Prvním zpěvníkem, který – byť spíše jen proklamativně – zareagoval na skutečnost uvolnění politického života, byl *Hlahol* (KZ: 1861-01-SP; Hlahol1), vydaný 1861 v Praze u Kateřiny Jeřábkové, pro nějž trojice sestavovatelů (Josef Barák, Heřman Přerhof, Josef Richard Vilímek) zvolila název nového spolku. Pořadatelé sice v předmluvě vyzdvihli skutečnost, že měli volnou ruku při výběru písní, a prohlásili, že nová doba potřebuje nové písně, ale nedá se říci, že by jejich sbírka znamenala nějaký podstatný přelom ve výběru repertoáru. Obohacení oproti předešlým zpěvníkům spočívá v rozšíření obvyklého počtu vlasteneckých písní, výňatků z oper a zejména v doplnění řady milostných písní od mladší básnické generace. Pro analýzu bylo dostupné až druhé, mírně přepracované a doplněné vydání zpěvníku *Hlahol* (KZ: 1863-07-SP; Hlahol2), vytištěné v Jeřábkovské kněhtiskárně v Praze 1863 pro Slovanské kněhkupectví (proti prvnímu vydání došlo ke změně v osobách sestavovatelů).[171] Rozměry svazku jsou přibližně 16 x 10 cm, má 368 značených stran a obsahuje 369 očíslovaných písňových textů (382 písňových jednotek), rozdělených do šesti oddílů na písně vlastenecké, společenské, milostné, národní, ze zpěvoher a na dodatek. Jinak pokračovalo v trendu vydání prvního (přibyla tvorba Vítězslava Hálka a dalších mladých básníků).

Převratný je naopak zpěvník pořadatelů druhého vydání Hlaholu, Züngelův a Vilímkův *Veselý zpěvák* (KZ: 1862-09-SP; VZ), přinášející nové prvky ve velkém množství. Vyšel nákladem J. R. Vilímka v Praze 1862, tiskl opět K. Seyfried (Jeřábkovská knihtiskárna).[172] Rozměry svazku jsou cca 16 x 10 cm, má 576 značených stran. V úvodu autoři vzpomínají na říjnový diplom z roku 1860, kdy vzešlo „jaro volnosti, jaro svobody“. Milovníci zpěvu jsou vyzýváni k zakoupení právě tohoto díla, neboť v něm nejsou vzdechy ani nářky, kterých si každý užije dost i bez zpěvníku. Naznačuje to již nevážná dedikace.[173] První oddíl (kvodlibety) se doporučuje ke studentským zábavám, druhý (lidové, zejména žertovné písně) českým slečnám s německým „bilduňkem“, třetí (umělé písně) dobrým zpěvákům a zpěváckým spolkům, čtvrtý (parodie) politikům a pátý (různé satiry) všem milovníků „prosté, nenucené zábavy“, přičemž útlocitní odběratelé mají tento oddíl zahodit

[171] Titulní list: HLAHOL. Společenský zpěvník český. (linka) Sestavili: E(manuel František) Z(üngel) a Jos(ef) R(ichard) Vilímek. Druhé znovu zpracované a rozmnožené vydání. (linka) V PRAZE, 1863. Ve Slovanském kněhkupectví. Rub titulního listu: Tisk a sklad kněhtiskárny Jeřábkovské (K. Seyfrieda).
[172] Titulní list: VESELÝ ZPĚVÁK. SBÍRKA ROZMARNÝCH PÍSNÍ. (linka) Vydavatelé: E(manuel František) Z(üngel) a Jos(ef) R(ichard) Vilímek. (linka) V Praze 1862. Nákladem Jos. R. Vilímka. Rub titulního listu: Tisk Jeřábkovské knihtiskárny (K. Seyfrieda) v Praze 1862.
[173] Přátelům „pěkné hodinky“ věnují pořadatelé.

(Züngel–Vilímek 1862: bez pag.). *Veselý zpěvák* je do té doby největší společenský zpěvník jak svým rozsahem (731 očíslovaných písňových textů, což v tomto případě značí 1075 písňových jednotek), tak také žánrovým záběrem, zaměřený především humoristicky. Vlastenecké písně jsou nahrazeny politickými satirami a parodiemi, lyrika je většinou žertovného obsahu. Poprvé v takovém množství jsou uvedeny lidové písně moravské (hlavně ze třetí Sušilovy sbírky)[174] a slovenské (z druhé Kollárovy sbírky).[175] Z českých jsou vybrány zejména krátké, jeníkovské popěvky z Rittersberkovy[176] a první Erbenovy sbírky,[177] znovu dochází k návratu Havlíčkových a havlíčkovských písní. Prvenství má zpěvník také v masovém uvádění společenských písňových útvarů pro potřeby kolového zpěvu: jsou tu mnohé montáže z úryvků písní (kvodlibety, kytky, míchanice) i sestavy celých písní (kadrily). Bohužel se sestavovatelé nevyhnuli přílišnému čerpání z literatury a příliš úzké časovosti politických satir; z tohoto důvodu budoucí zpěvníky leccos nepřejaly.

V 60. letech 19. století byl kmenový repertoár společenských zpěvníků v podstatě ustálen. Mnozí autoři se sice snažili zpěvníky žánrově obohacovat a repertoárově rozšiřovat, ale nové písně se v mnoha případech neujaly. Bylo tomu tak například v *Dívčích zpěvech* (Praha 1863) Eduarda Valečky-Merklinského (KZ: 1863-02-SP; Merk.DZ), který zařadil mnoho umělých milostných písní novějších autorů, ale jeho snahy zůstaly téměř bez odezvy. Rozsah společenského zpěvu byl již vytvořen a víceméně uzavřen.

Sestavovatelé tak začali hledat jinou cestu, jak vnést do společenských zpěvníků nové prvky. Podařilo se to zejména Emanuelu Vašákovi ve sbírce *Národní zpěv a ples* (KZ: 1864-01-SP; VašákNZP), vydané v Praze 1864 nákladem knihkupectví A. G. Steinhausera.[178] Svazek má rozměry přibližně 17 x 11 cm, na 400 značených stranách přináší 92 očíslovaných písní, což je ve skutečnosti 166 nápěvů se 161 texty; noty jsou sázené a představují 2400 notových řádků. Jde o první ze společenských zpěvníků uvádějící notované písně v úpravě pro mužský sbor a výrazně tak sloužící společenským potřebám. Úvodem autor parafrázuje Pichlovu předmluvu ke *Společenskému zpěvníku českému* (zpěv jako součást společenské

[174] František Sušil: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno 1860.
[175] Jan Kollár: *Národnie zpievanky čili Písně světské Slováků v Uhrách ... sebrané od mnohých... Vydání hojně rozmnožené, i prvé dva tištěné svazečky v sobě obsahující* I–II. Budín 1834–1835.
[176] *České národní písně.* Oddíl textů. Praha 1825.
[177] Karel Jaromír Erben: *Písně národní v Čechách* I–III. Praha 1841, 1843, 1845.
[178] Titulní list: NÁRODNÍ ZPĚV A PLES. (linka) SBÍRKA PÍSNÍ A POPĚVKŮ PRO MUŽSKÝ SBOR. (linka) Sebral a uspořádal EM. VAŠÁK. (linka) V PRAZE 1864. Nákladem kněhkupectví: A. G. Steinhauser.

zábavy, zpěvnost českého národa, bohatství jeho národních a společenských písní), upozorňuje, že právě vyšlé šesté vydání Pichlova–Zvonařova zpěvníku a obdobné zpěvníky „nevyhovují, co se hudební části dotýče, ještě zcela požadavkům obecenstva; neboť má-li se větší společnost zpěvem baviti, tuť nepostačí jenom text, ani pouze jednoduchý nápěv písně“. Zmíněný nedostatek má tento Vašákův zpěvník „poněkud odstraniti“, jelikož přináší písně ve čtyřhlasých úpravách. V závěru předmluvy (datované již v srpnu 1863) se autor vyjadřuje ke struktuře zpěvníku: jsou v něm postupně seřazeny písně vlastenecké, společenské, národní, žertovné a milostné, zastaveníčka a „jiné slavnostní zpěvy rozmanitého druhu“, oddíly však nejsou zvlášť vyznačeny (Vašák E. 1864: 3–4). Co se týče lidových písní, jednotlivě jich je ve zpěvníku jen několik, ale vyskytují se hojně v podobě směsí.

Velký soubor písňových textů obvyklých ve společenských zpěvnících představuje R. E. Turnovského *Česko-moravský společenský zpěvník* (1876-01-SP; 1876-02-SP; Turn.ČMZ1–2), který vyšel u Theodora Mourka v Praze 1876 ve dvou rychle za sebou jdoucích vydáních.[179] Svazek o rozměrech 16 x 12 cm má 448 paginovaných stran a šestnáctistránkový obsah vzadu.[180] Písňové texty jsou rozděleny do čtyř oddělení (písně vlastenecké, milostné, společenské, národní). Jde o rozsáhlý soubor, obsahově i formálně na způsob prvních pěti vydání Pichlova zpěvníku, jenž kvantitativně rozmnožuje společenský repertoár (500 neočíslovaných písní); nově přinesl padesát většinou umělých lyrických čísel, které se však v následujících zpěvnících neujaly. Zpěvník neobsahuje nápěvy a neuvádí údaje o autorech ani o provenienci písní – mohl tak sloužit jen jako opora paměti (výčet a texty písní). Přes svou pěknou úpravu sledovala tato vkusná knižní publikace především komerční účely.

V 80. letech se zpěvníková produkce stále zřetelněji diferencuje – zpěvníky již přestávají sloužit jednotnému účelu společenského zpěvu. O další obecně společenské zpěvníky Pichlova typu, které by reflektovaly recentní (žánrově již nesmírně roztříštěnou, leckdy jako úpadek cítěnou) společenskou zpěvnost, se ztrácí zájem, spíše se začínají projevovat snahy o oživení písňové a zpěvní tradice na základě kvalitně prezentovaného hodnotného písňového materiálu.[181] V tomto smyslu se stal významným dílem *Ratibor* (KZ: 1886-01-SP; Ratibor), zpěvník

[179] Titulní list: Česko-moravský SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK. (linka) Sbírka 500 nejoblíbenějších písní. (linka) Sestavil R. E. TURNOVSKÝ. (viněta) V PRAZE. Nakladatel THEODOR MOUREK.
[180] Tj. abecední rejstřík textových incipitů s uvedením strany.
[181] Jedná se přirozeně o pojmy s relativní platností.

sestavený péčí pěvecké jednoty Ratibor v Hořicích a vydaný 1886 v Praze prvním českým specializovaným hudebním nakladatelstvím Fr. A. Urbánek.[182] Známý nakladatel spolu s hudebním skladatelem Janem Malátem byli zřejmě hlavními redaktory publikace. Rozměry svazku jsou cca 23 x 15 cm, má XIV římsky a 307 arabsky paginovaných stran, obsahuje 488 textů s 474 nápěvy, což představuje 1861 (sázených) notových řádků. V předmluvě (datované již 1. 2. 1884) se její autoři vyjadřují k ovzduší doby, kdy je potlačována národnostní idea, kdy „národní zpěvy naše, toto drahé dědictví, tyto perly pravé hudby české, jimiž před cizinou se honosíme, umlkají“. V této době se sestavovatelé odhodlali vydat tento zpěvník, aby oživili zapomenuté písně. Nechtějí se šířit o obecně známém významu písní pro zachování jazyka a pro národní vzdělanost, ale chtějí osvěžit paměť pěvců výborem nejlepších písní, které by si následně měly osvojit všechny vrstvy českého lidu. Snahou pěveckého spolku Ratibor mimo jiné bylo, aby písně „mohly i ve sboru několikahlasném býti zpívány a tak záliba k nim probuzena a zvětšována“ (Malát a kol. 1886: bez pag.). Jde o přehledný a účelný společenský zpěvník s nápěvy, který však již nevychází z živé společenské potřeby, ale má cíle dokumentární a obrodné. Tomu odpovídá jeho odborné pojetí, promyšlená struktura a pečlivé provedení. Písně ve zpěvníku jsou důsledně vytříděny do tří oddílů: lidové písně (v širokém, nově pojatém výběru, včetně písní moravských a slovenských – zásadně pominuty jsou písně jinoslovanské), zlidovělé a společenské písně (výběr písní skutečně nejznámějších) a vícehlasé úpravy lidových písní (kvalitní harmonizace od předních skladatelů, úpravy pro mužský, ženský i smíšený sbor). Přestože je zpěvník po všech stránkách praktický a na vysoké metodické úrovni, řada zvláště lidových písní se v dalších zpěvnících neujala.

Trochu jiný přístup k šíření písní v době opadajícího zájmu o tradiční typ společenského zpěvníku zvolil Antonín J. Zavadil, který pro svůj zpěvník lidových, zlidovělých a společenských písní *Zpěvy našeho lidu* (KZ: 1887-02-SP; Zav.ZNL) zvolil zvláštní způsob formy a prezentace. Zpěvník vycházel u Jozefa Miškovského v Berouně od roku 1887 na pokračování v jednotlivých tiscích. Každý aršík (18 x 13 cm) měl na první straně velkou žánrovou ilustraci Karla Thomy a titulní informace, na

[182] Titulní list: RATIBOR. VÝBOR NEJLEPŠÍCH PÍSNÍ NÁRODNÍCH, JEDNOHLASÝCH I PRO ČTVEROZPĚV UPRAVENÝCH. (linka) Za spolupůsobení JANA MALÁTA a přispěním KARKA BENDLA, ZD. FIBICHA, K. KOVAŘOVICE, JOS. NEŠVERY, J. PROCHÁZKY A FR. ZÁHORSKÉHO, sestaven péčí pěvecké jednoty „RATIBOR“ v Hořicích. (linka) V PRAZE. Nakladatel FR. A. URBÁNEK, český knihkupec pro literaturu paedag. i hudební a pomůcky učebné. Prvý český závod hudební. 1886. Rub titulního listu: Tiskem Rohlíčka a Sieversa v Praze.

zbývajících třech stranách obsahoval 2–3 písně s nápěvy. Lidové písně byly vybrány zpravidla ze sbírek K. J. Erbena,[183] F. Sušila[184] a ze Slovenských spevů.[185] Formálně navazuje tento zpěvník na kramářské tisky osmerkového formátu a zároveň anticipuje edice tzv. malých šlágrových tisků. Bylo analyzováno 36 zjištěných aršíků z let 1887–1889 se 78 písňovými texty s nápěvy (celkem 230 notových řádků).

Také karlínský nakladatel a knihkupec Rudolf Storch vsadil na ilustrační doprovod a podařilo se mu tak v tomto případě znovu probudit nebývalý zájem zákazníků o ustrnulý typ společenského zpěvníku. Ilustrace objednal u Mikoláše Alše, pro jehož umění kresby se tím otevřela rozlehlá žánrová oblast, ze které pak po celý život hojně čerpal. Uspořádání zpěvníku se ujal Josef Kalenský, což je jeden z pseudonymů spisovatele a tiskaře Josefa Urbánka, pozdějšího technického ředitele České grafické unie a hudebního nakladatelství Mojmíra Urbánka. *Storchův zpěvní věnec* (KZ: 1889-01-SP; SZV) vyšel roku 1889 a úspěšně se zapsal do historie společenských zpěvníků, byť zájem o něj byl více čtenářský než zpěvácký. Svazek má rozměry přibližně 16 x 12 cm, 240 stran, z toho 224 paginovaných; přináší 335 písňových textů a 50 původních ilustrací. Po dvou titulních listech[186] následuje obsah[187] i abecední rejstřík.[188] Zpěvník obsahuje značný počet lidových písní žertovného charakteru (zejména z Erbenovy sbírky), řadu známých písní společenských i zlidovělých a znovu uvádí do zpěvního repertoáru písně Karla Havlíčka Borovského, písňové ohlasy husitství a texty staročeských chorálů.

Písně společenské a vlastenecké, kdysi jádro společenského zpěvu, ustupují ve společenské zpěvnosti stále více do pozadí a naprosté převahy začíná nabývat píseň lidová. Výrazně se to odráží v repertoáru některých významnějších zpěvníků z konce 19. a počátku 20. století. Převahu lidových písní má již dvoudílný společenský zpěvník Františka Veverského *Zapějme si!* (1897-05-SP; 1898-04-SP; Zapějme1 I–II). Je určen zejména pro školy a mládež, přičemž sestavovatel vybíral ze zpěvníků a sbírek českých, moravských, slovenských a výjimečně i

---

[183] Karel Jaromír Erben: *Nápěvy prostonárodních písní českých.* Praha 1862.
[184] František Sušil: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno 1860.
[185] Kolektiv autorů: *Slovenské spevy* I. Turčiansky S. Martin 1880–82.
[186] Ilustrovaný titulní list: Storchův ZPĚVNÍ VĚNEC (kresba Karlštejna signovaná Aleš) NAKLADATEL RUDOLF STORCH Kněhkupec v Karlíně. Sázený titulní list: STORCHŮV ZPĚVNÍ VĚNEC. SBÍRKA PÍSNÍ NÁRODNÍCH A ZNÁRODNĚLÝCH PRO VESELÉ KRUHY NAŠE. (linka) USPOŘÁDAL JOSEF KALENSKÝ. ILLUSTROVAL MIKULÁŠ ALEŠ. S 50 vyobrazeními. (linka) V PRAZE. Nakladatel RUDOLF STORCH, knihkupec v Karlíně. Rub titulního listu: Tisk a papír Aloisa Wiesnera v Praze.
[187] Seznam nadpisů písní ve zpěvníkovém pořadí s uvedením čísla i strany.
[188] Abecední rejstřík textových incipitů s uvedením strany.

jinoslovanských písní. (Přihlédl také k Bergmanovu-Drůbkovu Výboru písní školních, úředně schválenému pro školy.) Kromě převahy lidových písní se tu vyskytují ze společenského okruhu písně společné, vlastenecké, překlady písní cizojazyčných, ale také školní a výletní písně a umělá lyrika. Ve druhém svazku zamýšlel autor vydat vážné i zábavné sbory, hlavně pro studující mládež. Když však zjistil, že obdobnou práci chystá jeho učitel, profesor Alois Vlk, pojal zpěvník jinak a na četná přání nashromáždil lidové písně milostné, „aby naše dospělá mládež konečně se odvrátila od jedovatých zpěvů nemravných, po nichž sahala z nouze, nemajíc po ruce sbírky zpěvů lepších“. Přeje si, aby alespoň některé z písní „přešly v krev“ mládeže a „tlumočily city srdce jejího ve formě národně ušlechtilé“ (Veverský 1898: bez pag.).

Přednost lidovým a zlidovělým písním dávají i zpěvníky hudebního skladatele Aloise Ručky (od roku 1894 ředitele kůru a majitele hudební školy v Dačicích, později v Praze), které začínají vycházet kolem roku 1903 u nakladatele a knihkupce Jindřicha Lorenze v Třebíči a vrcholí 1920 tamtéž osmým, špalíčkovým vydáním *Nového národního zpěvníku s nápěvy* (KZ: 1920-08-SP; RučkaNNZ8), jež přináší 546 písní s 538 nápěvy na 2310 notových řádcích.[189] Pro svou přehlednost, bohatý obsah, kapesní formát a přítomnost jednoduchých nápěvů jsou Ručkovy zpěvníky velmi praktické.

Roku 1900 vychází v Telči *Šolcův trojdílný zpěvník společenský*. Nakladatel a spisovatel Emil Šolc jej sestavil do tří dílů: *100 vybraných slovanských písní* (KZ: 1900-05-SP; Šolc1 I), *Čtverylky z písní národních* (KZ: 1900-06-SP; Šolc1 II) a *Veselý kolozpěv* (KZ: 1900-07-SP; Šolc1 III). Zpěvník přináší především lidové písně, některé zlidovělé a společenské ponechává jen kvůli rozmanitosti repertoáru. Písně jsou důsledně sestaveny do směsí, počítá se však i se samostatným zpěvem jednotlivých písní (proto jsou uváděny všechny sloky). V předmluvě (umístěné v každém svazku i vydání) autor zdůrazňuje, že zpěvník nebude zbytečný ani pro uživatele, kteří již vlastní řadu sbírek a zpěvníků jiných – odlišuje se totiž novou praktickou úpravou a účelností. V téměř každé vlastenecké společnosti bývá, podle mínění sestavovatele, pociťován „nedostatek vhodně upravených směsí skvostných národních našich písní“. Zpěv „do kola“ často vázne pro nesnadnost výběru a

[189] Titulní list: (v ozdobném celostránkovém rámečku:) NOVÝ NÁRODNÍ ZPĚVNÍK / VÝBOR PÍSNÍ NÁRODNÍCH, ZNÁRODNĚLÝCH A ÚRYVKŮ Z ČESKÝCH ZPĚVOHER (drobná viněta) SESTAVIL ALOIS RUČKA, MAJITEL HUDEBNÍ ŠKOLY V PRAZE NA LETNÉ. OSMÉ VYDÁNÍ. V TŘEBÍČI NA MORAVĚ. NAKLADATEL J. LORENZ, KNIHKUPEC 1920. Rub titulního listu: TISKEM ANT. KASALÉHO V DAČICÍCH NA MORAVĚ.

řetězení písní. Autor také míní, že je na čase, aby „zaváděním méně známých písní kolozpěvy naše oživily se svěžími, novými melodiemi“ (Šolc 1900: 3–5).

Kolem roku 1900 dochází k ohromnému nárůstu zpěvníkové produkce: množí se počet titulů a narůstá náklad jednotlivých vydání. To s sebou bohužel nese citelný úpadek úrovně. Vydáváním zpěvníků se často sledují pouze úzce obchodní cíle; tlak drobných, ale i renomovaných nakladatelů zaměřený na okamžitý zisk, z toho plynoucí chvat a nepečlivost pořadatelů a také špatný papír i tisk dostávají zpěvníky téměř na úroveň kramářského zboží. Typickými představiteli této živelné komercionalizace a dlouhodobé devalvace zpěvníkové produkce jsou zpěvníky spisovatele Jana Červenky (např. *Český zpěvník*. KZ: 1893-01-SP). Vycházely v letech 1893–1924 postupně u Theodora Venty v Lounech a Emila Šolce v Telči a v Praze-Karlíně. Mění se sice co do rozsahu (menší/větší vydání, různý počet čísel a stran), prezentace (názvy: Český zpěvník, Sokolský zpěvník, Veselý borec) i provenience (osobnost nebo sídlo nakladatele), ale co do obsahu jen účelově, aby o ně byl zájem a vznikl důvod k dalšímu vydání (podle potřeby jsou doplňovány sokolské, legionářské, junácké písně a hymny svobodných národů); vyskytly se i případy, že se obsahově zcela identické zpěvníky lišily jen titulem (Sokolský/Český zpěvník). Společným znakem všech těchto zpěvníků je značný počet tradičních lidových písní a vesměs absence údajů k písním (autorství, původ apod.).

Podobným typem jsou zpěvníky Aloise Neuberta, knihkupce a nakladatele v Jilemnici (např. *Sokolský zpěvník výletní*. KZ: 1898-06-SP). Bez ohledu alespoň na zdání úrovně sledovaly čistě obchodní cíle a soudíc z počtu vydání a deklarované výše nákladu se tento záměr dařil. Zpěvníky obsahovaly sokolské, vlastenecké, lidové a zlidovělé písně, později i písně pololidové a lidovku. Jména autorů ani provenience se neuváděly. S narůstajícím počtem vydání se sice kvantitativně rozšiřoval repertoár a měnily názvy, ale charakter zpěvníku zůstával stále stejný.

Mezi přemírou úpadkových zpěvníků se však roku 1901 – tedy v roce 50. výročí vydání Pichlova zpěvníku – objevil mimořádně významný *Velký společenský zpěvník český* hudebního skladatele Františka Heyduka.[190] Tento soubor písní s nápěvy má tři varianty: *Společenský zpěvník český* (KZ: 1901-03-SP; HeydukS), *Výbor nejlepších písní národních i umělých… z předních literatur světových* (KZ:

[190] Titulní list: VELKÝ SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK ČESKÝ. SBÍRKA 483 PÍSNÍ S NÁPĚVY. SESTAVIL FRANTIŠEK HEYDUK. (viněta lyry se zkříženými ratolestmi) V PRAZE, NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ. VODIČKOVA ULICE (HLÁVKŮV PALÁC).

1901-04-SP; HeydukV) a *Velký společenský zpěvník český* (KZ: 1901-02-SP; HeydukVS), který vznikl prostým připojením prvních dvou zpěvníků k sobě, přičemž Výbor z literatur tvoří ve velkém zpěvníku druhou část oddělení Písně různé. Právě ony připojené umělé i lidové písně různých národů v českých překladech se v následujících zpěvnících neujaly. Velký zpěvník o rozměrech cca 20 x 15 cm má 448 stran, z toho 439 značených. Obsahuje 484 textů s 465 nápěvy, což představuje 2360 notových řádků; noty jsou sázené. V úvodu je řečeno, že zpěvník je určen pro všechny vrstvy společnosti (včetně mládeže), které ctí národní zpěvní i hudební tradice a pečují o zachování lidových a zlidovělých písní. Vedle obecně známých písní autor zařadil i méně známé lidové a umělé písně, pro jejich půvab a kvalitu. Většina písní této sbírky má „kromě veliké ceny hudební i cenu historickou“, v písních se jeví povaha a nálada lidu v době jejich vzniku, odrážejí smutek, radosti, milostný cit i humor. V „hojném a pestrém“ výběru se sestavovatel snažil podat to nejlepší po stránce hudební i textové. (Heyduk 1901: bez pag.). František Heyduk navázal na zakladatelskou tradici a smysluplně ji rozvinul: jeho zpěvník představuje především kvalitativní vyvrcholení české zpěvníkové produkce a poslední významnou kodifikaci českého společenského zpěvu. Písně jsou rozčleněny do oddílů podle tematiky, nikoli žánrově. Nakladatelství I. L. Kober chápalo Heydukův zpěvník jako deváté, revidované vydání Pichlova–Zvonařova zpěvníku a v podstatě tedy zachovalo i jeho strukturu.

Kvalitním a žánrově velmi bohatým zpěvníkem je třísvazkové dílo učitele a cvičitele Ferdinanda Polenského *Společenský zpěvník sokolský*, který vydal vlastním nákladem 1903–1904 na Smíchově. Na základě názvu by měl být podrobněji charakterizován mezi specializovanými sokolskými zpěvníky, ale z hlediska skutečného obsahu bude vhodnější přistoupit k jeho rozboru už nyní. První díl, s podtitulem *Z luhů domácích*[191] (KZ: 1903-11-SP; Polen.SZS I; 229 textů, 239 nápěvů, 878 sázených notových řádků), obsahuje písně společenské, pololidové, sokolské, ale zejména písně lidové. V předmluvě autor konstatuje, že zpěv hudbymilovného národa upadá a pokud lid přece jen zpívá, pak – „z neznalosti písní vkusných, krásných a ušlechtilých – necudné a nevkusné texty polek a valčíků, které jako jednodenní jepice nějaký čas na obzoru se ukáží, vkus a mrav lidu pokazí a

[191] Titulní list: SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK SOKOLSKÝ S NÁPĚVY. [Na deskách je titul pozměněn: F. Polenského SOKOLSKÝ ZPĚVNÍK společenský s nápěvy.] (linka) Díl I.: Z luhů domácích. (linka) Sestavil FERDINAND POLENSKÝ, učitel, člen Sokola Smíchovského. (drobná viněta) NA SMÍCHOVĚ. Nákladem vlastním. – Tiskárna nár.-soc. dělnictva (K. Pitter). 1903.

vykonavše tak své dílo zkázy navždy zmizí z obzoru hudebního“. Autor proto učinil výběr podle svého vkusu a oblíbenosti vkusných písní. Předem očekává kritiku skutečnosti, že zařadil i „písně ceny nevalné, deklamací nesprávné“. Domnívá se však, že právě většina těch písní oblíbených má smůlu, „že je prostonárodní skladatel špatně deklamoval aneb že si je lid dle svého vkusu přepracoval“. Autor podává do rukou obecenstva „sborník písní, jakého dosud nemělo“. Ke konci předmluvy pak promlouvá přímo k Sokolům: „Odevzdávám vám, bratří, zpěvník tento do rukou, abyste kdykoliv v přátelském kroužku se sejdete, osvěžili hovor svůj, rozplašili chmurné myšlenky, které snad mysl vaši tížiti budou, aneb bujnému veselí, jež vámi hárati bude, průchod dali. Jeť zpěv právě tak konejšivým lékem pro tělo a duši lidskou, jako tělocvik sám.“ (Polenský 1903: bez pag.) U řady písní tohoto prvního svazku v oddílech sokolských a vojenských písní je poznámka „vlastní zápisky“, bohužel bez další připojené pasportizace. Pokud nejde o trik obcházející vydavatelská práva, zvyšuje to z folkloristického hlediska význam zpěvníku (osvětlit by to mohl jen obsáhlý srovnávací výzkum). Druhý díl Polenského zpěvníku, s podtitulem *Z luhů slovanských a cizích*[192] (KZ: 1904-02-SP; Polen.SZS II; 251 textů i nápěvů, 930 notových řádků), obsahuje zlidovělé, společenské, městské, pololidové, dělnické, rolnické, pijácké a vojenské písně, připojeno je 9 oddílů jinoslovanských písní v překladech čerpaných z Kubova *Slovanstva* (což je ve zpěvníku poznamenáno). V tomto dílu je cenný repertoár písní na pomezí lidovosti, které v té době ani nemohly být čerpány jinak než z terénu nebo z autopsie. Poslední, třetí díl, s podtitulem *Ohlasy mládí*[193] (1904-03-SS; Polen.SZS III; 365 textů i nápěvů, 1112 notových řádků), obsahuje písně lidové (z Čech, Moravy a Slovenska), zlidovělé, společenské, pololidové a dětské, ukolébavky, koledy, lidové duchovní písně a chorály, připojeno je 5 oddílů jinoslovanských písní a oddíl umělých písní včetně zlidovělých. V doslovu autor konstatuje, že jednou z příčin hynoucího zpěvu je nedostatek vhodných zpěvníků: jeden zpěvník po druhém opakuje „věci staré, nezáživné nebo bezcenné“ a většina písní, „opsána jsouc z partitur pro sbor nebo piano, pohybuje se v polohách pro zpěv jednohlasý nevhodných“. Sestavovatel

[192] Titulní list: SPOLEČENSKÝ ZPĚVNÍK SOKOLSKÝ S NÁPĚVY. [Na deskách je titul pozměněn: F. Polenského SOKOLSKÝ ZPĚVNÍK společenský s nápěvy.] (linka) Díl II.: Z luhů slovanských a cizích. (linka) Sestavil FERDINAND POLENSKÝ, učitel, člen Sokola Smíchovského. (drobná viněta) NA SMÍCHOVĚ. Nákladem vlastním. – Knihtiskárna družstva Vlasť v Praze. 1904.

[193] Titulní list: OHLASY MLÁDÍ. Zpěvník a anthologie z písní národních pro školy obecné, měšťanské a střední. (linka) Sokolského zpěvníka společenského s nápěvy díl III. (linka) Sestavil FERDINAND POLENSKÝ, učitel, člen Sokola Smíchovského. (drobná viněta) NA SMÍCHOVĚ. Nákladem vlastním. – Knihtiskárna družstva Vlasť v Praze. 1904.

se vyjadřuje k výuce zpěvu: doporučuje snížit počet církevních písní a „ozpívané“ světské písně nahradit novějšími. V každém školním roce je podle něho třeba nacvičit 10 písní, raději národních než umělých. Kritizuje také příliš všeobecné školní osnovy a obhajuje svůj systém výběru písní. Dále uvádí vzorový výběr písní pro jednotlivé třídy a výčet konkrétních písní, jejichž znalost „je přímo povinností národní“: hymny včetně rakouské, několik vlasteneckých písní, Osiřelo dítě, staročeské a husitské chorály, „nějakou ukolébavku, nějaký pochod, nějakou koledu a 10 písní slovanských“. Autor se zde také podrobně zabývá technikou zpěvu, způsoby přednesu a metodikou výuky (Polenský 1904: 329–345). Kromě žánrové rozmanitosti, pečlivého a systematického uspořádání i praktického kapesního formátu je Polenského zpěvník zajímavý také tím, že v každém dílu uvádí stručné medailony některých významných osobností spolu s jejich obrazovými portréty. V prvním dílu to jsou osobnosti sběratelské (J. Kolár, F. Sušil, K. J. Erben, F. Bartoš, L. Kuba), ve druhém dílu věhlasní skladatelé (B. Smetana, A. Dvořák, Z. Fibich) a v posledním dílu pak hudební osobnosti (F. Škroup, J. L. Zvonař, F. Pivoda, K. Šebor, K. E. Macan). B. Václavek a R. Smetana (1949b: 37) uvádějí, že zhruba z 850 písní všech tří svazků Polenského zpěvníku se jich 371 v následujících společenských zpěvnících neujalo, což význam tohoto zpěvníku v jejich očích poněkud snižuje. Je však třeba zdůraznit, že podobně jako zpěvník Heydukův je Polenského zpěvník úctyhodným vyvrcholením éry obrozeneckých společenských zpěvníků a že do podobného monumentálního projektu se později už nikdo nepustil.[194]

Zpěvníkový boom opět nastává po 1. světové válce, většinou jako reakce na vyhlášení československé státnosti. Vychází například anonymní *Zpěvník české revoluce* (KZ: 1918-04-SP; An.ZČR,), obsahující české i jinonárodní písně s revolučním obsahem, nebo anonymní *Sborník písní* (KZ: 1918-08-SP; FričSP), řazený z hlediska specializace mezi zpěvníky krajanské. Poválečný společenský zpěvník s nápěvy, *Zpívající Čechoslovák*, sestavený nymburským učitelem a oblíbeným spisovatelem pro mládež Františkem Hrnčířem (KZ: 1919-02-SP; HrnčířZČ1), představuje všestranně účelný zpěvník. Písně jsou vhodně vybrány, jednoduše hudebně upraveny, formát zpěvníku je kapesní a rozsah nevelký. Za společenský zpěvník, který naposledy ve velkém rozsahu rekapituluje společenský

[194] Ponechá-li se ovšem stranou samotná odborná edice Václavkova–Smetanova (*Český národní zpěvník*. Praha 1940, 2., doplněné vydání 1949).

zpěvní repertoár, je považován *Národní zpěvník* humoristického spisovatele a publicisty Františka Jaroslava Peřiny (KZ: 1919-03-SP; PeřinaNZ; 507 písňových jednotek). Vzhledem k absenci nápěvů a údajů o autorech však jeho hlavním smyslem zůstalo napomoci paměti uživatelů výčtem a texty písní. Praktické poslání měl *Vlastenecký zpěvník československý* Rudolfa Brodského (KZ: 1920-02-SP; Brod.VZČ; 211 písňových jednotek), poválečný soubor textů vlasteneckých, sokolských a lidových písní a hymen. Zpěvník je pečlivě sestaven, u písní jsou zodpovědně uvedeny prameny a autoři.

Po opadnutí poválečné vlny zájmu o národní záležitosti a tedy i krátkodobého nadšení pro společenský zpěv došlo k rychlému poklesu zpěvníkové produkce. Společenské zpěvníky vycházejí sporadicky a s nepříliš velkou odezvou. Oživení nastává zase až v předvečer a v průběhu okupace, kdy publikace tohoto druhu pomáhají přežít těžké údobí a udržují národní sebevědomí. Ve společenských zpěvnících této doby již definitivně zaujímá přední místo lidová a zlidovělá píseň. Repertoár zpěvníků stále více podléhá cenzuře a průvodní texty obsahují opatrné a zavádějící formulace. A. L. Kaiser v úvodu zpěvníku *Sto českých písniček* (KZ: 1939-01-SP; Kaiser2 I) konstatuje, že „česká píseň národní i znárodnělá byla neprávem opomíjena, byla nespravedlivě zatlačena módními popěvky a falešně sentimentálními skladbami melodicky odvozenými z cizích vzorů. A v poslední době byla skoro vytlačována písněmi slovenskými a operetními popěvky. Nyní česká písnička znovu ožívá“ (Kaiser 1939a: 5–6). Tento společenský zpěvník textů lidových, zlidovělých a společenských písní si vzal za úkol napravit mimo jiné to, že u většiny písní si lidé sice pamatují melodii, z textu však znají jen jednu, nejvýše dvě sloky. Zpěvník se setkal se značným ohlasem, proto byl ještě v témže roce vydán další díl, *Druhá stovka českých písniček* (KZ: 1939-02-SP; Kaiser2 II). Kromě známých popěvků byly vybrány i písně opomíjené nebo částečně zapomenuté. Nápěvy se ani u tohoto druhého dílu pro svou obecnou známost neuvádějí, zpěvník proto mohl zůstat levný. Autor zde připojil i „několik písní umělých, avšak znárodnělých nebo aspoň zlidovělých“ a doufá, že mu tento ústupek z pozic ryzí lidovosti nebude vytýkán (Kaiser 1939b: 5–6).

Velmi významným počinem se stal *Špalíček národních písní a říkadel* (první vydání – KZ: 1940-01-SP; Špalíček1), který jen v roce 1940 vyšel postupně ve čtyřech vydáních. Tento společenský zpěvník lidových a zlidovělých písní s nápěvy, opatřenými jednoduchým harmonickým doprovodem včetně značek, sestavili Jan

Seidel a Karel Reiner, jehož spoluautorství bylo za okupace zamlčeno. Teprve v poválečném pátém vydání jsou uvedeni oba autoři a zpěvník je doplněn o druhý, ještě rozsáhlejší svazek. Úvodem autoři uvažují o rytmické, melodické a formové mnohotvárnosti lidových písní; stejnou důležitost přičítají i jejímu hudebnímu doprovodu. Na základě konzultací s profesorem Aloisem Hábou se snažili vyjádřit nejvlastnější, latentní harmonický obraz písní. Zpěvník byl inspirován Alšovým *Špalíčkem* (je sestaven výhradně z písní z tohoto díla a opatřen několika Alšovými ilustracemi) a zároveň vyšel vstříc přání milovníků hudby, aby byla vydána „levná sbírka národních písní s prostou harmonizací i doprovodem" (Seidel 1940).[195] Jako reakce na válečné události vyšel například 1941 v Londýně *Malý špalíček písní československých vojáků v Anglii* (KZ: 1941-01-SP; BK.MŠ), který sestavili Bedřich Bělohlávek a Václav Koutník (z hlediska specializace je řazen mezi krajanské a vojenské zpěvníky).

Obliby společenských zpěvníků dokázala za okupace zneužít kolaborující protistrana. Vysokou hodnotu lidové písně a potřebu jejího šíření farizejsky zdůrazňuje *Zpěvník české mládeže* (KZ: 1943-01-LZ; An.ZČMK2) od anonymního sestavovatele. Jde o protektorátní notovaný zpěvník českých lidových písní pro mládež, vydaný 1943 v Praze Kuratoriem pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. V úvodu autor zdůrazňuje, že mládež má znát národní písně. Národní píseň sehrála důležitou roli v rozkvětu naší kultury, byla často podkladem děl význačných českých hudebníků, výtvarníků i básníků. Svým utvářením ukazuje naši příbuznost k tvůrčímu geniu evropského člověka. „Jedním z nejhorších bludů nedávné doby byla zrada na naší národní písni. Zapomeňte na úpadkové šlágry včerejška … Náš zpěv jest také jedním z darů, které můžeme nést vstříc Říši a Evropě jako dík za kulturní hodnoty, které od ní přijímáme … Vůdci a vlasti zdar!" (Anonym 1943: bez pag.)

Po roce 1948 existence obecně společenských zpěvníků nenávratně končí; jen ze setrvačnosti a shodou různých příznivých okolností ještě po léta vycházel bez nejmenšího zásahu Seidelův–Reinerův Špalíček. Jinak dochází všeobecně k proměně společenských zpěvníků ve zpěvníky budovatelské, ve zpěvníky lidových písní a často ve zpěvníky oba typy kombinující. Příkladem takové transformace je

[195] Z té doby je i odborně pojatá edice B. Václavka a R. Smetany *Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století*, jejíž 1. vydání 1940 v Praze bylo do určité míry znehodnoceno cenzurními zásahy. 2. vydání 1949 sice uvedlo tyto úpravy na pravou míru, ale došlo k němu v době, která českým ideálům, jejichž mluvčími se staly společenské písně 19. století, rovněž nepřála.

anonymní zpěvník z roku 1949 *Zpíváme v pětiletce* (KZ: 1949-01-MB; An.ZVPS), obsahující texty masových a lidových písní.

Pichlův Společenský zpěvník český, rozebraný spolu s dalšími publikacemi z jeho okruhu v předchozí kapitole, a také nyní výše uvedený chronologicky pojatý výčet zpěvníků představují skupinu titulů, kterou lze nazvat **obecně společenské zpěvníky**. Záhy se však některé zpěvníky začínají zaměřovat na užší zájmové sféry a vznikají **specializované společenské zpěvníky**, byť si většinou podržují obecně společenský repertoár a jejich odlišnost v mnoha případech spočívá pouze v několika specificky zaměřených písňových číslech.

V 60. letech 19. století se začínají objevovat a postupně výrazně prosazovat **sokolské zpěvníky**, které představují poměrně těžko uchopitelnou skupinu specializovaných společenských zpěvníků. Téměř všechny sokolské zpěvníky, jichž je značné množství, se od běžného společenského repertoáru zpěvníků v podstatě neodlišují. Obsahují vesměs navíc pouze několik sokolských písní, které však časem pronikají do všech společenských zpěvníků. Z tohoto hlediska je složité určit, kdy se jedná o zpěvník ryze společenský, a kdy je možné považovat ho za sokolský. Řada zpěvníků naznačuje propagačně ve svém titulu, že jde o sbírku zaměřenou na sokolskou tematiku, ale skutečný obsah je pak obdobný jako v ostatních zpěvnících.

První sokolský zpěvník, nazvaný *Sokol*, sestavil zakladatel české knihkupecké a nakladatelské rodiny František Augustin Urbánek. První vydání zpěvníku (KZ: 1863-04-SP; Sokol1) však obsahuje pouze dvě sokolské a dvě „turnéřské“ písně, jinak zůstává běžným typem společenského zpěvníku, což nese ve svém podtitulu. Je věnovaný zakladatelům Sokola Miroslavu Tyršovi a Jindřichu Fügnerovi a řediteli Hlaholu skladateli Ludevítu Procházkovi. Zpěvník postupně vyšel v šesti vydáních, přičemž v pátém vydání (KZ: 1869-02-SP; Sokol5) se zvýšil počet sokolských písní, přibyly také písně (a nové verze stávajících písní) z kabaretních a kramářských tisků. Jinak se jeho charakter významně nezměnil. Prvním v pravém slova smyslu sokolským zpěvníkem se staly dvousvazkové *Pochodové písně ku výletům sokolským*, sestavené pravděpodobně Tyršovým pokračovatelem Josefem E. Scheinerem (KZ: 1885-01-SP; 1885-02-SP; An.PPS I–II). Obsahuje sice i jiné žánry, ale je viditelně orientovaný na sokolskou tematiku a písně k pochodu. Mezi významnější patří také anonymní *Sokolský zpěvník* (1891-02-SP; VK.SZ1), vydaný ve Strakonicích, který podle B. Václavka a R. Smetany (1949b: 39) poprvé přinesl 6 sokolských písní, jež se později ujaly. Následuje řada zpěvníků, které lze sice

považovat za sokolské, ale v podstatě jsou stále běžným typem společenských zpěvníků. Patří mezi ně například anonymní *Sborník Sokola novobydžovského* (KZ: 1891-03-SP; An.SSNB), zpěvník nevelkého rozsahu ve velmi pěkné úpravě, či Neubertův *Sokolský zpěvník výletní*, který postupně vyšel v sedmi vydáních 1898–1903 (první vydání – KZ: 1898-06-SP; Neub.SZ1). Kvalitním zpěvníkem je třídílný *Společenský zpěvník sokolský s nápěvy* (na deskách: *Sokolský zpěvník společenský*) sestavený Ferdinandem Polenským,[196] který však se sokolskými zpěvníky pojí spíše název a krátké promluvení k Sokolům v předmluvě. Svou formou kolibřího vydání je působivý *Sokolík* Bedřicha Táborského (KZ: 1911-03-SP; SokolíkT1). Úpadek zpěvníkové produkce pak představuje poválečný *Sokolský zpěvník* Karla Hevery (KZ: 1918-03-SP; HeveraSZ), který se vyznačuje nekvalitním papírem a tiskem, živelným výběrem a absencí autorských a dalších údajů. Práce na sestavení oficiálního sokolského zpěvníku se ujal Rudolf Procházka a vznikl dvoudílný *Sokolský zpěvník*. Tento notovaný sokolský zpěvník pro dorost byl vytvořen z pověření dorostového odboru náčelnictva Československé obce sokolské. První díl (KZ: 1922-02-SP; Proch.SZ1 I) obsahuje především české, moravské a slovenské lidové písně ze základních sbírek (Erben, Sušil, Bartoš, Kuba, Slovenské spevy), druhý díl (KZ: 1923-03-SP; Proch.SZ1 II) hymny, sokolské písně v kvalitativním výběru a lidové písně. V předmluvě autor uvádí, že druhý díl měl být sestaven jen z písní sokolských. Po prohledání řady sokolských zpěvníků však shledal, že většina sokolských písní má dětinské texty, nevkusné nápěvy nebo jen místní význam, a proto je nemůže zařadit do oficiálního sokolského zpěvníku. Vybral tedy jen některé a doplnil zpěvník jinými žánry (Procházka 1923). Zpěvník je velmi pečlivě připraven, obsahuje varianty písní, dále nejrůznější vysvětlivky a údaje o pramenech a autorech. Sbírku sestavenou pouze ze sokolských písní představuje *Dvacet nejoblíbenějších sokolských písní pochodových* (KZ: 1925-01-SP; RoobDNSP), které sestavil Gustav Roob. Jde o notovaný sokolský zpěvník, prezentovaný jako 1. svazek edice Nejlevnější sokolský zpěvník pochodový; svou formou se blíží tzv. malým šlágrovým tiskům. Mezi oficiální sokolské zpěvníky pak ještě patří např. anonymní *Zpěvníček sokolského žactva* (KZ: 1931-02-SS; An.ZSŽ).

Ve 20. století inspirovány sokolskými vznikají **orelské zpěvníky**. Jedná se o zpěvníky katolické tělovýchovné organizace Orel, jejichž písně měly vyjadřovat a

[196] Rozbor viz mezi obecně společenskými zpěvníky.

objasňovat cíle a snahy Orelstva. V době počátků organizace vyšel anonymní *Zpěvník Orlů* (KZ: 1910-04-SP An.ZO). Repertoár byl významně rozšířen teprve v poválečném *Orelském zpěvníku* Jana Nepomuka Kopáčka (KZ: 1920-10-SP; Kop.OZ). V předmluvě autor konstatuje, že z národních písní jsou pojaty písně nejvíce oblíbené, k orelským pak přidány nové. Zpěvník má přispět k povznesení národního ducha a upevnění křesťanských zásad Orelstva, a tak pomoci „vypuditi písně hrubé, jež zvláště poslední dobou z kalu velkoměsta se šíří“ (Kopáček 1920: bez pag.). Stejnojmenný zpěvník vyšel ještě roku 1947 a byl sestaven Josefem Veselkou (KZ: 1947-01-SP; Ves.OZ).

Jiným specializovaným typem jsou **profesně zaměřené zpěvníky**. Vznikaly z potřeby určitých profesních skupin mít vlastní repertoár, který je bude spojovat a jehož přednesem si budou zpříjemňovat a oživovat svou práci. Nejvýraznější z nich jsou **myslivecké zpěvníky**. V Písku 1896 vyšly *Myslivecké písně národní a jiné*, sestavené lesníkem Josefem Václavem Rozmarou. Tento notovaný zpěvník zaměřený na mysliveckou tematiku obsahuje také oddíl textů lidových a zlidovělých písní obecného charakteru a pozoruhodný oddíl loveckých signálů s příslušnými popisy. Sestavovatel vybíral z dosavadních sbírek českých a moravských lidových písní, z jinoslovanských písní Kubova Slovanstva, z básnických sbírek, společenských zpěvníků, kramářských tisků a obdobné literatury. Čerpal však i z autopsie a vlastních i cizích rukopisných záznamů. V předmluvě polemizuje s tvrzením, že čeští myslivci nemají vlastní profesní písně – mají je v podobě písní lidových. Je-li však třeba si písně společně zazpívat, nikdo nezná slova a sklouzne do němčiny, nebo začne zpívat píseň kramářského typu. Vzpomíná, že jako posluchač lesnické školy v Písku měl zpěv jako řádný vyučovací předmět a v poznámce dokládá, že „nyní jest ústav opatřen i nástroji hudebními a chovanci mohou se zdarma v hudbě cvičiti“. Z historie připomíná hraběte Františka Antonína Šporka, který dbal o hudební vzdělání myslivců. Dále vzpomíná na Jana Doležela ze Žďáru, který již v roce 1880 začal vyučovat lesníky češtině a při přijímání chovanců dával přednost hudebně nadaným. V podvečer pak zpívali společně kvarteta nebo hráli na smyčcové nástroje. K tomu účelu se autor snažil sebrat „naše původní české písně myslivecké“, aby je do rukou „věrných lovců – vlastenců odevzdati mohl“. Připojuje jednoduché nápěvy, aby i „nehudebníkům ihned se staly přístupnými“ (Rozmara 1896: 5–8). Zpěvník je sestaven pečlivě, autor uvádí mimo jiné také lokality a regiony. Sympatické jsou i drobné kresby s příslušnými náměty. V roce

1938 byly vydány *Myslivecké lidové písně* Jaroslava Bakaly (KZ: 1938-01-SH; Bak.MLP). Tento společenský zpěvník většinou lidových mysliveckých písní je s nápěvy v úpravě pro mužský čtyřhlasý sbor. Autor předkládá sbírku s přáním hojného využívání. Vybral písně veselejšího obsahu nebo se zajímavou melodií, vhodné ke snadnému sborovému zpěvu. Vyzývá také k zasílání dalších mysliveckých písní k pozdějšímu doplňování zpěvníku. Myslivecká písňová publikace se jako ohlas společenských zpěvníků objevila ještě v roce 1976, kdy vyšly *Myslivecké písně*, sestavené Jaroslavem Krčkem a Drahomírem Ilíkem (KZ: 1976-01-LZ; KI.MP). Písně tvořící náladový celek jsou upraveny pro dvojhlasý zpěv s harmonickým doprovodem a určeny nejen myslivcům, ale všem milovníkům přírody.

Poněkud jiným typem jsou **hasičské zpěvníky**. Několik speciálních písní hasičských obsahují *Hasičský zpěvník* Aloise Neuberta (KZ: 1902-02-SP; Neub.HZ) či anonymní *Hasičský a vlastenecký zpěvník* (KZ: 1913-03-SP; An.HVZ3), které se však jinak od ostatních společenských zpěvníků neliší a nabízejí běžný repertoár. 1940 vydala Moravská zemská hasičská jednota v Brně anonymní *Hasičský zpěvník* (KZ: 1940-06-LZ; An.HZ1), výběrem písní k jeho druhému, podstatně rozšířenému vydání 1947 (nárůst z 16 na 100 písní) byl pověřen Jaroslav Rauš (KZ: 1947-02-LZ; Rauš.HZ2). Zpěvník je sestaven z lidových a zlidovělých písní ve dvojhlasých úpravách (při polovině z nich lze pochodovat), obsah písní však s hasičstvem nekoresponduje.

Již koncem 19. století představovalo významnou vrstvu společnosti dělnictvo, což se projevilo také v písňové tvorbě. Vznikají zvláštní **dělnické zpěvníky**, které z velké části navazují na starou českou tradici písně politické. Dělnické zpěvníky se od zpěvníků společenských značně odlišují, jejich písně jsou však na společenském zpěvu závislé; často se skládaly na nápěvy oblíbených písní lidových i písní společenských. Řadu těchto sbírek zahájil František Cajthaml, publikující pod pseudonymem V. L. Liberté. Nejprve byl 1893 vydán jeho zpěvník *Ohlas* (KZ: 1893-05-SD; Lib.Ohlas), žánrově inspirovaný společenskými zpěvníky. Pozdější *Dělnický zpěvník* (KZ: 1899-01-SD; Lib.DZ), který vyšel 1899 s podtitulem *Sbírka nejstarších a nejpopulárnějších písní socialistických*, je podobného charakteru. B. Václavek a R. Smetana nezjistili existenci předchozího pramene a označují ho tedy za první sbírku tohoto druhu (1949: 40). Obsahuje Marseillaisu, Kuzmányho slovenskou Kto za pravdu horí a pět překladů většinou z němčiny; nalézají se v něm především umělé dělnické a socialistické písně či dělnické parafráze lidových písní. V témže roce 1899

vychází dělnický zpěvník kapesního formátu *Naše písně* (KZ: 1899-05-SD; ARS.NP) od sestavovatele s iniciálami A. R. S., v němž je většina dělnických a socialistických písní složena opět na nápěvy známých lidových, zlidovělých, pololidových a také jiných dělnických písní. *Dělnický zpěvník* (KZ: 1900-01-SD; Kom.DZ) brněnského sestavovatele a nakladatele Františka Komprdy přinesl oproti předešlým zpěvníkům 20 nových písní, které se však později neujaly. Významný zpěvník tohoto zaměření přestavuje 1902 *Sbírka našich písní* (KZ: 1902-03-SD; VildaSNP), sestavená Davidem Vildou. Autor se zde nesnaží nashromáždit co největší množství repertoáru s příslušnou tematikou, ale pokouší se shrnout všechny lepší dělnické písně od počátku dělnického hnutí v Rakousku až po přítomnost, jejichž autory jsou dělničtí spisovatelé. Dával přednost kvalitě před kvantitou. Ke své práci využil všechny do té doby vyšlé zpěvníky a podařilo se mu nashromáždit 79 dělnických písní od českých autorů, zpívané na známé nápěvy lidových, zlidovělých, vlasteneckých, starších dělnických i cizích písní. Ve třetí části navíc připojil 46 písní vlastních písňových textů, složených opět na známé nápěvy. O rok později (1903) vycházejí *Dělnické písně* (KZ: 1903-01-SD; MyslíkDP1) spisovatele a redaktora Julia Myslíka. Podle autora jde o výběr nejlepších písní zpívaných v řadách sociální demokracie a nových, přeložených a lidových písní se sociální a demokratickou tematikou. Národně socialisticky je zaměřen 1913 vydaný *Sborník písní* (KZ: 1913-05-SD; PůlpánSP3) básníka, publicisty a autora děl se sociální tematikou Karla Půlpána, který ve stručném výběru nabízí lidové, zlidovělé, vlastenecké, dělnické, proletářské a revoluční písně a některé slovanské hymnické písně. Propagačně je tu také využito písní povolených až na základě poslaneckých interpelací. Z poválečných zpěvníků je významný notovaný *Dělnický zpěvník* (KZ: 1918-07-SD; ŠtochlDZ2), sestavený 1918 Antonínem Štochlem a hlásící se k sociální demokracii. Dělnický repertoár je zde redukován a doplněn zejména lidovými a pochodovými respektive tělocvičnými písněmi. Zpěvník má promyšlenou strukturu a přes svou střídmost patří k lepší zpěvníkové produkci. V úvodu autor konstatuje, že píseň vždy v dobách zápasu povzbuzovala a léčila, a proto sociálně demokratický proletariát nemohl zůstat bez písně. Jelikož většina těchto písní vznikla v žalářích, nesmí se na ně zapomínat a měly by se zpívat při všech schůzích a shromážděních. Většina dělnických písní je zařazena z piety k prvotnímu hnutí, „mnoho podobných bylo napsáno soudruhy dělníky, leč hodily by se spíše do archivu strany, a proto jsme je vyřadili“ (Štochl 1918: bez pag.). Roku 1921 byly vydány *Revoluční nápěvy* Jana Urbana (KZ: 1921-

04-SD; UrbanRN), které kromě dělnických písní obsahují také revoluční a vojenské lidové písně. V úvodu je řečeno, že zpěvník je určen k potřebě dělnického hnutí. Některé písně „uvědomělému proletáři nemá býti dovoleno neznati“. Podle autora je třeba zakládat kroužky dělnických pěvců, snažit se písně reprodukovat správně; „nejnadanějšího soudruha určete za vedoucího zpěvu“. Z dělnického kroužku se pak jistě časem vyvine mužský, ženský nebo smíšený sbor, schopný nacvičit i vícehlasé a umělejší skladby. Proletkult by se měl postarat o výchovu odborně i organizačně schopných sbormistrů a zároveň vydávat vhodné hudebniny. Autor dále konstatuje, že tento zpěvník je vytvořen ve spěchu a je jakýmsi extraktem několika revolučních epoch. „Některé staré proletářské písně obdržely nové hudební roucho, kterýmž se znovu zpopularizují.“ Je zde také upozorněno, že se ve sbírce ocitly i „písně z ne přímo tendence sociálně-revoluční“, jsou tu i písně vojenské. Podle autora teprve zkušenost ukáže, co bude možné příště zdokonalit (Urban 1921: bez pag.).

Do specializované skupiny dělnických zpěvníků spadají i **hornické zpěvníky**, které přirozeně dávají přednost písním s havířskou tematikou. 1915 tak vyšly anonymní *Hornické písně* (KZ: 1915-01-SD; ProkopHP3), 1922 *České hornické písně* (KZ: 1922-05-SD; Šim.ČHP) sestavené V. Šimáčkem a pak až roku 1950 významnější *Hornické písně* Františka Suchého a Karla Fialy (KZ: 1950-01-SD; SF.HP). Jde o zpěvník hornických písní s nápěvy v jedno- a vícehlasé úpravě, s doporučeným doprovodem kytary nebo harmoniky. Autoři se podělili o sestavení zpěvníku rovným dílem – 1. část, písně historické, vybral a upravil F. Suchý, 2. část, písně současné, pak K. Fiala. Ke každé části se váže samostatný úvod, v němž se autoři vyjadřují zejména k obsahu zpěvníku. Skladatel F. Suchý tak zahrnul do historického oddílu 2 písně historické, další lidové hornické a konečně „písně umělé s úmyslem, aby zlidověly“. Ze všech písní pak sestavil pásmo pro rozhlas, které bylo provedeno ke Dni českých horníků 1945 (Suchý 1950: bez pag.). Karel Fiala zařadil do oddílu písní současných vesměs písně budovatelské a v lidovém tónu na texty v ostravském nářečí. Upozorňuje, že hornický stav je na prvním místě mezi budovateli lidově demokratického státu.

Další svébytnou skupinu mezi společenskými zpěvníky představují **vojenské zpěvníky**, vycházející především před 1. světovou válkou a v jejím průběhu, a pozdější **legionářské zpěvníky**. První zjištěný vojenský zpěvník vyšel již v roce 1907 – jde o *Sbírku starobylých písní* (KZ: 1907-01-SP; An.SSPŠ) sestavenou spolkem vojenských vysloužilců ve Štramberku. Zpěvník nemá jen retrospektivní charakter:

sestavovatelé čerpali především z kramářské tradice, v lidovém prostředí do jisté míry ještě živé, a připojili také několik lidových, pololidových, umělých a společenských písní. Chronologicky následují *Naše písně* (KZ: 1912-01-SP; An.NPL), anonymní společenský zpěvník zejména písní vojenských (lidových, pololidových, kramářských, umělých a plukovních). Řada z nich je zapsána z autopsie a snad i na základě terénního výzkumu. 1914 byly vydány *Písně českých vojínů na bojišti* (KZ: 1914-03-SP; OB.PČV), sestavené autorem s iniciálami O. B. Podle B. Václavka a R. Smetany se jedná o „maličký příležitostný výtah z českých společenských zpěvníků“ (1949b: 40). V témže roce se také objevuje *Vojenský zpěvník* (KZ: 1914-07-SP; Hof.VZ) knihkupce Maxy Hofmanna-Dvořáka ve Velvarech, nenotovaný společenský zpěvník, v němž jsou písně tematicky a žánrově seřazeny do oddílů: písně vlastenecké, národní, sokolské, pochodové, vojenské a společenské. S výjimkou názvu a úpravy titulního listu se však jedná o přetisk *Nejnovějšího sokolského zpěvníku* (KZ: 1914-06-SP; Hof.NSZ) téhož pořadatele. Z praktického i odborného hlediska zdařilou prací je *Vojenský zpěvník československý* (KZ: 1922-08-LZ; ZichVZČ) Otakara Zicha z roku 1922, ilustrovaný Mikolášem Alšem. Tento zpěvník lidových vojenských a pochodových písní s nápěvy obsahuje více než polovinu zápisů z terénu. Bohužel byly eliminovány písně pololidové, městského a kramářského charakteru. Nalézají se zde dva hlavní oddíly: písně pochodové (kde vojenské téma není podmínkou), vycházející často z krátkých tanečních popěvků, a písně vojenské v pravém slova smyslu, tedy písně jednající o vojně. V předmluvě autor konstatuje, že oddíly zpěvníku byly dány praktickou potřebou. Sestavovatel čerpal „především ze sbírek velikých a vědecky založených“, ale použil také bohaté sběry vlastní. Nejméně polovina českých písní je z jeho zápisů, mnohé jsou tu uveřejněny poprvé, u jiných písní autor určil „aspoň změny podle svých zápisů“. Dále kriticky zhodnotil sběr vojenských písní organizovaný Vědeckým ústavem vojenským, jehož zápisy měl k dispozici, ale čerpal z nich jen skrovně. „Sbírka ta je po stránce kulturně historické velmi zajímavá, podávajíc obraz toho, co se za světové války zpívalo… Co je v ní cennějšího, jsou vesměs písně starší, lecjaks pozměněné; ostatek je umělecky bezcenný. To platí zvláště o melodiích, na nichž je přímo viděti ničivý vliv šantánů a kabaretů na vkus našeho lidu. Nejtrapnější jsou písně lyrické, jež jsou v textu i melodii prosáklé nelidovou sentimentalitou a k tomu hudebně zcela nečeské. Dobré jsou pouze písně posměšné, vynikající leckdy drsným, ale případným a vskutku lidovým vtipem.“ Autor

měl snahu shromáždit všechno, „co náš lid vytvořil básnicky i hudebně nejkrásnějšího v písni vojenské“ (Zich 1922: 3 – 6). 1926 vychází sbírka Adolfa Cmírala *Zpěvem k srdci* (KZ: 1926-01-SP; CmíralZS), notovaný vojenský společenský zpěvník provázený ilustracemi Mikoláše Alše, s podrobným úvodním textem od sestavovatele a údaji o autorech a provenienci písní. Autor se podle předmluvy držel těchto zásad: účelnost a láce zpěvníku, rozmanitost a úroveň písní a zastoupení všech regionů. Nové, umělé československé vojenské písně s nápěvy obsahuje anonymní *Vojenský zpěvník* (KZ: 1938-02-SP; An.VZVÚ) vydaný 1938 Vojenským ústavem vědeckým. V úvodu autor konstatuje, že dřívější vojenské písně měly jiný charakter, vycházející zpravidla z nedobrovolnosti vojenské služby. Jelikož vztah dnešního vojáka k vojně je zcela jiný, musí z písní zmizet všechna nerozhodnost a trapnost. Tato sbírka vojenských pochodových písní je zahájena sešitem vítězných písní ze soutěže pořádané roku 1932 ministerstvem národní obrany, což byl první pokus o československou vojenskou píseň. Dále je anoncováno vydání dalších sešitů, které budou obsahovat také nejlepší vojenské písně lidové (k tomu však již zřejmě nedošlo). Podle autora je třeba písně vyzkoušet „všechny v co nejširším měřítku, aby se poznalo, při kterých se armádě nejlépe pochoduje. Budou nahrány na gramofonové desky, aby mělo vojsko živý a přesný vzor správného nácviku každé písně“. Je zde také popsána technika nácviku písní a doporučeno, aby byli u každého útvaru „seskupeni dobří pěvci, kteří by zpěv s náležitou energií zahájili, ostatní se pak přidají“. Závěrem doprovodného textu je řečeno, že zpěvník lze užít také na všech školách jako vhodné pomůcky při branné výchově, takže „mládež bude jistě hrdá na to, že zpívá tytéž písně jako vojsko, když pochoduje“ (Anonym 1938: 3–4). Mezi skupinu vojenských zpěvníků spadá i *Malý špalíček písní československých vojáků v Anglii*, sestavený 1941 Bedřichem Bělohlávkem a Václavem Koutníkem (KZ: 1941-01-SP; BK.MŠ), ale podrobnější charakteristiku bude správnější uvést mezi zpěvníky krajanskými, jež jsou s vojenskými zpěvníky značně prolnuty.

Zvláštním druhem zpěvníků vojenských jsou **legionářské zpěvníky**. Československým vojákům byly věnovány *Lidové písničky* (KZ: 1920-12-SP; PísekLP), legionářský notovaný společenský zpěvník Vincenta Píska a Charlese Athertona (Praha 1920). Dr. Vincent Písek, „muž velmi chvalně známý svou poctivou prací ve prospěch legionářů na Sibiři“, doufá, že tyto písně plné vzpomínek opravdu potěší každého vojína (Písek 1920: 2). Ponechají-li se stranou *Pochodové písně*

československého vojáka od anonymního sestavovatele, které spadají spíše mezi zpěvníky krajanské, vyniká v této skupině zejména *Legionářský zpěvník* Václava Mengera (KZ: 1929-01-SP; MengerLZ). Nenotovaný legionářský společenský zpěvník v Praze 1929 shrnuje charakteristický repertoár vojáků v odboji. Obsahuje předválečné a válečné vojenské, radikálně vlastenecké, odbojné a anarchistické písně, aktuální parafráze stávajících písní, legionářské písně (které často představují vlastní tvorbu vojáků), dále hymny a písně spojeneckých národů v originálech, ruské písně a častušky také v originálech, lidové a pololidové písně slovenské, slovácké a české. Většinou se jedná o repertoár zapsaný z paměti účastníků a zřejmě z rukopisných sborníků. Žánrově je tento zpěvník velmi různorodý, z tohoto hlediska má význam a charakter sbírky. Chybí však jakákoli pasportizace, což je u písní z autopsie přirozené. Nápěvy, mezi legionáři jistě obecně známé, sestavovatel bohužel neuvedl. Nutno zdůraznit, že se jedná o významný pramen pro výzkum okruhu písní na pomezí lidovosti. V úvodu (Menger 1929) autor konstatuje, že valnou část obsahu vyplňují písně ruské – tam operovala nejsilnější složka zahraničního odboje a vzhledem k bezprostřednímu styku s místním obyvatelstvem měla nejvíce příležitostí se těmto písním naučit.

Zvláštním typem jsou **krajanské zpěvníky**, nazývané někdy **emigrantské zpěvníky**, které se žánrově prolínají s vojenskými a vycházely častěji v období obou světových válek. Patří sem *Česko-americký zpěvník* anonymního sestavovatele (KZ: 1890-03-SP; An.ČAZ) vydaný 1890 v Chicagu, repertoárově rozsáhlý společenský zpěvník Pichlova typu, jehož zvláštností jsou připojené překlady několika českých písní do angličtiny a několika amerických vlasteneckých písní do češtiny. V Chicagu byl vydán také 1818 anonymní *Sborník písní* (KZ: 1918-08-SP; FričSP), krajanský společenský zpěvník textů pochodových, vlasteneckých, dělnických, národně socialistických a sokolských písní, věnovaný českým a slovenským vojenským dobrovolníkům. Výbor písní byl údajně sestaven z osmi zpěvníků a jiných pramenů. Cílem sestavovatele bylo vytvořit zpěvník praktický, účelný, povzbuzující a úsporné velikosti. 1941 vyšel v Londýně *Malý špalíček písní československých vojáků v Anglii* (KZ: 1941-01-SP; BK.MŠ), do nějž autoři Bedřich Bělohlávek a Václav Koutník zahrnuli společenské, vlastenecké a lidové písně a různé popěvky zpívané mezi vojáky. Cenné jsou písně z terénu nebo z autopsie. V úvodu se sestavovatelé podrobně zabývají vojenskými popěvky a litují, že z prostorových důvodů nemohli zařadit všechny písně vojáky v Anglii zpívané a že byli omezeni i autorským právem.

Jiný druh specializace představují **zpěvníky pro mládež**. Je možné sem v podstatě řadit všechny zpěvníky určené pro školy a mládež, které v řadě titulů představují přechodný útvar mezi společenským a školním zpěvníkem, a dále ty, které mají spíše charakter společenského zpěvníku, ale jsou autory určeny či doporučeny (také) mládeži nebo dorostu. Byl to už 1850 Janotův *Zpěvník pro českou mládež* I–II,[197] později například blíže neurčený *Zpěvník pro české studentstvo* (KZ: 1873-03-SP; J.ZČS), Janouškova *Libuša* (KZ: 1873-05-SS; Libuša) s podtitulem *Zpěvy dívek československých*, určená pro vyšší dívčí školy a dívčí pěvecké jednoty,[198] Veverského dvoudílný společenský zpěvník *Zapějme si!* I–II (KZ: 1897-05-SP; 1898-04-SP; Zapějme1 I–II), doporučený především pro školy a mládež,[199] či z hlediska této specializace neméně významný *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní* (KZ: 1902-01-SS; KozlíkNZ), který 1902 sestavil Jozef Kozlík. V úvodu autor konstatuje, že výsledkem vyučování by mělo být mimo jiné vytvoření zásoby písní, které si žáci odnesou do „veřejného života“. Vhodné jsou k tomu účelu lidové písně. Písňové sbírky jsou však obsáhlé a poměrně drahé. Tento zpěvník byl vytvořen jako učební pomůcka na žádost četných učitelů. Výběr byl pořízen z řady zpěvníků (sbírek), přičemž přednost měly písně o více slokách. Některé písně jsou ve dvojhlasé úpravě, „aby schopnější žáci starší také sborovému zpěvu přivykali“. Na nižším stupni „možno druhý hlas na houslích hráti“. Písně jsou sestaveny do tematických skupin, nejsou však děleny podle školních stupňů či tříd – všechny písně lze zpívat v každém dětském věku. V pozdějších letech si pak podle autora mládež upraví „školácké znění“ do původní podoby (Kozlík 1902: bez pag.). Do skupiny zpěvníků pro mládež je třeba dále řadit blíže neurčený anonymní *Zpěvník československé mládeže* (KZ: 1910-03-SP; An.ZČM), notovaný *Národní zpěvník pro školu a dům* Otakara Jeremiáše (KZ: 1920-04-SS; Jer.NZŠD), dvoudílný *Sokolský zpěvník* Rudolfa Procházky (KZ: 1922-02-SP; 1923-03-SP; Proch.SZ1 I–II) určený pro dorost,[200] taktéž dvoudílné notované *Národní písničky* Václava Vilíma (KZ: 1922-06-SS; 1922-07-SS; VilímNP I–II) či anonymní oficiální sokolský zpěvník zaměřený na sokolské žactvo, *Zpěvníček sokolského žactva* (KZ: 1931-02-SS; An.ZSŽ). Pro katolickou mládež je určen *Zpěvník národních písní* (KZ: 1939-03-SP; KloučekZNP3), sestavený Josefem Kloučkem. Jako vhodnou úvodní píseň zvolil

[197] Viz v kapitole Kodifikace českého společenského zpěvu...
[198] Viz výše v této kapitole.
[199] Viz výše v této kapitole.
[200] Viz výše mezi sokolskými zpěvníky.

autor „Když jsem šel přes lávky, našel jsem korálky“, neboť i on vybral „z bohatého pokladu národních písní českého lidu hrstku perel a korálků“. Sestavovatel se dále obrací ke katolické mládeži jako univerzální dědičce národního pokladu a strážkyni víry (Klouček 1939: 5). Ve čtvrtém, rozšířeném vydání tohoto zpěvníku (KZ: 1940-05-SP; KloučekZNP4) je výběr ovlivněn dobovými okolnostmi – chybí písně slovenské, sokolské a výslovně také náboženské. Z dalších let patří do této skupiny reakční *Zpěvník české mládeže* (KZ: 1943-01-LZ; An.ZČMK2), protektorátní notovaný zpěvník českých lidových písní pro mládež,[201] dále blíže neurčený anonymní *Zpěvník sokolského dorostu* (KZ: 1946-01-SP; An.ZSD) či *Sto národních a znárodnělých písní* Karla Háby (např KZ: 1949-02-SS; HábaSto3), který vznikal jako pomůcka k rozhlasovým pořadům pro školy.

Zvláštní oblast pochopitelně tvoří **slovenské společenské zpěvníky**, které v pojednání o českém společenském zpěvu a jeho nositelích nelze opominout. Objevují se až po obnovení ústavnosti v roce 1861. Jejich písně vycházejí ve větší míře než u českých zpěvníků z písně lidové, která zde byla mnohem živější. První kodifikaci slovenského společenského zpěvu představuje *Veniec národních piesní slovenských*, sestavený Michalem Chrástkem (KZ: 1862-01-SP; ChrástekVNPS). Repertoár je vybraný spíše z literatury než z tradice. Zhruba ze 400 písní se 125 nerozšířilo, 100 lidových písní je přejato většinou ze sbírky Šafaříkovy a Kollárovy, připojeno je 77 slovenských krakoviaků, dále se zde vyskytují písně vlastenecké, politické (vážící se k roku 1848), společenské a vojenské. Druhé shrnutí slovenského společenského zpěvu představuje *Slovenský společenský spevník* Augusta Horislava Krčméryho (KZ: 1871-02-SP; Krč.SSS), který je oproti Chrástkově zpěvníku obsáhlejší, s větším počtem vlasteneckých písní a ohlasů lidových písní.

Přechodný útvar mezi společenským a školním zpěvníkem představuje *Venček slovenských národních piesní*, sestavený Karolem Ruppeldtem (KZ: 1874-01-SS; Venček1). Z valné většiny je to drobný výbor z Krčméryho zpěvníku. Písně jsou ve dvojhlasých úpravách, anoncovaný druhý svazek písní ve 3–4hlasé úpravě nebyl zjištěn. V úvodu autor konstatuje, že je třeba, aby Slováci v národních školách pěstovali vedle církevního také světský zpěv, a to zpěv umělecký. Podle něj jsou Slováci zpěvným národem, ale v tomto ohledu zaostali. Kromě zpěvníků od Bella a Kadavého nemají nic pro školy ani zpěvácké spolky, které se začínají zakládat.

[201] Viz výše v této kapitole.

Sestavovatel míní, že výukou uměleckého zpěvu na školách se pomůže vzkřísit národní život (Ruppeldt K. 1874). V druhém vydání (KZ: 1884-01-SS; Venček 2) autor vyřadil vlastní školní a některé ostatní písně, které se některým zdály být pro školy nepřiměřené, naopak připojil 5 školních písní od J. Kadavého. Doprovodný text tohoto vydání má charakter otevřeného dopisu, kde autor s lítostí konstatuje, že se za 9 let prodalo jen 500 výtisků prvního vydání, a to ještě povětšině jen v jeho škole, a že tedy nebude na vlastní náklady tisknout slíbený druhý svazek, když navíc kromě martinského a mikulášského více slovenských zpěváckých spolků asi ani není. Ale „ak chceme mať spevácké spolky (a tie ktoby nechcel?), tedy musíme umeleckému spevu v školách vyučovať a vychovať si spevákov a spevácké spolky sami“. Podobu zpěvníku autor ve druhém vydání přepracoval: vynechal „mnohé piesne, ktoré se zdaly byť neprimerené školám“ a nahradil je vhodnějšími, čímž vyhověl těm, „ktorí sa na niektorých pozastavili boli“. Dále vyzývá k zakládání spolků, zvláště v těchto dobách, „keď už nič iného národného nemáme, len ten spev, ktorý nám ešte nevzali, nemožu vziať a nevezmú nikdy“ (Ruppeldt K. 1884). Po rozprodání druhého vydání vyzývali přátelé autora k vydání dalšímu. Když jeho přítel Karol Salva nabídl vydat zpěvník vlastním nákladem, přistoupil autor k třetímu vydání (KZ: 1897-03-SP; Venček3), v němž doplnil několik nových písní s vlastními nápěvy. Toto vydání bylo policejně zabaveno při domovní prohlídce – podařilo se ukrýt pouze několik výtisků. Čtvrté vydání *Venčeku* (KZ: 1927-02-SP; Venček4) sestavil Miloš Ruppeldt, syn autora předchozích tří vydání. V úvodu cituje z předmluv k druhému a třetímu vydání zpěvníku, nejen z piety k otci, ale i proto, že je v nich obsažen kus historie slovenské kultury. Některé písně jsou v tomto vydání vynechány, jiné poupraveny.

Roku 1897 vyšel *Národní spevník* Karola Salvy (KZ: 1897-02-SP; SalvaNS1). V prvním vydání je zaměřený především na vlastenecké (z nich 5 českých) a lidové písně. Zpěvník vyšel v témže roce, kdy bylo zabaveno třetí vydání Ruppeldtova Venčeku – Salvův zpěvník však pro svůj rozsah, pojetí (bez nápěvů) a rozměry nemůže být totožný s třetím vydání Venčeku. V druhém vydání (KZ: 1898-01-SP; SalvaNS2) byl rozmnožen počet společenských písní a ohlasů lidových písní (84 nově zařazených písní se však ve společenském zpěvu neujalo).

V roce 1897 vyšel také *Venec slovenských národných piesní*, sestavený Jozefem Škultétym (KZ: 1897-04-SP; Škul.VSNP1). Tento zpěvník bez nápěvů se na základě zkušeností předešlých zpěvníků vyhýbá méně obvyklým písním, a tak definitivně ustaluje slovenský společenský repertoár; zpěvník obsahuje společenské,

vlastenecké a lidové písně. V druhém vydání (KZ: 1911-02-SP; Škul.VSNP2) byly z cezurních důvodů vynechány dvě vlastenecké písně (konkrétně Do zbroja, Slovania… a Hor sa, Slovák…). Třetí vydání (KZ: 1914-04-SP; Škul.VSNP3) bylo spolu se zbytkem druhého vydání zabaveno a zničeno, poněvadž v něm bylo inkriminováno 12 slovenských vlasteneckých písní. Sestavovatel a nakladatel unikli stíhání jen díky amnestii. Ve čtvrtém (KZ: 1919-07-SP; Škul.VSNP4) a pátém (KZ: 1923-01-SP; Škul.VSNP5) vydání – tedy v poválečných vydáních – jsou doplněny hymny a časové vlastenecké písně, jinak se obraz Škultétyho zpěvníku v podstatě nezměnil.

V Budapešti byl roku 1908 vydán zpěvník Karola Csecsotky *Šesťsto slovenských ľudových piesní* (KZ: 1908-08-LZ; Cs.SĽP), slovenský zpěvník lidových a několika zlidovělých a společenských písní bez nápěvů. Mezi poválečnou produkci spadá anonymní *Ľudový spevník slovenský* (KZ: 1919-12-SP; An.ĽSS), zpěvník bez nápěvů obsahující vlastenecké a lidové písně, s připojeným oddílem slováckých písní. Strany 3–32 byly vydány jako separátní přítisk pod názvem *Ľudové piesne slovenské* (KZ: 1919-13-SP; An.ĽPS). Praktický kapesní formát má *Slovenský spevníček* Milana Licharda (KZ: 1920-11-LZ; Lich.SS2), obsahující slovenské lidové písně upravené pro mužský sbor. Pouze texty písní obsahuje *Spevníček slovenských ľudových piesní* Františka Galgóciho-Kvetohorského (KZ: 1921-01-LZ; Gal.SSĽP) či dělnický *Spevník*, sestavený Václavem Enšpengerem-Chlumeckým (KZ: 1921-02-SD; Chlum.S), který podle B. Václavka a R. Smetany představuje pokus o třídní dělnický zpěvník na Slovensku (1949b: 41). Výbor ze slovenského společenského repertoáru je zahrnut v anonymním nenotovaném zpěvníku *Veniec slovenských národných piesní* (KZ: 1923-02-SP; An.VSNP).

Přechodný útvar mezi společenským zpěvníkem a hudebninou představuje *Sbierka slovenských sborových a sólových spevov*, kterou sestavil Pavel Gallo (KZ: 1923-04-SH; GalloSSS). Zpěvník obsahuje výběr z repertoáru pěveckého spolku Tatran v Liptovském Mikuláši, především společenské a lidové písně, připojeny jsou také umělé skladby světské a duchovní. Jde o pečlivě provedenou praktickou publikaci s písněmi upravenými pro sbor nebo zpěv s doprovodem klavíru.
V předmluvě autor konstatuje, že již dříve zamýšlel shromáždit rukopisy skladeb z repertoáru pěveckého spolku Tatran, jehož byl dlouholetým ředitelem; chtěl mít příspěvky od všech slovenských hudebních skladatelů, to se však nezdařilo.

Sestavovatel věří, že zpěvník bude také dobrou příručkou pro střední školy, a setká-li se s úspěchem, bude mít pokračování.

Obecně mají slovenské společenské zpěvníky trochu jiný charakter než zpěvníky české, stejně jako byl přirozeně odlišný slovenský pohled na národně obroditelské otázky. Mnohem více se tu využívá lidové písně jako předlohy pro tvorbu písní umělých. Textová, ale i hudební složka se liší zejména u písní vlasteneckých – vesměs je v nich mnohem méně touhy a sentimentu, jsou mnohem bojovnější a političtější a ve velké míře užívají obrazy z boje a z války.

Sto let trvající obliba českých společenských zpěvníků, vždy znovu a znovu aktualizovaná kulturními, společenskými a politickými podněty, je unikátním zjevem české folklorní, literární, hudební i knižní sféry. Podobně jako u kramářských písní dokázal také zde drobný, opomíjený a mnohdy ledabyle vytvořený artefakt zaujímat čestné místo v okázalých i nemajetných domácnostech celé země. Stal se hlavním médiem specifického typu národního myšlení, které se dokázalo utápět v nabubřelostech, ale v krizových i přelomových okamžicích vděčně sáhlo po nepatrném dílku na okraji hudby a literatury. Z folkloristického a etnomuzikologického hlediska představuje 314 zjištěných titulů společenských zpěvníků významný pramen jak k dějinám vývoje české společenské a zlidovělé písně, tak také k osvětlení faktu udržování určitého množství původem umělých, ale také ryze folklorních písní ve společenské paměti. Znalost tohoto materiálu má svůj smysl rovněž při pojednávání problematiky folklorismu, tedy při výzkumu druhé, třetí atd. folklorní existence lidových písní, a mapování široké písňové oblasti na pomezí folkloru. V neposlední řadě jsou společenské zpěvníky svědectvím o momentálním stavu recentní lidové a společenské zpěvnosti v tom kterém období jejich stoleté historie.

5/ Přehled výzkumu společenského zpěvu a zpěvníků

Výzkum v oblasti společenské písně provází od samého počátku zvláštní rozpor: badatelé si uvědomují, že jde o jev významný a ve společnosti oblíbený, zároveň cítí jeho odlišnost od sféry umělecké i folklorní a převládá v nich permanentní pocit určité neumělosti zkoumaných výtvorů. Často ignorují píseň jako synkretický útvar a upírají svou pozornost buď pouze k její textové složce, nebo naopak především ke složce hudební a hodnotí píseň jednostranně pouze z literárněvědných nebo hudebněvědných pozic. Pocit neumělosti takového neúplného útvaru vytrženého ze skladebního celku tím ještě vzrůstal.[202] Předmět studia tedy dlouho zůstával druhově nevyhraněn; nesporné bylo snad jen to, že jde o druh vokálního hudebního projevu. Neexistoval ještě pojem *nonartificiální* hudba, ale pro daný okruh by byl stejně příliš široký. Z dnešního pohledu je zřejmé, že česká společenská píseň 19. století anticipuje rozlehlou oblast *populární* hudby, která právě tehdy ve společenském zpěvním repertoáru učinila první krůčky (Kotek 1994: 5–6).

Další problém je v tom, že nesměle vznikající populární hudba neměla dosud vlastní výrazové prostředky, a možnosti, kde si je opatřit, byly velmi omezené: od kramářské písně apriorně abstrahovala, folklorní píseň se všemi specifiky přijala jako svou autonomní součást, a tak nezbylo než se obrátit ke sféře umělecké. Básnictví však bylo v plenkách a umělá vokální hudba přinášela zpěvákům mimo jiné problémy technického rázu. Výsledkem pak často byly neobratné verše opatřené hudbou buď nevhodně přizpůsobenou neškoleným hlasům, nebo naopak v podobě, kterou nešlo vyzpívat. Hodnocení literárních vědců nebo muzikologů nemohla být příliš příznivá a probouzející se hudební folkloristika nepovažovala společenskou píseň za předmět svého studia (Hostinský 1906: 7, 28, 47).

Hudební publicista Emanuel Meliš a hudební skladatel Adolf Josef Bergmann vydali v Praze 1863 příručku *Průvodce v oboru českých tištěných písní*[203] pro období 1800–1862. Melišovu úvodní studií *O vývinu české písně* (Meliš 1863: I–XXI) lze

[202] Na obhajobu jednostranného literárněvědného přístupu by bylo možné uvést, že řada těchto písní vznikala a byla nejprve publikována jako básně – pak o nich ovšem z odborného hlediska nelze v té fázi hovořit jako o oblíbených nebo zlidovělých písních (nedosáhly přece obliby či nezlidověly jako přímý důsledek otištění v časopisu nebo ve sbírce básní, ale proto, že se zpívaly). Avšak básníci je sami nazývali písněmi, sebe označovali jako pěvce a zhudebnění svých textů předpokládali a v jejich zlidovění doufali.

[203] *Průvodce v oboru českých tištěných písní pro jeden neb více hlasů. (Od r. 1800–1862.)* Sestavili: Em(anuel) Meliš a Jos(ef) Bergmann. V Praze. Nákladem uspořádatelů. 1863.

považovat za první teoretickou práci v oboru společenské písně.[204] Po beletrizujícím úvodu podává přehled vývoje „české světské písně“ (tj. umělé a společenské písně), jak se mu jeví na základě excerpovaného tištěného materiálu. Začíná písňovými publikacemi J. J. Ryby, kterého na základě chyby v křestním jménu u jednoho titulu[205] považuje za dva různé skladatele. O písních obou z nich shodně soudí, že „v ohledu čisté hudební žádné téměř ceny nemají a k zábavám veřejným naprosto se nehodí“, že však „jsou přece pro dějepis české hudby k posouzení tehdejšího stavu české písně důležité a svědčí alespoň o dobré vůli a vlastenecké snaze“ (Meliš 1863: IV–V). Vysoko hodnotí písňové dílo V. J. Tomáška, které se stalo vzorem některým nadaným pokračovatelům (F. M. Kníže, A. Jelen, J. T. Krov, F. Škroup), vyzdvihuje textařský a překladatelský význam K. S. Macháčka a J. K. Chmelenského. Některým autorům vytýká nečeského ducha, nepůvodnost a špatnou deklamaci písní. Za významný počin považuje vydávání *Věnce ze zpěvů vlastenských*,[206] chválí jeho redaktory i přispěvatele a jeho zánik způsobený nezájmem odběratelů označuje za velkou ránu české hudební literatuře. Pochvalně se zmiňuje o Rittersberkově[207] i o Erbenově–Martinovského[208] sbírce národních písní, jejichž repertoár uvedl na koncertní scénu pěvec K. Strakatý. S rokem 1848 přišlo vyvrcholení vlasteneckého společenského zpěvu, pak „nastalo v literatuře i v umění takřka hrobové ticho“. Novou etapu zahájil podle Meliše *Zlatý zpěvník*,[209] v němž debutoval J. L. Zvonař, který se pak stal „nejhorlivějším pěstovatelem českého zpěvu“. Další stránky své práce věnuje Meliš historii pěstování českého mužského čtverozpěvu, od prvních Jelenových zastaveníček, přes pražské kvartetní společnosti, až po založení Žofínské akademie a následující rozvoj sborového zpěvu (Meliš 1863: XVI–XX). Svůj podíl na něm zmínil E. Meliš v závěru práce: „Když se okolo r. 1860 zpěváčtí spolkové v Čechách rozmnožovati počali a dosavádní zásoba sborů již docházeti

---

[204] Ponechají-li se stranou stručné předmluvy informativního charakteru, např. k Pichlovu *Společenskému zpěvníku českému* (1851) nebo Tobiáškovým–Malochovým *Českým zpěvům* (1856).
[205] Franz Ryba: *Zwölf böhmische Lieder.* Praha 1800; Jakub Jan Ryba: *Neue böhmische Lieder*. Praha 1808.
[206] *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským. S průvodem fortepiána*. 1.–2. ročník: redaktor Josef Krasoslav Chmelenský; 3.–5. ročník: František Škroup. Praze 1835–39; *Věnec. Sbírka českých zpěvů*. Nové pokračování. Svazek první (6. ročník). Praha 1843–44. Kompletní kritické vydání Josefa Plavce Praha 1960.
[207] *České národní písně*. Jeho excelenci ... Františkovi Antonínovi hraběti z Kolovrat ... v poníženosti obětováno od vydavatelů [tj. Jana Rittera z Rittersberka a Bedřicha Diviše Webera]. V Praze 1825. (Oddíl textů vyšel v samostatném stejnojmenném svazku.) Kritické vydání obou svazků in: Jaroslav Markl: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987.
[208] *Nápěvy písní národních v Čechách*. Sbírka K(arla) Jaromíra Erbena, průvodem fortepiana opatřil J(an) P(avel) Martinovský. Svazek I–V. V Praze nákladem Jana Hoffmanna (1842, 1845, 1847, 1861) a Jana Schindlera (1870).
[209] *Zlatý zpěvník.* Nakladatel Jan Hoffmann. Praha asi od 1847.

počala, odhodlali se Em. Meliš a Lud. Procházka k vydávání sbírky původních českých čtverozpěvů pod jmenem ‚Záboj´[210] a vyzvali k tomu cíli dne 1. března 1860 všechny skladatele československé ku komponování nových sborů. Podniknutí toto setkalo se se šťastným výsledkem.“ (Meliš 1863: XX) Melišovo podání vývoje českého společenského zpěvu od jeho vzniku až do roku 1860 se stalo základem všech následujících prací v tomto oboru a je v podstatě platné dosud. Také Melišův–Bergmannův soupis, jehož je studie součástí, zůstává stále potřebnou pomůckou, byť je metodologicky nevyhovující[211] a také v důsledku toho obsahuje řadu chyb.

Ve 20. a 21. ročníku časopisu Český lid (1911–1912) publikoval učitel a sběratel František Homolka v deseti pokračováních stať *Rozšíření písní umělých mezi lidem českým*.[212] Ačkoli již F. L. Čelakovský, J. Kollár, K. J. Erben, E. Meliš a další se ve svých pracích vyrovnávali s existencí a problematikou zlidovělých (znárodnělých) písní, F. Homolka poprvé pojal tento jev souhrnně, teoreticky o něm pojednal, podal úplný výčet jemu známých zlidovělých písní, u nichž se mu podařilo zjistit autory, zhodnotil i hudební stránku písní a vše doplnil četnými příklady ze své rozsáhlé rukopisné sbírky.[213] Práci rozdělil F. Homolka do dvou hlavních oddílů. V první, více teoretické, podává nejprve druhový obraz textů zlidovělých písní: balady, ohlasy, milostná lyrika, písně vlastenecké. O vlasteneckých písních napsal: „Šířeny byly nejvíce v pohnuté době první polovice 19. století. Útisk to byl, který vtiskl jim pečeť vznešenosti ve znak ... Nyní místo nich zaujaly písně sokolské. Převzaly z nich strunu vlasteneckého nadšení, nápěv však místo sentimentálních tónů nastoupil řízný, pochodový.“ (Homolka 1911: 33) Dále si všímá způsobu šíření těchto písní, na první místo klade tisk. Zprvu to byly kramářské otisky. Jejich úlohu později přebraly „různé zpěvníky, jichž je velmi dlouhá řada ... vedle písní lidových byly tam obsaženy písně společenské, vlastenecké a jinak oblíbené. Zejména byl oblíben Pichlův ‚Společenský zpěvník´ a potom Pospíšilův ‚Zpěvníček český´. Lid zpěvníky zhusta kupoval. Často mi byly ony zpěvníky ukazovány,“ zdůraznil Homolka (1911:

---

[210] *Záboj*. Nakladatelé Christoph a Kuhé. Praha od 1860.

[211] Např. proto, že písně jsou rozděleny do oddílů pro jeden hlas a dvojhlas s klavírním doprovodem a pro trojhlasé a čtyřhlasé sbory, každý oddíl má další tematické dělení, teprve v rámci těchto podskupin jsou skladatelé podle abecedy; zvlášť jsou dále písně pro mládež, národní písně a různé dodatky. Zcela se tak ztrácí přehled o hudebninách i autorech, údaje o sbornících a jednotlivých písních nejsou sjednoceny.

[212] František Homolka: Rozšíření písní umělých mezi lidem českým. *Český lid* 20/1911: 31–35, 91–93, 172–176, 282–286, 412–415; 21/1912: 21–24, 291–294, 319–322, 385–391, 401–414.

[213] Byl jedním z prvních sběratelů, kteří zaznamenávali z tradice vědomě také kramářské, společenské, pololidové a další písně z oblasti písňových druhů na pomezí lidovosti. Své sběry zasílal Pracovnímu výboru pro lidovou píseň v Čechách a po vzniku samostatného státu Státnímu ústavu pro lidovou píseň; dnes jsou uloženy ve fondech Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i. Menší část publikoval v časopisu Český lid i jinde.

34) význam a rozšíření společenských zpěvníků. Za důležitého činitele v šíření písní považuje školu: školní zpěv, čítanky, časopisy pro učitele, zpěvníky pro školní mládež. Dříve se podle Homolky zpívaly ve škole vesměs písně vlastenecké: „Tehdejšímu zanícení vlasteneckému vyhovovaly plnou měrou. A je to zásluhou Nerudovou,[214] že píseň lidová vytlačila ze školy tyto sentimentální plody duševní, s hudbou nečeskou. Ale ti, kteří chodili dříve do školy, vzpomínají na ně, nemohouce písním lidovým přijíti na chuť. A říkají, že ty staré byly lepší těch nových." (Homolka 1911: 34) Význam pro šíření písní mají rovněž rukopisné zpěvníky (fixace repertoáru, půjčování, opisování apod.). Vojenské zpěvníky (vlastenecké, milostné a vojenské písně) jsou hlavními nositeli písňové migrace, dívčí památníky zase především rezervoárem sentimentální lyriky, jejíž nápěvy „však ztratily typickou stránku melodií lidových a působením různých odrhovaček a melodií operetních nabyly rázu kosmopolitického". Pro dřívější dobu připouští Homolka jako východisko k šíření písní různé besedy a deklamační zábavy, při nichž se podle svědectví jeho otce zpívaly různé milostné a vlastenecké, i zakázané písně (Homolka 1911: 35).

Druhý oddíl věnoval Homolka informacím o jednotlivých písních, jejichž pomocí zároveň nastínil v chronologickém sledu vývoj zlidovělé, de facto společenské písně. Počátky novočeské poezie vidí v otrockém napodobení německých romantických vzorů (Bürger pro epiku, Gleim pro lyriku). Jako příklad uvádí své zápisy zlidovělých písní Hněvkovského, Rautenkranzových, V. Nejedlého, Šnajdrových a Hukalových, ze skladatelů jmenuje J. J. Rybu a F. M. Knížete. Značný prostor v Homolkově práci zaujímá obraz tvorby V. Hanky v lidové tradici: „Počet básní jeho jest nepatrný a přece osmi z nich zmocnil se lid a přijal je za své. Zpívá je podnes." (Homolka 1911: 413) Ze skladatelů komponujících na Hankovy texty jsou uvedeni V. J. Tomášek, F. M. Kníže, J. Voříšek a V. J. Rosenkranc. Následuje pojednání o autorech ohlasů lidových písní (M. Z. Polák, F. J. Vacek Kamenický a především F. L. Čelakovský), připojeny jsou varianty jejich písní z tradice. Zmíněn je také úspěšný skladatel A. Jelen, básník J. K. Chmelenský jako autor anakreontské lyriky i jako zakladatel *Věnce*, J. J. Marek inspirovaný staroanglickými baladami a autor českých krakováčků J. Langer. Zatímco Čelakovský vycházel ve své ohlasové poezii z obsahu i formy lidových písní, K. J. Erben bral podle Homolky z lidu pouze látku a při zpracování v ní uplatňoval svoji básnickou individualitu. Zde Homolka

[214] Má na mysli Nerudovo emocionální vystoupení ve fejetonu Národních listů z 28. 6. a 5. 7. 1891 *Dvě slovíčka v čas o národní písni*.

uvádí své zápisy zlidovělých balad na texty Erbenovy *Kytice z pověstí národních*. Následující Homolkovo hodnocení V. J. Picka bylo až do nedávné doby v podstatě přejímáno většinou badatelů: „Picek byl skladatelem mnoha vlasteneckých písní bez valné ceny básnické. Oproti Čelakovskému a Erbenovi jsou jeho básně hodně pozadu. Byl zastaralým již ve své době." (Homolka 1912: 390) Homolka navíc podlehl dojmu, že se Pickovy písně udržely v lidové zpěvnosti jen díky mnoha nápěvům F. Škroupa.[215] Zmiňuje se také o zlehčování Pickových písní, například u písně Z českých hor zaznívá zpěv…[216]: „Nápěv jest rázu docela nečeského. Na Táborsku sesměšňovali tuto píseň tím, že ji zpívali dohromady s písněmi Majne líbr, líbr Augustýn a Káčo, prostři na stůl, hosti dou." (Homolka 1912: 401) Speciálně se Homolka zmiňuje o genezi tří písní z předbřeznové doby: Těšme se blahou nadějí..., Kde domov můj...? a Hej, Slované... (Homolka 1912: 402–403). Dále pojednává o zlidovělé písni V. Furcha Na den sv. Rufa... (407–408), o politických popěvcích K. Havlíčka (408–409) a o podílu F. L. Riegra na společenském zpěvním repertoáru (409–410). V závěru se věnuje zlidovělým pasážím z Hálkových *Večerních písní* (410–413) a folklorizaci tvorby mladší básnické generace (S. Čech, A. Heyduk, J. V. Sládek a K. V. Rais). K otázce zlidovění moderní literatury se staví skepticky (Homolka 1912: 414). Homolkova práce se stala východiskem většiny následujících výzkumů a studií v oblasti společenské a zlidovělé písně; proto jí zde byla věnována výraznější pozornost.

Z Homolkovy studie vyšel 1922 ve své dizertační práci *České světské písně zlidovělé*[217] Bedřich Václavek. K problematice české zlidovělé písně ho přivedl Jan Jakubec, v mnoha směrech také využil zkušeností Johna Meiera s rozsáhlým materiálem německých zlidovělých písní.[218] V otázce šíření českých zlidovělých písní v lidu doplňuje Václavek Homolkovo pojetí (kramářské tisky, společenské, školní a rukopisné zpěvníky; škola, vojáci, dívky, besedy) o hudební kompozice, které se především formou hudebnin (a následného domácího i veřejného koncertování, tedy

---

[215] S nápěvem F. Škroupa zlidověly pouze dva Pickovy texty, zpívané jako Kde domov můj...?; Homolkou zmiňovaná zlidovělá píseň Bývali Čechové... je od Škroupova bratra Jana Nepomuka Škroupa, stejně tak Pod bezem za jezem...; z ostatních Pickových textů zlidověly např. Písně, dcery ducha mého... s anonymním nápěvem; Vltavo, Vltavo... s nápěvem V. Lisinského; Můj milý mi na letnice... a Čechy krásné, Čechy mé... s nápěvy od J. L. Zvonaře.

[216] Nápěv je buď od H. Procha, nebo německý lidový.

[217] Bedřich Václavek: O životě písní zlidovělých v lidu. Výňatek z rukopisu Václavkovy dizertační práce České světské písně zlidovělé, podané 1922 na FF UK. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti.* Praha 1963: 64–100.

[218] John Meier: *Kunstlied und Volkslied in Deutschland.* Halle1906; týž: *Kunstlieder im Volksmunde.* Halle 1906. (V edici pokračuje Deutsches Volksliedarchiv Freiburg: do r. 1997 9 dílů.)

za účasti amatérských i profesionálních zpěváků a hudebníků) rozšířily nejprve v městských a vzdělaných venkovských vrstvách a jejich prostřednictvím pak všeobecně mezi lid. Podobně jako Homolka se poté Václavek obrací k jednotlivým písním, volí však odlišnou metodologii. Nesnaží se nastínit obraz vývoje společenského zpěvu, který v dané chvíli stojí mimo jeho hlavní zájem, ale pomocí podrobné analýzy jednotlivých textových variant zlidovělých písní vyjadřuje „nejčastější změny, jež se dějí s písněmi lidovými v tradici" (Václavek 1922: 67–98) a shrnuje příčiny těchto změn. Písně bývají spontánně přizpůsobovány vkusu zpívajících. Příčinou spojení dvou písní bývá stejná melodie nebo formální či látková analogie. „Látkově mnoho lid na písních nemění ... Dlouhé básně krátí vynecháváním pro děj zbytečných částí, jindy jen naznačené dění rozvádí a doplňuje konkrétními rysy. Cizí a zvláštní výrazy vynechává, protože jim nerozumí, nebo je komolí ... Myšlenkově básně si také přibližuje. Příliš vysoké myšlenky nahrazuje lidovou moudrostí prostého života, místo abstraktních úvah miluje konkrétnější, opravdovější myšlení ... Leckde se lid vzepře proti falešnému tónu sentimentálnímu nebo přílišné škrobenosti a vtipně, řízně je paroduje." (Václavek 1922: 99) Závěrem konstatuje, že zlidovělé písně zaujímají svým počtem i svou oblibou mezi lidovými písněmi význačné místo. Jak naznačil už v této práci, podnikal poté Bedřich Václavek dlouholeté výzkumy v oblasti zlidovělé, společenské a kramářské písně, a jak si předsevzal, spojil se později s hudebním odborníkem Robertem Smetanou. Své poznatky v oboru zlidovělé písně rozvedl a upřesnil ve své pozdější významné práci *Písemnictví a lidová tradice*[219] (1938), jejíž součástí je i soupis zlidovělých písní, utříděný podle literárně historických skupin.[220]

Historii prvních českých besed s ukázkami z jejich repertoáru, jehož významnou složku tvořily společenské písně, podal 1924 Ferdinand Strejček v *Deklamovánkách a písních*.[221] Jejich základ spatřuje v prvních českých studentských deklamačních vystoupeních v Klementinu 1812 (bratři F. a V. Klicperové, V. A. Svoboda, V. Hanka a J. Havelka), o prázdninách se společenské zábavy přenášely i do venkovských měst (merendy), 1816 vznikl časopis Rozmanitosti (J. Hýbl), uveřejňující vlastenecké písně a žertovné deklamovánky (V. K. Klicpera, J. J. Marek ad.), se zpěvem písní a přednášením deklamovánek a

[219] Bedřich Václavek: *Písemnictví a lidová tradice*. Olomouc 1938. 2. vydání Praha 1947.
[220] Bedřich Václavek: Soupis zlidovělých písní ... utříděný podle literárně historických skupin. In: Bedřich Václavek: *Písemnictví a lidová tradice*. Olomouc 1938. 2. vydání: Praha 1947: 83–89
[221] Ferdinand Strejček: *Deklamovánky a písně prvních „českých besed"*. Historie a ukázky. Praha 1924.

romancí byly neodmyslitelně spjaty společenské výlety (lampartie). Také pozdější tylovské besedy se zprvu konaly v letní době (1841 v restauraci ve Svatováclavských lázních, poté na Žofíně), brzy se přenesly i na venkov, ale „všude měly besedy svůj ustálený ráz, který jim vtiskl Tyl: tanec, poté odpočinek, za něhož přednášeny písně a deklamovány básně“, v postní době byl tanec nahrazován koncertními hudebními čísly, takže „besedy měly pak ráz jakýchsi uměleckých dýchánků nebo večírků“ (Strejček 1924: 16). K otázce deklamovánek Strejček shrnuje, že Rubešův „laškovný, škádlivý tón zamlouval se více než výchovná tendence, kterou vkládal do svých veršů Tyl, jako předtím ještě mnohem pronikavěji Langer“. Rubeš byl kritizován pro nedostatek útočnosti, ale jak míní Strejček: „A dobře bylo tak, že zůstal svůj. Jeho přátelé Filípek a Hajniš, kteří se mnohem více věnovali satiře než jejich mistr a vůdce, jsou dnes již bezmála zapomenuti. Zastínila je docela ostrá satira Karla Havlíčka Borovského, který vlastně ukončil vlasteneckou idylu předbřeznovou...“ (Strejček 1924: 18) Následující Strejčkův výbor z repertoáru českých besed obsahuje 28 vlasteneckých písní a básní a 22 žertovných deklamací, které výstižně přibližují atmosféru těchto společenských zábav.

Po Homolkově příkladu pokračovala ve zjišťování umělých českých básní v lidové tradici Olga Zielecká a výsledky svých výzkumů publikovala 1928 v časopisu Český lid.[222] Řadu děl dotýkajících se problematiky společenské písně a společenského zpěvu inspirovalo 1934 stoleté výročí vzniku státní hymny; jubileu byl věnován 46. ročník ročenky Chudým dětem, jemuž dominuje studie Roberta Smetany a Bedřicha Václavka *Sto let života písně Kde domov můj? v tradici*.[223] Badatelé v ní ohlašují vydání českých světských písní zlidovělých, které připravují pro edici Státního ústavu pro lidovou píseň.

Období počátku 2. světové války přineslo k tématu českého společenského zpěvu několik významných publikací edičního charakteru, které navzdory cenzuře dokázaly udeřit na národní strunu a povznést českého ducha nad útrapy doby. Hned první dva svazky nové knihovny České obrození se 1940 podělily o nejkvalitnější čísla repertoáru české obrozenecké společnosti. Jirátův výbor *Lyrika českého obrození (1750–1850)*[224] postihuje stoletý vývoj českého lyrického básnictví na

[222] Olga Zielecká: Znárodnělé české písně. (Umělé básně české s lidovými nápěvy. Umělé písně české znárodnělé.) *Český lid* 28/1928: 161–178.
[223] Robert Smetana – Bedřich Václavek: Sto let života písně „Kde domov můj?“ v tradici. In: *Kde domov můj?* „Chudým dětem“, XLVI. ročenka Dobročinného komitétu v Brně 1934: 75–101.
[224] Vojtěch Jirát: *Lyrika českého obrození (1750–1850)*. Praha 1940.

základě pečlivě vybraných ukázek. Úvodní studie (Jirát 1940: bez pag.) se na základě logiky dějinného vývoje snaží prokázat souvislost obrozenecké lyriky s posledním obdobím baroka (duchovní poezie, lidová píseň a písmácká tvorba), posléze ze slohového hlediska nově seskupuje autory do generačních skupin: 1765–1785 (osvícenci); 1785–1797 (preromantici); 1793–1798 (spíše místně odlišení klasicisté); 1797–1817 (biedermeierovci); 1810–1830 (romantici); v tomto duchu je také strukturalizován vybraný textový materiál.

Očadlíkův výbor *Zpěv českého obrození (1750–1866)*[225] je naopak pojednán především z pohledu muzikologa: verše chápe jako písňové texty, při výběru respektuje vůli „české hudby po obsažení širších oblastí myšlenkových a po dosažení nových slohových možností“, ze stejných typů volí typ hudebně výraznější a následkem toho „je zastoupen některý průměrný básník častěji, než by si zasloužil“. Anticipuje ale už také etnomuzikologické hledisko, i když neopomene připomenout potenciální stanovisko hudebně estetické: „Nemůžeme ovšem přehlédnouti podstatnou proměnu přednesového způsobu obrozenského zpěvu. Laickou nápodobou zpěvu umělého dochází k zvolněnému pojetí tempovému, mnohdy k proměnám rytmickým a často i k variantám melodickým ... Tento proces zlidovění umělé písně obrozenské je pochopitelný a přirozený, i když ze stanoviska uměleckého lze proti němu mnohé namítati.“ (Očadlík 1940: bez pag.) Na základě čtyřslokové básně J. J. Marka Píseň česká... rozdělil Očadlík písně svého výboru do čtyř skupin (zpěvy duchovní, dětské a milostné, společenské, vlastenecké) a řady podskupin, v některých případech připojil na ukázku také nápěvy a na závěr zařadil podrobné poznámky (Očadlík 1940: 185–210) mající charakter studie (obsahují údaje o každé písni a jejích autorech v kontextu doby i stylu). Očadlíkova publikace je jednou ze dvou paralelně vyšlých průkopnických prací programově se zabývajících z vědeckého hlediska problematikou společenské písně a společenského zpěvu českého obrození.

Tou druhou (ne co do pořadí ani významu) je edice Bedřicha Václavka a Roberta Smetany *Český národní zpěvník*[226] (1940). Oba vědci ve snaze podpořit národní vědomí odložili práci na českých světských zlidovělých písních a část připraveného materiálu (zlidovělé písně lyrické a vlastenecké) použili k urychlené

[225] Mirko Očadlík: *Zpěv českého obrození (1750–1866)*. Praha 1940.
[226] Bedřich Václavek – Robert Smetana: *Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století.* 1., cenzurované vydání. Praha 1940.

publikaci dalšího rozpracovaného projektu, vydání společenských písní české společnosti 19. století. V úvodu vznik a podobu svého díla sami přiblížili: „Pořídili jsme první bibliografický soupis společenských zpěvníků,[227] sepsali, které písně se ve kterých zpěvnících vyskytují[228] ... a vybrali jsme 204 písně, které se v nich vyskytují nejčastěji ... Úvodní statí[229] pak podáváme úhrnný pohled na zjev společenských zpěvníků i na zjev českého společenského zpěvu, pokud vyplývá z prozkoumání zpěvníků.“ (Václavek–Smetana 1949a: 13–14)

Z válečného období jsou pro obor české společenské písně a zpěvu významné ještě dvě písňové edice Adolfa Cmírala v úpravách pro zpěv a klavír. Novodobý výbor z měsíčníku *Wěnec ze zpěwů wlastenských*[230] (1940) obsahuje 21 písní doplněných vydavatelovými poznámkami, studií a texty v původní ortografii; výběr 15 českých zlidovělých písní s poznámkovým aparátem přináší edice *Naše zlidovělé písně*[231] (1942). Zasvěcený pohled na společenský a umělecký život 20. až 60. let 19. století podává monografie Josefa Plavce *František Škroup*[232] (1941).

Po únorovém převratu byla věnována retrospektivní pozornost dílu B. Václavka a R. Smetany (o cenzurované pasáže byl doplněn a znovu vydán *Český národní zpěvník*, drobnější práce byly shrnuty ve dvou sbornících[233]), vyšel první svazek jejich *Českých světských písní zlidovělých*[234] (materiály k epice – 1955) a o dalším osudu edice se pořádaly celé konference,[235] v podstatě bezvýsledně. J. Plavec kriticky vydal *Věnec ze zpěvů vlastenských*[236] (1960); v obsažné úvodní studii na svou dobu odvážně polemizuje s některými názory Jana Racka[237] a Zdeňka Sádeckého:[238] „Nebylo by nic snazšího, nežli posuzovat písně Věnce z hlediska absolutně hudebního … Pak ovšem nemůže být výsledkem nic jiného nežli zjištění, buď že písně Věnce většinou nedosahují Schuberta, anebo že neodpovídají

---

[227] Soupis společenských zpěvníků. In: Bedřich Václavek – Robert Smetana: *Český národní zpěvník*. Citováno 2., doplněné vydání. Praha 1949: 61–79.
[228] Ukazatel písní obsažených v českých společenských zpěvnících. In: *Český národní zpěvník*: 387–462.
[229] K dějinám českého společenského zpěvu a zpěvníků. In: *Český národní zpěvník*: 17–60.
[230] Adolf Cmíral (ed.): *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským*. S průvodem klavíru. Výbor s vydavatelovými poznámkami. Praha 1940.
[231] Adolf Cmíral (ed.): *Naše znárodnělé písně.* Klavírní doprovod. Praha 1942.
[232] Josef Plavec: *František Škroup*. Praha 1941.
[233] Bedřich Václavek – Robert Smetana: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950; Bedřich Václavek: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963.
[234] Bedřich Václavek – Robert Smetana: *České světské písně zlidovělé*. Část I.: Písně epické. Svazek I.: Slovesný, hudební a obrazový materiál písní. Praha 1955.
[235] *Václavkova Olomouc 1960*. Praha 1961. *Václavkova Olomouc 1964* (konána 1963) – K soudobé problematice zlidovělých písní. Ostrava 1965.
[236] Josef Plavec (ed.): *Věnec ze zpěvů vlastenských*. Sborník obrozenských písní. Kritické vydání. Praha 1960.
[237] Jan Racek: *Idea vlasti, národa a slávy v díle B. Smetany*. Praha 1933, 2. vydání 1947.
[238] Zdeněk Sádecký: *Boj za demokratickou píseň v obrození*. Praha 1952.

požadavkům kladeným na tvorbu masových a budovatelských písní.“ (Plavec 1960: 10)

Ve 2. polovině 20. století se problematikou společenské písně stále častěji zabývají specializovaní etnomuzikologové, kteří již mají při hodnocení materiálu plné pochopení pro různé oblasti nonartificiální hudby. Zhodnocení jejich přínosu by vyžadovalo samostatnou studii, zde je třeba se zmínit o nejdůležitějších pracích v oboru společenské písně a zpěvu. Vladimír Karbusický podává v knize *Mezi lidovou písní a šlágrem*[239] (1968) obraz vývoje písňových druhů na pomezí lidovosti, kde věnuje společenskému zpěvu samostatnou kapitolu (1968: 112–128). Jaroslav Markl se zabývá počátky české společenské zpěvnosti ve studii *Společenský zpěv v zrcadle sbírky A. Schütze z r. 1837*[240] (1972). K otázkám společenské hudebnosti za obrození se vyslovuje Jan Kapusta ve studii *Hudební svět rodiny Rettigů*[241] (1981). Josef Kotek a Ivan Poledňák vytvořili významnou platformu pro všechny následující výzkumy svou prací *Teorie a dějiny nonartificiální hudby*[242] (1988), jejíž poznatky aplikoval J. Kotek při práci na své syntéze *Dějiny populární hudby a zpěvu 19. a 20. století*[243] (1994–1998). „Zatímco většina podobných hudebněhistorických souhrnů vychází z přehledu klíčových skladatelských osobností vážné hudby a jejich děl, pro sféru populární hudby se ukázalo být nejvhodnějším řešením východisko žánrové a stylové.“ (Kotek 1994: 7) Společenské písni a zpěvu věnoval Kotek dva obsáhlé oddíly, každý sestávající z několika kapitol. Připomněl, že „široký konglomerát městské společenské zpěvnosti po roce 1860 zůstal nadlouho zastíněn pozorností, jakou dobová publicistika i pozdější hudební historiografie věnovaly vrcholné smetanovské a dvořákovské éře české hudby“ (Kotek 1994: 116). Historii sborového zpěvu včetně liedertafelových počátků zpracoval Evžen Valový v monografii *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě*[244] (1972) a význam zpěvníků při utváření společenského zpěvního repertoáru zhodnotil Lubomír Tyllner ve studii *Společenské a školní zpěvníky a jejich vliv na zpěvní repertoár české společnosti*[245] (1994). Právě jeho práci je třeba chápat jako důležité upozornění na skutečnost, že

[239] Vladimír Karbusický: *Mezi lidovou písní a šlágrem*. Praha 1968.
[240] Jaroslav Markl: Společenský zpěv v zrcadle sbírky A. Schütze z r. 1837. *Český lid* 59/1972: 65–79.
[241] Jan Kapusta: Hudební svět rodiny Rettigů. K otázkám spol. hudebnosti za obrození. *Hudební věda* 1981: 2.
[242] Josef Kotek – Ivan Poledňák: Teorie a dějiny nonartificiální hudby. In: *Hudební věda.* Praha 1988: 823–853.
[243] Josef Kotek: *Dějiny české populární hudby a zpěvu 19. a 20. století.* I–II. Praha 1994–1998.
[244] Evžen Valový: *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě*. Brno 1972.
[245] Lubomír Tyllner: Společenské a školní zpěvníky a jejich vliv na zpěvní repertoár české společnosti. In: *Tradičná ĺudová kultúra a výchova v Európe*. Akademická Nitra 1994. Nitra 1995: 15–21.

předtím výzkum společenských zpěvníků ve 2. polovině 20. století na dlouhá desítiletí ustrnul.

6/ Vznik, principy a možnosti využití elektronické databáze zpěvníků

Hlavním podnětem k vytvoření elektronické databáze zpěvníků[246] a z ní vyplývajícího aktualizovaného soupisu společenských zpěvníků[247] (dále ASSZ) bylo seznámení se s jedním z fondů Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i. (dále EÚ). Jedná se o fond společenských zpěvníků uložených v knihovně EÚ,[248] který byl nedávno rozmnožen o významný přírůstek – společenské zpěvníky ze sbírky Václava Pletky[249] (1919 – 1997).[250] Spolu s několika desítkami zpěvníkových exemplářů, jež byly k dispozici od soukromých majitelů,[251] se tak podařilo v oddělení etnomuzikologie EÚ dočasně shromáždit unikátní soubor přibližně tří set svazků společenských zpěvníků, množstvím exemplářů a rozsahem titulů naprosto ojedinělou kolekci. Při veškerém respektu k definitivnímu *Soupisu společenských zpěvníků*[252] (dále SSZ) Bedřicha Václavka a Roberta Smetany, poprvé publikovanému 1940 v *Českém národním zpěvníku*[253] (dále ČNZ), tedy musela přijít myšlenka vytvořit soupis nový, zachycující aktuální stav materiálu a poznání v této oblasti. Vznikla nejen potřeba podchytit celou řadu zpěvníků (titulů i vydání), které ve Václavkově–Smetanově soupisu uvedeny nejsou, ale zároveň jít při popisu každého zpěvníku do větších podrobností. A jestliže již se naskytla příležitost mít po omezenou dobu fyzicky k dispozici tak rozsáhlý korpus specializovaných knižních artefaktů, přirozeně se musel jevit i ten sebevíce podrobně zpracovaný soupis jako nedostačující, povrchní a s každým dalším v budoucnu zjištěným titulem zpěvníku okamžitě opět zastaralý. A tak vznikl projekt katalogu zpěvníků (dále KZ), který by za využití současných možností počítačové techniky zmapoval a fixoval momentální penzum zpěvníkového materiálu a umožnil jeho stálé doplňování, popřípadě také

[246] Databáze *Katalog zpěvníků* vzniká v etnomuzikologickém oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.; v jejím rámci zatím autorka této práce zpracovala soubor společenských zpěvníků.
[247] Viz tabulku *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků* v příloze.
[248] Jednotlivé tituly jsou opatřeny příslušnými signaturami a lze je nalézt v katalogu etnologické knihovny.
[249] Významný sběratel, dokumentátor a badatel v oboru písňových druhů na pomezí lidovosti.
[250] Protože dosud není rozhodnuto o způsobu jejich uložení, jsou zatím bez signatur.
[251] Zejména soukromé sbírky Zdeňka Vejvody a Jiřího Traxlera.
[252] Václavek–Smetana 1949c: 61–79.
[253] Václavek–Smetana 1940.

potenciální modernizaci stávajících postupů. Byla vytvořena elektronická databáze[254] v programu Access a přistoupilo se k první etapě práce, ke katalogizaci *společenských* zpěvníků. Václavkův–Smetanův soupis je natolik zásadním výstupem jejich mnohaletého výzkumu, že byl použit jako informativní předloha (u každého titulu i vydání se sleduje případný výskyt zpěvníku v SSZ a je k němu odkazováno) a zároveň jako významný pramen: zpěvníky, které při analýze nebyly k dispozici, ale jsou součástí Václavkova–Smetanova soupisu, byly do počítačové databáze zahrnuty také, přičemž data v SSZ byla nejprve kriticky zpracována a uvedena do stávajícího systému. V SSZ se vyskytují i tituly, které svým charakterem ne zcela odpovídají kritériím, která si badatelé pro pojem společenského zpěvníku vytyčili. Týká se to některých písňových publikací na pomezí společenského a školního zpěvníku, společenského zpěvníku a hudebniny, obecně společenského a dělnického zpěvníku atd. Po kritickém zhodnocení byly tyto zpěvníky do KZ zařazeny také, a nejen to, na základě této metody se obdobným způsobem postupovalo i při katalogizaci zpěvníků v SSZ neuvedených. Při srovnávání analyzovaného exempláře s titulem uvedeným v SSZ se někdy vyskytly disproporce v údajích; po ověření, že se jedná skutečně o stejný titul, stejné vydání, popřípadě stejný otisk, byly údaje opraveny podle dostupného pramene a v poznámce se na tuto skutečnost upozornilo. V některých případech se jako s pramenem pracovalo také s anotovanými bibliografickými údaji v Zíbrtově *Bibliografickém přehledu českých národních písní*, uvedenými konkrétně v kapitole Národní písně tištěné (Zíbrt 1895: 27–57), a s informacemi a citacemi ve Václavkově–Smetanově úvodní studii k ČNZ[255] (1949b: 17–60).

Soubor zpěvníků shromážděný dočasně v oddělení etnomuzikologie EÚ (včetně zpěvníků ze soukromých sbírek) zahrnuje v některých případech dva, tři i více exemplářů jednoho titulu či vydání; protože mnohé zpěvníky jsou neúplné (chybí některé stránky, někdy titulní lit, jindy rejstřík apod.; řadu neúplných exemplářů měli k dispozici i Václavek se Smetanou), bylo možné kombinací několika exemplářů zjistit kompletní znění a podrobit je následnému rozboru. Analyzované artefakty jsou nestejné knižní úrovně (od reprezentativního ilustrovaného vydání s adekvátní

[254] Poděkování autorky za technickou pomoc při vytvoření databáze patří Mgr. Zdeňku Vejvodovi.
[255] Studie *K dějinám českého společenského zpěvu a zpěvníků.*

vydavatelskou vazbou[256] až po chvatně a ledabyle vyprodukovaný paperback[257]) a nesou také velmi rozdílný stupeň opotřebování či ošetření (potrhaný polorozpadlý sešit s chybějícími listy, a na druhé straně knihařsky restaurovaný exemplář), nemluvíc o odlišnostech v obsahu a pojetí. Na základě rozboru těchto nashromážděných dostupných pramenů hmotné a zároveň duchovní kultury i shora uvedených pomocných zdrojů v soupisech se podařilo zpracovat a katalogizovat téměř dvojnásobný počet společenských zpěvníků, než kolik jich je uvedeno ve Václavkově–Smetanově soupisu (314 oproti 160).

Podobu vznikající databáze ovlivnila snaha co nejkomplexnějším způsobem zachytit všechna důležitá data, která lze z jednotlivých exemplářů vyčíst, podchytit podstatné informace reflektující ovzduší doby, postihnout proměny obsahu jednotlivých zpěvníků a vyčerpávajícím způsobem zmapovat také formální stránku publikací, postihnout grafiku, ilustrační doprovod, popřípadě způsob nototisku a vyzdvihnout prvky charakteristické pro určité sestavovatele, nakladatele i tiskaře. B. Václavek a R. Smetana uváděli v SSZ některá podstatná data potřebná mimo jiné k charakteristice a konkrétní identifikaci zpěvníku (sestavovatel, titul, pořadí, rok a místo vydání, nakladatel, formát, počet stran a údaj o připojení nápěvů), jiné významné informace však kupodivu zpravidla nepřipojili, snad kvůli přehlednosti a úspoře místa (např. počet textů, popř. nápěvů, tiskař, ilustrátor, dedikace, existence doprovodného textu, struktura a žánrový obsah zpěvníku, rejstříky apod.).
V počítačové kartotéce jsou proto doplněny všechny údaje, které bylo možné při analýzách a komparačních pracích zjistit, a je podchycena řada dalších podrobností, jež mohou mít význam pro vědecké využití získaných poznatků. Byla vytvořena univerzální karta v elektronické podobě, určená k následnému vyplňování příslušných konkrétních dat. Po vyplnění všech dostupných údajů tak získal každý titul zpěvníku (a také každé jeho vydání i jeho případné samostatné díly nebo svazky) svou zvláštní kartu v počítačové databázi. Samozřejmě se to netýká eventuálních dalších exemplářů stejného titulu a vydání, údaje o nich jsou umístěny v příslušné kolonce karty zpěvníku. Univerzální karta obsahuje celkem 42 položek; vyplněná karta – pokud byl zpěvník skutečně k dispozici – jejich pomocí vyčerpávajícím způsobem popisuje a charakterizuje daný zpěvník. Při přípravě

[256] Např. *Storchův zpěvní věnec* s Alšovými ilustracemi (Karlín 1889) nebo Polenského *Společenský zpěvník sokolský s nápěvy* a obrazovými portréty osobností (Smíchov 1903–1904).
[257] Např. Červenkův *Český zpěvník* vydaný v nakladatelství Emila Šolce (Praha-Karlín 1920).

databáze samozřejmě vznikla celá řada problémů, které se však pomocí drobných korekcí podařilo vyřešit. Pro základní orientaci je možné kartu reprodukovat i v tištěné podobě,[258] kompletní znění karty lze vytisknout ve formě takzvané sestavy.

První položkou karty je **druh zpěvníku**. Tento údaj byl již vytvořen a upraven s ohledem na katalogizaci dalších zpěvníkových druhů. V nabídce je zde připraveno několik možností k výběru; každý druh zpěvníku má zároveň přidělenou zkratku. Jedná se o tyto varianty: *zpěvník společenských písní* (SP), *zpěvník tradičních lidových a zlidovělých písní* (LZ), *zpěvník pro školy a mládež* (SM), *zpěvník duchovních písní* (DU),[259] *zpěvník trampských a country písní* (TC), *zpěvník dělnických písní* (DE), *zpěvník masových, budovatelských a angažovaných písní* (MB); přechodné formy: *zpěvník společenský + školní* (SS), *zpěvník společenský + dělnický* (SD) a *zpěvník společenský + hudebnina* (SH). Jak postupně přibýval analyzovaný materiál, ukázalo se, že se základními druhy zpěvníků (SP, LZ, SM, DU, TC, DE, MB) se nevystačí nebo že bude v četných případech vyjádření druhu zpěvníku nepřesné. Některé zpěvníky totiž nelze s určitostí zařadit k jedinému druhu. Mezi studovanými exempláři se objevil nejeden případ, kdy byl zpěvník kombinací dvou i tří typů. Proto byly do položky druh zpěvníku jako nabídka přidány varianty, v nichž jsou podchyceny nejčastější kombinace (SS, SD, SH). I když by se jako nejběžnější nabízelo spojení společenského zpěvníku a zpěvníku lidových písní, záměrně není tato kombinace uvedena. Společenské zpěvníky (včetně specializovaných) totiž téměř vždy běžně zahrnují výběr nebo přímo oddíl lidových písní, a tak by bylo takové označení redundantní a matoucí; jak již bylo řečeno, folklorní písně se staly neodmyslitelnou součástí společenského repertoáru. Při označení „zpěvník společenských písní (SP)“ se tedy automaticky předpokládá, že zpěvník obsahuje také lidové písně. Naopak v takovém případě, kdy jsou ve zpěvníku zahrnuty pouze tradiční lidové a zcela zlidovělé písně (U panského dvora..., Sil jsem proso na souvrati...), řadí se tento zpěvník přímo k druhu s označením „zpěvník lidových a zlidovělých písní (LZ)“. Takovou publikací je třeba *Sto lidových písní k pochodu*, notovaný zpěvník lidových písní sestavený Ferdinandem Krchem (1931-04-LZ; 1933-03-LZ; KrchSLP1–2).[260] To je však v této fázi katalogizace

[258] Viz barevná obrazová příloha.
[259] V průběhu práce na katalogu se ukazuje, že zpěvníky duchovních písní budou vyžadovat speciální databázi; viz o tom níže.
[260] Bližší údaje k zpěvníkům lze podle katalogizačních čísel uvedených v závorkách nalézt v *Aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků* v příloze této práce.

zpěvníků případ výjimečný a spíše ukázkový; těmto zpěvníkům bude věnována pozornost až právě při katalogizaci svébytného zpěvníkového druhu – zpěvníků tradičních lidových a zlidovělých písní.

Velmi typická je kombinace společenského a školního zpěvníku. V případě těchto dvou druhů zpěvníků již není určení tak jednoznačné. Lze nalézt řadu skutečně přechodných útvarů, které je možné řadit jak mezi společenské zpěvníky, tak mezi zpěvníky pro školy a mládež, např. zpěvník *Libuša*, sestavený Františkem Vítězslavem Janouškem (1873-05-SS; Libuša), *Venček slovenských národných piesní* Karola Ruppeldta (1874-01-SS; Venček1), *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní* od sestavovatele Jozefa Kozlíka (1902-01-SS; KozlíkNZ) či *Národní zpěvník pro školu a dům* Otakara Jeremiáše (1920-04-SS; Jer.NZŠD). Tyto a jiné zpěvníky jsou nyní vedeny v databázi zpěvníků jako přechodný útvar mezi společenským a školním zpěvníkem. Až se bude v budoucnu zpracovávat katalog školních zpěvníků, nebude nutné se k nim již vracet; zůstane jim shodné katalogizační číslo včetně značky (SS). Jen bude nutné si při vyhledávání zpěvníků jednoho druhu vždycky uvědomit, že je třeba zohlednit i tyto přechodné formy (tedy při výběru zpěvníků skupiny SM zadat i okruh SS; podobně DE a SD).

Někdy je velmi problematické určit, zda se u některých exemplářů jedná o společenský zpěvník, nebo o hudebninu.[261] Jako přechodný útvar jsou uvedeny ty zpěvníky, které mají charakter hudebniny (vícehlasé úpravy pro sbory, písně s klavírním doprovodem, v některých případech i typický příčný formát apod.), ale obsahově a zejména svou formou se podobají společenským zpěvníkům, například zpěvník *Vlastimil* sestavený Romanem Nejedlým (1880-04-SH; Vlastimil1), obsahující písně upravené pro čtyřhlasý mužský sbor, dvousvazkové *Naše zpěvy* Rudolfa Sedláka (1898-05-SH; 1899-04-SH; SedlákNZ I–II), zahrnující moravské a slovenské (fakticky i české) lidové písně v úpravě pro mužský čtyřhlas, nebo zpěvník *Myslivecké lidové písně*, který sestavil Jaroslav Bakala (1938-01-SH; Bak.MLP).

Časté jsou publikace na pomezí společenského a dělnického zpěvníku; dělnické zpěvníky jsou ostatně chápány jako podskupina společenských zpěvníků profesního charakteru. Vyplývá to z povahy dělnické písně, která formálně, žánrově i hudebně vycházela ze společenské a z tradiční lidové písně. Nápěvy známých společenských, lidových a zlidovělých písní se propůjčovaly tvarově prostým textům

[261] V tom smyslu, jak je pojem hudebnina determinován v rámci této práce; viz v úvodní kapitole.

s dělnickou a politickou tematikou, písně pak byly snadno zapamatovatelné a rychle se šířily mezi lidmi. Za kombinaci společenského a dělnického zpěvníku lze tedy považovat publikace, v nichž je žánrová inspirace společenskými zpěvníky patrná a ve kterých je většina textů složena na nápěvy společenských a lidových písní. Typickým příkladem je *Ohlas*, sestavený V. L. Liberté (Františkem Cajthamlem) (1893-05-SD; Lib.Ohlas), dále *Dělnický zpěvník* téhož sestavovatele (1899-01-SD; Lib.DZ) nebo reprezentativní *Sbírka našich písní* Davida Vildy (1902-03-SD; VildaSNP), shrnující všechny lepší dělnické písně od českých autorů. Jako přechodný útvar byl však také zařazen například *Dělnický zpěvník* sestavený Františkem Komprdou (1900-01-SD; Kom.DZ), přestože se jedná o zpěvník ryze dělnický; v tomto případě bylo respektováno jeho zařazení ve Václavkově–Smetanově soupisu.

Druhá položka na kartě představuje katalogizační **číslo zpěvníku.** Číslo v sobě zahrnuje rok vydání, pořadové číslo odlišující od sebe zpěvníky s týmž vročením a zkratku druhu zpěvníku (např. 1851-01-SP). Katalogizační číslo začíná záměrně rokem vydání, poněvadž to umožňuje rychlou orientaci podle chronologie – původně zkusmo zavedené předsazení zkratky druhu zpěvníku se neosvědčilo.[262] Pořadové číslo značí pořadí zpěvníků, které v daném roce vyšly, a přiděluje se jako další číslo následující v pořadí po posledním zkatalogizovaném zpěvníku z téhož roku. Je pouze dvoumístné, protože není pravděpodobné, že by v budoucnu bylo zjištěno více než 99 zpěvníků vyšlých v jediném roce.[263] Bez ohledu na připojenou identifikační druhovou značku nesmějí mít dva zpěvníky různého druhu nikdy stejné pořadové číslo[264] – při katalogizaci dalších druhů zpěvníků bude nutné pokračovat v pořadí tam, kde se v daném roce původu skončilo při zpracovávání předchozího druhu zpěvníků. Ve skupině společenských zpěvníků bylo například zatím zaznamenáno 13 titulů či vydání vzniklých v roce 1920, poslední katalogizační číslo pro zpěvník pocházející z tohoto roku je: 1920-13-SP. Na základě této skutečnosti pak například při katalogizaci zpěvníků pro školy a mládež bude mít první zpracovávaný školní zpěvník z tohoto roku katalogizační číslo 1920-14-SM. Zkratka druhu zpěvníku je důležitá zejména pro usnadnění orientace v katalogu. Prozatím

[262] Druh zpěvníku má totiž svou vlastní kolonku, a tak by bylo předsazení zkratky druhu zpěvníku nadbytečné a ztěžovalo by chronologickou orientaci; její umístění na závěr katalogizačního čísla je pro rychlé druhové určení dostačující.
[263] Kdyby k tomu však došlo, neměl by být technický problém přejít (i zpětně) na pořadové číslo trojmístné (001–999).
[264] Aby se předešlo záměně titulů a také proto, aby bylo možné druhové zařazení zpěvníku popř. změnit.

obsahuje katalog 314 karet, takže význam zkratky ještě není příliš patrný, ale pokud se následně rozroste o zpěvníky ostatních zmíněných druhů, bude druhová zkratka v katalogizačním číslu při jakémkoli odkazu nebo citaci okamžitě signalizovat druhovou příslušnost konkrétního zpěvníku.

Paralelně má pro řazení a orientaci mezi zpěvníky stěžejní význam **šifra** (tj. značka nebo zkratka zpěvníku). Od počátků folkloristické disciplíny je to zavedený a obvyklý způsob stručného označování významných písňových sbírek a zpěvníků.[265] Při prvních krocích práce na této počítačové katalogizaci se v kartách uváděla jen vžitá značka a také značka u těch zpěvníků, pro které již byla oficiálně vytvořena; apriorně se dbalo na to, aby korespondovala s databází *Průvodce po pramenech*.[266] Posléze se při této práci potvrdilo, že orientace mezi zpěvníky pomocí šifry je velmi výhodná a rychlá; šiframi byly tedy opatřeny všechny katalogizované společenské zpěvníky (a bude se v tom pokračovat i nadále), a to podle zásad praktikovaných v Průvodci. Šifra je vytvořena několika způsoby. Pokud se jedná o významný zpěvník, který by se neměl zaměnit s jiným, tvoří šifru titul nebo část titulu zpěvníku (např. Libuše u zpěvníku č.: 1891-05-SP; nebo Ratibor: 1886-01-SP). U podobně důležitých zpěvníků, avšak s několikaslovným názvem mohou šifru tvořit první písmena jednotlivých slov titulu zpěvníku (např. *Storchův zpěvní věnec* Josefa Kalenského[267] má šifru SZV: 1889-01-SP). V jiném případě se jako šifra užívá příjmení nebo zkratka příjmení sestavovatele a za ním je uvedeno těsně (v případě zkratky po tečce) verzálami počáteční písmeno nebo písmena názvu zpěvníku (např. PeřinaNZ:[268] 1919-03-SP; Hor.LZN:[269] 1920-03-SP). Existuje i případ, kdy je jako šifra zvoleno křestní jméno sestavovatele: jde o zpěvník Vojtěcha Náprstka, který se tam sám označil pouze křestním jménem (Vojtěch I:[270] 1848-01-SP). Samozřejmě jsou zpěvníky, u jejichž značek se neuvádějí počáteční písmena celého názvu zpěvníku, jelikož by byla šifra dlouhá a složitá (např. zpěvník *Ráz–dva! Pochodový zpěvník s nápěvy*, který sestavil Jože Rolík, má šifru RolíkPZ: 1921-03-SP). V případě, že je sestavovatelem zpěvníku anonym, obsahuje šifra vždy zkratku „An.“ a za tečkou

[265] E pro Erbenovu a S pro Sušilovu sbírku, Čel. pro Čelakovského a Hol. pro Holasovu sbírku, ČZ pro zpěvník *České zpěvy*, ČNZ pro edici *Český národní zpěvník* atd.
[266] Lubomír Tyllner – Věra Thořová – Jiří Traxler: *Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách.* Práce je připravena k tisku, zatím funguje jako databáze v etnomuzikologickém oddělení Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.
[267] Pseudonym Josefa Urbánka, českého spisovatele a nakladatelského pracovníka.
[268] František Jaroslav Peřina: Národní Zpěvník.
[269] František Horáček: Lidový Zpěvník s Nápěvy.
[270] Vojtěch (Náprstek): Zpěvník slovanský I – Písně české a moravské.

upřesňující údaje (např. An.DSP:[271] 1922-01-SP). Pokud má zpěvník dva sestavovatele, může první část šifry obsahovat počáteční písmena příjmení obou sestavovatelů a po tečce pak následují počáteční písmena názvu zpěvníku, obojí verzálami (např. *Lidový zpěvník* Josefa Horčičky a Karla Plicky má šifru HP.LZ: 1921-06-SP), jindy šifra zahrnuje jen jméno sestavovatele uvedeného na prvním místě (KrchSLP1:[272] 1931-04-LZ). Specifický je případ *Společenského zpěvníku českého*, na kterém později začal s Josefem Bojislavem Pichlem hudebně spolupracovat Josef Leopold Zvonař. Základní část šifry zůstává shodná, „Pichl“, aby bylo jasné, že se stále jedná o významný Pichlův zpěvník, ale pro odlišení zahrnuje šifra počáteční písmeno Zvonařova příjmení, z čehož mimo jiné v tomto případě vyplývá, že dané vydání již obsahuje nápěvy (PichlZ6: 1863-03-SP). Součástí šifry musí samozřejmě být pořadí vydání, pokud jich je více, popřípadě označení svazku či dílu, jde-li o několikasvazkový zpěvník. Pro odlišení je pořadí vydání uvedeno arabskou číslicí těsně, označení dílu pak římskou číslicí po mezeře (např. 2. vydání Tobiášových a Malochových *Českých zpěvů* má šifru ČZ2: 1862-03-SP; I. díl *Zpěvníku slovanského*, který sestavil Vojtěch Náprstek, má zase šifru Vojtěch I: 1848-01-SP). V některých případech se však nelze výše uvedených pravidel držet a pro odlišení je nutné zahrnout do šifry i jiné znaky (např. šifra ŠpalíčekSHN7 I:[273] 1953-01-SP obsahuje první slovo názvu, zkratku Státního hudebního nakladatelství, arabskou číslici pro 7. vydání a po mezeře římskou číslici pro I. díl).

V kartě dále následuje položka **číslo v SSZ**. Jedná se o číslo, které daný zpěvník obdržel v *Soupisu společenských zpěvníků* B. Václavka a R. Smetany.[274] Protože Václavkův–Smetanův soupis sloužil v mnoha případech jako primární zdroj, z něhož se při analýze zpěvníku vycházelo, a protože jej jako dosud jediný oficiální soupis společenských zpěvníků citovala celá řada dosavadních odborných prací, zaujímá tento údaj na katalogizační kartě důležitou pozici. Z případné prázdné kolonky je zároveň ihned patrné, že vyhledaný titul patří k těm zpěvníkům, o něž je oproti SSZ obohacen ASSZ[275]. Číslo uvedené v této kolonce se často na několika kartách opakuje; je to případ vícesvazkových či vícedílných zpěvníků, u kterých je

[271] Anonym: Deset Sokolských Písní.
[272] Ferdinand Krch – Miroslav Krejčí: Sto Lidových Písní k pochodu. 1. vydání.
[273] Jan Seidel – Karel Reiner: Špalíček národních písní a říkadel. Státní Hudební Nakladatelství. 7. vydání. I. díl. Praha 1953.
[274] Tedy číslo 1 až 160.
[275] *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků* v příloze; bližší informace viz níže.

v počítačové databázi každému svazku přidělena vždy zvláštní karta,[276] zatímco ve Václavkově–Smetanově soupisu se zpravidla vyskytují jako jediná položka. Proto zůstává číslo v SSZ stejné, zatímco katalogizační číslo v databázi zpěvníků je odlišné (např. čtyřdílný *Národní zpěvníček slovanský* od anonymního sestavovatele, uvedený v SSZ pod číslem 56, má čtyři samostatné karty a tedy čtyři různá katalogizační čísla: 1884-02-SP, 1884-03-SP, 1884-04-SP a 1884-05-SP, dále čtyři šifry odlišené římskou číslicí: An.NZČ I–IV, ale v kolonce „číslo v SSZ" je ve všech případech uvedeno číslo 56).

V položce **sestavovatel** je uvedeno jméno autora, který zpěvník uspořádal; na prvním místě stojí vždy příjmení a následuje křestní jméno (popř. jména) sestavovatele. Pokud jsou uspořadatelé zpěvníku dva, uvádí se každý z nich do zvláštní kolonky, přičemž je většinou na prvním místě sestavovatel textové složky publikace a na druhém místě pořadatel nápěvů, hudební redaktor (např. Pichl Josef Bojislav a Zvonař Josef Leopold u šestého vydání titulu *Společenský zpěvník český*, 1863-03-SP; PichlZ6). V katalogu je také případ, kdy jsou sestavovatelé tři. Jelikož je však skutečně ojedinělý (a kvůli přehlednosti bylo třeba přece jen na kartě šetřit místem), nebyla vytvořena další samostatná kolonka, ale v takových případech se dva sestavovatelé oddělí v jedné kolonce lomítkem (např. Barák Josef/Přerhof Heřman – Vilímek Josef Richard: *Hlahol*, 1861-01-SP, Hlahol1). Jméno uspořadatele je někdy neznámé a nelze je dohledat, proto se často vyskytuje v položce „sestavovatel" označení anonym. Někdy je známé pouze příjmení (např. Gintlová: *Zbírka některých světských písní* – 1836-01-SP; GintlováZNSP), jindy příjmení a počáteční písmeno křestního jména či křestních jmen (např. Slavík A.: *Sokolík* – 1869-03-SP; SokolíkS). Neobvyklé nejsou ani zkratky (např. M–k V. – 1853-01-SP; Mk.SSP) nebo iniciály (např. J. J. – 1873-03-SP; J.ZČS). Jméno uvedené v závorce s otazníkem značí, že jde o údaj předpokládaný, ale velmi pravděpodobně správný (např. Burian /Jaroslav ?/ – 1919-17-SP; BurianSZ). V závorce může být pro orientaci zaznamenáno také skutečné jméno sestavovatele, který je uveden pod pseudonymem[277] (např. Liberté V. L. /Cajthaml František/ – 1893-05-SD; Lib.Ohlas). Otazník za jménem znamená, že pořadatelský podíl uvedené osoby není jistý.
V případě několika válečných vydání *Špalíčku národních písní a říkadel* je u

[276] Výjimku tvoří zpěvníky vycházející postupně na pokračování v mnoha jednotlivých aršících či svazečcích; viz o tom níže.
[277] Všechny zjištěné pseudonymy viz v příloze: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností.*

sestavovatelů uvedeno, že spoluautorství Karla Reinera kryl za války svým jménem Jan Seidel. Teprve v poválečném vydání je přiznán i druhý sestavovatel, ale v katalogu jsou oba uvedeni také u válečných vydání, s příslušnou poznámkou (Špalíček1: 1940-01-SP; Špalíček2: 1940-02-SP; Špalíček3: 1940-03-SP; Špalíček4: 1940-04-SP). Mezi nejvýznamnější sestavovatele patřil Josef Bojislav Pichl, jehož podílu na genezi a rozšíření společenských zpěvníků je věnována samostatná kapitola,[278] dále Antonín Vánkomil Maloch, Josef Richard Vilímek, František Augustin Urbánek, Josef Mikuláš-Boleslavský či Ferdinand Polenský, z chvatně produkujících Jan Červenka, Alois Neubert, Emil Šolc a Alois Ručka, z hudebních uspořadatelů František Martinec, Jan Tobiášek, Emanuel Vašák, Josef Leopold Zvonař, Jan Malát, Karol Ruppeldt, František Heyduk, Jan Seidel a další.[279]

V kartě katalogu následuje položka **titul zpěvníku.** Respektuje se sice pořadatelova formulace názvu, ale pravopis je upraven podle současné normy. U vícedílných zpěvníků je podle potřeby k titulu připojen ještě podtitul. Vzhledem k omezenému počtu znaků v této kolonce a také s ohledem na přehlednost jsou titul i podtitul někdy kráceny. (Diplomatická podoba titulního listu v plném znění je zaznamenána až v položce „znění titulního listu“, která má také větší rozsah co do počtu znaků). Titul zpěvníku, jako jedna ze zásadních položek, je zobrazen tučným a větším písmem, což spolu s krácením přispívá k jeho výraznosti (např. *Slovenský spoločenský spevník z národních a prostonárodních piesní*, jehož sestavovatelem je August Horislav Krčméry, je zde uveden jako **Slovenský spoločenský spevník**: 1871-02-SP; Krč.SSS). V případech několikadílných zpěvníků, kdy každý díl má jiný podtitul, který je však důležitou součástí názvu, je kvůli snadné identifikaci tento podtitul připojen za pomlčkou (např. *Šolcův trojdílný zpěvník společenský I – 106 vybraných slovanských písní*: 1907-03-SP; Šolc2 I). Pokud je za titulem zpěvníku otazník, značí to pochybnost: nejčastěji se jedná o důsledek práce s jediným neúplným exemplářem, kdy se při rozboru dospělo podle obsahu k předpokladu, že se jedná o daný zpěvník, přestože chyběl patitul, titulní list, tiráž i takzvané normy[280] (to je třeba případ jednoho ze zpěvníků hudebního skladatele Aloise Ručky, výjimečně nenotovaného *Národního zpěvníku*: 1903-03-SP; RučkaT).

[278] Viz 3. kapitolu této práce.
[279] Viz v příloze oddíl: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností*.
[280] Orientační označení pomocí zkráceného titulu.

Položky **místo vydání** a **rok vydání** vlastně nepotřebují vysvětlení. Pokud byly tyto údaje k nalezení, jsou zaznamenány, pokud jsou neznámé, byly ponechány kolonky prázdné. Otazník se vyskytuje v případech, kdy místo či rok vydání nejsou úplně jisté. U položky „místo vydání" je na kartě vždy zachována lokalizace v té podobě, jak je uvedena v publikaci (např. v 19. stol. Praha-Karlín, Praha-Smíchov místo správného Karlín, Smíchov).[281] Zachyceny jsou i případy vydání na dvou místech; pokud je jeden nakladatel a dvě místa vydání, jsou oddělena čárkou (např. Třebíč, Praha: 1890-02-SP; Vesna1), pokud má publikace dva nakladatele z různých míst, pak byla zvolena pomlčka (např. Praha–Brno: 1940-04-SP; Špalíček4).
V kolonce „rok vydání" je u některých zpěvníků zachyceno i rozmezí několika let; jedná se většinou o zpěvník vycházející postupně po jednotlivých sešitech či aršících, nebo o časový úsek, v němž k vydání došlo, přičemž konkrétní rok uveden není (např. *Zpěvy našeho lidu* Antonína J. Zavadila vycházely na pokračování v letech 1887–1889: 1887-02-SP; Zav.ZNL).

Pořadí vydání bývá (samozřejmě s výjimkou prvního vydání) uvedeno na titulním listu a stačí ho zapsat do kolonky. U novějších publikací je pořadí vydání (včetně prvního) součástí tiráže, starší zpěvníky tiráž nemají. Pokud o pořadí vydání nejsou zmínky ani se nedá podle případných dalších či předchozích vydání určit, zůstává pole prázdné. Je však nutné zdůraznit, že se může jednat o údaj fiktivní (reklamní nakladatelský trik předstírající, že neutuchající zájem o zpěvník vyvolává další a další vydání). Rovněž je třeba rozlišit, zda jde o další vydání, nebo otisk stávajícího vydání (dotisk); k tomu napomáhají orientační zkratky, které však u tohoto typu publikace mnohdy chybí. V případě zpěvníků spisovatele Jana Červenky, jejichž výskyt je doložen v letech 1893–1924, nakonec nezbylo než od zaznamenávání pořadí vydání ustoupit, jelikož údaj většinou nešlo zodpovědně stanovit. Kolonka zůstala ve všech těchto případech prázdná; jako součást šifry však kvůli odlišení bylo pořadí vydání odhadnuto (např. Červ.ČZ6; 1908-05-SP).

Formát zpěvníku je uveden zaokrouhleně v centimetrech v pořadí výška x šířka. U jednotlivých exemplářů stejného vydání se může mírně lišit vzhledem k různému seříznutí při vazbě, k porušenému stavu některých exemplářů apod., přesto se jedná o velmi důležitý údaj, který přesněji charakterizuje daný zpěvník a

[281] Ve skutečnosti byly např. obce Nusle, Karlín, Královské Vinohrady, Smíchov a Žižkov spojeny s Prahou až zákonem z 6. 2. 1920 a teprve 1. 1. 1922 vzniklo sloučením katastrálního území všech obcí hlavní město Praha. V nakladatelské praxi však byla situace jiná – aby lokalizace firmy byla nepochybná, předřazoval se název Prahy před název blízké obce běžně již koncem 19. století.

může napomoci při jeho identifikaci. Podle údaje o formátu zaznamenaného v databázi je také na první pohled patrné, kdy je zpěvník např. na pomezí hudebniny (např. Vlastimil1; 1880-04-SH má příčný formát 13 x 18 cm), nebo kdy se jedná o esteticky velmi působivé miniaturní, tzv. kolibří vydání (např. Vesna1; 1890-02-SP má formát 6 x 5 cm). Největší formát mezi analyzovanými zpěvníky je 23 x 15 cm (např. Ratibor;1886-01-SP), nejmenší 6 x 5 cm (např. SokolíkT1; 1911-03-SP), nejčastěji se vyskytuje formát 13 x 9 cm (např. Červ.ČZ8; 1920-05-SP). Při neshodě mezi skutečným formátem analyzovaného exempláře a údajem ve Václavkově-Smetanově soupisu dostal přednost údaj o formátu exempláře, s nímž se pracovalo nyní a který tedy byl fyzicky na dosah. Ve výjimečných případech, kdy zpěvník nebyl dostupný ani nebyl obsažen v SSZ, zůstala kolonka prázdná.

Položka **formální charakter zpěvníku** má v nabídce několik variant. První z nich je *soubor písňových textů*; takto charakterizovaný zpěvník neobsahuje nápěvy a jeho výskyt je v databázi nejčastější. Může se jednat o kvalitní, významné zpěvníky, k jejichž notaci dochází až postupem let (např. Pichl1; 1851-01-SP), nebo o zpěvníky, jejichž smysl je především v textové stránce a absence nápěvů jim neubírá na významu (např. Hlahol1, 1861-01-SP), ale také může jít o typickou ukázku úpadkového artiklu, kdy je cílem nahromadit co nejvíce textů pro komerční účely (např. StorchČZ1, 1911-01-SP). Pokud určitý zpěvník obsahuje nápěvy, jsou na výběr tři možnosti: *soubor písní s nápěvy*, *soubor písňových textů s přílohou nápěvů* a *soubor nápěvů s podloženým textem*. Zde je snaha po co nejpřesnější charakteristice – za důležité je považováno nejen odlišení, zda zpěvník obsahuje či neobsahuje nápěvy, ale také způsob, jakým jsou nápěvy v daném zpěvníku použity, prezentovány. Varianta „soubor písňových textů s přílohou nápěvů“ nebyla nakonec v kartotéce *společenských* zpěvníků využita ani jednou, ale při budoucím zpracování dalších zpěvníkových druhů bezpochyby najde své uplatnění. Označení „soubor písní s nápěvy“ představuje typ zpěvníku, v němž je pod nápěvem podložena 1. sloka písně a ostatní strofy jsou zachyceny jen textově v jednotlivých sloupcích (např. Polen.SZP; 1895-02-SP). Pokud jsou pod nápěvem pod sebou v řádcích podložené všechny sloky písně, jedná se již o variantu „soubor nápěvů s podloženým textem“. Objevuje se zejména u přechodných útvarů mezi společenským zpěvníkem a hudebninou (např. Vlastimil1; 1880-04-SH), u samostatných edicí nápěvů k některým zpěvníkům (např. Mart.NSZ; 1852-01-SP), ale i u některých výslovně společenských

zpěvníků (např.VašákNZP; 1864-01-SP). Společným znakem zpěvníků s takto podloženými texty pod notami je umožnit snadný zpěv z listu.

Následující položka zachycuje **počet dílů (svazků)**, přičemž díl s vlastním stránkováním je považován za samostatný zpěvník a náleží mu tedy samostatná karta (např. Šolc2 I, 1907-03-SP; Šolc2 II, 1907-04-SP; Šolc2 III, 1907-05-SP). Zajímavé jsou některé případy, u nichž může být číslo v této kolonce na první pohled překvapivé. Jde o zpěvníky, které vycházely na pokračování v jednotlivých sešitech nebo aršících, obsahujících většinou dvě až tři písně (např. zpěvník lidových, zlidovělých a společenských písní *Zpěvy našeho lidu*, sestavený Antonínem J. Zavadilem, vycházel v jednotlivých aršících od roku 1887 – v položce „počet dílů (svazků)“ tak figuruje číslo 36: Zav.ZNL; 1887-02-SP). Zachycen je i zpěvník písní v úpravě pro čtyřhlasý mužský sbor, který vyšel ve 4 svazečcích pro jednotlivé hlasy – tenor 1, tenor 2, bas 1 a bas 2 (jde o zpěvník *Vlastimil* Romana Nejedlého, který má tedy jako počet svazků uvedeno číslo 4: Vlastimil1; 1880-04-SH). Kolonka zůstává prázdná v případě, že údaj nebylo možné zjistit (týká se to zejména zpěvníků, které nebyly k dispozici).

Informace o počtu stran se zaznamenávají v kolonkách **počet paginovaných stran** a **skutečný počet stran**. Obě čísla se u značného počtu zpěvníků liší – vydavatelé velmi často nečíslují např. strany zahrnující předmluvu či obsah nebo používají pro doprovodný text římské číslování. Této odlišnosti si všímali i Smetana s Václavkem v SSZ a počet neznačených stran uváděli v závorce (např. 124 + /4/: HrnčířZČ1; 1919-02-SP). U nedostupných zpěvníků, které byly analyzovány jen na základě údajů v SSZ, je proto skutečný počet stran od počtu paginovaných stran také odlišen; vznikne součtem značených stran s údajem v závorce. V případech, kdy údaj o počtu stran není možné dohledat, zůstává kolonka prázdná (např. u zpěvníku Neub.JNZ1; 1910-05-SP). Některé zpěvníky nemají strany očíslované vůbec – pak se do položky „počet paginovaných stran“ uvede 0 a zaznamená se pouze skutečný počet stran (jako v případě zpěvníku An.VNPN; 1910-02-SP).

V kolonce **nakladatel** se vyplňuje přesný název nakladatelské firmy (může to být i tiskárna, např. Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských – Zapějme1 II; 1898-04-SP); pokud je v názvu firmy jméno nakladatele, uvádí se v pořadí příjmení a celé křestní jméno, nikoli zkratka (např. Stýblo Bedřich – Sokol6; 1872-02-SP) nebo v pořadí příjmení a příbuzenská kategorie (např. Chrastinové, bratři – An.ZSSV; 1907-02-SP). Pokud byl zpěvník vydán nákladem sestavovatele, který není

profesionálním nakladatelem, je v závorce uvedeno, že se jedná o vlastní náklad (např. SedlákNZ I; 1898-05-SH). Pokud se podařilo zkratku křestního jména dohledat v literatuře nebo se k ní dospělo komparací, ale údaj není jistý, je uveden v závorkách a s otazníkem (např. Augusta A/ntonín/ ?), An.ČZA; 1863-06-SP). Podobně jako u ostatních položek je i zde připojen otazník v případě jakékoli další pochybnosti a nevyplněná kolonka značí absenci informací o nakladateli. Mezi nejvýznamnější a nejfrekventovanější nakladatele společenských zpěvníků patřili Alois Josef Landfras (např. *Sbírka 118 světských písní k obveselení vlastenské mládeži*; Tábor 1845), Jaroslav Pospíšil (*Společenský zpěvník český*; Praha 1851), František Kastránek (*České zpěvy*; Jičín 1856), Kateřina Jeřábková (*Hlahol*; Praha 1861), Ignác Leopold Kober (*Společenský zpěvník český* s nápěvy; Praha 1863), Bedřich Stýblo (*Sokol*; Praha 1863), František Augustin Urbánek (*Ratibor*; Praha 1886), Alois Neubert (*Sokolský zpěvník*; Jilemnice 1898), Emil Šolc (*Šolcův trojdílný zpěvník společenský*; Telč 1900), Jindřich Lorenz (*Národní zpěvník*; Třebíč 1903) a další.[282]

Následuje položka **tiskař**, v níž se výše popsané případy opakují. Je zde navíc uvedeno místo působení tiskaře či tiskárny (u nakladatele v předchozí kolonce se místo záměrně neuvádí, jelikož má vlastní kolonku „místo vydání"). Tiskaře i nakladatele v mnohých případech představuje jedna osoba respektive firma. Nejzaměstnanějšími knihtiskaři a tiskárnami v oboru společenských zpěvníků byli Jaroslav Burian v Písku, Benediktinská tiskárna v Brně, Synové Bohumila Haase v Praze, Antonín Kasalý v Dačicích, Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Turč. Sv. Martine, Ignác Leopold Kober v Praze, Melantrich v Praze, Mikuláš a Knapp v Karlíně, Alois Neubert v Jilemnici, Jaroslav Pospíšil v Praze, Rohlíček a Sievers v Praze, Emanuel Starý na Smíchově a především Karel Šolc v Kutné Hoře (20 zjištěných titulů).[283]

Počet výtisků jednoho vydání (otisku, dotisku) se zaznamenává do kolonky **náklad**. Tato informace se však u analyzovaných zpěvníků vyskytovala zatím sporadicky (u 24 z 314 zpěvníků) a to ještě například deklarovaný dvousettisícový náklad u zpěvníku z počátku 20. století nepůsobí příliš věrohodně. Údaj o nákladu se častěji objevuje až u zpěvníků vydaných ve 40. a 50. letech 20. století.

---

[282] Viz v příloze oddíl: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medeilony vybraných osobností.*
[283] Viz v příloze týž oddíl.

V následující kolonce **znění titulního listu** se zachycuje plné znění všech údajů při zachování dobového pravopisu a velkých i malých písmen, přičemž do závorky je třeba uvést údaj o grafice (linka, viněta, vlys apod.). Objevuje se zde tedy řada významných informací v té podobě, jak je formuloval sestavovatel popřípadě nakladatel a polygraficky provedl tiskař (např.: „HLAHOL. Společenský zpěvník český. (linka) Sestavili: E. Z. a Jos. R. Vilímek. Druhé, znovu zpracované a rozmnožené vydání. (linka) V PRAZE, 1863. Ve Slovanském knihkupectví.“[284]). V kulatých závorkách se uvádí jednak popis grafiky (např. viněta lyry, emblém Sokola), jednak to, co sám sestavovatel do závorky umístil. V hranatých závorkách se výjimečně uvádějí nezbytné vysvětlivky a poznámky katalogizátora. Pokud nejsou jednotlivé věty či údaje na titulním listu odděleny tečkou ani čárkou, ale jen graficky rozdělením do řádků, bylo k vyznačení použito cézury (/). Titulní list někdy obsahuje rozměrnější ilustraci, i tu je třeba stručně popsat. Kromě základních údajů se v některých případech na titulním listu nalézá také motto (např. „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“), výjimečně dedikace. Pokud nebyl zpěvník při popisu k dispozici, je přejatý údaj o titulu zakončen třemi tečkami (např. údaj ze ZBP:[285] Zbírka některých světských písní…).[286] Bohatší informaci bylo většinou možné získat z Václavkova–Smetanova soupisu (např.: Společenský zpěvník český. Sedmé, rozmnožené vydání…).[287]

Pravidla pro vyplňování položky **znění obálky** jsou stejná jako v předchozím případě. I zde se zaznamenává vše, co je na obálce uvedeno, v plném rozsahu. Pokud je znění obálky a znění titulního listu z větší části textově shodné, údaje není třeba znovu přepisovat, pouze je nutné uvést, že se jedná o stejné znění, popřípadě doplnit informace, které byly na obálce navíc (např. cena) nebo které chybějí. V této rubrice se rovněž uvádí popis a text nakladatelské vazby (desek). Obálka či desky v některých případech obsahují pouze název zpěvníku (např. Zapějme1 I; 1897-05-SP). Obálka může být také zároveň titulním listem (např. Zav.ZNL; 1887-02-SP), což je třeba v příslušných rubrikách uvést. Většinou má obálka rozmanitější výzdobu než titulní list, bývá často barevná, aby přilákala zájem zákazníků[288] (např. PeřinaNZ; 1919-03-SP nebo vazba Cs.SĹP; 1908-08-LZ). Kromě anonymních ilustrátorů někdy

[284] 1863-07-SP; Hlahol2.
[285] Čeněk Zíbrt: *Bibliografický přehled českých národních písní*. Praha 1895.
[286] 1836-01-SP; GintlováZNSP.
[287] 1866-01-SP; PichlZ7-1.
[288] Viz ukázky obálek a vazeb v barevné příloze; za technickou pomoc při jejím zpracování autorka děkuje Mgr. Matěji Kratochvílovi.

amatérské úrovně se lze na obálkách setkat i s díly renomovaných výtvarníků jako Mikoláš Aleš (např. SZV; 1889-01-SP), Josef Mánes (např. PichlZ7-2; 1872-03-SP) nebo Josef Skupa (např. KubátDZ2, 1920-09-SP).

Následuje kolonka **dedikace,** zahrnující věnování sestavovatele. Pokud je dedikace součástí titulního listu, postačí poznámka „viz znění titulního listu" (např. SedlákNZ I; 1898-05-SH). V některých případech je spolu s věnováním uvedeno motto (např. Venček2; 1884-01-SS); pokud není součástí titulního listu, vepíše se v plném znění také do kolonky „dedikace" (např. Vesna1; 1890-02-SP). V závorkách za textem je třeba uvést stranu, na níž se dedikace nebo motto nacházejí. Také v této položce jsou zachovány přesné pořadatelovy formulace i dobový pravopis a respektuje se případné užití verzál.

Ostatní informace, které se do předchozích tří kolonek nehodí, se zapisují jako **další údaje**. Nejčastěji se jedná o tiráž, údaje o konfiskaci, emblémy nakladatelství, errata, různé poznámky, nakladatelské nabídky, výzvy k zapisování písní, žádosti o připomínky apod. V závorkách je vždy uvedeno, na kterých stránkách se dané informace objevují. Některé z těchto dalších údajů mohou být velmi důležité jak pro vystižení charakteru zpěvníku, tak pro jeho přesnou identifikaci; připojená nakladatelská nabídka někdy významně přispěla k zmapování dalších titulů, jindy napomohla při rozboru daného zpěvníku (např. Šolc2 I; 1907-03-SP). Zde je také prostor pro upřesňující poznámky a vysvětlivky katalogizátora, týkající se předchozích údajů, grafiky apod. (např. Ratibor; 1886-01-SP).

Pokud má zpěvník výtvarný doprovod, zaznamenávají se základní informace o něm do kolonek **autor ilustrací** a **počet ilustrací**. V některých případech se na výzdobě publikace podílelo více ilustrátorů.[289] Když bylo možné na základě malířského rukopisu kresby rozlišit, byl za jménem výtvarníka v závorkách uveden počet jím provedených ilustrací, například: Aleš Mikoláš (9), Mánes Josef (2), Anonym (1) –KloučekZNP4; 1940-05-SP). Pokud zpěvník postrádá výtvarný doprovod, je v kolonce „počet ilustrací" uvedena nula. V případě chybějících informací (tzn. pokud nebyl daný zpěvník k dispozici ani se nedaly potřebné údaje dohledat) zůstávají obě položky prázdné. Většina analyzovaných zpěvníků obsahuje pouze nízký počet drobných kreseb, často od neznámých ilustrátorů (v položce „autor ilustrací" se v těchto případech uvádí anonym). Z hlediska výtvarného pojetí

[289] Viz v příloze oddíl: *Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností*.

patří mezi nejzdařilejší zpěvníky *Storchův zpěvní věnec* od sestavovatele Josefa Kalenského (1889-01-SP; SZV); jedná se o první bohatě ilustrovaný společenský zpěvník, obsahující 50 kreseb Mikoláše Alše. Ilustrace tohoto oblíbeného malíře jsou součástí několika dalších společenských zpěvníků (např. Špalíček5 I; 1948-01-SP), v některých případech společně s kresbami průkopníka písňové ilustrace Josefa Mánesa (např. KloučekZNP4; 1940-05-SP). Esteticky působivý je také například zpěvník *Myslivecké písně národní a jiné* od Josefa V. Rozmary, jehož textová stránka je doplněna 10 drobnými kresbami s mysliveckou tematikou od anonymního ilustrátora (1896-01-SP; Roz.MP). Štočky zůstaly v majetku Kasalého tiskárny v Dačicích a sporadicky byly používány i k dalším publikacím. Ve srovnání s kramářskými dřevořezy se perokresby ve zpěvnících zpravidla vážou k obsahu publikace nebo ke konkrétním písním (pozdním příkladem je KI.MP; 1976-01-LZ).

Další položkou v kartě je **doprovodný text**. Na výběr je zde nejprve výčet nejběžnějších variant: *úvod*, *předmluva*, *doslov*, *esej* a *průběžný text*. Pokud má doprovodný text nadpis shodný s jednou z nabídnutých možností, je volba jasná. V mnoha případech je však bez názvu; pak je třeba vybírat na základě toho, na kterém místě zpěvníku se doprovodný text nachází. Jestliže nadpis nebo charakter doprovodného textu neodpovídal nabídce, byla zvolena možnost nejbližší skutečnosti a upozornilo se na to v kolonce „důležité údaje v doprovodném textu“ (např. ČZ1; 1856-02-SP). Následují údaje o autorovi doprovodného textu a o místě i datu napsání. *Autor doprovodného textu* bývá ve většině případů shodný se sestavovatelem. Uvádí se opět v pořadí příjmení a křestní jméno (jména); do závorek se navíc připojuje autorova formulace (např. Sběratel). *Místo napsání doprovodného textu* se nemusí shodovat s místem vydání publikace (např. Bak.MLP; 1938-01-SH), stejně tak není neobvyklé, že se liší datum sepsání od roku vydání (např. Venček7; 1933-02-SP). *Datum napsání doprovodného textu* je nastaveno na číselné údaje v pořadí den, měsíc a rok; pokud není možné přesné datum určit a je znám pouze rok, uvádí se první den v daném roce (např. 01. 01. 1907 – Šolc2 II; 1907-04-SP). Často autor uvedl měsíc a rok sepsání, nikoli den, např. září 1929, pak se do kolonky zapíše první den daného měsíce (např. 01. 09. 1929 – MengerLZ; 1929-01-SP).

Doprovodný text často tvoří významnou složku zpěvníku z hlediska jeho analýzy. Položka **důležité údaje v doprovodném textu** slouží k zaznamenání podstatných informací a hlavních myšlenek autorova pojednání, které mimo jiné často zachycují celkový obraz společenského zpěvu dané doby. V doprovodných

textech bývá zdůrazňována zpěvnost českého národa, krása jeho lidových a dalších písní i potěšení, které jejich zpěv přináší (např. PichI1; 1851-01-SP). Obsahují uspořadatelovo vyjádření k obsahu či celkové struktuře zpěvníku (ČZ1; 1856-2-SP), výzvy k šíření národních písní (VilímNP I; 1922-06-SS), žádosti o zasílání dalších písní ke zdokonalení zpěvníku (Kop.OZ; 1920-10-SP) a různá poděkování (SedlákNZ I; 1898-05-SH). Pořadatel se někdy pohoršuje nad nejrůznějšími „odrhovačkami" kazícími mládež a odsouvajícími do pozadí zájmu lidové či vlastenecké písně (Polen.SZS I; 1903-11-SP), klade důraz na hodnotu svého zpěvníku (HeydukVS, 1901-02-SP) či vyzdvihuje jeho přednosti oproti zpěvníkům předešlým (VašákNZP, 1864-01-SP). Neobvyklá nejsou ani upozornění na brzké vydání dalšího dílu zpěvníku (např. Libuše, 1873-05-SS), u notovaných zpěvníků (zejména jsou-li určeny mládeži) bývají připojeny pokyny ke zpěvu písní (KrchSLP1; 1931-04-LZ třeba obsahuje úsměvná doporučení jako „zpívejte na čistém vzduchu, nedupejte, nehulákejte" apod.). Když nebyl zpěvník k dispozici, bylo k citacím případného doprovodného textu v některých případech použito jeho parafrázované podoby čerpané z literatury (Hlahol1; 1861-01-SP) či údajů z nakladatelské nabídky jiného zpěvníku (Hof.ČZ; 1914-02-SP); někdy tak byly podchyceny zajímavé a závažné informace (NČZ; 1857-02-SP). Na závěr anotace doprovodného textu je v závorkách uvedena stránka, na níž se text v daném zpěvníku vyskytuje.

V položce **názvy a rozsah oddílů zpěvníku** je vyjádřena struktura zpěvníku, pokud možno s použitím originálních uspořadatelových formulací a s připojením rozpětí stran jednotlivých částí (např. Národní písně, s. 9 – 29). U oddílů, které autor neopatřil nadpisem, byl název odvozen analogicky a uveden v závorkách. Jako nejobvyklejší se při analýze jevilo rozvrstvení repertoáru podle druhů či žánrů (např. *Nejnovější sokolský zpěvník*, jehož sestavovatelem byl Maxa Hoffmann-Dvořák, má oddíly Národní hymny; Písně vlastenecké; Písně národní; Písně sokolské; Písně pochodové; Písně vojenské; Společenské – 1914-06-SP; Hof.NSZ), ale oblíbené bylo i tematické třídění bez ohledu na písňové druhy (PichlZ8; 1887-01-SP). Objevují se však také kritéria zcela odlišná, daná specifickými potřebami, u instruktivních zpěvníků to bylo například rozdělení písní podle obtížnosti nebo podle školních ročníků (dvoudílné *Národní písničky* Václava Vilíma –1922-06-SS; 1922-07-SS; VilímNP I–II). Někdy je struktura zpěvníku vyjádřena jen v obsahu (Kop.OZ; 1920-10-SP) nebo jsou písně sestaveny abecedně podle textových incipitů (Špalíček I; 1940-01-SP). Vyčerpávajícím, byť trochu úsměvným způsobem napříč kategoriemi je

uspořádán například *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní*, sestavený Josefem Kozlíkem (1902-01-SS; KozlíkNZ). Obsahuje 10 oddílů nazvaných Vlastenecké; Koledy a kolébavky; Vojenské a jim příbuzné; O pastevcích; O ptácích; O koních a jiných zvířatech; O trávě, květinách a jiných rostlinách; Hospodářské; Výroční a Nálady.

Katalogizační karta pokračuje položkou **žánrový obsah zpěvníku**. Zde je nutno předeslat, že na rozdíl od literární vědy není v etnomuzikologii obsah pojmu druh a pojmu žánr striktně odlišen; zpravidla se však pracuje s pojmem druh jako s pojmem nadřazeným (*druh*: společenská píseň, kramářská píseň, zlidovělá píseň, folklorní píseň atd., *žánr*: milostné písně, taneční písně, vojenské písně atd.). V případě této položky se předpokládá, že budou podchyceny všechny písňové žánry všech písňových druhů, které se v daném zpěvníku vyskytují. Označí se tedy nejprve vhodné možnosti ze základní nabídky, která je vzhledem k nutnosti šetřit na kartě místem omezená (*společenské: balady a romance, milostná lyrika, společné, vlastenecké, sokolské; tradiční lidové a zlidovělé; hymny států a národů; dělnické; kramářské; městské a pololidové; kuplety a kabaretní; parodie; umělecké, z oper, zpěvoher; cizojazyčné; překlady cizojazyčných; směsi, kadrily, čtverylky; instrumentální melodie*), a poté se do kolonky „jiné“ zaznamenají další případy. Druhový a žánrový záběr společenských zpěvníků má takové rozpětí, že bylo třeba v průběhu této etapy katalogizace doplnit do kolonky „jiné“ desítky v nabídce neuvedených významných písňových okruhů (*politické a revoluční písně; koledy; satirické a humoristické písně; umělé školní, dětské a studentské písně; duchovní písně; pochodové písně; časové písně; šlágry; staročeské chorály; lovecké signály; umělé ohlasy lidových písní; žertovné písňové hry; ukolébavky; besedy; hasičské písně; trubačské melodie; orelské písně; Kmochovy písně a jejich ohlasy, lidovka, královničky, kánony z lidových písní* atd. atd.). Podle množství a výběru zaškrtaných políček s nabídkou a podle četnosti i charakteru doplněných údajů lze při hledání v katalogu na první pohled zjistit, jak je ten který zpěvník obsahově bohatý či jakým hlavním směrem je zaměřen.

Další kolonka zaznamenává **údaje o soupisu písní**. Je zde uveden název příslušného orientačního seznamu, dále jeho charakteristika a rozpětí stran, na nichž je umístěn. Mezi analyzovanými zpěvníky převažuje druh soupisu nadepsaný *obsah* a realizovaný ve formě abecedního rejstříku textových incipitů všech písní, s uvedením čísla a strany (např. ŠpalíčekSHN7 II; 1953-02-SP). Vyskytuje se však

také například soupis v podobě seznamu nadpisů písní ve zpěvníkovém pořadí (např. An.VZVÚ; 1938-02-SP) nebo soupis písní strukturovaný podle oddílů, přičemž v rámci každého oddílu jsou písně řazeny abecedně podle incipitů (např. KloučekZNP4; 1940-05-SP). V některých případech je uveden nejprve *obsah* podle názvů oddílů a poté následuje *abecední rejstřík* incipitů (např. Ves.OZ; 1947-01-SP). Velmi přehledný a účelný je typ soupisu písní, který k abecedně seřazeným textovým incipitům připojuje také jméno skladatele, básníka a informaci o charakteru písně (např. Venček7; 1933-02-SP). Pokud není soupis písní ve zpěvníku obsažen, je jeho absence vyjádřena nulou (např. An.PPSB; 1919-04-SP).

Následují položky **značený počet písní** a **počet textů**. V některých společenských zpěvnících nejsou písně očíslovány, pak je v první kolonce uvedena nula a ve druhé skutečný počet písňových textů. Ale i v případě zpěvníku s očíslovanými písněmi se čísla uvedená v obou kolonkách zpravidla liší. Má to různé důvody a příčiny: mnohdy jsou společenské písně očíslovány, ale takzvané národní písně jsou bez čísel (třeba proto, že bylo pro uspořadatele sporné určit, kdy jde o další sloku a kdy o novou píseň); nebo není očíslována úvodní píseň (např. rakouská hymna či národní varianta na její nápěv – absence čísla je znamením udržovaného odstupu a připravenosti k její eliminaci), někdy je pod jedním číslem uvedeno více písní, jeden (očíslovaný) nápěv má více (neočíslovaných) textů, někdy je tomu přesně naopak apod.

Kolonka **počet nápěvů** zůstává prázdná, pokud chybí informace o existenci nápěvů nebo jejich počtu. Když zpěvník nápěvy prokazatelně neobsahuje, je uvedena nula. Počet nápěvů může být shodný s počtem textů (např. Libuša; 1873-05-SS), ale není to pravidlem. Například pro zpěvníky moravské provenience je charakteristické, že obsahují více nápěvů než textů[290] (KozlíkNZ; 1902-01-SS), ale jinak naopak existuje celá řada zpěvníků, kde se váže více textů k jednomu nápěvu (PichlZ6; 1863-03-SP). Při fyzické absenci zpěvníku byly v některých případech údaje o nápěvech čerpány z literatury (např. Venček1; 1874-01-SS).[291]

S nápěvy souvisí další položka, **počet notových řádků**. Výmluvným způsobem svědčí o rozsahu hudební složky konkrétního zpěvníku. Za jeden notový řádek se považuje jedna notová osnova bez ohledu na počet melodických hlasů,

[290] Zpravidla v nich převažují lidové písně a přečíslení nápěvů pak vyplývá z převahy čísel východního (tzv. vokálního) písňového typu.
[291] Václavek–Smetana 1949c: 42.

které obsahuje. Jsou-li však hlasy rozděleny do více osnov (např. melodie s klavírním doprovodem probíhá ve třech osnovách, čtyřhlasý sbor zpravidla ve čtyřech osnovách apod.), počítá se každá osnova jako zvláštní řádek. Je tak na první pohled dobře patrný skutečný rozsah notové sazby zpěvníku (např. 100 sborových čísel ve čtyřhlasé úpravě představuje podstatně rozsáhlejší sazbu než 100 čísel jednohlasých nápěvů).

Následující položka vyjadřuje **způsob notového záznamu**. Je zde opět třeba zvolit jednu z nabízených možností – *jednohlasé melodie*, *melodie ve dvojhlasé úpravě*, *melodie ve trojhlasé úpravě*, *melodie ve čtyřhlasé úpravě* a *melodie v jedno- a vícehlasé úpravě*. Poslední varianta nabídky byla doplněna až po zpracování určitého množství zpěvníků, neboť se vyskytla celá řada případů, kdy nešlo jednoznačně rozhodnout – písně se v rámci jednoho zpěvníku někdy objevují v různých druzích úprav a bývá také sporné, kterou z nich považovat za převažující. Proto se nakonec tato poslední, dodatečně připojená možnost vyskytuje v katalogu společenských zpěvníků jako druhá z nejčastějších (např. Ratibor; 1886-01-SP), hned po položce „jednohlasé melodie“ (např. An.SH; 1900-02-SP). Poměrně obvyklá je i čtyřhlasá úprava, zejména u přechodných útvarů mezi společenským zpěvníkem a hudebninou nebo mezi zpěvníkem společenským a školním (např. SedlákNZ I; 1898-05-SH). Řidší výskyt má mezi analyzovanými zpěvníky úprava dvojhlasá (např. Zapějme3; 1912-02-SP), zpěvník s převahou melodií v trojhlasé úpravě se v okruhu společenských zpěvníků nevyskytl ani jednou (to bude více záležitost zpěvníků lidových písní). Možnost „melodie s klavírním doprovodem“ nebyla do nabídky zařazena vůbec, protože tento druh úpravy už spadá do kategorie hudebnin.

Také položka **harmonické značky** bude častěji využívána až při katalogizaci jiných než společenských zpěvníků. V případě, že daný zpěvník harmonické značky obsahuje, zaškrtává se malá kolonka, která v opačném případě zůstává prázdná. Od 40. let 20. století se již lze u společenských zpěvníků s harmonickými značkami běžně setkat (např. Špalíček1; 1940-01-SP), ale u starších vydání součástí notového záznamu nebývají. Výjimku tvoří *Nápěvy k Českým zpěvům* Jana Tobiáška a Antonína Vánkomila Malocha, kde je výskyt harmonických značek vzhledem k roku vydání vskutku unikátní (NČZ; 1857-02-SP). Harmonické značky nad texty písní u tištěných zpěvníků bez not jsou až záležitostí poslední čtvrtiny 20. století.

K notovaným společenským zpěvníkům se váže také další kolonka, **druh reprodukce not**. K výběru jsou čtyři základní možnosti: noty *sázené*, *ryté*, *psané* a

elektronická sazba. V databázi společenských zpěvníků jednoznačně převládají noty sázené, jelikož se jedná o relativně nejlevnější techniku: tisklo se z poskládaných typů a nedokonalost této techniky je ve výsledku snadno postřehnutelná (např. VašákNZP; 1864-01-SP). V několika případech se lze setkat s notami psanými, reprodukovanými fotografickou nebo litografickou cestou, které mohou být esteticky velmi působivé (An.VNPN; 1910-02-SP), ale také velmi primitivní (An.SPS; 1851-02-SP). Ve zpěvnících z pozdějších let se pak častěji objevují noty ryté do kovových ploten (Barv.OŠT; 1921-05-SP). Varianta „elektronická sazba“ nenašla mezi analyzovanými společenskými zpěvníky své uplatnění – jde o moderní techniku, na niž u zpracovávaných ročníků ani narazit nelze. Je zde připravena pro budoucí katalogizaci jiných druhů zpěvníků.

Položka **další údaje k charakteru zpěvníku** vyjadřuje mimo jiné, jaké byly záměry jeho sestavovatelů a jak byly naplněny, s jakou mírou erudice a pečlivosti bylo vydání připraveno a jak vydavatelé přistupovali k řešení různých dílčích záležitostí; dále jsou tu uvedeny další údaje k textovému a notovému materiálu písní, k jejichž instalaci nebyl v předchozích rubrikách vhodný prostor. V rámci položky se zaškrtává z nabízených možností, zda se ve zpěvníku vyskytují *nadpisy u společenských písní* a *nadpisy u tradičních lidových písní*, zda jsou uváděna *jména autorů písní*, existuje-li *autorský podíl sestavovatele zpěvníku*, obsahuje-li zpěvník *zápisy z terénu*, jestli je v rámci otisku písňového textu *znovu uváděn text podložené první sloky*, zda se přistoupilo k *značení tempa a přednesu* a jestli jsou seřazeny *tradiční písně podle abecedy*. Je tu přirozeně také kolonka pro zachycení jiných než nabízených skutečností – nejčastěji se jednalo o záznam, že ve zpěvníku jsou uváděny oblasti a místa zápisu či provenience písní, že texty písní jsou opatřeny nápěvovými odkazy, že jsou připojeny textové varianty, údaje o pramenech, popřípadě jména překladatelů apod.

Velmi důležitou, klíčovou položkou v katalogizační kartě je **základní charakteristika a význam zpěvníku**. Zde bylo třeba vždy vystihnout, čím je daný zpěvník především důležitý, jaký měl význam pro vývoj soudobého společenského zpěvu i pro obsah a podobu pozdějších zpěvníků, popřípadě z čeho vycházel, jaké novinky přinesl, čím je zvláštní a jedinečný, do jaké míry se v jeho obsahu odrážela dobová kulturní, společenská a politická scéna atd. Bylo nutno zdůraznit, zda a v čem spočívalo jeho prvenství a jaká z toho plynula inspirace pro další snahy v oboru společenského zpěvu a zpěvníků. Do této rubriky patří také veškeré pochybnosti

týkající se daného titulu, zajímavosti o jeho uspořadateli, nakladateli i tiskaři, úvahy o tom, zda se podařilo naplnit zamýšlený účel zpěvníku apod. Mezi mnoha tituly, které jsou zpracovány vyčerpávajícím způsobem, se objevují i zpěvníky, o nichž se pro nedostatek informací nedá mnoho říci, o jejich existenci někdy svědčí jen zmínky v nakladatelské reklamě. V takových případech nezbylo než uvést poznámku, že se jedná o blíže neurčený společenský zpěvník, a věřit, že se ještě v budoucnu exemplář tohoto zpěvníkového titulu objeví.

Poslední položkou karty jsou **údaje o analyzovaných exemplářích**. Jednotlivé popisované a rozebírané exempláře jednoho zpěvníku jsou očíslovány a u každého z nich je vyznačena příslušnost ke sbírce, místo uložení, signatura, podoba exempláře a stav jeho opotřebení (např.: 1. Sbírka Václava Pletky, uložená v EÚ AV ČR; zatím bez signatury; kompletní vázaný exemplář, v dobrém stavu. 2. Knihovna NM; K 159/1; kompletní vázaný exemplář, v dobrém stavu). Největší množství zpracovávaných exemplářů bylo ze sbírky Václava Pletky, následovaly zpěvníky z knihovny Etnologického ústavu AV ČR a jeho oddělení etnomuzikologie, ze soukromých sbírek a kopie zpěvníků z knihovny Národního muzea. Pokud zpěvník nebyl fyzicky k dispozici, bylo třeba uvést tuto skutečnost a následně literaturu a prameny, z nichž se při analýze vycházelo. Ve většině případů to byl Václavkův-Smetanův *Soupis společenských zpěvníků* (1949c: 61–79), úvodní studie (1949b: 17–60)[292] v *Českém národním zpěvníku* (1949a) a Zíbrtův *Bibliografický přehled českých národních písní* (Zíbrt 1895a). Karta se dala vyplnit také na základě dostupných předešlých či pozdějších vydání daného zpěvníku nebo nakladatelských nabídek, umístěných někdy na obálkách zpěvníků. Co se týká stavu jednotlivých exemplářů, byla vždy vyznačena míra jejich opotřebovanosti a u neúplných exemplářů chybějící strany či části. Pokud některý z exemplářů obsahoval již zmíněnou nakladatelskou nabídku s významnými informacemi, bylo to rovněž zaznamenáno.

Má-li se shrnout výše popsaný nový způsob popisu, analýzy a katalogizace společenských zpěvníků, pak se jedná o velmi podrobný rozbor zpěvníku pomocí 42 základních ukazatelů, přičemž mnoho z nich je ještě zevrubně rozvedeno. Každý titul a každé vydání zpěvníku obdrželo v databázi svou kartu, v jejímž rámci byla

[292] *K dějinám českého společenského zpěvu a zpěvníků.* Přihlíželo se k druhému vydání ČNZ (1949), poněvadž první vydání bylo cenzurováno. V rámci této studie uvedli Václavek–Smetana řadu statistických a dalších údajů, které jejich soupis neobsahuje.

vyjádřena všechna důležitá data, pokud byla dostupná: (1) byl určen druh zpěvníku, stanoveno (2) jeho katalogizační číslo a (3) šifra, (4) zaneseno číslo v SSZ, uveden (5, 6) sestavovatel a (7) titul zpěvníku, vyznačeno (8) místo, (9) rok, (10) pořadí vydání a (11) formát publikace, (12) vyjádřen formální charakter zpěvníku, zapsán (13) počet svazků, (14) počet paginovaných stran a (15) skutečný počet stran, uveden (16) nakladatel, (17) tiskař a (18) výše nákladu, bylo zaznamenáno (19) úplné znění titulního listu, (20) znění obálky, (21) dedikace či motto a (22) připojeny nejrůznější další údaje, uveden (23) autor ilustrací a (24) jejich počet, (25) vyznačen druh doprovodného textu, uveden jeho (26) autor, (27) místo a (28) datum sepsání a (29) připojeny důležité údaje v doprovodném textu, (30) vyznačeny názvy a rozsah oddílů zpěvníku, (31) vyjádřen druhový a žánrový obsah zpěvníku, (32) charakterizovány údaje o soupisu písní, uveden (33) značený počet písní, (34) počet textů, (35) počet nápěvů a (36) počet notových řádků, vyjádřen (37) způsob notového záznamu, (38) přítomnost harmonických značek a (39) druh reprodukce not, (40) připojeny další údaje k charakteru zpěvníku, (41) vyjádřena základní charakteristika a význam zpěvníku a na závěr (42) uvedeny údaje o analyzovaných exemplářích. Karty byly vytvořeny tak, aby případnému zájemci poskytly snadnou a rychlou možnost orientace v této problematice a také aby následně nevznikaly problémy se zaškolením dalších katalogizátorů. K zajištění jednotného způsobu vyplňování karty a k usnadnění i zrychlení práce jsou kolonky, které to vyžadují, opatřeny nápovědou (tj. stručným výčtem hlavních zásad pro vyplňování), jiné přímo předkládají možnosti k výběru, u nichž stačí označit příslušná políčka. Přílohovou součástí katalogu je obrazová dokumentace,[293] která zahrnuje scany titulních listů popřípadě obálek či nakladatelských vazeb, ukázek sazby textů i nápěvů a také scany písňových soupisů. Pro zpracování jednotlivých písní není databáze zpěvníků určena; k tomu účelu existuje v etnomuzikologickém oddělení EÚ AV ČR speciální elektronický katalog.

Při tvorbě zpěvníkové databáze se z hlediska způsobu jejího sestavení i z hlediska kapacity počítalo s tím, že se bude dále rozrůstat a může dosáhnout značného rozsahu. Především se dbalo na to, aby systém nebyl omezen na jediný druh zpěvníků, což na jedné straně vyžadovalo poněkud obecnější a šíře pojatý přístup při sestavování karty, na druhé straně zajistilo univerzálnost katalogu a

[293] Ukázky viz černobílé resp. barevné obrazové přílohy

zvýšilo jeho význam zejména pro badatelské práce srovnávacího charakteru. Databáze je tedy připravena pro aplikaci na obdobná média, jako jsou školní zpěvníky, zpěvníky lidových písní, dělnické zpěvníky atd.[294] (Ale například zpěvníky duchovních písní budou vzhledem ke své specifičnosti vyžadovat vlastní, svébytný způsob katalogizace.) Na statistické vyjádření zpracovaných dat v současné chvíli není ještě čas. Jednak bude třeba tuto první etapu (tj. zkatalogizování společenských zpěvníků) dovršit rešeršemi pramenů z fondů dalších institucí[295] i soukromých osob, jednak teprve ve srovnání s dalšími zpracovanými okruhy zpěvníků vyplyne skutečná hodnota a význam nashromážděných údajů. I potom bude třeba mít na paměti jen relativní vypovídací hodnotu těchto dat. Každou jednotlivou položku lze totiž statisticky uchopit pouze v rámci množiny karet, v nichž je tato kolonka vyplněna.

Bylo ovšem zapotřebí završit a shrnout dosavadní práci formou stručného a přehledného výstupu. Jedná se o zhuštěný soupis doposud zpracovaných společenských zpěvníků, jehož idea vlastně na samém počátku inspirovala vznik katalogu zpěvníků a první etapu jeho realizace.[296] Název parafrázuje Václavkův–Smetanův soupis, neboť práce vznikla doplněním a rozšířením SSZ, mimo jiné také na základě jeho analýzy. Aby byl tento nově zpracovaný, **aktualizovaný soupis společenských zpěvníků**[297] (viz příloha) přehledný a orientace v něm mohla být co nejjednodušší, byla zvolena forma tabulky. Ze stejných důvodů z něj byla vybrána jen některá data,[298] neboť všechna ostatní lze v případě potřeby dohledat v katalogu (chybí např. skutečný počet stran[299] – značený počet je totiž pro identifikaci zpěvníku důležitější; neuvádí se tiskař s výjimkou případů, kdy není jmenován nakladatel;[300] jsou vynechány údaje o ilustracích, o doprovodném textu, informace rozsáhlejšího charakteru atd.). Tabulka s aktualizovaným soupisem společenských zpěvníků (ASSZ) obsahuje 17 svislých kolonek (vybraných z celkově 42 položek), v nichž je na vodorovných řádcích podchyceno všech 314 dosud zpracovaných společenských zpěvníků. Záhlaví jednotlivých kolonek znějí: (1) *pořadové číslo* (zpěvníku v ASSZ);

---

[294] Také v těchto případech byly jednotlivé kolekce zpěvníků z fondů EÚ obohaceny o řadu exemplářů z nedávno získané sbírky Václava Pletky.
[295] Např. Knihovny Národního muzea, Národní knihovny, regionálních muzeí atd.; významným vodítkem při tom bude již zmíněný *Průvodce po pramenech...* (zatím v elektronické podobě; viz výše).
[296] Viz pasáž v úvodu této kapitoly.
[297] Srov. *Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků* v příloze této práce.
[298] Obecně je při použití tabulky omezený počet kolonek vyvážen přehledností prezentovaných dat.
[299] Ten může být u různých exemplářů téhož vydání odlišný.
[300] V takovém případě je jménu nebo názvu firmy v kolonce nakladatel předsazena zkratka „t.“ (tj. tisk, tiskař, typografie), např.: t. Ueberreuter Karel, Vídeň (u Náprstkova *Zpěvníku slovanského* I–II. Vídeň 1848 – v ASSZ pod pořadovým číslem 7–8, v SSZ 1).

(2) *číslo v katalogu* (zpěvníků); (3) *šifra* (zpěvníku); (4) *číslo* (zpěvníku) *v SSZ*; (5) *sestavovatel* (zpěvníku); (6) *titul* (zpěvníku); (7) *místo vydání*; (8) *rok vydání*; (9) *pořadí vydání*; (10) *formát* (*výška x šířka* v *cm*); (11) *počet dílů (svazků)*; (12) *značený počet stran*; (13) *nakladatel*; (14) *značený počet písní*; (15) *počet textů*; (16) *počet nápěvů*; (17) *počet notových řádků*. Je třeba zdůraznit, že s tímto soupisem lze efektivně pracovat v oboru společenského zpěvu a společenských zpěvníků s vědomím, že prázdná kolonka znamená nezjištěný údaj, nula značí absenci jednotky a otazník představuje pochybnost. Při citacích je možné používat buď katalogizační číslo, nebo šifru (či obojí), méně vhodné je užití pořadového čísla v ASSZ, které má jen pomocný charakter, protože zanesením každého dalšího zpěvníku do katalogu bude pořadí tohoto soupisu okamžitě relativizováno.

Vytvořený počítačový katalog zpěvníků, jeho do budoucna předpokládaný neustále narůstající kvalitativní (okruhy) i kvantitativní (tituly a zpracované exempláře) rozsah a spolu s ním i rostoucí vypovídací hodnota tohoto korpusu chce být prospěšnou pomůckou pro výzkum společenské písně i dalších písňových druhů na pomezí folkloru. Každá vyplněná karta spolu s připojenou obrazovou dokumentací dokáže poměrně věrně zastoupit analyzovanou zpěvníkovou publikaci, nemůže ji však nahradit. Pro povšechnou informaci o příslušném materiálu i pro použití při práci na studiích, monografiích a souhrnných pojednáních dotýkajících se této problematiky je „virtuální“ podoba zpěvníku dostatečným zdrojem informací a představ. Specializovanému zájemci o úzký obor společenského zpěvu však sotva může vynahradit fyzický kontakt s pramenem. Proto je vždy součástí karty konkrétní údaj o místě uložení každého zjištěného exempláře.[301] Teprve v průběhu listování některým z těchto neokázalých knižních artefaktů se lze v duchu přenést do atmosféry doby, kdy byl drobný zpěvník nositelem velkých národních i prostých lidských ideálů.

[301] Výjimku tvoří sbírky v majetku soukromých osob.

7/ Závěr

Každá konkrétní oblast výzkumu, i když už byla komplexně zpracována a pojednána z nejrůznějších možných hledisek, si zaslouží občasný návrat k pramenům, zejména s použitím moderních výzkumných metod a na základě současného stavu vědeckého poznání. Platí to také o českých společenských zpěvnících jako obrazu i zdroji písňového repertoáru české společnosti 19. a první poloviny 20. století. Výzkum této problematiky vyvrcholil na konci 30. let 20. století,[302] po válce řadu let stagnoval a nakonec ustal úplně v domnění, že se jedná o uzavřenou záležitost. Nové vědecké teorie ve sféře takzvané populární hudby a písňových druhů na pokraji lidovosti i některé podnětné studie z poslední doby[303] však umožnily pohlédnout na tuto tematiku jinýma očima; zdánlivě pomohla také náhoda, která přinesla do fondů Etnologického ústavu unikátní sbírku společenských, školních, náboženských a dalších zpěvníků.[304]

Přirozeně nešlo o náhodu: etnomuzikologické oddělení této instituce je přímým následovníkem někdejšího Státního ústavu pro lidovou píseň a pokračuje dále v jeho intencích včetně odborné péče o písňové fondy. Tato kontinuita naštěstí latentně překlenula i doby pro hudebně folkloristický obor krajně nepříznivé, a je tedy jen zákonité, že se zmíněná sbírka Václava Pletky (a řada dalších významných sbírkových souborů) ocitla právě zde. Ve spojení s dosavadním zpěvníkovým fondem představuje nejobsáhlejší sbírku svého druhu u nás.

Při úvahách o podobě zpracování společenských (a později dalších) zpěvníků jsem se rozhodla rezignovat na doplňování údajů do stávajícího sedmdesát let starého soupisu,[305] a naopak vytvořit formou počítačové databáze katalog zpěvníků, který by umožnil moderním způsobem využívat uložená data. Za tím účelem byla sestavena univerzální karta v elektronické podobě, která pomocí 42 položek vyčerpávajícím způsobem popisuje a charakterizuje katalogizovaný zpěvník.

Tato diplomová práce přináší popis ukončené první fáze katalogizace týkající se společenských zpěvníků, vyjadřuje zásady při doplňování a používání katalogu a

---

[302] Viz 5. kapitolu této práce: 82–84.
[303] Tamtéž: 85.
[304] Viz Úvod (4) a 6. kapitolu této práce: 86–87.
[305] Soupis společenských zpěvníků. In: Bedřich Václavek – Robert Smetana: *Český národní zpěvník*. Praha 1940; 2., doplněné vydání Praha 1949: 61–79.

ukazuje budoucí možnosti využití této počítačové databáze.[306] Pro rychlou orientaci v materiálu byla navíc vygenerována nejdůležitější data a ve formě tabulky z nich byl sestaven aktualizovaný soupis společenských zpěvníků.[307] Na základě analýzy takto získaných informací, jejich srovnáním s údaji vytěženými ze značného množství sekundárních a pomocných pramenů[308] a také s využitím poznatků z příslušné literatury[309] jsem se v této práci pokusila o aktuální pohled na problematiku společenské písně, společenského zpěvu a společenských zpěvníků.[310]

[306] Viz 6. kapitolu této práce: 86–111.
[307] Je uveden jako v pořadí první příloha této práce: 117–126.
[308] Viz vzadu: 269–279.
[309] Viz vzadu : 255–267.
[310] Viz 2., 3. a 4. kapitolu této práce: 7–75.

České společenské zpěvníky jako kulturní fenomén druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století

Resumé

Podkladem této práce je katalog českých společenských zpěvníků, který autorka zpracovala ve formě počítačové databáze pro oddělení etnomuzikologie Etnologického ústavu AV ČR. Na základě analýzy těchto zpěvníků a s přihlédnutím k výsledkům předchozích výzkumů celé řady badatelů (E. Meliš, B. Václavek, R. Smetana, M. Očadlík, J. Plavec, V. Pletka, V. Karbusický, J. Kotek ad.) je podán nejprve výklad vzniku a rozvoje českého společenského zpěvu v první polovině 19. století, včetně charakteristiky jeho klíčových osobností (A. J. Puchmajer, J. J. Ryba, V. J. Tomášek, V. Hanka, F. M. Kníže, A. Jelen, J. K. Chmelenský, F. Škroup, F. L. Čelakovský, F. J. Vacek Kamenický, J. K. Tyl, V. J. Picek a K. Havlíček Borovský) a publikací (mj. *Věnec ze zpěvů vlastenských*, 1835–39, 1843–44). Následuje přehled stoleté tradice fenoménu českých společenských zpěvníků (1848–1948); zdůrazněn je zejména zakladatelský význam *Společenského zpěvníku českého* J. B. Pichla (1851) za pozdější hudební spolupráce J. L. Zvonaře (1863). V poslední kapitole se autorka podrobně zabývá principy počítačového katalogu zpěvníků a také možnostmi jeho budoucího využití při zpracování dalších zpěvníkových okruhů (školní, dělnické, folklorní zpěvníky atd.). Přehledné shrnutí nejdůležitějších údajů z katalogu představuje aktualizovaný soupis společenských zpěvníků, připojený v příloze této práce spolu s rejstříky, medailony osobností a obrazovým doprovodem.

Czech social songbooks as a cultural phenomenon in the second half of the 19th and the first half of the 20th centuries

Summary

This thesis is based on the catalogue of Czech social songbooks put together by the author in a form of a computer database for Department of Ethnomusicology, Ethnological Institute of Czech Academy of Sciences. Analyzis of these songbooks is complemented by taking research conducted in the past by wide range of scholars (E. Meliš, B Václavek, R. Smetana, M. Očadlík, J. Plavec, V. Pletka, V. Karbusický, J. Kotek) into account. This provides basis for characterization of origin and developement of Czech social singing in the first half of the 19th century including characteristics of its key personalities (A. J. Puchmajer, J. J. Ryba, V. J. Tomášek, V. Hanka, F. M. Kníže, A. Jelen, J. K. Chmelenský, F. Škroup, F. L. Čelakovský, F. J. Vacek Kamenický, J. K. Tyl, V. J. Picek a K. Havlíček Borovský) as well as characteristics of important publications (among others *Věnec ze zpěvů vlastenských*, 1835–39, 1843–44). Following section provides an overview of the century long tradition of Czech social songbooks (1848–1948); the founding importance of *Společenský zpěvník český* by J. B. Pichl (1851), later in musical cooperation with J. L. Zvonař (1863) is highlighted. In the last chapter author thoroughly discusses the principles of the computer catalogue of songbooks and possibilities of its future use for other types of songbooks (school, workers, folk music songbooks etc.). The list of social songboks containing the most important data from the catalogue is presented in the appendix, together with an index, profiles of personalities and illustrations.

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
1	1831-01-SP	GintlPSP	-	Gintl M.	Patero světských písní	Praha	1831	1		1		Gintl M.	5	5	0	0
2	1833-01-SP	GintlZMSP	-	Gintl M.	Zbírka mnohých světských písní	Praha	1833	1		1		Gintl M.	0	12	0	0
3	1834-01-SP	An.ZPČJ	-	Anonym	Zbírka písní českých	Mladá Boleslav	1834	1		1		Jeřábek Fil.	0	20	0	0
4	1836-01-SP	GintlováZNSP	-	Gintlová	Zbírka některých světských písní	Praha	1836	1		1		Gintlová vdova	0	8	0	0
5	1845-01-SP	An.SSPO	-	Anonym	Sbírka 118 světských písní k obveselení vlastenské mládeži	Tábor	1845	1		1	376	Landfras Alois Josef	118	118	0	0
6	1845-02-SP	SvobodaSČNP	-	Svoboda Václav Alois	Sbírka českých národních písní	Praha	1845	1		1		Haase			0	0
7	1848-01-SP	Vojtěch I	1	Náprstek Vojtěch	Zpěvník slovanský I - Písně české a moravské	Vídeň	1848	1	12x10	2	16	t. Ueberreuter Karel, Vídeň			0	0
8	1848-02-SP	Vojtěch II	1	Náprstek Vojtěch	Zpěvník slovanský II - Písně české, moravské, slovanské a ilirské	Vídeň	1848	1	12x10	2	23	t. Ueberreuter Karel, Vídeň			0	0
9	1849-01-SP	An.Slavia	2	Anonym	Slovanský zpěvník	Praha	1849	1	15x22	1		Slavia				
10	1850-01-SP	JanotaZČM I	4	Janota Vojtěch Vlastimil	Zpěvník pro českou mládež I	Praha	1850	1	21x14	2	24	Pospíšil Jaroslav				
11	1850-02-SP	JanotaZČM II	4	Janota Vojtěch Vlastimil	Zpěvník pro českou mládež II	Praha	1850	1	21x14	2	24	Pospíšil Jaroslav				
12	1851-01-SP	Pichl1	5	Pichl Josef Bojislav	Společenský zpěvník český	Praha	1851	1	17x10	1	194	Pospíšil Jaroslav	222	235	0	0
13	1851-02-SP	An.SPS	3	Anonym	Sbírka písní slovanských	Brno	1851	1	12x16	1	48	t. Perna M., Brno				
14	1852-01-SP	Mart.NSZ	6	Martinec František	Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému	Praha	1852	1	10x17	1	117	Pospíšil Jaroslav				
15	1852-02-SP	Pichl3	7	Pichl Josef Bojislav	Společenský zpěvník český	Praha	1852	3	16x10	1	216	Pospíšil Jaroslav	240	253	0	0
16	1853-01-SP	Mk.SSP	8	M-k V.	Sbírka společních písní	Litomyšl	1853	1	13x8	1	93	Augusta Antonín			0	0
17	1855-01-SP	An.ČZ1	9	Anonym	Český zpěvníček	Praha	1855	1	13x7	1	152	Pospíšil Jaroslav			0	0
18	1856-01-SP	Mart.NČZ	10	Martinec František	Nápěvy k Českému zpěvníčku	Praha	1856	1	11x7	1	109	Pospíšil Jaroslav	161	161	149	421
19	1856-02-SP	ČZ1	11	Tobiášek Jan Maloch Antonín Vánkomil	České zpěvy	Jičín	1856	1	17x10	1	494	Kastránek František E.	505	505	0	0
20	1857-01-SP	Pichl4	12	Pichl Josef Bojislav	Společenský zpěvník český	Praha	1857	4	16x10	1	215	Jeřábková Kateřina			0	0
21	1857-02-SP	NČZ	13	Tobiášek Jan Maloch Antonín Vánkomil	Nápěvy k Českým zpěvům	Jičín	1856	1	14x22	4	239	Kastránek František E.	505	505	542	
22	1857-03-SP	An.ČZ2	14	Anonym	Český zpěvníček	Praha	1857	2	13x8	1	172	Pospíšil Jaroslav			0	0
23	1859-01-SP	Pichl5	15	Pichl Josef Bojislav	Společenský zpěvník český	Praha	1859	5	16x10	1	224	Jeřábková Kateřina			0	0
24	1860-01-SP	An.ČZ3	16	Anonym	Český zpěvníček	Praha	1860	3	13x8	1	186	Pospíšil Jaroslav	180	180	0	0
25	1860-02-SP	An.ZT	-	Anonym	Zpěvníček	Tábor	1860			1					0	0
26	1861-01-SP	Hlahol1	17	Barák Josef Přerhof Heřman Vlímek Josef Richard	Hlahol	Praha	1861	1	17x10	1	354	Jeřábková Kateřina			0	0
27	1861-02-SP	An.SPV1	18	Anonym	Sbírka písní vlasteneckých	Praha	1861	1	11x7	1	62	Pospíšil Jaroslav			0	0
28	1861-03-SP	An.SPV2	19	Anonym	Sbírka písní vlasteneckých	Praha	1861	2	12x7	1	70	Pospíšil Jaroslav			0	0
29	1862-01-SP	ChrástekVNPS	20	Chrástek Michal	Veniec národních piesní slovenských	Banská Bystrica	1862	1	12x8	1	302	Krčméry Eugen			0	0
30	1862-02-SP	An.SPČS	21	Anonym	Sbírka písní československých	Chrudim	1862	1	13x8	1	138	Pospíšil Stanislav			0	0
31	1862-03-SP	ČZ2	22	Tobiášek Jan Maloch Antonín Vánkomil	České zpěvy	Praha	1862	2	18x10	1	404	Kober Ignác Leopold			0	0
32	1862-04-SP	An.VZ1	-	Anonym	Veselý zpěvák	Praha	1862	1		1	91	(Kuranda Adolf)			0	0
33	1862-05-SP	An.VZ2	-	Anonym	Veselý zpěvák	Praha	1862	2	11x6	1	154	Kuranda Adolf	0	105	0	0
34	1862-06-SP	An.VZ3	23	Anonym	Veselý zpěvák	Praha	1862	3	11x7	1	154	Kuranda Adolf			0	0
35	1862-07-SP	An.ZLJH	24	Anonym	Zpěvníček	Jindřichův	1862	2	9x6	1	169	Landfras Alois Josef a syn			0	0
36	1862-08-SP	An.ČZ4	25	Anonym	Český zpěvníček	Praha	1862	4	11x7	1	291	Pospíšil Jaroslav			0	0
37	1862-09-SP	VZ	26	Züngel František Emanuel Vlímek Josef Richard	Veselý zpěvák	Praha	1862	1	16x10	1	576	Vlímek Josef Richard	731	1075	0	0
38	1863-01-SP	Květena2	27	Halouzka Antonín	Květena	Olomouc	1863	2	10x7	1	175	Halouzka Antonín			0	0
39	1863-02-SP	Merk.DZ	28	Merklinský-Valečka Eduard	Dívčí zpěvy	Praha	1863	1	17x11	1	170	Merklinský-Valečka Eduard	230		0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
40	1863-03-SP	PichlZ6	29	Pichl Josef Bojislav Zvonař Josef Leopold	Společenský zpěvník český	Praha	1863	6	18x13	1	232	Kober Ignác Leopold	255	262	209	1071
41	1863-04-SP	Sokol1	30	Urbánek František August	Sokol	Praha	1863	1	10x7	1	154	Stýblo Bedřich			0	0
42	1863-05-SP	Sokol2	31	Urbánek František August	Sokol	Praha	1863	2	11x7	1	279	Stýblo Bedřich			0	0
43	1863-06-SP	An.ČZA	32	Anonym	Český zpěvák	Praha	1863	1	12x8	1	252	Augusta A(ntonín ?)			0	0
44	1863-07-SP	Hlahol2	33	Züngel František Emanuel Mlímek Josef Richard	Hlahol	Praha	1863	2	16x10	1	368	Slovanské kněhkupectví	369	382	0	0
45	1864-01-SP	VašákNZP	34	Vašák Emanuel	Národní zpěv a ples	Praha	1864	1	17x11	1	400	Steinhauser A. G.	92	161	166	2400
46	1864-02-SP	An.ČZ5	35	Anonym	Český zpěvníček	Praha	1864	5	11x8	1	310	Pospíšil Jaroslav	250		0	0
47	1864-03-SP	Sokol3	-	Urbánek František August	Sokol	Praha	1864	3		1		Stýblo Bedřich ?			0	0
48	1864-04-SP	An.SPV3	-	Anonym	Sbírka písní vlasteneckých	Praha	1864 ?	3		1		Pospíšil Jaroslav			0	0
49	1865-01-SP	Mart.ZV	36	Martinec František	Zpěvný věnec	Praha	1865	1	16x12	1	323	Pospíšil Jaroslav			0	0
50	1865-02-SP	Sokol4	37	Urbánek František August	Sokol	Praha	1865	4	11x7	1	331	Stýblo Bedřich			0	0
51	1866-01-SP	PichlZ7-1	38	Pichl Josef Bojislav Zvonař Josef Leopold	Společenský zpěvník český	Praha	1866	7	18x13	1	282	Kober Ignác Leopold				
52	1869-01-SP	Libín.Z	39	Libínský Mílin	Zpívejme	Praha	1869	1	11x7	1	133	Kober Ignác Leopold				
53	1869-02-SP	Sokol5	40	Urbánek František August	Sokol	Praha	1869	5	11x7	1	303	Stýblo Bedřich	278	283	0	0
54	1869-03-SP	SokolíkS		Slavík A.	Sokolík	Praha	1869	1		1	91					
55	1871-01-SP	Bol.VČP1	41	Mikuláš-Boleslavský Josef	Věnec z písní českých	Praha	1871	1	12x8	1	178	Mikuláš a Knapp			0	0
56	1871-02-SP	Krč.SSS	42	Krčméry August Horislav	Slovenský spoločenský spevník z národních a prostonárodních piesní	Banská Bystrica	1871	1	13x9	1	288	Krčméry Eugen			0	0
57	1871-03-SP	Šp.NZ1	43	Šperlín Josef	Národní zpěvníček	Kroměříž	1871	1	12x10	1	60	Šperlín Josef				
58	1872-01-SP	Bol.VČP2	44	Mikuláš-Boleslavský Josef	Věnec z českých písní	Praha	1872	2	12x8	1	178	Mikuláš a Knapp			0	0
59	1872-02-SP	Sokol6	-	Urbánek František August	Sokol	Praha	1872	6	11x7	1	295	Stýblo Bedřich	278	283	0	0
60	1872-03-SP	PichlZ7-2	-	Pichl Josef Bojislav Zvonař Josef Leopold	Společenský zpěvník český	Praha	1872	7	18x13	1	282	Kober Ignác Leopold	261	268	215	1100
61	1873-01-SP	Bol.VČP3	45	Mikuláš-Boleslavský Josef	Věnec z českých písní	Praha	1873	3	12x8	1	178	Mikuláš a Knapp			0	0
62	1873-02-SP	An.NZ1	46	Anonym	Nový zpěvníček	Praha	1873	1	12x7	1	151	Pospíšil Jaroslav	156	156	0	0
63	1873-03-SP	J.ZČS	47	J. J.	Zpěvník pro české studentstvo	Třebíč	1873	1	13x9	1	91	Kubeš J. F.			0	0
64	1873-04-SP	An.ČZ6	48	Anonym	Československý zpěvník	Praha	1873	6	12x7	1	326	Pospíšil Jaroslav	279	292	0	0
65	1873-05-SS	Libuša	-	Janoušek František Vt.	Libuša	Praha	1873	1	14x11	1	123	Urbánek František Augustin	60	60	60	387
66	1874-01-SS	Venček1	49	Ruppeldt Karol	Venček slovenských národních piesní	Praha	1874	1	13x17	1	62	Ruppeldt Karol	58		58	
67	1874-02-SP	Šp.NZ2	50	Šperlín Josef	Národní zpěvníček	Kroměříž	1874	2	13x12	1	96	Šperlín Josef				
68	1876-01-SP	Tum.ČMZ1	-	Tumovský R. E.	Česko-moravský společenský zpěvník	Praha	1876 ?	1		1					0	0
69	1876-02-SP	Tum.ČMZ2	51	Tumovský R. E.	Česko-moravský společenský zpěvník	Praha	1876	2	16x12	1	448	Mourek Theodor	500	498	0	0
70	1877-01-SP	KindlZČ	52	Kindl Jindřich H.	Zpěvník československý	Třebíč	1877 ?	1	11x7	1	344	Kubeš J. F.			0	0
71	1878-01-SP	Tý.VZ3	53	T-ý P. Š.	Veselý zpěvák	Praha	1878	3	12x8	1	270	Hynek Alois			0	0
72	1880-01-SP	An.NZ2	54	Anonym	Nový zpěvníček	Praha	1880	2	13x8	1	163	Pospíšil Jaroslav			0	0
73	1880-02-SP	An.ČZ7	55	Anonym	Československý zpěvník	Praha	1880	7	13x8	1	326	Pospíšil Jaroslav	279	292	0	0
74	1880-03-SP	An.SPV4	-	Anonym	Sbírka písní vlasteneckých	Praha	1880	4	13x8	1	93	Pospíšil Jaroslav	68	68	0	0
75	1880-04-SH	Vlastimil1	-	Nejedlý Roman	Vlastimil	Litomyšl	1879	1	13x18	4	96	Nejedlý Roman	72	72	72	1660
76	1881-01-SH	Vlastimil2	-	Nejedlý Roman	Vlastimil	Litomyšl	1881	2	13x18	4	80	Nejedlý Roman	60	60	60	1384
77	1881-02-SH	HellerPZ	-	Heller Ferdinand	Pražský zpěvník	Praha	1881	1	11x18	4	189	Kytka F.	70	70	70	3320
78	1884-01-SS	Venček2	-	Ruppeldt Karol	Venček slovenských národních piesní	Turč. Sv. Martin	1884	2	12x17	1	64	Ruppeldt Karol	54	54	54	163
79	1884-02-SP	An.NZČ I	56	Anonym	Národní zpěvníček československý I	Praha	1884-6	1	14x9	4	102	Urbánek František Augustin			0	0
80	1884-03-SP	An.NZČ II	56	Anonym Malát Jan	Národní zpěvníček československý II	Praha	1884-6	1	14x9	4	92	Urbánek František Augustin			0	0
81	1884-04-SP	An.NZČ III	56	Anonym Malát Jan	Národní zpěvníček československý III	Praha	1886	1	13x9	4	62	Urbánek František Augustin			0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
82	1884-05-SP	An.NZČ IV	56	Anonym Löw Josef	Národní zpěvníček československanský IV	Praha	1884-6	1	13x10	4	156	Urbánek František Augustin			0	0
83	1885-01-SP	An.PPS I	57	Anonym Scheiner J. E. ?	Pochodové písně ku výletům sokolským I	Praha	1885	1	12x8	2	30	Scheiner J. E. ?			0	0
84	1885-02-SP	An.PPS II	58	Anonym Scheiner J. E. ?	Pochodové písně ku výletům sokolským II	Praha	1885	1	12x8	2	47	Scheiner J. E. ?			0	0
85	1886-01-SP	Ratibor	59	Anonym Malát Jan	Ratibor	Praha	1886	1	23x15	1	307	Urbánek František Augustin	385	488	474	1861
86	1887-01-SP	PichlZ8	60	Pichl Josef Bojislav Zvonař Josef Leopold	Společenský zpěvník český	Praha	1887	8	20x14	1	282	Kober Ignác Leopold	277	285	220	1120
87	1887-02-SP	Zav.ZNL	62	Zavadil Antonín J.	Zpěvy našeho lidu	Český Brod	1887-9	1	18x13	36		Miškovský Jozef	0	78	78	230
88	1889-01-SP	SZV	61	Kalenský Josef	Storchův zpěvní věnec	Praha	1889	1	16x12	1	224	Storch Rudolf	335	337	0	0
89	1890-01-SP	An.ÚZČ	63	Anonym	Úplný zpěvník československý	Přerov	1890	1	12x8	1	228	t. Knihtiskárna a kameno-tiskárna společenstva			0	0
90	1890-02-SP	Vesna1	-	Lorenz Jindřich	Vesna	Třebíč - Praha	1890	1	6x5	1	127	Lorenz Jindřich	0	73	0	0
91	1890-03-SP	An.ČAZ	-	Anonym	Česko-americký zpěvník	Chicago	1890 ?	1	13x9	1	303	Geringer Augustin	291	314	0	0
92	1891-01-SP	An.ČZ8	64	Anonym	Československý zpěvník	Praha	1891	8	12x9	1	352	Pospíšil Jaroslav	327	327	0	0
93	1891-02-SP	VK.SZ1	65	K., V.	Sokolský zpěvník	Strakonice	1891	1	15x11	1	132	Pavelec J. F.			0	0
94	1891-03-SP	An.SSNB	-	Anonym	Sborník Sokola novobydžovského	Žamberk	1891	1	14x11	1	76	Těl. Jednota Sokol v Novém Bydžově	0	68	0	0
95	1891-04-SP	PetříkNZ	-	Petřík K.	Národní zpěvník	Praha	1891	1	11x7	1	156	Kober Ignác Leopold	134	134	0	0
96	1891-05-SP	Libuše	-	Nejedlý Roman	Libuše	Litomyšl	1891	1	13x18	1	128	Nejedlý Roman	40	40	40	528
97	1893-01-SP	Červ.ČZ1	66	Červenka Jan	Český zpěvník	Louny	1893 ?		13x9	1	338	Venta Theodor			0	0
98	1893-02-SP	Červ.ČZ2	67	Červenka Jan	Český zpěvník	Louny	1893 ?		13x9	1	185	Venta Theodor			0	0
99	1893-03-SP	Červ.SZ1	68	Červenka Jan	Sokolský zpěvník	Louny	1893 ?		13x9	1	338	Venta Theodor			0	0
100	1893-04-SP	Vesna4	-	Lorenz Jindřich	Vesna	Třebíč	1893	4		1		Lorenz Jindřich			0	0
101	1893-05-SD	Lib.Ohlas	-	Liberté V. L. (Cajthaml František)	Ohlas	Brno	1893	3	14x10	1	62	Komprda František	55	68	0	0
102	1894-01-SP	An.VPS	69	Anonym	Výletní písně sokolské	Přerov	1894	1	12x9	1	75	t. Helbling Arnošt, Místek			0	0
103	1894-02-SP	VK.SZ2	70	K., V.	Sokolský zpěvník	Strakonice	1894	2	13x9	1	144	Pavelec J. F.			0	0
104	1895-01-SP	Vesna5	71	Lorenz Jindřich	Vesna	Třebíč	1895	5	6x5	1	127	Lorenz Jindřich			0	0
105	1895-02-SP	Polen.SZP	72	Polenský Ferdinand	Sokolský zpěvník pochodový	Smíchov	1895	1	15x10	1	186	Polenský Ferdinand				
106	1896-01-SP	Roz.MP	73	Rozmara Josef Václav	Myslivecké písně národní a jiné	Písek	1896	1	15x12	1	157	Burian Jaroslav	141	148	134	420
107	1897-01-SP	Kov.ČH	74	Kováňk-Sladký J.	Český hlahol	Třebíč	1897	1	13x9	1	275	Lorenz Jindřich			0	0
108	1897-02-SP	SalvaNS1	75	Salva Karol	Národní spevník	Ružomberok	1897	1	12x9	1	255	Salva Karol	332		0	0
109	1897-03-SP	Venček3	-	Ruppeldt Karol	Venček slovenských národních piesní	Turč. Sv. Martin	1897	3	13x17	1		Salva Karol				
110	1897-04-SP	Škul.VSNP1	76	Škultéty Jozef	Venec slovenských národných piesní	Turč. Sv. Martin	1897	1	13x9	1	288	Knihtlačiarsko-účastinársky spolok	0	376	0	0
111	1897-05-SP	Zapějme1 I	-	Veverský František	Zapějme si! I	Brno	1897	1	16x10	2	166	Veverský František	222	223	223	950
112	1898-01-SP	Salva NS2	77	Salva Karol	Národní spevník	Ružomberok	1898	2	13x9	1	357	Salva Karol	585		0	0
113	1898-02-SP	An.SPV5	78	Anonym	Sbírka písní vlasteneckých	Praha	1898	5	15x11	1	93	Pospíšil Jaroslav	68	68	0	0
114	1898-03-SP	Tý.VZ6	79	T-ý P. Š.	Veselý zpěvák	Praha	1898 ?	6	13x9	1	304	Hynek Alois			0	0
115	1898-04-SP	Zapějme1 II	-	Veverský František	Zapějme si! II	Brno	1898	1	16x11	2	250	Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských				
116	1898-05-SH	SedlákNZ I	-	Sedlák Rudolf	Naše zpěvy I	Brno	1898	1	13x18	2	31	Sedlák Rudolf	25	25	25	117
117	1898-06-SP	Neub.SZ1	-	Neubert Alois	Sokolský zpěvník výletní	Jilemnice	1898	1	12x8	1	86	Neubert Alois	0		0	0
118	1899-01-SD	Lib.DZ	80	Liberté V. L. (Cajthaml František)	Dělnický zpěvník	Teplice	1899	1	12x9	1	57	Machovec Antonín		54	0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
119	1899-02-SP	Neub.SZ2	81	Neubert Alois	Sokolský zpěvník výletní	Jilemnice	1899	2	12x9	1	92	Neubert Alois			0	0
120	1899-03-SP	An.PVVPS	82	Anonym	Písně výletní, vlastenecké, pochodové a	Brno	1899	3	11x7	1	76	Barvič Jožа			0	0
121	1899-04-SH	SedlákNZ II	-	Sedlák Rudolf	Naše zpěvy II	Brno	1899	1	13x16	2	29	Sedlák Rudolf	25	25	25	114
122	1899-05-SD	ARS.NP	-	S., A. R.	Naše písně	Praha	1899	1	12x8	1	60	Zář, časopis	0	42	0	0
123	1899-06-SH	Svob.VL I	84	Svoboda Jan	Věnec lípový I	Hořátev u	1897	1	15x11	4	48	Svoboda Jan	33	33	32	254
124	1899-07-SH	Svob.VL II	84	Svoboda Jan	Věnec lípový II	Hořátev u	1897	1	15x11	4	48	Svoboda Jan	23	23	23	50
125	1899-08-SH	Svob.VL III	84	Svoboda Jan	Věnec lípový III	Hořátev u	1897	1	15x11	4	48	Svoboda Jan				
126	1899-09-SH	Svob.VL IV	84	Svoboda Jan	Věnec lípový IV	Hořátev u	1897	1	15x11	4	48	Svoboda Jan				
127	1900-01-SD	Kom.DZ	83	Komprda František	Dělnický zpěvník	Brno	1900	1	13x9	1	27	Komprda František			0	0
128	1900-02-SP	An.SH	-	Anonym	Slovanské hymny	Praha	1900	1	23x15	1	17	Šimáček F.	0	107	0	0
129	1900-03-SP	Neub.SZ3	-	Neubert Alois	Sokolský zpěvník výletní	Jilemnice	1900 ?	3		1		Neubert Alois			0	0
130	1900-04-SP	Neub.SZ4	-	Neubert Alois	Sokolský zpěvník výletní	Jilemnice	1900 ?	4	12x8	1	108	Neubert Alois	0	107	0	0
131	1900-05-SP	Šolc1 I	-	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský I - 100 vybraných slovanských písní	Telč	1900	1	18x13	3	93	Šolc Emil	100	100	100	402
132	1900-06-SP	Šolc1 II	-	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský II - Čtverylky z písní národních	Telč	1900	1	18x13	3		Šolc Emil	100	100	100	
133	1900-07-SP	Šolc1 III	-	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský III - Veselý	Telč	1900	1	18x13	3	53	Šolc Emil	60	60	60	219
134	1901-01-SP	Neub.SZ5	85	Neubert Alois	Sokolský zpěvník výletní	Jilemnice	1901 ?	5	12x8	1	108	Neubert Alois	0	107	0	0
135	1901-02-SP	HeydukVS	86	Heyduk František	Velký společenský zpěvník český	Praha	1901	1	20x15	1	439	Kober Ignác Leopold	483	484	465	2360
136	1901-03-SP	HeydukS	86	Heyduk František	Společenský zpěvník český	Praha	1901	1	20x15	1	288	Kober Ignác Leopold	396	397	377	1437
137	1901-04-SP	HeydukVS	86	Heyduk František	Výbor nejlepších písní...z předních literatur světových	Praha	1901	1	20x15	1	151	Kober Ignác Leopold	87	87	88	923
138	1902-01-SS	KozlíkNZ	-	Kozlík Jozef	Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní	Brno	1902	1	19x13	1	155	Barvič Jožа	166	166	169	570
139	1902-02-SP	Neub.HZ	87	Neubert Alois	Hasičský zpěvník	Jilemnice	1902	2	12x8	1	130	Neubert Alois			0	0
140	1902-03-SD	VildaSNP	88	Vilda David	Sbírka našich písní	Plzeň	1902	1	13x9	1	168	Nová doba		130	0	0
141	1902-04-SP	Neub.SZ6	-	Neubert Alois	Sokolský zpěvník (výletní)	Jilemnice	1902 ?	6		1		Neubert Alois			0	0
142	1903-01-SD	MyslíkDP1	89	Myslík Julius	Dělnické písně	Praha	1903	1	15x12	1	81	Tiskové družstvo čs. strany soc. demokratické		63	63	
143	1903-02-SP	Neub.SZ7	90	Neubert Alois	Sokolský zpěvník	Jilemnice	1903 ?	7	12x8	1	130	Neubert Alois	0	128	0	0
144	1903-03-SP	RučkaT	-	Ručka Alois ?	Národní zpěvník ?	Třebíč ?	1903 ?	1	14x10	1		Lorenz Jindřich ?			0	0
145	1903-04-SP	RučkaNNZ1	91	Ručka Alois	Nový národní zpěvník, s nápěvy	Třebíč	1903	1	13x9	1	306	Lorenz Jindřich	264	264	256	1136
146	1903-05-SP	RučkaNZ2	92	Ručka Alois	Národní zpěvník	Třebíč	1903 ?	2	13x9	1	305	Lorenz Jindřich	265	265	257	1165
147	1903-06-SP	RučkaNZ3	-	Ručka Alois	Národní zpěvník	Třebíč	1903 ?	3	13x9	1	305	Lorenz Jindřich	265	265	257	1165
148	1903-07-SP	RučkaNNZ4	-	Ručka Alois	Nový národní zpěvník (Národní zpěvník ?)	Třebíč	1903 ?	4	13x9	1	326	Lorenz Jindřich ?	264	264	256	1136
149	1903-08-SP	Ručka5	-	Ručka Alois	Nový národní zpěvník ? (Národní zpěvník ?)	Třebíč ?	1903 ?	5	13x9	1		Lorenz Jindřich ?				
150	1903-09-SP	RučkaNNZ6	93	Ručka Alois	Nový národní zpěvník	Třebíč	1903 ?	6	13x9	1	326	Lorenz Jindřich	264	264	256	1136
151	1903-10-SP	ŠolcSZ1	94	Anonym	Sokolský zpěvník	Telč	1903	1	13x9	1	92	Šolc Emil			0	0
152	1903-11-SP	Polen.SZS I	96	Polenský Ferdinand	Společenský zpěvník sokolský I - Z luhů domácích	Praha-Smíchov	1903	1	15x10	3	256	Polenský Ferdinand	233	229	239	878
153	1903-12-SP	LenskýŠS1	-	Lenský J. K.	Švamý Sokol	Praha-Karlín	1903	1		1	128	Storch Rudolf			0	0
154	1904-01-SP	Neub.NSZ8	95	Neubert Alois Janoušek František	Sokolský zpěvník	Jilemnice	1904	8	12x9	1	208	Neubert Alois	0	223	0	0
155	1904-02-SP	Polen.SZS II	96	Polenský Ferdinand	Společenský zpěvník sokolský II - Z luhů slovanských a cizích	Praha-Smíchov	1904	1	15x10	3	279	Polenský Ferdinand	251	251	251	930
156	1904-03-SS	Polen.SZS III	96	Polenský Ferdinand	Společenský zpěvník sokolský III - Ohlasy mládí	Praha-Smíchov	1904	1	15x10	3	345	Polenský Ferdinand	365	365	365	1112
157	1905-01-SP	Červ.ČZ3	97	Červenka Jan	Český zpěvník	Telč	1905 ?		13x9	1	372	Šolc Emil			0	0
158	1905-02-SP	Červ.ČZ4	98	Červenka Jan	Český zpěvník	Telč	1905 ?		13x9	1	246	Šolc Emil			0	0
159	1905-03-SP	Červ.VB1	99	Červenka Jan	Veselý borec	Telč	1905 ?		14x10	1	216	Šolc Emil			0	0
160	1905-04-SP	Červ.ČZ5	-	Červenka Jan	Český zpěvník	Telč	1905 ?		14x10	1	216	Šolc Emil	0	234	0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
161	1906-01-SD	MyslíkDP2	100	Myslík Julius	Dělnické písně	Praha	1906	2	16x12	1	80	Tiskové družstvo čs. strany soc. demokratické		63	63	
162	1906-02-SD	MyslíkDP3	101	Myslík Julius	Dělnické písně	Praha	1906	3	15x11	1	77	Tiskové družstvo čs. sociálně demokratické strany		63	63	
163	1906-03-SH	ŠolcVK	-	Šolc Emil	Veselý kolozpěv	Telč	1906 ?	1		1		Šolc Emil				
164	1906-04-SP	Kříž.1	-	Anonym	Křížkovský	Opava	1906	1	16x11	1	118	Matice Opavská	104	124	101	535
165	1907-01-SP	An.SSPŠ	102	Anonym	Sbírka starobylých písní	Štramberk	1907	1	17x10	1	143	Spolek vojenských vysloužilců ve Štramberku	68	68	0	0
166	1907-02-SP	An.ZSSV	111	Anonym	Zpěvník	Valašské	1907	1	15x10	1	144	Chrastinové, bratři	0	125	118	476
167	1907-03-SP	Šolc2 I	114	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský I- 106 vybraných slovanských písní	Telč	1907	2	18x13	3	100	Šolc Emil	106	106	106	421
168	1907-04-SP	Šolc2 II	-	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský II- Čtverylky z písní národních	Telč	1907	2	18x13	3		Šolc Emil	100	100	100	
169	1907-05-SP	Šolc2 III	-	Šolc Emil	Šolcův trojdílný zpěvník společenský III - Veselý	Telč	1907	2	18x13	3	53	Šolc Emil	60	60	60	219
170	1908-01-SP	Červ.VB2	103	Červenka Jan	Veselý borec	Telč	1908		13x9	1	246	Šolc Emil			0	0
171	1908-02-SP	Červ.VB3	104	Červenka Jan	Veselý borec	Telč	1908		15x10	1	93	Šolc Emil			0	0
172	1908-03-SP	VenčekT	105	Anonym	Věnček slovenských národních piesní	Turč. Sv. Martin	1908	1	13x10	1	111	Knihtlačiarsky účastinársky spolok			0	0
173	1908-04-SP	ŠolcSZ2	106	Anonym	Sokolský zpěvník	Telč	1908	2	12x9	1	124	Šolc Emil			0	0
174	1908-05-SP	Červ.ČZ6	-	Červenka Jan	Český zpěvník	Praha	1911		14x10	1	216	Šolc Emil	0	234	0	0
175	1908-06-SP	Červ.ČZ7	-	Červenka Jan	Český zpěvník	Praha	1911		13x9	1	185	Šolc Emil	0	196	0	0
176	1908-07-SP	Červ.VB4	-	Červenka Jan	Veselý borec	Praha	1911		13x9	1	185	Šolc Emil	0	196	0	0
177	1908-08-LZ	Cs.SĽP	-	Csecsotka Karol	Šesťsto slovenských ľudových piesní	Budapešť	1908 ?	1	15x11	1	432	Méhner Vliam	600	804	0	0
178	1909-01-SP	Kříž.2	107	Anonym	Křížkovský	Opava	1909	2	16x11	1	132	Matice Opavská				
179	1909-02-SP	Neub.JSZ9	108	Neubert Alois Janoušek František	Sokolský zpěvník	Jilemnice	1909	9	12x9	1	240	Neubert Alois			0	0
180	1910-01-SP	Bur.ZČD	109	Burianová Růžena	Zpěvník českých dívek	Písek	1910	1	14x9	1	68	Burian Jaroslav	0	108	0	0
181	1910-02-SP	An.VNPN	110	Anonym	Věnec nejkrásnějších písní národních s nápěvy	Praha-Nusle	1910 ?	1	16x12	78	0	Besední pořady, dříve Edice	0	234	234	700
182	1910-03-SP	An.ZČM	112	Anonym	Zpěvník československé mládeže	Vídeň	1910	1	10x5	1	81	t. Benediktinská tiskárna, Brno			0	0
183	1910-04-SP	An.ZO	113	Anonym	Zpěvník Orlů	Brno	1910	1	10x16	1	47	t. Benediktinská tiskárna, Brno				
184	1910-05-SP	Neub.JNZ1	-	Neubert Alois Janoušek František	Národní zpěvník		1910 ?	1		1					0	0
185	1911-01-SP	StorchČZ1	115	Storch Alexandr	Český zpěvák	Praha	1911	1	14x9	1	192	Storch Alexandr syn	0	200	0	0
186	1911-02-SP	Škul.VSNP2	116	Škultéty Jozef	Veniec slovenských národných piesní	Turč. Sv. Martin	1911	2	13x9	1	304	Knihtlačiarsky účastinársky spolok	0	406	0	0
187	1911-03-SP	SokolíkT1	117	Táborský Bedřich	Sokolík	Třebíč	1911	1	6x5	1	122	Lorenz Jindřich			0	0
188	1911-04-SH	An.ZSK5	-	Anonym	Zpěvník sokolský	Kolín	1911	5	15x22	1	40	Sborník Sokolský	0	24	24	218
189	1911-05-SP	Neub.JNZ2	-	Neubert Alois Janoušek František	Národní zpěvník	Mladá Boleslav	1911 ?	2	15x10	1	256	Švikal Josef L.	0	322	0	0
190	1912-01-SP	An.NPL	118	Anonym	Naše písně	Jindřichův	1912	1	17x10	1	60	Landfras A. syn	0	39	35	184
191	1912-02-SP	Zapějme3	119	Veverský František	Zapějme si!	Brno	1912	3	16x10		250	Veverský František				
192	1912-03-SP	An.SVZ10	120	Anonym	Sokolský a vlastenecký zpěvník	Praha-Smíchov	1912	10	16x12	1	77	Vaněk a Votava	0	180	0	0
193	1913-01-SP	An.ZČL	121	F., K. V. (Krompl ?)	Zpěvník lidu českého	Železný Brod	1913	1	15x11	1	80	Krompl Ferdinand			0	0
194	1913-02-SP	An.ZSVO	122	Anonym	Zpěvník skupiny Sdružené venkovské omladiny	Náklo	1913	1	16x10	1	48	Skupina Sdružené venkovské			0	0
195	1913-03-SP	An.HVZ3	123	Anonym	Hasičský a vlastenecký zpěvník	Praha-Smíchov	1913	3	15x11	1		Vaněk a Votava			0	0
196	1913-04-SP	ŠolcSZ3	124	Anonym	Sokolský zpěvník	Praha	1913	3	12x9	1	128	Šolc Emil			0	0
197	1913-05-SD	PůlpánSP3	-	Půlpán Karel	Sborník písní	Praha	1913	3	15x9	1	46	Mladé proudy. Vydavatelské a nakladatelské družstvo	0	55	6	35
198	1914-01-SP	An.SVZ11	125	Anonym	Sokolský a vlastenecký zpěvník	Praha-Smíchov	1914-1918	11	16x12	1	88	Vaněk a Votava			0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
199	1914-02-SP	Hof.ČZ	-	Anonym	České zpěvy	Velvary	1914 ?	1				Hofmann Maxa				
200	1914-03-SP	OB.PČV	126	B., O.	Písně českých vojínů na bojišti	Nový Jičín	1914	1	13x8	1	32	Endres L. V.			0	0
201	1914-04-SP	Škul.VSNP3	-	Škultéty Jozef	Veniec slovenských národných piesní	Turč. Sv. Martin	1914	3	13x9	1		Knihtlačiarsky účastinársky			0	0
202	1914-05-SP	HorskýNZ	-	Horský František	Národní zpěvník	Praha-Karlín	1914 ?		14x10	1	123	Šolc Emil	0	155	0	0
203	1914-06-SP	Hof.NSZ	-	Hofmann-Dvořák Maxa	Nejnovější sokolský zpěvník	Velvary	1914 ?	1	14x9	1	255	Hofmann Maxa	0	303	0	0
204	1914-07-SP	Hof.VZ	-	Hofmann-Dvořák Maxa	Vojenský zpěvník	Velvary	1914 ?	1	14x9	1	255	Hofmann Maxa	0	303	0	0
205	1915-01-SD	ProkopHP3	-	Anonym	Hornické písně	Příbram	1915	3	17x11	1	39	Prokop, spolek Vysoké školy montánní	17	18	0	0
206	1918-01-SP	Jer.HSN	-	Jeremiáš Otokar	Hymny svobodných národů s nápěvy	Č. Budějovice	1918	1	14x11	1	32	Svátek Jan	0	31	22	129
207	1918-02-SP	An.SVZ12	-	Anonym	Sokolský a vlastenecký zpěvník	Praha-Smíchov	1918 ?	12	16x12	1	88	Vaněk a Votava	0	170	0	0
208	1918-03-SP	HeveraSZ	-	Hevera Karel	Sokolský zpěvník	Mladá Boleslav	1918 ?	11	14x10	1	160	Švikal Josef L.	0	203	0	0
209	1918-04-SP	An.ZČR1	-	Anonym	Zpěvník české revoluce	Praha-Karlín	1918	1	16x11	1	32	Knapp Mamert	0	27	0	0
210	1918-05-SP	An.ZČR2	127	Anonym	Zpěvník české revoluce	Praha-Karlín	1918	2	17x12	1	32	Knapp Mamert	0	27	0	0
211	1918-06-SP	An.SZSKP2	-	Anonym	Sokolský zpěvník	Pardubice	1918	2	13x10	1	107	Společná knihtiskárna v Pardubicích	0	112	0	0
212	1918-07-SD	ŠtochlDZ2	-	Štochl Antonín	Dělnický zpěvník	Praha	1918 ?	2	16x10	1	92	Svěcený Antonín	0	116	21	138
213	1918-08-SP	FričSP	-	Anonym	Sborník písní	Chicago	1918 ?	1	14x10	1	32	Národně sociální Beseda "J. V. Frič"	0	32	0	0
214	1919-01-SP	StorchSČP2	128	Storch Alexandr Hulicius F.	Storchův sborník československých písní	Praha	1919 ?	2	15x11	1	160	Storch Alexandr syn	0	204	0	0
215	1919-02-SP	HmčířZČ1	129	Hmčíř František	Zpívající Čechoslovák	Nymburk	1919	1	13x9	1	124	Hmčíř Svatopluk	71	95	71	430
216	1919-03-SP	PeňnaNZ	130	Peňna František J.	Národní zpěvník	Praha	1919	1	13x8	1	390	Stýblo Bedřich	337	507	0	0
217	1919-04-SP	An.PPSB	131	Anonym	Pochodové písně	Brno	1919 ?	1	17x10	8	0	Sokol Brno I			0	0
218	1919-05-SP	ČechČSZ	-	Čech František	Československý zpěvník	Prostějov	1919 ?	1	15x11	1	95	Karásek František	0	100	0	0
219	1919-06-SP	Slav.PND1	133	Slavíček Karel	Písně naší domoviny	Olomouc	1919	1	16x12	4	94	Slavíček Karel			0	0
220	1919-07-SP	Škul.VSNP4	134	Škultéty Jozef	Veniec slovenských národných piesní	Turč. Sv. Martin	1919	4	13x9	1	336	Knihtlačiarsky účastinársky		450	0	0
221	1919-08-SP	SokolíkT3	135	Táborský Bedřich	Sokolík	Třebíč	1919	3	7x5	1	157	Lorenz Jindřich	0	74	0	0
222	1919-09-SP	An.SZMRB	136	Anonym	Sokolský zpěvník	Rokycany - Beroun	1919	1	16x12	1	88	Mirbauer Josef	0	129	0	0
223	1919-10-SP	An.SZJL	137	Anonym	Sokolský zpěvník	Lomnice nad Popelkou	1919	1	14x10	1	64	Jodas Bohumil			0	0
224	1919-11-SP	KubátDZ1	-	Kubát Norbert	Dvouhlasný zpěvník československých pochodových písní	Plzeň	1919	1	16x11	1	126	Český deník, nakladatelství	0	122	115	490
225	1919-12-SP	An.ĽSS	-	Anonym	Ľudový spevník slovenský	Praha-Karlín	1919 ?	1	12x9	1	92	Šolc Emil	57	72	0	0
226	1919-13-SP	An.ĽPS	-	Anonym	Ľudové piesne slovenské	Praha-Karlín	1919 ?	1	13x9	1	32	Šolc Emil	25	25	0	0
227	1919-14-SP	An.NZM	-	Anonym	Národní zpěvník	Beroun	1919	1	16x12	1	87	Machač Václav	0	127	0	0
228	1919-15-SP	LenskýŠS2	-	Lenský J. K.	Švamý Sokol	Praha-Karlín	1919 ?	2	13x9	1	92	Šolc Emil	0	91	0	0
229	1919-16-SP	An.ZČMN	-	Anonym	Zpěvník československé mládeže	Náchod	1919	1	11x7	1	96	Chrastina B.	0	80	0	0
230	1919-17-SP	BurianSZ	-	Burian (Jaroslav ?)	Burianův sokolský zpěvník	Jaroměř	1919	1	13x9	1	109	Šmahel Alois	0	145	0	0
231	1919-18-SP	An.SZKT	-	Anonym	Sokolský zpěvník	Třebíč	1919 ?	3	13x9	1	128	Kubeš J. F.	0	144	0	0
232	1919-19-SP	An.PPČV I	132	Anonym	Pochodové písně československého vojáka I	Irkutsk	1919	1	16x10	3	24	Informačně-osvětový odbor ministerstva vojenství	0	17	0	0
233	1919-20-SP	An.PPČV II	132	Anonym	Pochodové písně československého vojáka II	Irkutsk	1919	1	16x10	3	23	Informačně-osvětový odbor ministerstva vojenství	0	17	0	0
234	1919-21-SP	An.PPČV III	132	Anonym	Pochodové písně československého vojáka III	Irkutsk	1919	1	16x10	3	22	Informačně-osvětový odbor ministerstva vojenství	0	17	0	0
235	1920-01-SP	StorchČZ3	138	Storch Alexandr	Storchův československý zpěvník	Praha	1920 ?	3	15x11	1	158	Storch Alexandr syn	0	204	0	0
236	1920-02-SP	Brod.VZČ	139	Brodský Rudolf	Vlastenecký zpěvník československý	Praha	1920	1	13x9	1	175	Bačkovský a Hach	0	211	0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
237	1920-03-SP	Hor.LZN	140	Horáček František	Lidový zpěvník s nápěvy	Náchod	1920	1	17x10	1	64	Horáček František				
238	1920-04-SS	Jer.NZŠD	141	Jeremiáš Otokar	Národní zpěvník pro školu a dům	Č. Budějovice	1920	14	15x11	1	32	Svátek Jan				
239	1920-05-SP	Červ.ČZ8	-	Červenka Jan	Český zpěvník	Praha	1920 ?		13x9	1	247	Šolc Emil	0	254	0	0
240	1920-06-SP	Červ.VB5	-	Červenka Jan	Veselý borec	Praha	1920 ?		14x10	1	278	Šolc Emil	0	286	0	0
241	1920-07-SP	Ručka7	-	Ručka Alois	Nový národní zpěvník ? (Národní zpěvník ?)	Třebíč ?	1920 ?	7	13x9	1		Lorenz Jindřich ?				
242	1920-08-SP	RučkaNNZ8	-	Ručka Alois	Nový národní zpěvník	Třebíč	1920	8	14x9	1	682	Lorenz Jindřich	0	546	538	2310
243	1920-09-SP	KubátDZ2	-	Kubát Norbert	Dvouhlasný zpěvník československých pochodových písní	Plzeň	1920 ?	2	16x11	1	126	Neuber, Pour a spol., nakl. grafických závodů	0	122	115	490
244	1920-10-SP	Kop.OZ	-	Kopáček Jan Nepomuk	Orelský zpěvník	Brno	1920	1	19x13	1	164	Ústřední rada Orla čsl.	188	192	188	746
245	1920-11-LZ	Lich.SS2	-	Lichard Milan	Slovenský spevníček	Bratislava	1920	2	11x17	1	32	Slovenská tlačová agentúra	32	32	32	130
246	1920-12-SP	PísekLP	-	Písek Vincent Atherton Charles	Lidové písničky	Praha	1920	1	18x13	1	84	YMCA	76	78	78	390
247	1920-13-SP	HmčířZČ2	-	Hmčíř František	Zpívající Čechoslovák	Nymburk	1920	2	13x9	1	124	Hmčíř Svatopluk	71	95	71	430
248	1921-01-LZ	Gal.SSĽP	142	Galgóci-Kvetohorský František	Spevníček slovenských ľudových piesní	Trnava	1921	1	20x12	1	48	Horowitz Adolf			0	0
249	1921-02-SD	Chlum.S	143	Enšpenger-Chlumecký Václav	Spevník	Praha	1921	1	17x10	1		Grafia	33		0	0
250	1921-03-SP	RolíkPZ	144	Rolík Jožа	Ráz-dva! Pochodový zpěvník s nápěvy	Telč	1921 ?	1	15x10	1	96	Hončík Jaroslav	0	77	73	417
251	1921-04-SD	UrbanRN	-	Urban Jan	Revoluční nápěvy	Praha	1921	1	16x11	1	76	Proletkult	56	56	54	332
252	1921-05-SP	Barv.OŠT	-	Barvitius Karel J.	Od Šumavy-k Tatrám!	Praha	1921	1	18x13	1	105	Barvitius Karel J.	162	163	162	659
253	1921-06-SP	HP.LZ	-	Horčička Josef Plicka Karel	Lidový zpěvník s nápěvy	Praha	1921	1	17x12	1	278	Česká grafická unie, a. s.	326	332	327	1220
254	1922-01-SP	An.DSP	145	Anonym	Deset sokolských písní	Kroměříž	1922 ?	1	16x12	1	8	Hanácká župa	10	10	0	0
255	1922-02-SP	Proch.SZ I	146	Procházka Rudolf	Sokolský zpěvník I	Praha	1922	1	16x10	2	63	Čs. obec sokolská v Praze	50	50	50	232
256	1922-03-SP	Slav.PND2	147	Slavíček Karel	Písně naší domoviny	Olomouc	1922	2	17x13	1	173	Slavíček Karel	200	200	200	
257	1922-04-SP	MoulíkVS1	-	Moulík Láďa	Vzorný sborník sokolských pochodových písní s nápěvy	Praha-Smíchov	1922	1	14x11	1	77	Girgal Otto	0	47	47	308
258	1922-05-SD	Šim.ČHP	-	Šimáček V.	České hornické písně	Praha	1922 ?	2	16x14	1	24	Kudelík František	14	14	14	75
259	1922-06-SS	VlímNP I	-	Vlím Václav	Národní písničky I	Praha	1922	5	19x14	2	74	Vlím Václav	0	161	157	438
260	1922-07-SS	VlímNP II	-	Vlím Václav	Národní písničky II	Praha	1922	5	19x14	2	90	Vlím Václav	0	167	160	492
261	1922-08-LZ	ZichVZČ	-	Zich Otakar	Vojenský zpěvník československý	Praha	1922	1	19x12	1	363	Čsl. vědecký ústav vojenský	353	513	356	999
262	1923-01-SP	Škul.VSNP5	148	Škultéty Jozef	Veniec slovenských národných piesní	Turč. Sv. Martin	1923	5	13x9	1	336	Kníhtlačiarsky účastinársky spolok	0	450	0	0
263	1923-02-SP	An.VSNP	149	Anonym	Veniec slovenských národných piesní	Petrovec	1923	1	14x10	1	130	Kníhtlačiarska účastinárska spoločnosť			0	0
264	1923-03-SP	Proch.SZ II	146	Procházka Rudolf	Sokolský zpěvník II	Praha	1923	1	16x10	2	152	Čs. obec sokolská v Praze	100	108	100	374
265	1923-04-SH	GalloSSS	-	Gallo Pavel	Sbierka slovenských sborových a sólových	Bratislava	1923	1	23x15	1	163	Academia, s. s r. o.	72	75	75	1454
266	1924-01-SP	BřízaMNZ	-	Bříza Jan	Malý národní zpěvník	Jablonec n.	1924 ?	1	14x10	1	64	Vačlena Karel	0	92	0	0
267	1924-02-SP	Červ.VB6	-	Červenka Jan	Veselý borec	Praha	1924 ?		14x10	1	93	Šolc Emil	0	78	0	0
268	1925-01-SP	RoobDNSP	151	Roob Gustav	Dvacet nejoblíbenějších sokolských písní	Praha-Nusle	1925 ?	1	15x11	1	28	Besední pořady	20	20	20	134
269	1925-02-SP	SokolíkT4	152	Táborský Bedřich	Sokolík	Třebíč	1925 ?	4	7x6	1	158	Lorenz Jindřich	0	74	0	0
270	1926-01-SP	CmíralZS	150	Cmíral Adolf	Zpěvem k srdci	Praha	1926	1	17x10	1	61	Borový František	52	52	52	203
271	1927-01-SP	KupkaZS	153	Kupka Adolf	Zpěvem k srdci!	Dolní Kounice	1927	1	13x8	1	46	Kupka Adolf			0	0
272	1927-02-SP	Venček4	154	Ruppeldt Miloš	Venček slovenských národných piesní	Bratislava	1927	4	13x19	1	71	Ruppeldt Miloš	67	67	67	213
273	1927-03-SP	Proch.SZ2	-	Procházka Rudolf	Sokolský zpěvník	Praha	1927	2	16x10	1	210	Čs. obec sokolská v Praze	150	158	150	606
274	1927-04-SH	BradáčSS I	-	Bradáč Jaroslav	Sbírka sborů I	Praha	1927	1	11x17		54	Ústř. nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého	10	16	16	208
275	1928-01-SP	Svob.PZK	-	Svoboda František R.	Pod zlatými keři	Slaný	1928	1	20x16	1	36	Svoboda František R.	252	288	0	0
276	1929-01-SP	MengerLZ	155	Menger Václav	Legionářský zpěvník	Praha	1929	1	17x11	1	84	Pokrok, nakladatelství	0	125	0	0
277	1931-01-SP	Dom.ZČD	156	Domínek Jan	Zpěvník českých dívek	Znojmo	1931 ?	1	14x10	1	64	Jahoda Josef			0	0

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
278	1931-02-SS	An.ZSŽ	157	Anonym	Zpěvníček sokolského žactva	Praha	1931	1	14x10	1	65	Čsl. obec sokolská				
279	1931-03-LZ	KrchZLP	-	Krch Ferdinand	Zpěvníček lidových písní k pochodu	Praha	1931	1	14x10	1	44	Ústředí prázdninové péče v Praze	0	128	0	0
280	1931-04-LZ	KrchSLP1	-	Krch Ferdinand Krejčí Miroslav	Sto lidových písní k pochodu	Praha	1931	1	17x12	1	92	Společnost Československého červeného kříže	100	107	100	309
281	1932-01-SP	MoulíkVS2	-	Moulík Láďa	Vzorný sborník sokolských pochodových písní s	Praha-Smíchov	1932	2	14x11	1	77	Girgal Otto	0	47	47	308
282	1933-01-SP	SrbaNP	158	Srba Antonín	Naše písně	Praha	1933 ?	1	15x10	1	24	Osvětový klub	34	35	0	0
283	1933-02-SP	Venček7	-	Ruppeldt Miloš Ruppeldt Karol	Venček slovenských národných piesní	Bratislava	1933	7	13x19	1	71	Ruppeldt Miloš	67	67	67	213
284	1933-03-LZ	KrchSLP2	-	Krch Ferdinand Krejčí Miroslav	Sto lidových písní k pochodu	Praha	1933	2	17x12	1	92	Společnost Československého červeného kříže	100	107	100	309
285	1934-01-SP	An.OPPH	159	Anonym	Omladinářské písně	Praha	1934	1	22x14	1	15	Výbor pro uspořádání výstavy pokrokového hnutí		16	0	0
286	1935-01-SP	An.NZSS	160	Anonym	Národní zpěvníček	Praha	1935	1	13x8	1	64	Stivín Em. a synové			0	0
287	1938-01-SH	Bak.MLP	-	Bakala Jaroslav	Myslivecké lidové písně	Brno	1938	1	13x19	1	62	Československá myslivecká jednota	43	43	43	240
288	1938-02-SP	An.VZVÚ	-	Anonym	Vojenský zpěvník	Praha	1938	1	16x11	1	39	Vojenský ústav vědecký	17	17	17	112
289	1939-01-SP	Kaiser2 I	-	Kaiser A. L.	Sto českých písniček	Praha	1939	2	17x11	2	103	Život a práce, spol. s r. o.	100	100	0	0
290	1939-02-SP	Kaiser2 II	-	Kaiser A. L.	Druhá stovka českých písniček	Praha	1939	2	17x11	2	99	Život a práce, spol. s r. o.	100	100	0	0
291	1939-03-SP	KloučekZNP3	-	Klouček Josef	Zpěvník národních písní	Praha	1939 ?	3		1		Sdružení katolické mládeže v Čechách				
292	1940-01-SP	Špalíček1	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel	Praha - Brno	1940	1	19x15	1	123	Melantrich, Praha Pazdírek Oldřich, Brno	189	189	173	912
293	1940-02-SP	Špalíček2	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel	Praha - Brno	1940	2	19x15	1	123	Melantrich, Praha Pazdírek Oldřich, Brno	189	189	173	912
294	1940-03-SP	Špalíček3	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel	Praha - Brno	1940	3	19x15	1	123	Melantrich, Praha Pazdírek Oldřich, Brno	189	189	173	912
295	1940-04-SP	Špalíček4	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel	Praha - Brno	1940	4	19x15	1	123	Melantrich, Praha Pazdírek Oldřich, Brno	189	189	173	912
296	1940-05-SP	KloučekZNP4	-	Klouček Josef	Zpěvník národních písní	Praha	1940	4	15x11	1	192	Sdružení katolické mládeže v	0	236	42	175
297	1940-06-LZ	An.HZ1	-	Anonym	Hasičský zpěvník	Brno	1940	1		1		Moravská zemská hasičská jednota v Brně	16	16		
298	1941-01-SP	BK.MŠ	-	Bělohlávek Bedřich Koutník Václav	Malý špalíček písní československých vojáků v Anglii	Londýn	1941	1	17x12	1	156	Československá vojenská správa v Londýně	0	101	99	689
299	1943-01-LZ	An.ZČMK2	-	Anonym	Zpěvník české mládeže	Praha	1943	2	15x12	1	46	Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě	40	43	43	205
300	1946-01-SP	An.ZSD	-	Anonym	Zpěvník sokolského dorostu		1946	1		1						
301	1947-01-SP	Ves.OZ	-	Veselka Josef	Orelský zpěvník	Brno	1947	1	17x12	1	390	Československý Orel v Brně	0	351	351	1571
302	1947-02-LZ	RaušHZ2	-	Rauš Jaroslav	Hasičský zpěvník	Brno	1947	2	19x14	1	105	Moravská zemská hasičská jednota v Brně	100	100	100	303
303	1947-03-SP	Ondr.ZST	-	Ondráček Josef	Zpěvník sokolského tábornika		1947	1		1						
304	1948-01-SP	Špalíček5 I	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel I	Praha	1948	5	19x15	2	123	Melantrich	190	190	173	912
305	1948-02-SP	Špalíček5 II	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel II	Praha	1948	5	19x15	2	156	Melantrich	240	240	227	1242
306	1948-03-SP	KánskýZNL	-	Kánský V.	Zpěvník našeho lidu	Praha	1948	1	14x10	1	128	Tělocvičná jednota Sokol Žižkov u nakl. J. Šedivého	0	92	75	495
307	1949-01-MB	An.ZVPS	-	Anonym	Zpíváme v pětiletce	Praha	1949	1	14x10	1	74	Svoboda (nakladatelství)	0	82	0	0
308	1949-02-SS	HábaSto3	-	Hába Karel	Sto národních a znárodnělých písní	Praha	1949	3	18x13	1	66	Státní nakladatelství v Praze	100	100	100	431
309	1950-01-SD	SF.HP	-	Suchý František Fiala Karel	Hornické písně	Praha	1950	1	18x13	1	77	Orbis. Národní hudební vydavatelství	0	51	50	375

Pořadové číslo	Číslo v katalogu	Šifra	Číslo v SSZ	Sestavovatel	Titul	Místo vydání	Rok vydání	Pořadí vydání	Formát v x š (cm)	Počet dílů (svazků)	Značený počet stran	Nakladatel	Značený počet písní	Počet textů	Počet nápěvů	Počet notových řádků
310	1951-01-SP	ŠpalíčekO2 I	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel I	Praha	1951	2	19x15	2	123	Národní hudební vydavatelství Orbis	190	190	173	912
311	1951-02-SP	ŠpalíčekO2 II	-	Seidel Jan	Špalíček národních písní a říkadel II	Praha	1951	2	19x15	2	156	Národní hudební vydavatelství	240	240	227	1242
312	1953-01-SP	ŠpalíčekSHN7 I	-	Seidel Jan Reiner Karel	Špalíček národních písní a říkadel I	Praha	1953	7	19x15	2	123	Státní hudební nakladatelství	190	190	173	912
313	1953-02-SP	ŠpalíčekSHN7 II	-	Seidel Jan	Špalíček národních písní a říkadel II	Praha	1953	7	19x15	2	156	Národní hudební vydavatelství	240	240	227	1242
314	1976-01-LZ	KI.MP	-	Krček Jaroslav Illík Drahomír	Myslivecké písně	Praha	1976	1	20x14	1	91	Supraphon	0	90	90	576

Sestavovatelé, nakladatelé, tiskaři a ilustrátoři společenských zpěvníků: rejstříky, medailony vybraných osobností

Sestavovatelé

(příjmení a křestní jméno sestavovatele a číslo jeho zpěvníku v aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků):

Anonym 3, 5, 9, 13, 17, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 32–36, 43, 46, 48, 62, 64, 72–74, 79–85, 89, 91, 92, 94, 102, 113, 120, 128, 151, 164–166, 172, 173, 178, 181–183, 188, 190, 192, 194–196, 198, 199, 205, 207, 209–211, 213, 217, 222, 223, 225–227, 229, 231–234, 254, 263, 278, 285, 286, 288, 297, 299, 300, 307
Atherton Charles 246
B., O. 200
Bakala Jaroslav 287
Barák Josef 26
Barvitius Karel J. 252
Bělohlávek Bedřich 298
Boleslavský *viz* Mikuláš-Boleslavský Josef
Bradáč Jaroslav 274
Brodský Rudolf 236
Bříza Jan 266
Burian 230
Burianová Růžena 180
Cajthaml František *viz* Liberté V. L.
Cmíral Adolf 270
Csecsotka Karol 177
Čech František 218
Červenka Jan 97–99, 157–160, 170, 171, 174–176, 239, 240, 267
Domínek Jan 277
Dvořák *viz* Hofmann-Dvořák
Enšpenger-Chlumecký Václav 249
F., K. V. 193
Fiala Karel 309
Gallo Pavel 265
Gintl M. 1, 2
Gintlová 4
Golgóci-Kvetohorský František 248
Hába Karel 308
Halouzka Antonín 38
Heller Ferdinand 77
Hevera Karel 208
Heyduk František 135–137
Hofmann-Dvořák Maxa 203, 204
Horáček František 237
Horčička Josef 253

Horský František 202
Hrnčíř František 215, 247
Hulicius F. 214
Chlumecký *viz* Enšpenger-Chlumecký
Chrástek Michal 29
Illík Drahomír 314
J., J. 63
Janota Vojtěch Vlastimil 10, 11
Janoušek František 154, 179, 184, 189
Janoušek František Vítězslav 65
Jeremiáš Otokar 206, 238
K., V. 93, 103
Kaiser A. L. 289, 290
Kalenský Josef 88
Kánský V. 306
Kindl Jindřich H. 70
Klouček Josef 291, 296
Komprda František 127
Kopáček Jan Nepomuk 244
Koutník Václav 298
Kovářík-Sladký J. 107
Kozlík Jozef 138
Krček Jaroslav 314
Krčméry August Horislav 56
Krejčí Miroslav 280, 284
Krch Ferdinand 279, 280, 284
Kubát Norbert 224, 243
Kupka Adolf 271
Kvetohorský *viz* Golgóci-Kvetohorský
Lenský J. K. 153, 228
Liberté V. L. (Cajthaml František) 101, 118
Libínský Milín (tj. F. A. Urbánek) 52
Lichard Milan 245
Lorenz Jindřich 90, 100, 104
Löw Josef 82
M...k V. 16
Malát Jan 80, 81, 85
Maloch Antonín Vánkomil 19, 21, 31
Martinec František 14, 18, 49
Menger Václav 276
Merklinský-Valečka Eduard (1841–1905, spisovatel, překladatel, knihkupec) 39
Mikuláš-Boleslavský Josef 55, 58, 61
Moulík Láďa 257, 281
Myslík Julius 142, 161, 162
Náprstek Vojtěch 7, 8
Nejedlý Roman 75, 76, 96
Neubert Alois 117, 119, 129, 130, 134, 139, 141, 143, 154, 179, 184, 189
Ondráček Josef 303
Peřina František J. 216
Petřík K. (pseud. Josefa Salače st., v l. 1896–1925 majitele firmy I. L. Kober) 95
Pichl Josef Bojislav 12, 15, 20, 23, 40, 51, 60, 86

Písek Vincent 246
Plicka Karel 253
Polenský Ferdinand 105, 152, 155, 156
Procházka Rudolf 255, 264, 273
Přerhof Heřman (1831–1867, pořadatel besed, deklamátor, humoristický autor) 26
Půlpán Karel (1885–1914, tvůrce povídek a veršů se sociální tematikou) 197
Rauš Jaroslav 302
Reiner Karel 292–295, 304, 305, 310–313
Rolík Jože 250
Roob Gustav 268
Rozmara Josef Václav 106
Ručka Alois 144–150, 241, 242
Ruppeldt Karol 66, 78, 109, 283
Ruppeldt Miloš 272, 283
S., A. R. 122
Salva Karol 108, 112
Sedlák Rudolf 116, 121
Seidel Jan 292–295, 304, 305, 310–313
Sladký *viz* Kovářík-Sladký
Slavíček Karel 219, 256
Slavík A. 54
Scheiner Josef E. 83, 84
Srba Antonín 282
Storch Alexandr 185, 214, 235
Suchý František 309
Svoboda František R. 275
Svoboda Jan 123–126
Svoboda Václav Alois 6
Šimáček V. 258
Škultéty Jozef 110, 186, 201, 220, 262
Šolc Emil 131–133, 163, 167–169
Šperlín Josef 57, 67
Štochl Antonín 212
T...ý P. Š. 71, 114
Táborský Bedřich 187, 221, 269
Tobiášek Jan 19, 21, 31
Turnovský R. E. 68, 69
Urban Jan 251
Urbánek František August 41, 42, 47, 50, 53, 59
Valečka *viz* Merklinský-Valečka
Vašák Emanuel 45
Veselka Josef 301
Veverský František 111, 115, 191
Vilda David 140
Vilím Václav 259, 260
Vilímek Josef Richard 26, 37, 44
Zavadil Antonín J. 87
Zich Otakar 261
Züngel František Emanuel 37, 44
Zvonař Josef Leopold 40, 51, 60, 86

Nakladatelé

(příjmení a jméno nakladatele nebo název firmy, její sídlo a číslo zpěvníku v aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků):

Academia, s. s r. o., Bratislava 265
Augusta Antonín, Litomyšl 16, Praha 43
Bačkovský a Hach, Praha 236 (Fr. B. – literární historik, novinář, knihkupec)
Barvič Jože, Brno 120, 138
Barvitius Karel J., Praha 252
Beseda J. V. Frič *viz* Národně sociální beseda
Besední pořady, dříve Edice Sokola, Praha-Nusle 181, 268
Borový František, Praha 270
Bratři Chrastinové *viz* Chrastinové
Burian Jaroslav, Písek 106, 180
Česká grafická unie, a. s., Praha 253
Československá myslivecká jednota, Brno 287
Československá obec sokolská, Praha 255, 264, 273, 278
Československá strana sociálně demokratická, Praha, tiskové družstvo 142, 161, tiskový výbor 162
Československá vojenská správa v Londýně, London 298
Československý červený kříž *viz* Společnost Československého červeného kříže
Československý Orel, Brno 244, 301
Československý vědecký ústav vojenský, Praha 261, 288
Český deník, nakladatelství, Plzeň 224
Dvořák *viz* Hofmann Dvořák
Edice Sokola *viz* Besední pořady
Enders L. V., Nový Jičín 200
Frič J. V. *viz* Národně sociální beseda
Geringer Augustin, Chicago 91
Gintl M., Praha 1, 2
Gintlová vdova, Praha 4
Girgal Otto, Praha-Smíchov 257, 281
Grafia, Praha 249
Grafické závody, Plzeň *viz* Neuber, Pour a spol.
Haase, Praha 6
Hach *viz* Bačkovský a Hach
Halouzka Antonín, Olomouc 38
Hanácká župa, Kroměříž 254
Hasičská jednota *viz* Moravská zemská hasičská jednota
Hofmann (tj. Hofmann-Dvořák) Maxa, Velvary 199, 203, 204
Hončík Jaroslav, Telč 250
Horáček František, Náchod 237
Horowitz Adolf, Trnava 248
Hrnčíř Svatopluk, Nymburk 215, 247
Hynek Alois, Praha 71, 114
Chrastina B., Náchod 229
Chrastinové, bratři, Valašské Meziříčí 166
Informačně osvětový odbor ministerstva vojenství, Irkutsk 232–234
Jahoda Josef, Znojmo 277
Jeřábek Fil., Mladá Boleslav 3
Jeřábková Kateřina, Praha 20, 23, 26

Jodas Bohumil, Lomnice nad Popelkou 223
Karásek František, Prostějov 218
Kastránek František E., Jičín 19, 21
Katolická mládež *viz* Sdružení katolické mládeže
Knapp *viz* Mikuláš a Knapp
Knapp Mamert, Praha-Karlín 209, 210
Kníhtlačiarska účastinárska spoločnosť, Petrovec 263
Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, Turčiansky Sv. Martin 110, 172, 186, 201, 220, 262
Kober Ignác Leopold, Praha 31, 40, 51, 52, 60, 86, 95, 135–137
Komprda František, Brno 101, 127
Krčméry Eugen, Banská Bystrica 29, 56
Krompe Ferdinand, Železný Brod 193
Kubeš J. F., Třebíč 63, 70, 231
Kudelík František, Praha 258
Kupka Adolf, Dolní Kounice 271
Kuranda Adolf, Praha 33, 34
Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, Praha 299
Kytka F., Praha 77
Landfras A. syn, Jindřichův Hradec 190
Landfras Alois Josef, Tábor 5
Landfras Alois Josef a syn, Jindřichův Hradec 35
Lorenz Jindřich, Třebíč–Praha 90, Třebíč 100, 104, 107, 144–150, 187, 221, 241, 242, 269
Machač Václav, Beroun 227
Machovec Antonín, Teplice 118
Matice Opavská, Opava 164, 178
Méhner Viliam, Budapešť 177
Melantrich, Praha 292–295, 304, 305
Merklinský-Valečka Eduard, Praha 39
Mikuláš a Knapp, Praha 55, 58, 61
Ministerstvo vojenství *viz* Informačně osvětový odbor
Mirbauer Josef, Rokycany–Beroun 222
Miškovský Jozef, Český Brod 87
Mladé proudy, vydavatelské a nakladatelské družstvo, Praha 197
Moravská zemská hasičská jednota, Brno 297, 302
Mourek Theodor, Praha 69
Myslivecká jednota čsl. *viz* Československá myslivecká jednota
Národně sociální beseda J. V. Frič, Chicago 213
Národní hudební vydavatelství *viz* Orbis
Nejedlý Roman, Litomyšl 75, 76, 96
Neuber, Pour a spol., nakladatelství grafických závodů, Plzeň 243
Neubert Alois, Jilemnice 117, 119, 129, 130, 134, 139, 141, 143, 154, 179
Nová doba, Plzeň 140
Omladina *viz* Skupina Sdružené venkovské omladiny
Orbis, národní hudební vydavatelství, Praha 310, 311, 313
Orel čsl. *viz* Československý Orel
Osvětový klub, Praha 282
Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských (Benediktinská tiskárna), Brno 115
Pavelec Jan F., Strakonice 93, 103
Pazdírek Oldřich, Brno 292–295
Pokrok, nakladatelství, Praha 276
Polenský Ferdinand, Smíchov 105, Praha-Smíchov 152, 155, 156

Pospíšil Jaroslav, Praha 10–12, 14, 15, 17, 18, 22, 24, 27, 28, 36, 46, 48, 49, 62, 64, 72–74, 92, 113
Pospíšil Stanislav, Chrudim 30
Pour *viz* Neuber, Pour a spol.
Prázdninová péče *viz* Ústředí prázdninové péče
Prokop, spolek Vysoké školy montánní, Příbram 205
Proletkult, Praha 251
Ruppeldt Karol, Praha 66, Turčiansky Sv. Martin 78
Ruppeldt Miloš, Bratislava 272, 283
Salva Karol, Ružomberok 108, 112, Turčiansky Sv. Martin 109
Sborník sokolský, Kolín 188
Sdružená venkovská omladina *viz* Skupina Sdružené venkovské omladiny
Sdružení katolické mládeže v Čechách, Praha 291, 296
Sedlák Rudolf, Brno 116, 121
Scheiner J. E., Praha 83, 84
Skupina Sdružené venkovské omladiny, Náklo 194
Slavia, Praha 9
Slavíček Karel, Olomouc 219, 256
Slovanské kněhkupectví, Praha 44
Slovenská tlačová agentúra, Bratislava 245
Sokol *viz* Československá obec sokolská
Sokol Brno I 217
Sokol, edice *viz* Besední pořady
Sokol, tělocvičná jednota, Nový Bydžov 94
Sokol, tělocvičná jednota, Žižkov, Praha 306
Sokolský sborník, Kolín *viz* Sborník sokolský
Společná knihtiskárna, Pardubice 211
Společnost Československého červeného kříže, Praha 280, 284
Spolek vojenských vysloužilců, Štramberk 165
Spolek Vysoké školy montánní *viz* Prokop
Státní hudební nakladatelství, Praha 312
Státní nakladatelství, Praha 308
Steinhauser A. G., Praha 45
Stivín Em. a synové, Praha 286
Storch Alexandr syn, Praha 185, 214, 235
Storch Rudolf, Praha 88, Praha-Karlín 153
Stýblo Bedřich, Praha 41, 42, 47, 50, 53, 59, 216
Supraphon, Praha 314
Svátek J., České Budějovice 206, 238
Svěcený Antonín, Praha 212
Svoboda (nakladatelství), Praha 307
Svoboda František R., Slaný 275
Svoboda Jan, Hořátev u Nymburka 123–126
Šedivý J., Praha 306
Šimáček F., Praha 128
Šmahel Alois, Jaroměř 230
Šolc Emil, Telč 131–133, 151, 157–160, 163, 167–171, 173, Praha 174–176, 196, 239, 240, 267, Praha-Karlín 202, 225, 226, 228
Šperlín Josef, Kroměříž 57, 67
Švýkal Josef L., Mladá Boleslav 189, 208
Tělocvičná jednota Sokol *viz* Sokol
Tiskové družstvo čs. strany sociálně demokratické *viz* Československá strana sociálně demokratická

Tiskový výbor čs. sociálně demokratické strany *viz* Československá strana sociálně demokratická
Učitelstvo československé *viz* Ústřední nakladatelství
Urbánek František Augustin, Praha 65, 79, 80–82, 85
Ústředí prázdninové péče, Praha 279
Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, Praha 274
Ústřední rada Orla čsl. *viz* Československý Orel
Vačlena Karel, Jablonec nad Nisou 266
Valečka *viz* Merklinský-Valečka
Vaněk a Votava, Praha-Smíchov 192, 195, 198, 207
Venta Theodor, Louny 97–99
Veverský František, Brno 111, 191
Vilím Václav, Praha 259, 260
Vilímek Josef Richard, Praha 37
Vojenská správa čsl. v Londýně *viz* Československá vojenská správa
Vojenský ústav vědecký *viz* Československý vědecký ústav vojenský
Votava *viz* Vaněk a Votava
Výbor pro uspořádání výstavy pokrokového hnutí, Praha 285
Vysoká škola montánní *viz* Prokop
Výstava pokrokového hnutí *viz* Výbor pro uspořádání
YMCA, Praha 246
Zář, časopis, Praha 122
Život a práce, s. s r. o., Praha 289, 290

Poznámka: U sídel firem v obcích sousedících s Prahou se respektuje podoba názvu uvedená ve zpěvníku. Ve skutečnosti byly např. obce Nusle, Karlín, Královské Vinohrady, Smíchov a Žižkov spojeny s Prahou v jednu obec až zákonem z 6. 2. 1920 a teprve 1. 1. 1922 vzniklo sloučením katastrálního území všech obcí hlavní město Praha.

Tiskaři

(příjmení a jméno nebo název firmy, sídlo a číslo
v aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků):

Ballenberger L., Praha-Smíchov 207
Bär a Hermann, Lipsko 77
Baumgartner A. a O. (Severoč. knihtisk.), Jilemnice 189
Benediktinská tiskárna (od 1881 tiskárna a nakladatelství katolické náboženské literatury ad., od 1919 jako Občanská tiskárna), Brno 111, 178, 182, 183, 191 (*viz dále* Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských)
Böhm Bohdan, Nové Město nad Metují 87
Brněnská tiskárna 301
Burian Jaroslav, Písek 180, 230
Čapek *viz* Chaloupka a Čapek
Čapka Antonín, Praha 69
Česká grafická unie, Praha 253
Česká tiskárna, Chicago 213
Československá strana sociálně demokratická, Praha, tiskové družstvo 142, 161, tiskový výbor 162
Český deník *viz* Tiskárna Českého deníku
Čoudek *viz* Polenský a Čoudek
Daněk Antonín v tiskárně Vlast, Praha 296
Dělnická knihtiskárna, Praha 122
Dolenský Jaromír, Praha 258
Filip Josef, Třebíč 302

Franklin *viz* Kníhtlačiarsky spolok Franklin
Geringer Augustin, Chicago 91
Gintl M., Praha 1, 2
Gintlová vdova, Praha 4
Goriško K., Vídeň 29
Grafia, Praha 249
Grégr Edvard, Praha 83, 84
Grégr Edvard a syn, Praha 273
Haase Praha 6, Haase Bohumil – synové, Praha 40
Hába Karel, Praha 308
Helbling Arnošt, Místek 102
Hermann *viz* Bär a Hermann
Hoblík, Pardubice 75
Hofrychter K., Rovensko 266
Horák Václav, Prostějov 218
Chaloupka a Čapek, Třebíč 269
Chrastinové, bratři, Valašské Meziříčí 166
Informačně osvětový odbor ministerstva vojenství (vlastní tisk), Irkutsk 232–234
Jeřábek Fil., Mladá Boleslav 3
Jeřábkovská knihtiskárna *viz* Seyfried K.
Kasalý Antonín, Dačice 106, 144–150, 241, 242, 250
Kindl Antonín, Brno 75, 76, 96
Knapp J. *viz* Mikuláš a Knapp
Knapp Mamert, Praha-Karlín 209, 210
Knihtiskárna a kamenotiskárna společenstva, Přerov 89
Knihtiskárna družstva Vlasť, Praha 155, 156
Knihtiskárna Politiky, Praha 224, 261
Kníhtlačiarsky spolok Franklin, Budapešť 177
Kníhtlačiarska účastinárska spoločnosť, Petrovec 263
Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, Turčiansky Sv. Martin 78, 110, 172, 186, 201, 220, 262
Kober Ignác Leopold, Praha 60, 86, 95, 135–137
Kočka Vojtěch, Slaný 275
Koníček Alois, Praha-Královské Vinohrady 192
Křenovský Zdeněk, Praha 306
Kubeš J. F., Třebíč 231, 255, 264
Landfras A. syn, Jindřichův Hradec 190
Landfras Alois Josef, Tábor 5
Landfras Alois Josef a syn, Jindřichův Hradec 35
Lapáček Alois, Praha 257, 281
Lidová (knih)tiskárna, Praha 279, 280, 284
Lowe + Bridone printers ltd., London 298
Melantrich, Praha 288, 292–295, 299, 304, 305
Melantrich, nár. soc. knihtiskárna, Praha 197
Mikuláš a Knapp, Karlín 55, 58, 61
Moravská akciová knihtiskárna, Brno 138
Národně socialistická knihtiskárna *viz* Melantrich
Navrátil Ferdinand, Ivančice 271
Němec František, Velvary 199, 203, 204
Nesněra Josef, Mladá Boleslav 208
Neubert Alois, Jilemnice 117, 119, 129, 130, 134, 139, 141, 143, 154, 179
Neubert V. 105

Notografie, Praha 274
Novina (?), Brno (?) 217
Občanská tiskárna, Brno 244
Orbis, Praha 312, 313
Otto Jan, Praha 62, 74
Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, Brno 115, 116, 121, 164 (*viz dále* Benediktinská tiskárna)
Pechtor Č., Kroměříž 254
Pelz Antonín, Příbram 205
Perna M., Brno 13
Pitter K. (Tiskárna nár. soc. dělnictva), Praha 152
Pokrok (nakladatelství), Praha 276
Polenský a Čoudek, Praha 289, 290
Polygrafia, Praha 314
Pospíšil Jaroslav, Praha 10–12, 14, 15, 17, 18, 22, 24, 27, 28, 36, 46, 48, 49
Pražská akciová tiskárna 282
Průmyslová tiskárna, Praha 287
Rebec František, Praha 236
Reyl Karel, Praha 75
Rohlíček a Sievers, Praha 33, 66, 85
Rokyta J., Praha 123–126
Rydlo V., Náchod 229
Severočeská(é) knihtiskárna(y) *viz* Baumgartner A. a O.
Severočeské tiskárny, Liberec 310
Seyfried K. (Jeřábkovská knihtiskárna), Praha 37, 44
Schischak Ferdinand, Brno 101, 127
Schreiber J. a spol., Kolín 188
Sievers *viz* Rohlíček a Sievers
Skrejšovský J. S., Praha 65
Slovenská kníhtlačiareň, Bratislava 245
Společná knihtiskárna, Pardubice 211
Starý Emanuel, Praha-Smíchov 246, 251, 283
Stürtz H., a. s., Würzburk 252
Stýblo Bedřich, Praha 53, 59
Svoboda (nakladatelství a tiskárna), Praha 307, 309, 311
Šefl Josef (dříve Šelenberg Stanislav), Beroun 227
Šelenberg Stanislav *viz* Šefl Josef
Šimáček F., Praha 128
Šír 9
Šolc Karel, Kutná Hora 131–133, 160, 163, 167–169, 174–176, 202, 225, 226, 228, 239, 240, 267
Šperlín Josef, Kroměříž 67
Šperlín a Vaněk, Kroměříž 57
Tiskárna Českého deníku, Plzeň 243
Tiskárna nár. soc. dělnictva *viz* Pitter K.
Tiskové družstvo (Tiskový výbor) čs. strany sociálně demokratické *viz* Československá strana sociálně demokratická
Ueberreuter Karel, Vídeň 7, 8
Válka Rudolf, Nový Jičín 165
Vaněk *viz* Šperlín a Vaněk
Veselý K., Chotěboř 90
Vetterl Josef Jan, Žamberk 94
Vlast, tiskárna *viz* Daněk Antonín
Vlasť *viz* Knihtiskárna družstva Vlasť

Vondruška Jan, Praha-Karlín 113
Wiesner Alois, Praha 88, 103

Ilustrátoři

(příjmení, jméno a číslo v aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků):

Aleš Mikoláš 88, 259–261, 270, 292–296, 298, 304, 310, 312
Anonym 106, 135–137, 146–148, 150, 152, 155, 156, 164, 259, 260
Béza Jaroslav 314
Führich J. 17
Horák 181
Horník 189
Kašpar Adolf 280, 284
Ketzek František 289, 290
Körber 174, 239, 267
Mánes Josef 6, 40, 60, 86, 296, 298
Matoušek Oto 288
Richter Ludvík 35
Skupa Josef 224, 243
Šabacký Josef 302
Thoma K. 87

Medailony vybraných osobností,

které jsou častěji jmenovány v aktualizovaném soupisu společenských zpěvníků:

Augusta Antonín (nezjištěno – 1866), český knihtiskař a nakladatel v Litomyšli. Vydal společenský zpěvník *Sbírka společních písní* (Litomyšl 1853, sestavil V. M...k) a snad také anonymní *Český zpěvník* (Praha 1863, nakl. A. Augusta).

Barvič Jože, tj. Josef (14. 8. 1853 Velké Karlovice – 3. 1. 1924 Brno), český knihkupec a nakladatel. Byl organizátorem vlasteneckého společenského života v Brně, působil jako sokolský pracovník. Ve svém brněnském knihkupectví a nakladatelství mj. vydal (a snad také sestavil) zpěvník *Písně výletní, vlastenecké, pochodové a společenské* (1899) a Kozlíkův notovaný *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní* (1902).

Boleslavský *viz* Mikuláš Boleslavský, Josef

Burian Jaroslav (1862 – 1926), knihkupec, nakladatel a později majitel knihtiskárny v Písku. Vydal mj. dva společenské zpěvníky: Rozmarovy *Myslivecké písně národní a jiné* (1896) a *Zpěvník českých dívek* (1910) Růženy Burianové.

Cajthaml František, pseud. V. L. Liberté, František Borecký ad. (30. 3. 1868 Suchomasty u Berouna – 4. 5. 1936 Bystřany u Teplic), český dělnický básník, spisovatel a novinář, sociální demokrat. Vyučil se krejčím, 1889 byl tři měsíce ve vyšetřovací vazbě pro podezření z tajného spolčování, od 1899 úředníkem v Teplicích a redaktorem Severočeského dělníka. Své povídky a básně publikoval v levicových časopisech i knižně, psal vzpomínkové knihy ze severočeského menšinového prostředí (1923 vyšly *Obrázky z Deutschböhmen*, 1924 *Sto pověstí, bájí a příběhů severočeských*, 1926 *Český sever ve hnutí dělnickém* aj.). Sestavil první dva společenské zpěvníky určené dělnictvu (*Ohlas*, po konfiskaci druhé vydání Brno 1893; *Dělnický zpěvník*, Teplice 1899) a je tedy otcem specializovaného českého dělnického zpěvníku.

Červenka Jan (3. 4. 1861 Praha – 24. 1. 1908 tamtéž), český básník, spisovatel, dramatik a překladatel, syn jazykovědce Jana Červenky. Po třech státních zkouškách na právech šel do praxe. Knižně debutoval 1883 (lyrická sbírka *Amoroso*). Překládal a psal také pro Národní divadlo (*Hodiny*). Jeho četné společenské zpěvníky (*Český zpěvník*, *Sokolský zpěvník*, *Veselý borec*, 15

položek v letech 1893–1924), vycházející v mnoha vydáních zprvu u T. Venty a pak především u E. Šolce, však představují úpadek zpěvníkové produkce.

Dvořák *viz* Hofmann-Dvořák

Ehrmann František, pseudonym Veverský (Veverská Bitýška – nezjištěno), český hudební skladatel, kněz. Byl sekretářem biskupa Bauera, po jeho jmenování arcibiskupem s ním odešel jako prelát do Olomouce. Sestavil dvoudílný společenský zpěvník *Zapějme si!* (Brno 1897–1898; 2. či 3. vydání 1912), s úpravou některých písní pro dvojhlas mu pomáhali Alois Vlk a Karel Eichler.

Girgal Otto (29. 9. 1886 Majdanek v Haliči – 15. 3. 1958 Praha), český nakladatel a knihkupec. Ke knihkupectví v Praze na Smíchově (1917) připojil 1925 závod s hudebninami a půjčovnu knih. Vydával mj. díla levicově orientovaných autorů, 1928–1937 *Šaldův zápisník*, 1933–1936 šestisvazkové *Dějiny Národního divadla* a časopisy Nová scéna (1930) a Otázky divadla a filmu (1945–1949). Ve dvou vydáních v jeho nakladatelství vyšel Moulíkův *Vzorný sborník sokolských pochodových písní s nápěvy* (1922, 1932).

Grégr Edvard (4. 3. 1827 Štýrský Hradec – 1. 4. 1907 Lštění u Čerčan), český lékař, politik, novinář a majitel knihtiskárny a slévárny písem, bratr Julia Grégra. 1854 se stal asistentem J. E. Purkyně, 1861–1907 byl s přestávkami poslancem zemského sněmu, 1883–1901 říšské rady. Aktivně organizoval spolkový život: stal se spoluzakladatelem Sokola a Typografické besedy v Praze, založil a řídil edici Matice lidu (spolek pro vydávání laciných českých knih – heslo: Osvětou k svobodě), 1869 založil spolu s Ferdinandem Dattelem (1842–1882) Slovanské knihkupectví v Praze. 1862 převzal od svého bratra kvůli zachování Národních listů knihtiskárnu (původně Grégr a Šimáček), spolumajitelem a posléze majitelem firmy se stal jeho syn (Edvard Grégr a syn). U Grégra vyšly Scheinerovy dvousvazkové *Pochodové písně ku výletům sokolským* (Praha 1885) a Procházkův *Sokolský zpěvník* (Praha 1927).

Haase Bohumil (Gottlieb) (1765 – 1824), nakladatel a tiskař německého původu, zakladatel pražské knihtiskařské firmy. 1795 začal jako sazeč v Praze u Jeřábka, 1798 se osamostatnil, 1805 se stal stavovským tiskařem, 1806 zřídil knihkupectví, 1815 slévárnu na písmo, 1820 první kamenotiskárnu v Čechách. Sblížil se s českým kulturním prostředím, vydáváním českých knih se zasloužil o rozvoj novočeské literatury, v jeho produkci poprvé česká světská literatura převažuje nad náboženskou. Vydal např. Hankovy *Písně* (1819), *Rukopis královédvorský* (1819) a Rybovy *Radovánky nevinných dítek o Vánocích* (1804), *Svatohorský kůr* (1804) a *Pohřební písně* (1905). Jeho synové Ludvík (1801–1868), Ondřej (1804–1864, šlechtic, politik), Bohumil (1809–1867) a Rudolf (1811–1888) přivedli firmu pod názvem „Synové Bohumila Haase“ k největšímu rozkvětu. Od 80. let se Haasové ocitli v protičeském táboře (více v OSN 10, s. 678). Firma vydala mj. Svobodovu *Sbírku českých národních písní* (1845) s ilustracemi J. Mánesa a dalších a vytiskla 6. (první notované) vydání Pichlova–Zvonařova *Společenského zpěvníku českého* (1863).

Heyduk František (2. 11. 1868 Praha – 1954), český varhaník, hudební skladatel a pedagog. V 90. letech vedl přípravnou školu pěveckého dorostu Hlaholu, byl ředitelem kůru (od 1901 u sv. Haštala, 1916–1931 u sv. Jindřicha), do 1918 hudebním pedagogem ve Strakově akademii (více v OSNND II/2, s. 1114). Sestavil *Velký společenský zpěvník český* (I. L. Kober, Praha 1901; jeho rozdělením vznikly *Společenský zpěvník český* a *Výbor nejlepších písní ... z předních literatur světových*), nejrozsáhlejší z českých společenských zpěvníků, v němž kriticky zrekapituloval a doplnil odkaz Pichlova–Zvonařova zpěvníku. Heydukův zpěvník představuje kvantitativně i kvalitativně vrchol zpěvníkové produkce.

Hofmann-Dvořák, Maxa (nezjištěno), český nakladatel. Sestavil a ve Velvarech kolem 1914 vydal *České zpěvy*, *Nejnovější sokolský zpěvník* a *Vojenský zpěvník*.

Hrnčíř František (28. 9. 1860 Dřevíkov u Hlinska – 12. 6. 1928 Nymburk), český učitel a oblíbený spisovatel, průkopník kvalitní původní literatury pro mládež (*O dětské literatuře*, 1887). Učil na různých místech a posléze v Nymburce, kde vydával místopisný Věstník a od 1904 Dětský Máj (redigoval rovněž Dětské Květy). Stovky jeho prací vyšly časopisecky a desítky knižně, jeho největším dílem jsou *Obrázkové dějiny národa československého* a *Obrázkové dějiny světové* (1926). Uspořádal

zpěvník *Dětský Hlahol* (1888) a sestavil praktický notovaný společenský zpěvník *Zpívající Čechoslovák* (dvě vydání, Nymburk 1919 a 1920).

Hynek Alois (1842 – 1909), majitel velkého pražského kolportážního knihkupectví (tj. s méně hodnotnou, sešitovou literaturou). V několika vydáních tam vyšel společenský zpěvník *Veselý zpěvák* (doložena vydání z r. 1878 a 1898); s Züngelovým–Vilímkovým stejnojmenným zpěvníkem zřejmě nemá souvislost.

Chrástek Michal (1825 Nové Mesto nad Váhom – 28. 6. 1900 Tekovský Sv. Križ), slovenský spisovatel a kněz. Psal o slovenských záležitostech do Riegrova Slovníku naučného, vydal zřejmě první slovenský společenský zpěvník *Veniec národních piesní slovenských* (Banská Bystrica 1862).

Janoušek František Vítězslav (1842 či 1845 Poniklá – 1897), český učitel a hudební pedagog. Učil v Jilemnici (snad tam se poznal s nakladatelem A. Neubertem) a později v (Novém ?) Jičíně, kde založil dívčí pěvecký spolek. Vydal mj. zpěvník *Libuša* (Praha 1873). František Janoušek, spoluautor Neubertova *Sokolského zpěvníku* (Jilemnice 1904, 1902) a *Národního zpěvníku* (Mladá Boleslav kolem 1910), byl snad synem Františka Vítězslava Janouška.

Jeremiáš Otakar, dříve psáno Otokar (17. 10. 1892 Písek – 5. 3. 1962), český hudební skladatel a dirigent. Od 1913 byl učitelem a od 1918 po otci ředitelem městské hudební školy v Českých Budějovicích, jež se stala díky jejich úsilí hudebním střediskem jižních Čech. Založil tam a vedl (1920–1928) pěvecké sdružení Foerster, 1929–1945 byl dirigentem rozhlasového orchestru v Praze, 1945–1950 šéfem opery Národního divadla v Praze. Skládal opery, orchestrální a komorní díla, kantáty, sbory, písně a filmovou hudbu, napsal příručky o instrumentaci a dirigování. Sestavil zpěvníky *Hymny svobodných národů s nápěvy* (České Budějovice 1918) a *Národní zpěvník pro školu a dům* (tamtéž 1920).

Jeřábková Kateřina (1807 Most – 1867 Praha), majitelka tiskárny a nakladatelství, pokračovatelka staré tiskařské rodiny Jeřábků. Jan Karel Jeřábek vedl tiskárnu v Praze 1687–1712, Karel Josef 1713–1729, Jan Julius 1729–1770, pak Jan Karel a František, po jeho smrti vdova Johanna do 1802, pak syn František do 1834. Po Kateřině převzal 1861 závod K. Seyfried. Kateřina mj. provozovala tisk letákových písní 1848, vydala 4. a 5. vydání Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (1857, 1859) a Barákův–Přerhofův–Vilímkův společenský zpěvník *Hlahol* (1861). Züngelův–Vilímkův zpěvník *Veselý zpěvák* (1862) a 2. vydání *Hlaholu* (1863) už tiskl v Jeřábkovské knihtiskárně K. Seyfried.

Kalenský Josef *viz* Urbánek Josef

Kastránek František Jan (1790 – 28. 4. 1872 Jičín), český tiskař, nakladatel a knihkupec. 1815 se přistěhoval do Jičína a založil zde nejprve tiskárnu, pak nakladatelství, knihkupectví a kamenotiskárnu. Patřil k vlastenecké skupince vedené F. Šírem. 1850–1861 byl starostou Jičína. Po 1855 vedl podnik jeho syn František Xaver (Josef), druhý syn Karel se stal v 60. letech tiskařem a nakladatelem v Novém Bydžově (kramářský tisk písně Borová, ty město krásné... /Hrobka Havlíčkova/ ze 70. let 19. století). Kastránkovo nakladatelství v Jičíně produkovalo velké množství kramářských písní a jiných drobných tisků, 1856 zde vyšel významný Tobiáškův–Malochův společenský zpěvník *České zpěvy* a *Nápěvy k Českým zpěvům*. 2. vydání (1862) posléze vyšlo u pražského I. L. Kobera. V rejstříku Václ.OLP je jičínský nakladatel Kastránek uveden jako Eduard Václav, narozený 1824 (syn?).

Kindl Antonín (nezjištěno), český tiskař v Brně. Tiskl písňové publikace Romana Nejedlého na pomezí společenského zpěvníku a hudebniny: *Vlastimil I–II* (Litomyšl 1880–1881) a *Libuše* (tamtéž 1891).

Knapp Mamert (9. 5. 1837 Mělník – 27. 6. 1896 Karlín), český knihkupec, tiskař a nakladatel. Vyučil se knihkupcem, byl účetním u firmy I. L. Kober v Praze, 1866 založil spolu s jejím ředitelem J. Mikulášem (viz) knihkupectví a tiskárnu v Karlíně. 1881 se ujal závodu sám. Vydával zábavné, divadelní a pedagogické práce i hudebniny. Firma fungovala po jeho smrti dále pod jeho jménem, po vzniku Československa zde vyšel ve dvou vydáních společenský *Zpěvník české revoluce* (Praha-Karlín 1918).

Kober Ignác Leopold (6. 1. 1825 Praha – 26. 5. 1866 Jánské Lázně), český knihkupec, nakladatel a tiskař. Vyučil se soustružníkem a zámečníkem, od 1843 cestoval jako prodejce knih, od 1846 byl vydavatelem v Táboře, 1853 se přestěhoval do

Prahy, kde od 1857 působil jako nakladatel; jeho činnost měla velký význam pro českou literaturu (vydal sebrané spisy Tylovy, Klicperovy, Langerovy, Máchovy, Polákovy a Rubešovy, Riegrův *Slovník naučný*, Zapovu *Českomoravskou kroniku* aj.), 1862 si zařídil Národní knihtiskárnu. Podnik vedla po jeho smrti vdova Karolina, potom syn Karel Bohuš Kober (1849 – 1890); firma nesla jeho jméno i nadále. V oboru společenských zpěvníků patřil podnik I. L. Kober k nejproduktivnějším: realizoval 2. vydání Tobiáškových–Malochových *Českých zpěvů* (1962), ujal se notované podoby Pichlova (a Zvonařova) *Společenského zpěvníku českého* (1863, 1866, 1872, 1887), vydal Libínského společenský zpěvník *Zpívejme* (1869), vydal a vytiskl Petříkův (= Josef Salač st., od 1896 majitel Koberovy firmy) *Národní zpěvník* (1891) a potom především tři verze Heydukova *Velkého společenského zpěvníku českého* (1901).

Krčméry August Horislav (1822 Horní Mičiná – 1891), slovenský spisovatel a hudební skladatel, evangelický farář. Ve 40. letech 19. století patřil v Prešpurku ke Štúrově družině, 1849 byl vězněn a od maďarského revolučního tribunálu odsouzen k smrti. Publikoval časopisecky, vydával kalendáře a církevní spisy, sbíral lidové písně s nápěvy. U svého bratra Eugena Krčméryho, knihkupce Matice Slovenské, vydal *Slovenský spoločenský spevník z národních a prostonárodních piesní* (Banská Bystrica 1871).

Krčméry Eugen *viz* Krčméry August Horislav

Krejčí Miroslav (4. 11. 1891 Rychnov nad Kněžnou – nezjištěno), český hudební skladatel, žák Vítězslava Nováka. Skládal komorní hudbu, písně, sbory mše a orchestrální skladby, harmonizoval a upravoval české a jihoslovanské lidové písně. Spolu s F. Krchem (viz) připravil k vydání zpěvník *Sto lidových písní k pochodu* (Praha 1931 a znovu 1933).

Krch Ferdinand (1881 Praha – nezjištěno), český učitel, spisovatel a pracovník s mládeží. Publikoval četné hry, cviky, říkadla, písně a divadelní výstupy pro děti. Spolupracoval se skladateli Josefem Křičkou (*Dítě a hudba I–III*) a Miroslavem Krejčím (*Sto lidových písní k pochodu*, Praha 1931, 1933), sestavil *Zpěvníček lidových písní k pochodu* (Praha 1931).

Kubát Norbert (12. 3. 1863 Uhlířské Janovice – nezjištěno), český hudebník, hudební skladatel a pedagog, sbormistr. Absolvoval pražskou varhanickou školu, věnoval se hře na housle, v Kolíně si založil vlastní hudební školu a stal se ředitelem kůru. Od 1895 je ředitelem kůru v Plzni, sbormistrem tamějšího Hlaholu (do 1914) a učitelem zpěvu. Od 1920 řídil mužský sbor Čech. Skládal komorní hudbu i velká díla v oboru církevní hudby. Ve dvou vydáních vyšel v Plzni jeho *Dvouhlasný zpěvník československých pochodových písní* (1919, 1920).

Kubeš J. F. (nezjištěno), český tiskař a nakladatel. Působil v Třebíči, kde vydal anonymní *Zpěvník pro české studentstvo* (1873), Kindlův Zpěvník *československý* (1877) a notovaný anonymní *Sokolský zpěvník* (1919); závod nesoucí jeho jméno zde vytiskl notovaný Procházkův *Sokolský zpěvník I–II* (Praha 1922, 1923).

Kuranda Adolf (1825–1901) český knihkupec a majitel antikvariátu. Působil v Praze, kde vydal mj. ve třech vydáních společenský zpěvník *Veselý zpěvák* (1862), který zřejmě nemá souvislost se stejnojmenným Züngelovým–Vilímkovým zpěvníkem z téže doby.

Landfras Alois Josef (27. 4. 1797 Jindřichův Hradec – 9. 5. 1875 tamtéž), český knihtiskař a nakladatel. (Jeho otec Josef Jan /nar. 1769/, zakladatel podniku, ve své tiskárně zaměstnával mj. Krameriova syna Václava Rodomila, po smrti V. M. Krameria získal Landfrasův podnik skoro celý Krameriův sklad, který pak rozprodával a znovu přetiskoval.) Po absolvování filozofie pracoval A. J. Landfras v knihkupeckém a tiskařském závodě svého otce, 1826 se podniku ujal sám, zvelebil jej, připojil litografické, kovorytecké a knihařské oddělení. Navíc založil 1835 tiskárnu v Českých Budějovicích a 1839 v Táboře, měl sklady v Pelhřimově. 1850–1861 byl starostou v Jindřichově Hradci a zasloužil se o rozkvět města. Syn Vilém J. Landfras (asi 1830 Jindřichův Hradec – 1. 6. 1902 tamtéž) byl nejprve spolumajitelem (A. Landfras a syn), 1875 převzal podnik po zemřelém otci (firma A. Landfras syn, od 1899 s podtitulem c. k. dvorní knihtiskárna). Firma fungovala i po Vilémově smrti. Landfrasové vydali mj. anonymní společenské zpěvníky *Sbírka 118 světských písní k obveselení vlastenské mládeži* (Tábor 1845), *Zpěvníček* (Jindřichův Hradec 1862) a *Naše písně* (Jindřichův Hradec 1912), dále V. Krátkého *Zpěvníček pro dívky nižší a vyšší školy* (1862), Q. Havlasy *Drobné písně pro mládež* (1864) a J. Bašteckého (nezjištěno) *Sokol, Z jižních Čech, České národní společenské zpěvy* (1865).

Lenský J. K. *viz* Urbánek Josef

Liberté V. L. *viz* Cajthaml František

Lichard Milan (24. 2. 1853 Skalica – nezjištěno), slovenský hudební skladatel a spisovatel. 1897–1906 byl správcem spolkové tiskárny a zároveň sbormistrem Slovenského spevokolu v Turč. Sv. Martine. Od 1919 působil v Bratislavě jako ministerský úředník. Byl zkušeným harmonizátorem slovenských lidových písní a sám skládal v jejich duchu. Pro smíšený sbor upravil *Šesť vencov zo slov. národných piesní, složených v antických stupniciach* (1900), pro mužský sbor *Slovenský spevníček* (1911, 2. vyd. Bratislava 1920). Své sbory publikoval v Gallových a Ruppeldtových zpěvnících.

Lorenz Jindřich (20. 8. 1854 Třebíč – nezjištěno), český knihkupec a nakladatel. Působil ve velkých knihkupeckých závodech v Praze, Brně a ve Vídni, procestoval Evropu a usadil se 1880 jako knihkupec v Třebíči, kde se 1884 osamostatnil. Jako nakladatel vydal řadu kapesních jazykových slovníků a především společenských zpěvníků: sestavil a v pěti vydáních publikoval společenský zpěvník *Vesna* (1890–1895), kolem 1903 vydal v sedmi a kolem 1920 ve dvou zjištěných vydáních Ručkovy zpěvníky, ve čtyřech zjištěných vydáních *Sokolíka* od B. Táborského (1911, ?, 1919, 1925).

Malát Jan (1843 Starý Bydžov – 2. 12. 1915 Praha), český hudební skladatel a pedagog. Spolu se Zdeňkem Fibichem napsal významnou školu hry na klavír, vlastním nákladem vydal svou všeobecně oblíbenou *Praktickou školu hry na housle* a další školy a instruktivní skladby. Sbíral a harmonizoval české lidové písně a využíval jich ve škole. K jeho nejvýznamnějším pracím v této oblasti patří *Český národní poklad I–VII* (1884–1896) pro jeden hlas s doprovodem klavíru. Je autorem četných sborů, spolupracoval při vydávání *Národního zpěvníčku československého I–IV* (1884–1886) a spolusestavil kriticky pojatý společenský zpěvník *Ratibor* (1886), oba tituly vydal v Praze F. A. Urbánek.

Maloch Antonín Vánkomil či Zefyrin (30. 8. 1823 Praha – 3. 4. 1880 tamtéž), český učitel a historik. Vystudoval filozofii a práva, od 1851 působil jako středoškolský profesor v Jičíně. Oblíbil si historické vědy, zejména českou topografii. Sepsal dějiny města Jičína a historii jičínského gymnázia. Drobné odborné příspěvky uveřejňoval především v gymnazijním periodiku. Patřil k neúnavným buditelům, skládal texty a hlavně hudbu ke společenským písním. S jičínským kaplanem J. Tobiáškem (viz v soupisu skladatelů) sestavili obsáhlý společenský zpěvník *České zpěvy* (Jičín 1856, 2. vyd. Praha 1862) resp. *Nápěvy k Českým zpěvům* (Jičín 1856–57), údajně obsahující také vlastní zápisy z terénu.

Martinec František (kolem 1812 – 13. 3. 1879 Praha), sestavovatel starších notovaných společenských zpěvníků, nápověda Stavovského divadla. Shromáždil a v Praze u J. Pospíšila publikoval notované přílohy *Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému* (1852), *Nápěvy k Českému zpěvníčku* (1856) a samostatný společenský zpěvník *Zpěvný věnec* (1865).

Mikuláš Boleslavský Josef (2. 2. 1829 Stará Boleslav – 21. 7. 1892 Karlín), český spisovatel, tiskař, nakladatel a knihkupec. Přerušil studia a vyučil se sazečem, 1862 se stal ředitelem Koberovy tiskárny, 1866 založil s M. Knappem (viz) knihkupectví a tiskárnu v Karlíně (Mikuláš a Knapp). Publikoval nejprve časopisecky, v 60. letech vydával Divadelního ochotníka, 1869 vyšel jeho *Almanach divadelní*, tří vydání dosáhla jeho příručka pro divadelní ochotníky (1866, 1882, 1894), psal drobné dramatické práce a společenské povídky, byl spoluzakladatelem prvního českého typografického časopisu Veleslavín. Sestavil a ve třech vydáních publikoval společenský zpěvník *Věnec z českých písní* (Praha 1871, 1872, 1873); firma vydala rovněž R. N. Dětenického *Společenský zpěvníček pro mládež* (Praha 1873). Viz dále Knapp Mamert.

Moulík Láďa (nezjištěno), sokolský cvičitel. Ve dvou vydáních publikoval u Otto Girgala *Vzorný sborník sokolských pochodových písní s nápěvy* (Praha-Smíchov 1922 a 1932).

Mourek Theodor (1847–1879), český nakladatel. 1871 koupil Hessovo knihkupectví v Karlově ulici v Praze a rozvinul tam bohatou nakladatelskou činnost. Vydával českou klasiku, překlady, vědeckou literaturu; 1876 vydal Turnovského *Česko-moravský společenský zpěvník*.

Myslík Julius, pseudonym J. Bodlák (25. 9. 1877 Sušice – nezjištěno), český novinář a spisovatel, sociální demokrat. Byl redaktorem časopisů Volná myšlenka (1905–1910), Havlíček (1908–1914, 1920–1921) a Šlehy. 1916 byl zatčen pro velezradu a internován. Publikoval mj. sbírku veršovaných vtipů a satir *Bodláčí* (Praha 1898) a ve třech vydáních *Dělnické písně* (Praha 1903, 2 x 1906).

Náprstek Vojtěch (17. 4. 1826 Praha – 2. 9. 1894 tamtéž), český podnikatel a vlastenecký mecenáš, zakladatel národopisného muzea. Po aktivní účasti v revoluci 1848 žil deset let v exilu v Americe. Sestavil *Zpěvník slovanský I–II* (Vídeň 1848).

Nejedlý Roman (9. 4. 1844 Dětenice u Libáně – 25. 2. 1920 Mnichovo Hradiště), český učitel a hudební skladatel. Od 1871 učil v Litomyšli, kde byl též sbormistrem zpěváckého spolku a ředitelem kůru, od 1901 žil na odpočinku v Praze. Vydal několik houslových škol, školu zpěvu, hry na flétnu a přípravnou školu na varhany. Psal hry, aktovky, skládal zpěvohry a komické opery. V době rozkvětu zpěváckých spolků vydával v Litomyšli sbírku mužských čtverozpěvů *Vlastimil* (od 1879) a smíšených sborů *Libuše* (od 1891).

Němec František (nezjištěno), český knihtiskař. Kolem 1914 vytiskl ve Velvarech Hofmannovy-Dvořákovy společenské zpěvníky *České zpěvy*, *Nejnovější sokolský zpěvník* a *Vojenský zpěvník*.

Neubert Alois (1859 – 1927), český knihkupec, tiskař a nakladatel. Sestavil a v Jilemnici vydal a vytiskl v 9 vydáních *Sokolský zpěvník /výletní/* (1898–1909) a *Hasičský zpěvník* (1902), spolu s F. Janouškem (viz) sestavil ještě *Národní zpěvník* (Mladá Boleslav kolem 1910). Příbuzenský vztah s nakladateli resp. tiskaři Adolfem Neubertem (nar. 1882) a Václavem Neubertem (nar. 1852) není zjištěn.

Otto Jan (8. 11. 1841 Přibyslav – 29. 5. 1916 Praha), český nakladatel a knihtiskař, zeť Jaroslava Pospíšila. 10 let byl účetním v tiskárně E. Grégra, 1871 se osamostatnil, když převzal po J. Pospíšilovi knihtiskárnu na Václavském náměstí v Praze. Brzy patřil k nejpřednějším českým nakladatelům (Ottův slovník naučný). Byl členem výkonného výboru Jubilejní výstavy (1891) a Národopisné výstavy (1895). 1899 prodal tiskárnu České grafické společnosti Unie, stal se jejím členem a prvním předsedou a ponechal si jen nakladatelství. Ve svých začátcích tiskl anonymní společenské zpěvníky: *Československý zpěvník* (Praha 1873) a *Sbírku písní vlasteneckých* (Praha 1880). 1935–1936 závod podlehl dlouho se připravující krizi.

Pavelec Jan F. (1853 – 1916), český knihař, knihkupec a nakladatel. Působil ve Strakonicích, kde vydal ve dvou vydáních anonymní *Sokolský zpěvník* (1891, 1894).

Pazdírek Oldřich (18. 12. 1887 Horní Moštěnice – nezjištěno), český hudební nakladatel. 1919 převzal závod v Brně po svém otci Ludevítu Raimundu P. (1850 – 1914), českém hudebním skladateli a nakladateli. Oldřich P. vydal ve spolupráci s pražským Melantrichem Seidelův–Reinerův společenský zpěvník *Špalíček národních písní a říkadel* (Praha–Brno 1940, čtyři vydání).

Peřina František Jaroslav (28. 11. 1844 Tábor – 22. 10. 1902 Hradec Králové), český spisovatel, překladatel a novinář. 1889 koupil tiskárnu v Hradci Králové, kde vydával a redigoval týdeník Ratibor. Uspořádal a vydal zpěvník *Zpívejme!* (1888), posmrtně mu vyšel *Národní zpěvník* (Praha 1919).

Pichl Josef Bojislav *viz* v soupisu textařů

Polenský Ferdinand (nezjištěno), český učitel a cvičitel Sokola. Sestavil a v Praze na Smíchově vydal *Sokolský zpěvník pochodový* (1895) a *Společenský zpěvník sokolský s nápěvy I–III* (1903–1904).

Pospíšil Jan (František) zv. Hostivít (30. 5. 1785 Kutná Hora – 8. 10. 1868 Hradec Králové), zakladatel české knihtiskařské, knihkupecké a nakladatelské rodiny, jako vydavatel Krameriův nástupce, otec Jaroslava, Ladislava a Stanislava Pospíšila. Vyučil se tiskařem u kramářského tiskaře Františka Korce v Kutné Hoře. Živil se jako písař; 1808 pro něj zakoupil jeho tchán krachující Boučkovu (dříve Tibelliho) tiskárnu v Hradci Králové. Začal s kramářskou produkcí, teprve po seznámení s Zieglerem, Klicperou a Chmelou a na jejich radu začal kolem 1818 vydávat první knížky. Hradec Králové se díky jemu zvolna stával literárním střediskem (vrchol 30.–40. léta 19. století), zřídil zde své knihkupectví a 1828 získal vlastní tiskárnu také v Praze.

1830 převzal oblíbený časopis Jindy a nyní (od 1834 přezvaný na Květy české). 1842 postoupil pražskou tiskárnu svému synu Jaroslavovi (viz), sám pokračoval v Hradci v nakladatelské činnosti, 1849 založil tiskárnu v Pardubicích, přenesl ji do Chrudimi a postoupil synu Stanislavovi (viz). 1856 předal královéhradeckou tiskárnu a v 60. letech i knihkupectví synu Ladislavovi (viz).

Pospíšil Jaroslav, původně Jan (13. 9. 1812 Hradec Králové – 13. 3. 1889), český nakladatel, knihtiskař a knihkupec, syn Jana Františka (Hostivíta) Pospíšila, tchán Jana Otty. Absolvoval hradecké gymnázium a vyučil se sazečem. 1834 přišel do Prahy, kde 1837–1840 redigoval Květy. 1842 převzal otcův pražský závod, který byl ve 30. a 40. letech střediskem vlasteneckého dění, a dále ho rozšířil. 1871 předal tiskárnu svému zeti Janu Ottovi (viz), který ji přivedl k velkému rozkvětu. Jaroslav Pospíšil dále pokračoval jako knihkupec a nakladatel (1853 1. vydání Erbenovy Kytice i Němcové Babičky); v oboru společenských zpěvníků byl jedním z nejvýznamnějších nakladatelů. Pod jeho jménem vydal podnik mj. Janotův *Zpěvník pro českou mládež I–II* (1850), první tři vydání Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (1851–1852) i příslušných Martincových *Nápěvů* (1852), všech osm vydání anonymního *Českého zpěvníčku /Československého zpěvníku/* (1855–1891) opět s přílohou Martincových *Nápěvů* (1856), všech pět vydání anonymního zpěvníku *Sbírka písní vlasteneckých* (1861–1898), Martincův *Zpěvný věnec* (1865) a dvě vydání anonymního *Nového zpěvníčku* (1873, 1880). Jeho syn Jaroslav ml. (1862 – 1910) přenechal 1897 knihkupectví a nakladatelství svému společníku Ed. Šímovi, sám se rozhodl pro advokátské povolání.

Pospíšil Ladislav (1820 – 15. 5. 1891 Hradec Králové), český nakladatel, knihkupec a tiskař, syn Jana Františka (Hostivíta) Pospíšila. Nejprve si zařídil vlastní tiskárnu v Trutnově, 1856 převzal otcovu královéhradeckou tiskárnu, v 60. letech i knihkupectví. Podnik po něm poté převzal Ladislav ml. /zvaný Jan/ (1848 – 1893), významná královéhradecká veřejná osobnost.

Pospíšil Stanislav (1825 – 18. 6. 1896 Chrudim), český knihtiskař, nakladatel a knihkupec, syn Jana Františka (Hostivíta) Pospíšila. V 50. letech 19. století převzal otcovu chrudimskou tiskárnu, zřídil tam také knihkupectví, věnoval se produkci kramářských písní v pozdním stádiu. Vydal mj. anonymní společenský zpěvník *Sbírka písní československých* (Chrudim 1862).

Reiner Karel (27. 6. 1910 Žatec – nezjištěno), český hudební skladatel a klavírista. Mj. se věnoval lidové a populární hudbě. Spolu s J. Seidelem (viz; za okupace kryl Reinera svým jménem) sestavil oblíbený notovaný společenský zpěvník *Špalíček národních písní a říkadel*, který v nezměněné podobě vycházel ještě v 50. letech (1. vydání Praha–Brno 1940).

Rolík Jožа *viz* Urbánek Josef František

Rozmara Josef Václav (16. 9. 1872 Skořice u Mirošova – nezjištěno), český lesník a spisovatel. Když mu ředitel velkostatku, kde byl lesníkem, zakázal redigovat lesnické a myslivecké časopisy, dal výpověď, odstěhoval se do Písku a věnoval se plně publicistické a redakční činnosti ve svém oboru. Sestavil notovaný společenský zpěvník *Myslivecké písně národní a jiné* (Písek 1896).

Ručka Alois (1867 Bohuslavice u Zlína – nezjištěno), český hudební skladatel a pedagog. Absolvoval pražskou varhanickou školu, zařídil si vlastní hudební školu ve Valašském Meziříčí, pak v Dačicích a posléze v Praze. Skládal komorní hudbu, písně a sbory, v rukopise jsou dvě opery. Sestavil praktický notovaný */Nový/ Národní zpěvník*, který vyšel nejméně v osmi vydáních (Třebíč 1903–1920).

Ruppeldt Karol (22. 11. 1840 Magurka – 18. 8. 1909 Liptovský Sv. Mikuláš), slovenský buditel, učitel, sbormistr a organizátor hudebního života, otec Miloše Ruppeldta. Byl učitelem a poté správcem evangelické školy v L. Sv. Mikuláši a řídil zpěvácký spolek Tatran. Po smrti Kadavého převzal redakci *Slovenských spevů*. Sestavil *Venček slovenských národních piesní* (Praha 1874, T. Sv. Martin 1884, 1897 a 1908) a *Spevníček* dvoj- a trojhlasých úprav slovenských lidových písní (1897). K jeho odkazu se vrátil syn Miloš Ruppeldt (viz).

Ruppeldt Miloš (29. 5. 1881 Liptovský Sv. Mikuláš – nezjištěno), slovenský hudební skladatel, pedagog a dirigent, syn Karla Ruppeldta. Působil v Argentině, Německu, Polsku a Rusku, 1920 založil Slovenskou filharmonii, 1921 Spevácky spolok slovenských učiteľov, stal se profesorem na akademii v Bratislavě, působil v bratislavské pobočce Radiojournalu (1937

ředitelem). Po otci převzal redakci *Slovenských spevů*, dále vydával také *Venček slovenských národných piesní* (Bratislava, čtyři vydání v letech 1927–1833).

Salva Karol (11. 8. 1849 Sielnica – 1913 Cleveland), slovenský buditel, učitel, novinář, spisovatel, překladatel a knihtiskař. Jako vlastenecký učitel a redaktor byl perzekvován, vyučil se tedy tiskařem a 1888 založil vlastní tiskárnu v Ružomberku. Sestavil a vydal *Národní spevník* (Ružomberok 1897, 1898), podpořil třetí vydání Ruppeldtova *Venčeku* (L. Sv. Mikuláš 1897). V emigraci redigoval Slovenský deník v Pittsburgu a působil jako evangelický farář v Clevelandu.

Sedlák Rudolf (1863 Židlochovice – nezjištěno), český učitel, hudební skladatel a pedagog. Do 1921 působil v Kvasicích, do 1929 vyučoval zpěv na státním gymnáziu v Brně. Sestavil, upravil a vydal sbírku mužských sborů *Naše zpěvy I–II* (Brno 1898–1899, Kroměříž 1903).

Seidel Jan (1908 – nezjištěno), český hudební skladatel. Skládal komorní, filmovou a scénickou hudbu, kantáty, sbory a masové písně. Sestavil zpěvník *Národ v písni* (Praha 1940), pro nějž zharmonizoval tisíc lidových písní, s Josefem Špičákem vydal *Zahrajte mi do kola! Tance českého lidu* (Praha 1945) a spolu s K. Reinerem (viz) sestavil oblíbený notovaný společenský zpěvník *Špalíček národních písní a říkadel*, který v nezměněné podobě vycházel ještě v 50. letech (1. vydání Praha 1940).

Scheiner Josef (21. 9. 1861 Benešov – 11. 1. 1932 Praha), český právník a zasloužilý sokolský pracovník, Tyršův pokračovatel. Publikoval spisy se sokolskou a tělovýchovnou tematikou. Snad on sestavil anonymní společenský zpěvník *Pochodové písně ku výletům sokolským I–II* (Praha 1885), jehož součástí je právě výzva J. E. Scheinera k zasílání sokolských písní.

Starý Emanuel (1874 Praha – 20. 4. 1928 tamtéž), český hudební nakladatel a tiskař. Po otci zdědil nejstarší české hudební nakladatelství (založené 1867 v Praze), 1906 je rozšířil o tiskárnu, kterou později převzal Melantrich. Vydával církevní a populární skladby a hlavně sbory. Sám byl spoluzakladatelem a zpěvákem smíchovské Šestnáctky (později přezvané na Pražský pěvecký sbor Smetana). Jeho firma v Praze na Smíchově vytiskla mj. Pískův společenský zpěvník *Lidové písničky* (1920), Urbanovy *Revoluční nápěvy* (1921) a poslední zjištěné vydání Ruppeldtova *Venčeku* (1933).

Storch Alexander nejstarší (1816 – 1892), pražský knihkupec německého původu, zakladatel knihkupecké a nakladatelské rodiny, otec Alexandra a Rudolfa. Do Prahy přišel 1842 z Chotěbuzi v pruském Slezsku. 1848 získal antikvariát a 1853 koncesi na své jméno. Děti vychovával v českém duchu.

Storch Alexander (7. 5. 1851 Praha – 9. 8. 1901 tamtéž), český nakladatel, syn Alexandra Storcha nejst., bratr Rudolfa. 1876 otevřel firmu A. Storch syn, od 1879 vydával literaturu pro mládež a filologické spisy. Po jeho náhlé smrti rodinná firma Alexandr Storch syn dále působila v 1. čtvrtině 20. století v Praze pod vedením Alexandrra Storcha nejmladšího (5. 2. 1883 – 18. 9. 1966 Praha), který sestavil a ve třech vydáních před a po 1. světové válce vydal společenský zpěvník *Český /Storchův československý/ zpěvák* (1911, 1919, 1920).

Storch Rudolf (zemř. 23. 4. 1916 Salcburk), česko-německý nakladatel a knihkupec, syn Alexandra Storcha nejst., bratr Alexandra. Působil od 1886 v Praze v Karlíně, kde měl knihkupectví a antikvariát. Vydal Kalenského společenské zpěvníky *Storchův zpěvní věnec* (1889) s Alšovými ilustracemi a *Švarný Sokol* (1903).

Stýblo Adolf Bedřich (28. 4. 1848 Praha – 14. 3. 1907 tamtéž), český nakladatel a knihkupec, syn Bedřicha Stýbla. Od 1866 pracoval v otcově závodě, který později přejal; byl členem různých národních spolků. Po něm převzal firmu nejmladší bratr Václav.

Stýblo Bedřich (1817 Vídeň – 5. 8. 1891 Praha), zakladatel české knihkupecké a nakladatelské rodiny, otec Adolfa Bedřicha, Jaroslava a Václava Stýbla. 1844 založil v Praze firmu (od 1846 knihkupectví a tiskárna na Karlově náměstí), tiskl a prodával kramářské písně, náboženské a školní publikace, aktivně se účastnil vlasteneckého života. V šesti vydáních vydal Urbánkův společenský zpěvník *Sokol* (1863–1872).

Stýblo Jaroslav (8. 12. 1849 Praha – 20. 7. 1887 tamtéž), sokolský cvičitel a redaktor časopisu Sokol, syn Bedřicha Stýbla.

Stýblo Václav (3. 1. 1869 Praha – 27. 8. 1942 tamtéž), český nakladatel, nejmladší ze čtyř synů Bedřicha Stýbla. Po smrti bratra Adolfa Bedřicha 1907 se stal majitelem rodinného závodu, zmodernizoval jej, rozšířil nabídku, 1928–1929 přestavěl oba domy na pražském Václavském náměstí na rozsáhlý obchodní dům. Navázal také na otcovu písničkářskou tradici a 1919 vydal Peřinův *Národní zpěvník* s více než pěti sty lidovými a společenskými písněmi.

Svátek Jan (1883 – nezjištěno), český knihkupec a nakladatel. Absolvoval odbornou školu knihkupeckou, 1909 založil jihočeské knihkupectví v Českých Budějovicích, 1913 pobočku ve Veselí nad Lužnicí. Vydával mj. vlastivědnou a národopisnou literaturu, obnovil vydávání Českého lidu. 1922 přesídlil do Prahy a věnoval se zde výhradně nakladatelské činnosti. V oboru společenského zpěvu vydal Jeremiášovy zpěvníky *Hymny svobodných národů* (České Budějovice 1918) a *Národní zpěvník pro školu a dům* (tamtéž 1920).

Svoboda Jan, někdy přídomek Mikulášský (1852 Svatý Mikuláš – 24. 5. 1920 Praha), český učitel a spisovatel. Absolvoval učitelský ústav a od 1880 byl řídícím učitelem v Hořátvi u Nymburka. Redigoval časopis pro mládež Besídka malých, vydal sbírku deklamací pro mládež *Veselý deklamátor* (Praha 1878), *Věnec písní pohřebních* (Pardubice 1888) a zpěvník písní pro smíšený sbor *Věnec lípový* (Hořátev 1897).

Šimáček František (2. 12. 1834 Kostelec nad Labem – 5. 5. 1885 Praha), český redaktor, nakladatel a majitel tiskárny. Vydával Posla z Prahy a České noviny, pak řadu nákladných děl, 1883 převzal vydávání Světozoru, jejž pak redigoval jeho synovec, spisovatel Matěj A. Šimáček (1860–1913). Firma vydala a vytiskla *Slovanské hymny* (Praha 1900).

Škultéty Jozef (25. 11. 1853 Gemerský Potok – 19. 1. 1948), slovenský literární historik, jazykovědec, novinář, publicista a překladatel. 1881–1919 redigoval Slovenské pohĺady, od 1919 se stal správcem Matice slovenské. Sestavil *Veniec slovenských národných piesní*, který vyšel v pěti vydáních (Turčiansky Sv. Martin 1897, 1911, 1914, 1919, 1923).

Šolc Emil (1. 8. 1861 Kutná Hora – 16. 8. 1931 Praha), český knihkupec, nakladatel, spisovatel a politik, syn Karla Šolce. Po středoškolských studiích působil porůznu jako knihkupecký zaměstnanec, 1884–1885 se osamostatnil v Telči. Vydával časopisy, dějepisné a národopisné spisy, *Moravskou* a *Slovenskou čítanku*, ale také beletrii, společenské zpěvníky a lidové kalendáře. 1911 přenesl své nakladatelství do Prahy resp. do Karlína (telčské knihkupectví přejal Josef Fišer), kde převzal se společníky knihkupectví a nakladatelství Rudolfa Storcha. Následující složité fúze s firmami F. a B. Šimáčka a L. Mazáče jsou popsány v OSNND VI/2 na s. 808–809. V oboru společenských zpěvníků byl E. Šolc jedním z nejpilnějších nakladatelů. Vydal nebo také sestavil mj. ve dvou vydáních *Šolcův trojdílný zpěvník společenský I–III* (Telč 1900, 1907), anonymní *Sokolský zpěvník* (Telč 1903, 1908, Praha 1913, 1924), v několika vydáních Červenkův *Český zpěvník* a *Veselý borec* (Telč 1903–1908, Praha 1920–1924), anonymní *Ľudový spevník slovenský* a *Ľudové pisne slovenské* (Praha 1919) a některé další.

Šolc Karel (1836 Dobruška – 1889 Kutná Hora), český knihař, knihkupec, nakladatel a knihtiskař, otec Emila Šolce. 1870 založila pražská firma Grégr a Datel pobočku v Kutné Hoře a pověřila jejím řízením místního knihaře a knihkupce K. Šolce, který se stal 1879 jejím majitelem. Od 1889 vedla firmu Karel Šolc jeho vdova, od 1902 dcera. Závod tiskl mj. téměř všechny společenské zpěvníky nakladatele Emila Šolce.

Šperlín Josef (1826 Bystřice pod Hostýnem – 1. 3. 1913 Krasjatica v Kyjevské gubernii), český národohospodář a knihtiskař. 1870 založil v Kroměříži knihtiskárnu, 1877 se vystěhoval do Ruska. Sestavil a vydal *Národní zpěvníček* (Kroměříž 1871, 2., rozšířené vydání 1874).

Táborský Bedřich, snad pseudonym či přízvisko (nezjištěno), sestavovatel kolibřího společenského zpěvníku *Sokolík*, který vyšel ve čtyřech zjištěných vydáních (1911, ?, 1919, 1925) u Jindřicha Lorenze v Třebíči.

Tobiášek Jan *viz* v soupisu skladatelů

Turnovský R. E., snad pseudonym či přízvisko (nezjištěno), sestavovatel rozsáhlého *Česko-moravského společenského zpěvníku* (500 písní), který vyšel 1876 ve dvou vydáních u Theodora Mourka v Praze.

Urbánek František Augustin st., pseud. Milín Libínský ad. (23. 11. 1842 Moravské Budějovice – 4. 12. 1919 Praha), zakladatel české knihkupecké a nakladatelské rodiny, bratr Velebína a Josefa Urbánka, otec Františka Augustina ml., Mojmíra a Vladimíra Urbánka. Od 1862 pracoval u I. L. Kobera v Praze, po jeho smrti se stal obchodním vedoucím závodu, 1871 se osamostatnil, od 1872 se specializoval na hudební literaturu. Jako první v českých zemích vydával periodickou bibliografii: redigoval *Knihopisný slovník* a *Věstník bibliografický*. Sestavil sbírky deklamací a společenský zpěvník *Sokol*, který je zjištěn v šesti vydáních (1863–1872), pod pseudonymem Milín Libínský zpěvník *Zpívejme* (1869). Jako nakladatel vydával pedagogické spisy a pomůcky pro školy, hudebniny, hudební časopis *Dalibor*, ze zpěvníků je to Janouškova *Libuša* (1873), zřejmě jím samotným sestavený *Národní zpěvníček československý I–IV* (1884–1886) a kriticky pojatý Malátův a dalších *Ratibor* (1886). Od 1913 byli spolumajiteli otcova závodu synové Vladimír a František Augustin ml. (firma F. A. Urbánek a synové), po otcově smrti (1919) podnik převzali, po bratrově smrti (1920) pokračoval v činnosti Vladimír. Mojmír měl vlastní hudební vydavatelství.

Urbánek František Augustin ml. (nezjištěno – 1920), český nakladatel a knihkupec, syn Františka Augustina Urbánka st. Od 1913 byl spolumajitelem závodu F. A. Urbánek a synové v Praze.

Urbánek Josef, pseud. Josef Kalenský, J. K. Lenský (12. 7. 1860 Moravské Budějovice – 14. 12. 1951 Praha), český spisovatel pro mládež, překladatel, tiskař a nakladatelský pracovník, bratr F. A. Urbánka. Vyučil se sazečem, 1902–1912 byl technickým ředitelem České grafické unie, od 1919 ředitelem nakladatelství Mojmíra Urbánka. Věnoval se literatuře pro mládež (psal pohádky, překládal dobrodružné povídky), sestavil společenský zpěvník *Storchův zpěvní věnec* (Praha 1889, s Alšovými ilustracemi) a pod pseudonymem J(é) K(á) Lenský také zpěvník *Švarný Sokol* (Praha-Karlín 1903 u Storcha, 2. vydání tamtéž 1919 u E. Šolce).

Urbánek Josef František, pseudonymy J. U. Budějovický, Jožа Rolík, J. F. Rollo, Ida Urbánková ad. (25. 10. 1872 Moravské Budějovice – 4. 5. 1937 tamtéž), český spisovatel a učitel (příbuzenský poměr k F. A. Urbánkovi nevyjasněn). Od 1896 učil v Tišnově, od 1908 v Brně, kde se stal ředitelem měšťanské školy. Pilně psal a ve velkém počtu vydával příručky z nejrůznějších oborů, vydal monografii *Tišnov a Tišnovsko* (Žďár 1908), *Pohádky zimní i letní I–III* (Telč 1909) a další sbírky pohádek, v Moravských novinách publikoval své romány, několik prací vyšlo pod jménem jeho ženy Idy (nar. 1882). Pod pseudonymem Jožа Rolík sestavil společenský zpěvník: *Ráz-dva! Pochodový zpěvník s nápěvy* (Telč 1921).

Urbánek Mojmír (6. 5. 1873 Praha – 29. 9. 1919 tamtéž), český hudební nakladatel a knihkupec, syn Františka Augustina Urbánka st. Roku 1901 založil knihkupectví a obchod s hudebninami, 1912 vybudoval pro svůj závod moderní sídlo (pražské Mozarteum s koncertní síní a výstavními prostorami). Založil vlastní tiskárnu not, pořádal koncerty, významně spolupracoval s cizinou, 1919 obnovil hudební časopis *Dalibor*.

Urbánek Velebín (1853 Moravské Budějovice – 1892 Praha), český hudební nakladatel, bratr Františka Augustina Urbánka st. Nejprve pracoval v závodu svého bratra, poté založil samostatné hudební nakladatelství. Zavedl a pořádal populární koncerty v Umělecké besedě.

Urbánek Vladimír (31. 8. 1878 Praha – nezjištěno, po 1943), český hudební nakladatel a knihkupec, syn Františka Augustina Urbánka st. Po smrti otce i bratra F. A. ml. dále vedl podnik F. A. Urbánek a synové. Vydával revidované reedice, rozšiřoval starší sbírky, zejm. vokálních skladeb, zakládal nové edice (*Repertoár Pěveckého sdružení pražských učitelů*; rozsáhlá sešitová *Urbánkova sbírka populárních skladeb*).

Vaněk a Votava *viz* Vaněk Jaroslav, *viz* Votava Julius

Vaněk Jaroslav (nezjištěno), český nakladatel. Od 1905 měl spolu s Juliem Votavou (viz) nakladatelství na Smíchově. 1912–1918 zde jejich firma Vaněk a Votava vydala 10.–12. zjištěné vydání *Sokolského a vlasteneckého zpěvníku* a 1913 třetí vydání *Hasičského a vlasteneckého zpěvníku* (snad pokračování předchozích devíti vydání *Sokolského zpěvníku* a dvou vydání *Hasičského zpěvníku*, oba tituly vydával Alois Neubert v Jilemnici).

Vašák Emanuel *viz* mezi skladateli

Vašák Josef *viz* mezi skladateli

Venta Theodor (1857 – 1901), český nakladatel. V Lounech vydával kolem 1893 první společenské zpěvníky spisovatele Jana Červenky (viz; *Český zpěvník*; *Sokolský zpěvník*), později působil v Praze.

Veverský *viz* Ehrmann František

Vilímek Josef Richard, pseudonym Jan Velešovský (1. 4. 1835 Vamberk – 16. 4. 1911), český publicista, knihkupec, nakladatel a tiskař, otec Josefa Richarda Vilímka ml. Roku 1856 byl na rok internován do svého rodiště, po návratu do Prahy založil 1858 s Josefem Svátkem Humoristické listy, 1859 s Janem Nerudou časopis Obrazy života. Jako novinář byl dvakrát vězněn. 1871 založil v Praze vlastní knihtiskárnu a nakladatelství, obojí předal 1886 svému synovi J. R. Vilímkovi ml. (1860 – 1938), 1906 i vydávání a redigování Humoristických listů. S Josefem Barákem a Heřmanem Přerhofem sestavil společenský zpěvník *Hlahol* (Praha 1861), s E. F. Züngelem rozsáhlý a repertoárově předělový zpěvník *Veselý zpěvák* (Praha 1862) a s týmž spolupracovníkem druhé vydání *Hlaholu* (Praha 1863). Vydal také tři ročníky a *Humoristického kalendáře*, dva díly *Komedií a her* Matěje Kopeckého, *Písně a popěvky volební* a mnohé jiné práce.

Votava Julius (nezjištěno), český nakladatel. Od 1905 měl spolu s Jaroslavem Vaňkem (viz) nakladatelství na Smíchově. 1912–1918 zde jejich firma Vaněk a Votava vydala 10.–12. zjištěné vydání *Sokolského a vlasteneckého zpěvníku* a 1913 třetí vydání *Hasičského a vlasteneckého zpěvníku* (snad pokračování předchozích devíti vydání *Sokolského zpěvníku* a dvou vydání *Hasičského zpěvníku*; oba tituly vydával Alois Neubert v Jilemnici).

Zich Otakar (25. 3. 1879 Městec Králové – 9. 7. 1934), český hudební skladatel a estetik. Byl sběratelem folkloru; teoreticky se zabýval lidovou písní a lidovým tancem. Oblasti společenského zpěvu se dotkl jako sestavovatel Vojenského zpěvníku československého (Praha 1922), byť se ve svém výběru zaměřil především na ryze folklorní materiál.

Züngel Emanuel František, pseudonymy Lužanský a Emanuel Trnka (21. 6. 1840 Praha – 22. 4. 1894 tamtéž), český spisovatel, překladatel, dramatik a humorista. Od 1862 byl delší dobu redaktorem Humoristických listů, redigoval Českého merendáře, psal deklamace a kuplety. Jako autor a překladatel se intenzivně věnoval především divadlu. S J. R. Vilímkem sestavil rozsáhlý a repertoárově objevný společenský zpěvník *Veselý zpěvák* (Praha 1862) a druhé vydání zpěvníku *Hlahol* (Praha 1863).

Zvonař Josef Leopold *viz* v soupisu skladatelů

Soupis společenských písní

prvního vydání Pichlova Společenského zpěvníku českého 1851,

s pasportizací a komentáři

Zkratky některých prací, v nichž byl zjišťován výskyt písní a komentářů

Uvedené a další použité zkratky odpovídají šifrám v „Průvodci po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách“ (Lubomír Tyllner – Věra Thořová – Jiří Traxler: databáze), „Aktualizovanému soupisu společenských zpěvníků“ (zde) a „Soupisu pramenů“ (JT).

An.ČZ1–8 Anonym: *Český zpěvníček* (od 6. vydání *Československý zpěvník*). Nakladatel Jaroslav Pospíšil. 1.–8. vydání Praha 1855, 1857, 1860, 1862, 1864, 1873, 1880, 1891

CmíralNZP Adolf Cmíral: *Naše znárodnělé písně.* Praha 1942

CmíralVZV *Věnec ze zpěvů vlastenských.* Výbor Adolfa Cmírala. Praha 1940

ČČM *Časopis Českého muzea*

ČL *Český lid*

ČNZ1–2 **Bedřich Václavek – Robert Smetana: *Český národní zpěvník*. Praha 1940, 2., doplněné vydání 1949. Oddíly: Balady a romance (bal.) č. 1–2; Lyrické (milostné) (mil.) č. 3–56; Lidový život, lidová moudrost a humor (lid.) č. 57–69; Společenské (spol.) č. 70–88; Vlastenecké (vlast.) č. 89–188; Sokolské (sok.) č. 189–203; Dělnická (děl.) č. 204**

ČPV ***České písně vlastenské.* LP Skiffle Kontra. Supraphon 1970**

ČSPZ Bedřich Václavek – Robert Smetana: *České světské písně zlidovělé. 1. Písně epické.* Praha 1955

Dobroslav *Dobroslav aneb rozličné spisy poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané a nevázané I–III.* Čtvrtletník. Hradec Králové 1820–1822

DP Vladimír Karbusický – Václav Pletka: *Dělnické písně I–II.* Praha 1958

HankaM *Hankovy Písně* (1815–1851; šifra: HankaP1–5) *a Prostonárodní Srbská Muza, do Čech převedená* (1817). Vydal Jan Máchal. Praha 1918

HankaP1–5 viz HankaM

Heyduk František Heyduk: *Velký společenský zpěvník český.* Praha 1901

Hlahol2 Emanuel František Züngel – Josef Richard Vilímek: *Hlahol.* 2., rozmnožené vydání Praha 1863

JT Jiří Traxler: *Písně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic I.* (1810, 1832, 1838) Praha 1999

Karb.MLP Vladimír Karbusický: *Mezi lidovou písní a šlágrem.* Praha 1968

KP Václav Pletka – Vladimír Karbusický: *Kabaretní písničky.* Praha 1961

KunzT Thomas Anton Kunz: *Böhmische Nationalgesänge und Tänze I–II.* (1827 ?) Vydal Lubomír Tyllner. Praha 1995

Kytka I–III Josef Krasoslav Chmelenský: *Kytka. Dar uměny zpěvu I–III.* Praha 1836–1838

LČO *Lyrika českého obrození 1750–1850.* Vydal Vojtěch Jirát. Praha 1940

Letáky1848 *Letáky z roku 1848.* Vydal Miloslav Novotný. Praha 1948

Mart.NČZ František Martinec: *Nápěvy k Českému zpěvníčku.* Praha 1856

Mart.NSZ František Martinec: *Nápěvy ke Společenskému zpěvníku českému.* Praha 1852

Mart.ZV František Martinec: *Zpěvný věnec.* Praha 1865

NČZ Jan Tobiášek – Antonín Vánkomil Maloch: *Nápěvy k Českým zpěvům.* Jičín 1857

NZP Emanuel Vašák: *Národní zpěv a ples.* Praha 1864

OPČ František Ladislav Čelakovský: Ohlas písní českých. 1. vydání Praha 1839 (nakladatelské vročení 1840). In: F. L. Čelakovský: *Ohlas písní ruských. Ohlas písní českých.* Vydal Karel Dvořák. Praha 1951 (odkazy na číslo básně)

PeřinaNZ František J. Peřina: *Národní zpěvník.* Praha 1919

Pichl1–5 Josef Bojislav Pichl: *Společenský zpěvník český.* 1.–5. vydání Praha 1851–1852, 1857, 1859

PichlZ6–8 Josef Bojislav Pichl – Josef Leopold Zvonař: *Společenský zpěvník český.* 6.–8. vydání Praha 1863, 1866 (1872), 1887

Písně1848 Jaroslava Václavková: *Písně roku 1848.* Praha 1948

Polen.SZS I–III Ferdinand Polenský: *Společeský zpěvník sokolský s nápěvy I–III.* Praha-Smíchov 1903–1904

PSPT *Pivo sem, pivo tam.* CD Skupina Petra Traxlera. Supraphon 1994

PTP Emanuel Meliš – Josef Bergmann: *Průvodce v oboru českých tištěných písní (1800–1862).* Praha 1863

R [Jan Ritter z Rittersberka:] *České národní písně.* Oddíl nápěvů. Praha 1825

Ratibor *Ratibor.* Redakce Jan Malát. Praha 1886

Ručka8 Alois Ručka: *Nový národní zpěvník.* 8. vydání Praha 1920

SL *Saužení lásky.* LP Spirituál kvintet. Supraphon 1981

Sokol1–6 František Augustin Urbánek: *Sokol.* 1.–6. vydání Praha 1863–1872

SSZ Soupis společenských zpěvníků. In: ČNZ2, s. 61–79

StrejčekDP Ferdinand Strejček: *Deklamovánky a písně prvních „českých besed".* Praha 1924

SZP Soupis zlidovělých písní. In: Bedřich Václavek: *Písemnictví a lidová tradice.* Olomouc 1938, 2. vydání Praha 1947, s. 83–89

SZV Josef Kalenský: *Storchův zpěvní věnec.* Praha 1889

Turn.ČMZ2 R. E. Turnovský: *Česko-moravský společenský zpěvník.* Praha po 1876

UP Ukazatel písní obsažených v českých společenských zpěvnících. In: ČNZ2, s. 387–468

Václ.OLP Bedřich Václavek: *O lidové písni a slovesnosti.* Praha 1963

Václ.PLT ***Bedřich Václavek:* Písemnictví a lidová tradice. *Olomouc 1938, 2. vydání Praha 1947***

Varyto Josef Leopold Zvonař: *Varyto a lyra.* Praha od 1855

VS-OČP Bedřich Václavek – Robert Smetana: *O české písni lidové a zlidovělé.* Praha 1950

VZ Emanuel František Züngel – Josef Richard Vilímek: *Veselý zpěvák*. Praha 1862

VZV I–VI Josef Krasoslav Chmelenský – František Škroup: *Věnec ze zpěvů vlastenských I–VI*. Praha 1835–1839, 1943/44. Kritické vydání Josef Plavec. Praha 1960

Záboj Emanuel Meliš – Ludevít Procházka: *Záboj.* Praha od 1860

Záv.FLČ Artur Závodský: *František Ladislav Čelakovský.* Praha 1982

ZBP Čeněk Zíbrt: *Bibliografický přehled českých národních písní.* Praha 1895

ZČO Mirko Očadlík: *Zpěv českého obrození (1750 – 1866).* Praha 1940

ZZ *Zlatý zpěvník.* Nakladatel Jan Hoffmann. Praha asi od 1847

Abecední rejstřík textových incipitů s odkazem k číslu písně

Ach běda, nebudu víc chodit pro vodu... 103

Ach radost, ach radost, hezká to květina... 94

Aj, což na světě mi schází v kraju Hany bohatém… 67

Baso, baso, bruč… 34

Bětolinko boubelatá, darmo se mne vzdaluješ… 18

Blahý, kdo dle povolání Bohu slouží, vlasti své… 7

Boj začíná, ozbrojte, kdož mužové jste, paže… 51

Bože muoj, otče muoj, ak je ten svet zmotaný… 92

Bratři, píme nápoj ječmenový… 9

Bratři, veselme se v spolku radostném… 19

Bývali Čechové statní jonáci… 60

Čechy, Čechy, klenot drahý v císařově koruně... 105

Česká krev a srdce české… 50

Děvy ruské, děvy panské, kdož by vám nesloužil rád… 10

Dlouho mračno nebe krylo… 62

Do pole, háje, muži, jonáci... 96

Doorávám, dokonávám, moje práce skončena… 38

Dulce cum sodalibus sapit vinum bonum… 78

Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus… 77

Ha ty naše slunce, Vyšegrade tvrd… 61

Hájit právo skutky, slovy… 39

Hej, Slované, ještě naše slovanská řeč žije… 53

Hej vzhůru, lovci... ad 101

Hoj, čeští sedláci, budou z vás jonáci…14

Hoj zhůru (Hej vzhůru), lovci, v pole ven... 101

Hranice vzplála tam na břehu Rýna… ad 81

Já jsem jonák z Miletína… 32
Já jsem švarná dívka z mlejna… 64
Já jsem švarný jonák český (selský)… 54
Jak so živ nezapomeno, jak se tehdá se mnou dělo... 106
Jak ven luna zve, sháním stádo své… 93
Je to chůze po tom světě… 15
Ještě na těch našich horách planou purpurové révy… 33
Jede mladík na svém koni, jede do boje… 83
Jsou, jsou po Slovanech Češata… 27
Kde děva má? Vane větřík od Ještěra (Ještěda)… 52
Kde domov můj? Voda hučí po lučinách… 4
Kde můj je kraj, kde má je vlast… 26
Kdy už všecko spočívá v tiché noční době… 30
Když já jdu z hospody domů… 85
Když jsem svou Lidušku vyprovázel domů… 25
Když jsem zpolehounka včera u okénka… 80
Když měsíček spanile svítil, vévoda Břetislav vstal… 79
Když mne má matička chovávala, milostně na mne se usmívala… 37
Když mne srdce bolí, procházím se v poli... 107
Když už (již) všecko spočívá... ad 30
Když zdaleka z modrých hor slunce vycházelo… 20
Krásná Minko, musím jíti… 66
Krátký jen byl můj čarokrásný sen… 74
Lízinka, ach to je děvče… 42
Má milenka je dívenka přeupřímná… 89
Má tys láska jediná, ženuško ty předrahá… 72
Má zlatá Mařenko, pozoruj to… 56
Měltě Adam sedum synů… 87
Moravo, Moravo, Moravičko milá… 45
Můj milý mi na letnice vsadil krásné máje… 49
Na lávce nad potokem loudila černým okem… 35
Na okénku mé milenky stával stromek růžový... 102
Na víno cos mne táhne vám... 99
Nad Berounkou pod Tetínem růže již se červená… 69

Náš tatíček nebožtíček ledacos věděl… 6
Nechť velebí Vlach své ráje… 17
Nitra milá, Nitra, ty vysoká Nitra… 57
Nuže, bratři, v kolo sem… 47
Nuže, nuže, milí bratři, zpívejme… 22
O dnové, o radostné chvíle, když houpala lodinka mile… 68
O vlasti má, drahá ty vlasti česká… 73
Oč jsem prosil, Bůh mi dal… 41
Pějme písně liboplynné… 70
Pěkně na chodníček svítil mi měsíček… 3
Pijem ti, bratříčku, na zdraví… 86
Písně, dcery ducha mého… 21
Pod bezem za jezem (Za jezem pod bezem) s Hanou Jeníček… 55
Praho má, Praho má, hezké holky rodíváš… 23
Proč se upejpáte, plaché dívčiny… 65
Přicházím přímo z Moravy… 48
Sedněme si k stolu, bratři, přátelé… 11
Sil jsem proso na souvrati… 28
Slávie, jenž naší vlastí, rajský onen světa pás… 40
Složno, složno, bratjo mila, po Slaviji slavnoj… 90
Slunce vstává nad táborem, z lože vstává Žižka lev… 24
Slyš, děvinko, má hubinko, lásky tajné hlas... 95
Slyš, kterako (kterak to) zdaleka temný hluk… 88
Spi, má zlatá, boubelatá… 12
Svornost jest ta mocná páska… 29
Šablenka brušená, to je moja žena... 104
Široký jarčok (jarček), bystrá vodička – napoj mi, milá, mého koníčka... 108
Tam, kde věnčí modré hory tisíc hradů svými bory… 58
Tam v dáli, tam za hájem ples ptáčka zaznívá... 97
Těšme se sladkou (blahou) nadějí… 43
Tisíc bojovných přísahalo reků… 81
Ty český sedláčku, vychytralý ptáčku… 13
Tys má láska jediná, skleničko má pěnivá… ad 72
U panského dvora náš Vítoušek vorá… 59

U potoka hoch si seděv (seděl)… 71
V Brodském klášteře rozvíjí se květ… 63
V Čechách, tam já jsem zrozena… 8
Vám, oči jasné, ráje mého číše… 84
Vane větřík po lučinách, kvítka políbá… 44
Věrnějšího na světě nad mou milou děvčete… 82
Vlast, jaké to sladké jméno... 98
Vlasta ze růží uvila věnce... 91
Vltavo, Vltavo, řeko Čechů, řeko síly… 31
Vystavím si skrovnou chaloupku… 16
Z českých hor zaznívá zpěv… 76
Za dnů mladosti kdo radostné… 2
Za jezem pod bezem... ad 55
Zasviť mi, ty slunko zlaté, na poslední z vlasti krok... 100
Zdvihni se, zdvihni, starý český lve… 46
Zlaté réví hřeje v lásky objetí… 75
Zpěv a píseň milujem… 1
Zvolna, vodičko, plyň lučinou… 36
Že peníze světem vládnou, staré přísloví… 5

Soupis

1. Český sbor. Incipit: Zpěv a píseň milujem… Text: Josef Bojislav Pichl (Pichl1 1851 /jméno textaře neuvedeno/). Nápěv: Jan Nepomuk Škroup (Pichl1 1851 /jméno skladatele/, Mart.NSZ 1852, č. 1; Mart.ZV 1865, č. 5); Josef Leopold Zvonař (PichlZ6 1863, č. 86). Výskyt: ČNZ č. 113 (vlast.) (Zvonař); PTP č. 544 (Zvonař); SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 23, 25, 29, 31–41, 44–46, 48, 51–55, 60, 64, 78, 79, 130; UP s. 460.

Oslavovat zpěvem vlast, milovat české dívky, ale v boji s nepřítelem pevně uchopit zbraň – tak vyjádřil atributy mladých vlastenců J. B. Pichl

v písni, kterou se rozhodl uvést oddíl společenských písní svého zpěvníku; své autorství zde zamlčel (jako autor textu je jmenován až v PichlZ6). Text se dočkal dvojího zhudebnění, píseň byla ve společenských zpěvnících oblíbená, ale její zpěvníkový život (s jedinou výjimkou) skončil s devatenáctým stoletím.

2. Píseň společná. Incipit: Za dnů mladosti kdo radostné… Text: František Ladislav Čelakovský (Píseň společní. VZV I 1835, s. 64; Společná píseň. Smíšené básně III, in: F. L. Čelakovský: *Spisy básnické IV*. Praha 1847, č. 5). Nápěv: František Škroup (VZV I 1835, s. 64; Mart.NSZ 1852). Výskyt: ČNZ č. 101 (vlast.); ČPV č. 9; Kytka I 1836; PTP č. 54; SSZ č. 5–7, 11, 14–17, 21–25, 29, 31–41, 44–48, 51, 53–55, 60, 63, 64, 66–68, 78, 79, 94, 97, 99, 115, 124, 130; StrejčekDP s. 48; SZP s. 84; UP s. 457; VZV I s. 64. Havlíčkova parodie „Tys bratr náš! Překlad z češiny do češtiny“ (1843 za pobytu v Rusku): SSZ č. 26, 45, 48, 51–53, 66, 68, 79; StrejčekDP s. 139; Karel Havlíček Borovský: *Básnické dílo.* Vydal Jaromír Bělič. Praha 1962, s. 160. Další parodie: SSZ č. 26; Václ.OLP, s. 369. Komentáře: Václ.PLT, s. 135; Záv.FLČ, s. 395–398.

Také text zlidovělé písně F. Škroupa a F. L. Čelakovského přináší výčet skutků a vlastností, jimiž má oplývat pravý český muž-vlastenec. Obsahově ji inspirovaly Goethovy Geselliche Lieder, Arndtova báseň Der Deutsche Mann (1813), anonymní Šlechetný Čech (1814), Hankova Kdo je hodný muž (1815) a další. Píseň vznikla ve 30. letech 19. století, v době rozkvětu českého společenského života, kdy vzrůstala poptávka po společenských písních vlasteneckého charakteru, a dosáhla značné

popularity. Skrytě ji perzifloval už Karel Hynek Mácha v Předzpěvu Máje (1836), ale zejména proslula Havlíčkova parodie Tys bratr náš! (1843), která později žila ve společenských zpěvnících paralelně s originálem.

3. Chodníček lásky. Incipit: Pěkně na chodníček svítil mi měsíček… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Kytka III 1838, s. 14). Nápěv: Josef Geisler (VZV V 1839, s. 302, PichI1 č. 3 /jméno skladatele/, Mart.NSZ 1852, č. 3; Mart.NČZ 1856, č. 20; PichlZ6 1863, č. 3; Mart.ZV 1865, č. 55; PichlZ7–8 č. 67); František Karas (VZV VI 1843-4, s. 389, PichI1 č. 3 /jméno skladatele/). Výskyt: ČNZ č. 6 (mil.); Kytka III s. 14; PTP č. 104 (Geisler), 123 (Karas); SSZ 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 25, 29, 31, 35, 36–38, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 64, 71, 74, 117, 130, 132; SZP s. 84; UP s. 433; VZV V s. 302 (Geisler), VI s. 389 (Karas); ZČO s. 78. Komentáře: Václ.PLT, s. 118–119, 122–125, 138; ZČO, s. 196.

Chmelenského (poněkud šroubovaný) ohlas lidové poezie s motivem zklamané lásky, uveřejněný jako nabídka ke zhudebnění v *Kytce* 1838, zaujal dva skladatele; posluchačsky úspěšnější byl J. Geisler, s jehož nápěvem (1839) se píseň šířila společenskými zpěvníky. Její zpěvníkové uvádění sice s koncem 19. století ustalo, žila však dál v tradici jako zlidovělá píseň, k čemuž napomohly také četné kramářské tisky. Spolu s písněmi Sil jsem proso na souvrati... a Já jsem švarná dívka z mlejna... se stala dokonce součástí lidové tradice v horním Slezsku (polská verze vyšla v Rogerově sbírce ve Wroclawi 1863).

4. Domov můj. Incipit: Kde domov můj? Voda hučí po lučinách… Text: Josef Kajetán Tyl (Fidlovačka. 1834, 4. jednání, Mareš. Kritické vydání Miloslava Hýska Praha 1926, s. 111; první otisk textu písně: *Bohemia* 23. 12. 1834). Nápěv: František Škroup (partitura Fidlovačky, 1834, č. 19; první otisk písně s nápěvem: VZV I 1835, s. 30). Výskyt: Bohemia 23. 12. 1834; ČNZ č. 180 (vlast.); ČPV č. 18; PTP č. 31, 485; SSZ č. 2 (An.SZ včetně nápěvu), 3, 5–10, 12, 14–19, 21, 23–25, 28–41, 43–48, 51–56, 59–61, 63–71, 73–75, 77–79, 81, 82, 84–87, 90, 92–99, 102–104, 106–109, 11–115, 117–130, 133–141, 144, 146–150, 152, 155–158, 160; SZP s. 87; UP s. 412 (zde i několik parafrází); VZV I s. 30; ZČO příloha. Monografie, medailony a komentáře: PTP, s. 8; František Bačkovský – Robert Růžička: *J. K. Tyla „Kde domov můj?“ s dějinami hymny té a pozdějšími přídavky i překlady.* Praha 1884; František Strnad: *O našich hymnách a jejich osudech.* Praha 1924; Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl.* Praha 1926; *Kde domov můj?* Ročenka Chudým dětem 46. Sborník ke 100. výročí písně uspořádala Hana Humlová. Brno 1934; Ferdinand Strejček: *Kde domov můj?* 1834–1934. Praha 1934; Albert Pražák: *Kde domov můj?* Otisk přednášky k stému výročí národní hymny. Praha 1934; Páta Josef: *„Kde domov můj?“ v slovanských překladech a obměnách.* Praha 1935; Jaromír Václav Šmejkal: *Píseň písní národu českého.* Praha 1935; *Kde domov můj? Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého.* Praha 1940; Bohumír Štědroň: *Staré české písně.* Brno – Praha 1940, s. 21–23; CmíralVZV, s. 40; Robert Smetana – Bedřich Václavek: Sto let života písně „Kde domov můj?“ v tradici. In: *Kde domov můj?* Ročenka Chudým dětem 46, s. 75; znovu in: VS-OČP, s. 111; Karb.MLP, s. 26–29; František Kožík: *Píseň nejdražší.* Praha 1986; Karel

Vladimír Burian: *Kapelník ze Stavovského.* Praha 1989; Jiří Traxler: Ty naše písničky české I – Kde domov můj? *Generace* roč. 4, 2002, č. 4, s. 36–37.

Zlidovělá píseň F. Škroupa a J. K. Tyla vznikla 1834 jako 19. hudební číslo Fidlovačky, narychlo vytvořené lokální parafráze vídeňských frašek. Tyl tam potřeboval tesknou vlasteneckou píseň kramářského typu (zvolil oblíbený motiv proslulé Goethovy Mignoniny písně z Viléma Meistera, Kennst du das Land...?) – Škroup ji adekvátním způsobem zhudebnil (použil motivů kramářské a lidové písně Horo, horo, vysoká jsi... a oblíbené německé písně francouzské provenience Denkst du daran...? ze zpěvohry Karla von Holtei Der alte Feldherr /1825/). Fidlovačka byla po první repríze pro nezájem stažena z repertoáru, píseň naopak začala žít vlastním bohatým životem: šířila se tiskem (noviny, letáky, kramářské tisky, společenské zpěvníky, hudebniny), opisováním, ústním podáním, jarmareční produkcí, hracími strojky, muzicírováním v salonech, divadelním a koncertním provozováním. V lidové tradici zůstávalo jádro písně díky častým otiskům v podstatě nezměněno, lidová tvořivost (folklorizace) se projevovala připojováním dalších slok a tvorbou hojných lokálních, regionálních, zemských, národních, ale i zájmových, oborových, třídních a žánrových parafrází, ohlasů a parodií. 1862 se při ní poprvé povstalo, byla přijata za národní a po vyhlášení samostatnosti za státní hymnu.

5. Společní. *Incipit:* Že peníze světem vládnou, staré přísloví… Text: Jan Jindřich Marek, častý pseudonym: Jan z Hvězdy, u této písně ve Věnci: J. Opočenský (Společná. VZV IV 1838, s. 263, v orig. s. 55; Pichl1 1851, č. 5 /J. Marek/). Nápěv: Josef Vorel (VZV IV 1838, s. 263, v orig. s. 55; Mart.NSZ

1852; Mart.NČZ 1856, č. 36; PichlZ6 1863, č. 2; Mart.ZV 1865, č. 70; PichlZ7–8 č. 41). Výskyt: CmíralNZP s. 10; CmíralVZV s. 34; ČNZ č. 67 (lid.); KP s. 15; PTP č. 82; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 23–27, 29–41, 44–46, 48, 51–56, 59–61, 64–68, 70, 71, 73, 74, 78, 79, 81, 85–87, 89, 90, 92, 93, 95–98, 100, 103, 104, 106, 108, 112, 115, 117, 119–121, 123, 125, 130, 136, 137; SZP s. 86; UP s. 461; VZV IV s. 263; ZČO s. 146, 203. Parafráze a kontrafaktury: DP I s. 241, 242; KP s. 16; Letáky1848 s. 101; Písně1848 s. 151. Komentáře: Václ.PLT, s. 106; CmíralVZV, s. 44; ZČO, s. 203–204; CmíralNZP, s. 22–23; Zdeněk Nejedlý: *Bedřich Smetana IV.* Praha 1951, s. 160; KP, s. 15–17.

Kuplet zpívaný (podle Očadlíka) od 30. let 19. století při pozdějších reprízách frašky Jana Nepomuka Štěpánka Hastroš (premiéra 3. 12. 1826). Nejedlý a Cmíral se domnívají, že text písně složil sám Vorel a ve *Věnci* jej uvedl pod pseudonymem Opočenský (jsa rodák z Opočna); Cmíral uvádí, že píseň se poprvé zpívala při divadelním představení v Žebráce – to vše už poněkud připomíná legendy provázející genezi písní Nad Berounkou pod Tetínem... nebo Kde domov můj... Václavek–Smetana i Karbusický–Pletka však považují Markovo autorství písně Že peníze světem vládnou... za zcela nepochybné. Původně časový kuplet záhy zlidověl a od roku 1848 vznikaly jeho četné parafráze a reminiscence.

6. Cikánova píšťalka. Incipit: Náš tatíček nebožtíček ledacos věděl… Text: František Ladislav Čelakovský (ČČM 1833, sv. 1; OPČ 1839, č. 16). Nápěv: Josef Vorel (*Šestero písní pro jeden hlas při fortepianu.* Praha 1834 – zbývajících pět písní je na texty Vacka-Kamenického). Výskyt: ČČM 1833/1;

ČNZ č. 64 (lid.); OPČ č. 16; Písně1848 č. 10; PTP č. 410; SSZ č. 5–7, 12, 15–17, 21, 23–25, 27, 29–33, 35–41, 44–48, 51–56, 59–61, 64, 74, 78, 79, 86, 92, 93, 96, 108, 115, 120, 121, 123, 125, 130, 137, 140; SZP s. 84; *Šestero písní* 1834; UP s. 426; ZZ seš. 1 č. 2. Komentáře: PTP s. 94; Václ.PLT, s. 105, OPČ s. 183, 187; Záv.FLČ, s. 337–339.

Zlidovělá píseň z Čelakovského *Ohlasu písní českých*. Autor zručně využil alegorie a protiněmecká báseň prošla cenzurou. Píseň sice mohla budit rozpaky (národně odbojné snahy se odvozují od kradoucího cikána), ale lidé záhy odhalili jinotajnost básně a v roce 1848 byla dokonce šířena v letákových tiscích spolu s dalšími revolučními písněmi. Inspirace je z německé písně Der Rattenfänger von Hammeln (Krysař z Hamelnu) z Arnimovy–Brentanovy sbírky Des Knaben Wunderhorn (Chlapcův kouzelný roh), formální předlohou se stala česká lidová píseň Náš tatíček nebožtíček, dej mu Pánbůh království… (R č. 182). Cikánský motiv inspiroval Josefa Vorla k odpovídajícímu hudebnímu pojetí; jeho melodie „v rytmu uherských písní ... je velezdařilá a působí v besedách tím většího účinku, zpívá-li ji sbor chlapců jednohlasně“ (PTP).

7. Píseň ponocného. Incipit: Blahý, kdo dle povolání Bohu slouží, vlasti své… Text: Martin A. Přibyl (*Národní písně obsahu rozmanitého.* Praha – Hradec Králové 1830, s. 7). Nápěv: Jan Tobiášek (PichI1 č. 7 /jméno skladatele/, Mart.NSZ 1852; NČZ 1857, č. 285; PichlZ6 1863, č. 74; Mart.ZV 1865, č. 112; PichlZ7 č. 252; PichlZ8 č. 264); Alois Jelen (ZZ 1847, seš. 1 č. 3) – nejde o stejný nápěv?! Výskyt: ČNZ č. 84 (spol.) (Tobiášek); PTP č. 286 (Jelen); SSZ č. 5–7, 12, 13 (Tobiášek, č. písně 285), 15, 17–19, 21, 22, 24,

25, 29, 32, 35, 36, 38, 46–48, 51, 52, 54, 55, 59, 60, 63, 78, 79, 86, 96, 115, 130; SZP s. 86; UP s. 391; Komentáře: Václ.PLT, s. 108; VS-OČP, s. 177–178.

Přibylova báseň chválí spořádaného vlastence předbřeznové doby, který dělí svou službu stejnoměrně mezi Boha a vlast (Václavek). Jako jedna z mála typických měšťanských společenských písní zlidověla i mezi venkovským lidem, zřejmě také díky Tobiáškově melodii nesené v intonaci kostelních zpěvů. Exemplář *Zlatého zpěvníku* s druhým, Jelenovýn nápěvem nebyl k dispozici – může jít o záměnu jména skladatele u téhož nápěvu.

8. Vlastenka. Incipit: V Čechách, tam já jsem zrozena… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (*Písně národní v českém duchu.* Praha 1833). Nápěv: František Škroup (Češka. Opus 32. Jan Hoffmann. Praha; PichI1 1851 /jméno skladatele/; PichlZ6 1863, č. 4a; PichlZ7–8 č. 23a); Václav Josef Rosenkranc (Češka. VZV II 1836, s. 86, v orig. s. 14; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 5; PichlZ6 1863, č. 4b; Mart.ZV 1865, č. 11 /u Rosenkrancova nápěvu jako skladatel chybně uveden Škroup/; PichlZ7–8 č. 23b). Výskyt: ČNZ č. 97 (vlast.) (Rosenkranc); Kytka I 1836; PTP č. 24 (Rosenkranc), 38 (Škroup); SSZ č. 5–17, 21–25, 28, 29, 31, 32, 34–41, 43–46, 48, 51–55, 59–61, 63–68, 70, 71, 74, 78, 79, 81, 85–87, 90, 92–99, 103, 104, 106, 107, 109, 112, 115, 117, 121, 124, 128–130, 133, 136–140, 147, 152, 160; StrejčekDP s. 43; SZP s. 84; UP s. 452 (zde i parafráze a parodie); VZV II s. 86; ZČO s. 94 (Rosenkranc). Komentáře: PTP, s. 6; CmíralVZV, s. 42; ZČO, s.198; Václ.PLT, s. 136; Václ.OLP, s. 333.

Dívka narozená v Čechách, vyrůstající mezi Čechy, milující svou vlast a nestydící se mluvit česky je rozhodnuta věnovat svou lásku jen Čechu a vlastenci. Vackova-Kamenického vlastenecká píseň určená k ženskému přednesu byla oblíbeným číslem společenských besed. Interpretace Škroupova třídobého nápěvu zkomponovaného pro školený soprán byla poměrně obtížná, zato Rosenkrancova svěží melodie (má scherzový ráz allegretta, a živě přednesena, vyvolává představu polky /Očadlík/) nalezla široké uplatnění a také jejím přičiněním píseň zlidověla. Zpočátku uváděly některé zpěvníky oba nápěvy.

9. Hasme! Incipit: Bratři, píme nápoj ječmenový… Text: František Šír (Pichl1 1851, č. 9 /autor neuveden/). Nápěv: Josef Vorel (Pichl1 /jméno skladatele/; PichlZ6 1863, č. 75; PichlZ7 č. 175; PichlZ8 č. 176); Karel Slavík (NZP 1864). Výskyt: ČNZ č. 79 (spol.) (Vorel); SSZ č. 5–7, 12, 13, 15, 17, 22, 26, 33, 34 (Slavík), 38, 51, 60, 86, 130; UP s. 392.

Na rozdíl od vody dodává pivo sílu, bystří ducha, povzbuzuje ke zpěvu a hasí milostné požáry. Oblíbená pijácká společenská píseň patří k tzv. písním společným, určeným ke společnému zpěvu při rozprouděné společenské zábavě a také k pochodu. Jako báseň nejsou verše nijak povedené, ale jako text písně dobře sloužily svému účelu. Zdá se, že text byl vytvořen až k hotovému Vorlovu fanfárovému nápěvu nebo zároveň s ním; drobné deklamační poklesky to nevylučují.

10. Děvy slovanské. Incipit: Děvy ruské, děvy panské, kdož by vám nesloužil rád… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Kytka I, 1836; PichI1 1851, č. 10). Nápěv: František Škroup (VZV II 1836, s. 79, v orig. s. 3; PichI1 /jméno skladatele/; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 85; Mart.ZV č. 100; PichlZ7–8 č. 51). Výskyt: ČNZ č. 100 (vlast.); Kytka I 1836; PTP č. 32; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 31–33, 35–38, 40, 48, 51, 52, 55, 60, 64, 85, 130; UP 397; VZV II s. 79.

Básník opěvuje dívky různých slovanských národů, ruské dívky nazývá slovanskými Britkami, polské slovanskými Francouzkami, srbské dívky slovanskými Italkami – české dívky a ženy však nemají v světě rovných! Přestože píseň po básnické ani hudební stránce nijak nevyniká, ocitla se díky své tematice v čele druhého ročníku *Věnce ze zpěvů vlastenských, uvitého a obětovaného dívkám vlastenským*, a v 50. – 80. letech 19. století se stala oblíbeným číslem mnoha společenských zpěvníků.

11. Společní. Incipit: Sedněme si k stolu, bratři, přátelé… Text: Jan Jindřich Marek (literární pseudonym Jan z Hvězdy, zde nepoužitý) (Společní píseň. VZV III 1837, s. 189, v orig. s. 52; PichI1 1851). Nápěv: Josef Vorel (PichI1 /jako skladatel písně je jedině v tomto případě uveden Vorel – asi jde o omyl/); Václav Josef Rosenkranc (VZV III 1837, s. 189, v orig. s. 52; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 11; PichlZ6 1863, č. 5; Mart.ZV 1865, č. 48; PichlZ7 č. 165; PichlZ8 č. 167). Výskyt: ČNZ č. 77 (spol.); PTP č. 51; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 24, 25, 29, 32–36, 38, 41, 44, 45, 48, 51, 52, 55, 60, 61, 64, 66, 68, 71, 74, 86, 97, 98, 103, 117; UP s. 441; VZV III s. 189. Komentář: CmíralVZV, s. 44.

Další tzv. společná píseň, charakterizovaná a proslulá sloganem: „Zpěv a víno, děvče hezké, to jsou dary země české...“ V tematicky rozvrstvených zpěvnících byla řazena do oddílu pijáckých písní a její zpěvníková obliba přetrvala do 20. století. Rosenkrancův nápěv (s refrénem opakovaným sborem) má nápad a obvyklou jiskru, obtížně intonovatelné intervaly (např. velká septima) však mj. bránily obecnému zlidovění písně.

12. Ukolíbavka. Incipit: Spi, má zlatá, boubelatá… Text: Vojtěch Nejedlý (Ukolíbavka. In: Antonín Jaroslav Puchmajer: *Sebrání básní a zpěvů I.* Praha 1795, s. 64. Jako diplomatický otisk znovu vydal Jaroslav Vlček. Praha 1917). Nápěv (v Pichl1 skladatel neuveden): Jakub Jan Ryba (1. nápěv: Franz /!/ Ryba: *Zwölf böhmische Lieder.* Praha 1800, č. 1 Ukolíbavka – nápěv se neujal; 2. nápěv: Zastaveníčko – tento nápěv zlidověl; jako jeho autor bývá uváděn omylem rovněž Václav Jindřich Veit – např. v originálu VZV VI 1843/44, krit. vyd. s. 383, následně v PTP č. 649; Jan Jeník z Bratřic: *Písně krátké.* Praha 1810 rkp. /anonymně/; Škroupova úprava pro mužský čtyřhlas a kvarteto lesních rohů: provedení 1833, tisk VZV VI 1843/44, s. 383 /jako autor textu omylem uveden Š. Hněvkovský/; samostatný tisk Praha 1850 s litografií Josefa Navrátila; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 29; PichlZ6 1863, č. 6; Mart.ZV 1865, č. 64 /jako skladatel omylem uveden Kníže/; PichlZ7–8 č. 79). Další výskyt: CmíralNZP s. 2; ČNZ č. 58 (lid.); JT I–II č. [85], [307], [498]; PTP č. 424, 649 (Veit); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 24, 25, 28, 29–33, 35–41, 44, 45, 48, 51–53, 55, 56, 59–61, 63–66, 68, 70, 71, 74, 79, 86, 92, 93, 97, 104, 106, 117, 122, 130, 133, 147; parodie a parafráze: 22, 88; SZP s. 83; UP s. 444; VZV VI s. 383. Komentáře: CmíralNZP s. 22;

VS-OČP, s. 66; Václ.OLP, s. 66, 82–83, 313; Jan Němeček: *Jakub Jan Ryba.* Praha 1963, s. 220–22, 342, 347; JT I, s. 296–298.

Člověk ryzího charakteru se nemusí obávat neklidného spánku. Jedna z nejstarších českých společenských písní. Text Vojtěcha Nejedlého vyšel již v prvním Puchmajerově almanachu (1795); Jakub Jan Ryba báseň poprvé zhudebnil a vydal jako č. 1 pod názvem Ukolíbavka ve *Dvanácteru českých písní* (1800, pod chybným křestním jménem Franz), druhé zhudebnění (Zastaveníčko, po 1808) zůstalo dlouho v rukopisu, ale mělo úspěch, často se provozovalo, šířilo se opisy (viz u Jeníka z Bratřic po 1810) a s tímto nápěvem píseň zlidověla. Prvoplánové pochopení textu (ukolébavka pro milovanou dívku) posunulo píseň záhy mezi společenské písňové hry: zpěv probíhal jako skutečné uspávání dívky, závěrečné opakování první sloky se muselo „velmi piano zpívat, jako by se nechtělo již do spaní přivedenou dívčinku ze spaní probuditi“ (Jeník). Záměr se později při sborovém zpěvu promítal do jednotlivých hlasů: „Solo: ...noc se blíží, očka tíží / sen, spi, dívčinko!; Tenori: (tiše) Ná ná ná atd., Bassi: (taktéž) Pš pš pš atd. vždy tišeji, až to docela zanikne.“ (*Veselý zpěvák* 1862)

13. Český sedlák. Incipit: Ty český sedláčku, vychytralý ptáčku… Text: František Ladislav Čelakovský (18. 8. 1830 v dopisu Kamarýtovi; ČČM 1831, sv. 3; OPČ 1839, č. 45). Nápěv: lidový; jako Na Bílé hoře sedláček oře… (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 46; Mart.ZV 1865, č. 80; PichlZ6–8 /jen nápěvové odkazy/). Výskyt: ČČM 1831/3; ČNZ č. 60 (lid.); OPČ č. 45; Písně1848 č. 5 (parafráze); SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 24–26, 29, 31–33, 35–38, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 64, 66, 68, 79, 91, 97, 99, 130; SZP s.

84; UP s. 450. Komentáře: Václ.PLT, s. 141; Václ.OLP, s. 191, 317; Záv.FLČ, s. 340–341.

Zlidovělá píseň z Čelakovského *Ohlasu písní českých*: s pomocí přetvářky překoná český sedlák i nejhorší překážky. Básníka inspirovala vlastní zkušenost a lidová moudrost; avšak lidová rčení a popěvky na toto téma, např. Před pánem heká... (Jeník) nebo Sedliak, božie stvorenia... (Kollár), jsou vesměs mladšího data. Vhodný lidový nápěv napomohl písni ke zlidovění, Čelakovský ale píseň Na Bílé hoře sedláček oře... zřejmě neužil jako formální model pro svůj ohlas (je tu drobná metrická disproporce); pozdější připojení tohoto nápěvu nejspíš způsobil textový názvuk („sedláček“).

14. Nová. Incipit: Hoj, čeští sedláci, budou z vás jonáci… Text: Anonym (kramářský tisk *Nová píseň o českých sedlácích. Zpívá se notou: Na Bílé hoře sedláček voře. Tiskem c. k. dvorní kněhtiskárny synů Bohumila Haase* [1848]). Nápěv: lidový. Výskyt: SSZ č. 5–7; Písně1848 č. 5; UP s. 402. Komentáře: Václ.PLT, s. 141; Písně1848, s. 197/5.

Anonymní časová aktualizace (1848) předchozí Čelakovského zlidovělé písně Ty český sedláčku, vychytralý ptáčku... (Český sedlák). V této parafrázi sedlák již panstvu nepodlézá, jedná hrdě a zpříma.

15. Pocestný. Incipit: Je to chůze po tom světě… Text: František Ladislav Čelakovský (ČČM 1831, 3. sv.; OPČ 1839, č. 24). Nápěv: Alois Jelen (*Sbírka písní slovanských*. Brno 1851; Pichl1 1851 /jméno skladatele/; Mart.NSZ

1852; Mart.NČZ 1856, č. 19; PichlZ6 1863, č. 9; Mart.ZV 1865, č. 54; PichlZ7–8 č. 55); Josef Leopold Zvonař (*Tři humoristické zpěvy.* Opus 38. Praha 1862, č. 2). Výskyt: ČNZ č. 63 (lid.) (Jelen); OPČ č. 24; PTP č. 605 (Zvonař); SL č. 7 (Jelen); SSZ č. 3 (Jelen), 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 24–26, 29 (Jelen), 32, 33, 35–38, 40, 47, 48, 50–53, 55, 59–61, 64, 74, 79, 86, 96, 112, 115, 119, 130, 133, 140, 147, 156; StrejčekDP s. 109; SZP s. 84; UP s. 410. Komentáře: Jan Blahoslav Čapek: Ke genezi písně Čelakovského o pocestném. *Bratislava* 1932, s. 156; Václ.OLP, s. 151, 314–315; Záv.FLČ, s. 356–358.

Zlidovělá píseň z Čelakovského *Ohlasu písní českých*. Básník líčí strasti putování pána i chudáka v rovině reálné (skutečné cestování) i alegorické (životní pouť), v tomto duchu se nese také pointa: na konci cesty oba čeká nocleh ve stejné hospodě. Předobrazem básně mohla být slovenská lidová píseň Bože muoj, otče muoj, ak je ten svet zmotaný… (viz č. 92 zde) s motivem útěchy sedláků ve smrti vyrovnávající sociální rozdíly, jejímž zdrojem (anebo naopak ohlasem) zase mohla být Píseň nádeníka z *Múzy ze slovenských hor* (1801) od Juraje Palkoviče, přebásněná z německého anonymního textu. S Jelenovou prostou melodií se Čelakovského píseň Pocestný sice ve společnosti zpívala a byla zaznamenána i v lidové tradici, ale díky častému uvádění v čítankách a zpěvnících zlidověl spíše didaktický text. Teprve na základě adaptace melodie do třídobého taktu v 70. letech 20. století zobecněla píseň jako celek.

16. Chaloupka. Incipit: Vystavím si skrovnou chaloupku… Text: Václav Hanka (Hospodářství. In: Antonín Jaroslav Puchmajer: *Nové básně V.* Praha

1814, s. 40; dále V. Hanka: *Dvanáctero písní I.* Praha 1815). Nápěv: německá lidová píseň – jako autor tohoto známého nápěvu bývá ve společenských zpěvnících důsledně uváděn Václav Josef Rosenkranc (Pichl1 1851 – skladatel neuveden; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 38; PichlZ6 1863, č. 10; Mart.ZV 1865, č. 72; PichlZ7–8 č. 56); Václav Jan Tomášek (*Šestero písní.* Praha 1816, č. 1). Výskyt: ČNZ č. 55 (mil.) (Rosenkranc); HankaM s. 21; HankaP1 I; JT II č. [308], [499]; KunzT I–II č. [41]; PTP č. 222 (Tomášek); SL č. 11 (Rosenkranc); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 24, 25, 27, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 50–56, 59–62, 64, 65, 70, 74, 78, 79, 81, 85–87, 90–93, 95, 96, 108, 120, 121, 128, 130, 133, 136–138, 147; SZP s. 84; UP s. 456. Komentáře: PTP, s. 51; Václ.PLT, s. 107, 127, 153; Václ.OLP, s. 313–314; KunzT II, s. 22–23.

Barvité líčení idylického novomanželského hnízdečka, které mladík vybuduje a dívku tam zavede, ovšem teprve po nezbytných milostných lekcích. Zdařilá parodie rokokových selanek a z nich vycházejících biedermeierských životních představ. Raná báseň Václava Hanky s nepokrytě erotickou pointou vyšla již v pátém svazku Puchmajerových almanachů (1914), díky Hankovým společenským aktivitám ji záhy zhudebnil a vydal tiskem Václav Jan Tomášek (1816). Proslula však s lidovým nápěvem německého původu, který se ve zpěvnících všeobecně připisoval Václavu Josefu Rosenkrancovi, úspěšnému skladateli společenských písní. O jejím časném zlidovění svědčí zápisy v Kunzově (1827 ?) i Jeníkově (1832) sbírce.

17. Novonárodní. (Jako: „Nek sa hrusti šaka mala.“) Incipit: Nechť velebí Vlach své ráje… Text: Bedřich Peška (leták 1848 ?; PichI1 1851, č. 17). Nápěv: Anonym; přejatý z ilyrské (chorvatské) písně (PichI1 nápěvový odkaz /Jako: „Nek sa hrusti šaka mala“/; PichlZ6 č. 11 a PichlZ7–8 č. 10: u nápěvu místo jména skladatele otazník; Polen.SZS II, č. 198: Nechť se zdvihá pěsť zaťatá, chorvatská píseň v českém překladu, původní text L. Vukotinović). Výskyt: ČNZ č. 144 (vlast.); Písně1848 č. 26 (jako illyrská Nek se hrusti); SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 21, 23–25, 29, 31, 32, 35–41, 44, 45, 48, 51–55, 60, 61, 64, 65, 70, 74, 78, 79, 86, 92, 93, 95, 96, 108, 130; UP s. 428.

Povzbuzeni vzpomínkou na vůdčí postavy českých výbojů v minulosti pociťují mladí vlastenci, „strážníci na západě, věrní vlasti, věrní vládě“, oprávnění vydobýt své vlasti právo, čest a svobodu. Píseň skrytě namířená proti velkoněmeckým integračním snahám je obratnou směsí loajality a revolučního nadšení, její letáková existence v roce 1848 je nedoložená. Peškův text vznikl na anonymní nápěv chorvatské písně L. Vukotiniće Nek sa hrusti šaka mala... (Nechť se zdvihá pěst zaťatá).

18. Děvče, já ti udělám. Incipit: Bětolinko boubelatá, darmo se mne vzdaluješ… Text: František Ladislav Čelakovský (14. 7. 1820 v dopisu Kamarýtovi; *Smíšené básně Frant. Ladisl. Čelakovského*. Praha 1822); rozšířením v dialog vznikla 10sloková kramářská verze (Hlahol 1861; Václ.OLP s. 79, 93). Nápěv: pololidový (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 18; PichlZ6 1863, č. 12; Mart.ZV 1865, č. 53; PichlZ7–8 č. 68); Ludevít Procházka (*Tři sbory na slova F. L. Čelakovského.* Praha). Výskyt: ČNZ č. 26 (mil.); PTP č. 578 (Procházka); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 13–17, 21–26, 29–

32, 35–40, 41, 44–46, 48, 50–56, 59, 60, 61, 63–65, 70, 73, 74, 79, 81, 85–87, 90, 92–94, 96, 108, 109, 114, 115, 130, 135, 147; SZP s. 84. Komentáře: Václ.PLT, s. 127, 138; Václ.OLP, s.79–80, 88–89, 93–94, 317; Záv.FLČ, s. 73, 90–91, 97.

Zlidovělá píseň ze *Smíšených básní* (1822) F. L. Čelakovského, jedna z (nejen jeho) prvních českých básní (vznik 1820) ovlivněných lidovou písní. K získání lásky milované dívky hodlá mladík použít nejrůznější magické prostředky a po zdárném výsledku za trest chvíli trucovat. Kramářské znění, otištěné v některých zpěvnících, vytváří z písně dialog: dívka se dovede chránit apotropajními prostředky a na závěr sděluje, že čarování je zbytečné: stačí přece přijít a požádat o její ruku. V jiné kramářské variantě čarujícímu mládenci dívku zatím odvede někdo jiný. Píseň Bětolinko boubelatá... patří (také díky pololidovému nápěvu reflektujícímu kramářské manýry) v lidové tradici k nejfrekventovanějším.

19. Měšťanská. (Pochod pražských ostrostřelců.) Incipit: Bratři, veselme se v spolku radostném… Text: Josef Jaroslav Kalina (časopisecky *Květy* či *Včela* 40. léta ?; PichI1 1851, č. 19; *Básnické spisy z pozůstalosti*. Praha 1852). Nápěv: František Xaver (v PTP: K.) Lábler (PichlZ6 1863, č. 83; PichlZ7 č. 176; PichlZ8 č. 177). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 33, 38, 60; UP s. 393. Komentáře: Josef Jaroslav Kalina: *Kšaft a ostatní básně.* Vydal František Frýdecký. Praha 1916, s. 16, 160–161 (otisk), 175; VS-OČP, s. 198.

Neohroženost a smysl pro slovanskou vzájemnost jsou chloubou pražských měšťanů: s nimi se vlast nemá čeho obávat, je rozkoší připíjet

v jejich společnosti vládci, místodržícímu, stavům, českým a slovanským vlastencům a pro výstrahu i nepřátelům. Kalinovy oslavné verše podané archaizujícím jazykem opatřil břesknou pochodovou melodií F. X. Lábler. Kromě Pichlových zpěvníků a *Hlaholu* tato příležitostná skladba nezaujala.

20. Zdenka. Incipit: Když zdaleka z modrých hor slunce vycházelo… Text: Václav Hanka (*Hankovy písně.* Praha 1819, s. 17). Nápěv: František Max Kníže (Dívka věrná. */5 písní/ s průvodem piana neb kytary.* Opus 21. Praha 1819); Anonym (Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 97; PichlZ7 č. 160; PichlZ8 č. 162) – zřejmě jde o stejný nápěv. Výskyt: ČNZ č. 44 (mil.) (Anonym); HankaM s. 96; HankaP2 s. 17; PTP č. 136 (Kníže); SSZ č. 5–8, 12, 13, 15, 17, 22, 23, 24, 28, 29, 38, 51, 53, 60, 66–68, 79, 86, 97, 98, 103, 130; SZP s. 84; UP s. 416; ZČO s. 88 (s neobratným překladem z ruštiny – ten již v HankaM) (Kníže). Komentáře: PTP, s. 31; HankaM, s. XVIII, 227; Václ.PLT, s. 107, 148–149; ZČO, s. 197–198 (také k nápěvu).

Zlidovělá píseň z 2. vydání *Hankových písní* (1819). Pasačka se ptá jednoho z projíždějících vojáků na osud svého milého, voják ji rusky informuje o jeho smrti a nabízí po něm koně ke společné cestě; dívka lest odhalí. Očadlík označuje píseň za typický slavjanofilský žánr – v dialogu je užito ruštiny; ve 4. a 5. vydání Hanka ruské repliky ještě více rozvinul.
V tradici byla již tak nesprávná ruština nesrozumitelně komolena, nebo byly ruské pasáže neobratně překládány. Protože při analýze nebyl k dispozici příslušný sborník písní F. M. Knížete, nelze říci, zda je jeho nápěv shodný se zlidovělým nápěvem uváděným anonymně ve zpěvnících, ale obecně se to

předpokládá. Václavek o písni psal jako o „milostné z napoleonských válek“, Rusové přes české území přecházeli také již za tzv. válek koaličních.

21. Mé písně. Incipit: Písně, dcery ducha mého… Text: Václav Jaromír Picek (*Písně*. Praha 1847, s. 3). Nápěv: Anonym (Mart.NČZ 1856, č. 1; PichlZ6 1863, č. 13; PichlZ7 č. 246; PichlZ8 č. 256). Výskyt: CmíralNZP s. 18; ČNZ č. 110 vlast.); ČPV č. 2; SSZ č. 5, 7–17, 22, 25, 26 (parodie), 29, 31, 35, 36, 38, 46–48, 51, 52, 54–56, 59–61, 64, 66–71, 73, 74, 78, 79, 82, 86, 92–99, 103, 106, 108, 109, 112, 114, 115, 117, 119–121, 123–125, 128–130, 133, 135–140, 147, 152, 153, 156, 160; SZP s. 87; UP s. 433; ZČO s. 154. Komentáře: ZČO, s. 205–206; CmíralNZP, s. 23; Václ.OLP, s. 150, 282–287 (medailon autora), 333 (zmínka o nápěvu v příloze k 1. sešitu Věnce ??), 354.

Básník posílá své písně, vzniklé z lásky k Slovanstvu, všem posluchačům bez rozdílu věku, pohlaví, majetku nebo povolání; žádné jmění ani postavení by nevyměnil za pocit příslušnosti k českému národu. Verše povrchního básníka, ale zručného a úspěšného textaře V. J. Picka zlidověly s anonymním nápěvem pololidového charakteru.

22. Čeština. (Jako: Kdybys měla, má panenko, sto ovec.) Incipit: Nuže, nuže, milí bratři, zpívejme… Text: Alois Uhl (Písně o české vlasti v Polště zpívané. ČČM 1832 ?; Pichl1 1851, č. 22). Nápěv: lidový (Pichl1 nápěvový odkaz /Jako: Kdybys měla, má panenko, sto ovec/; Mart.NSZ 1852). Výskyt: ČNZ č. 133 (vlast.); Písně1848 č. 24; PTP č. 547; SSZ č. 5–8, 12, 15, 17–

19, 23, 25–27, 29, 31, 32, 34–41, 44, 45, 48, 51–53, 55, 60, 61, 63, 73, 78, 79, 130; UP 430.

Chvála češtiny na úkor zesměšnění jiných jazyků. Uhlův puristický text na nápěv známé lidové písně byl součástí repertoáru většiny společenských zpěvníků 2. poloviny 19. století. Bezděky se stal parodií sebe sama a obdobných brusičských skládání: „Proti hancům [češtiny] slova máme hrdohněvná!“ (závěr poslední sloky)

23. Praha má! Incipit: Praho má, Praho má, hezké holky rodíváš… Text: Josef Kajetán Tyl (kdy poprvé ?; PichI1 1851). Nápěv: J. Hovorka (vždy pro mužský sbor: PichlZ6 1863, č. 94; NZP 1864, č. 18; Mart.ZV 1865, č. 26; PichlZ7–8 č. 17). Výskyt: ČNZ č. 104 (vlast.); PTP č. 500; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 29, 31, 34–41, 44–46, 48, 51–55, 60, 64, 66–68, 78, 97; UP s. 437.

Oslava Prahy-matky českých dívek jako zprostředkovatelky šťastných sňatků. Tylovy verše zhudebnil pro mužský sbor J. Hovorka. Asi nechtěně skepticky zní anotace skladby v *Průvoci ... tištěných písní* (1863): „Sbor tento skvěle přednešen, působí dobrého dojmu.“

24. Táborská. Incipit: Slunce vstává nad táborem, z lože vstává Žižka lev… Text: Josef Bojislav Pichl (?) (PichI1 1851). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852). Výskyt: ČNZ č. 158 (vlast.); SSZ č. 5–7, 41, 53, 64–66, 68–70, 79, 95, 97, 99, 130; UP s. 442.

Vlastenecká píseň jako historická reminiscence na věhlas vojevůdce Jana Žižky. Za husitský chorál zde ještě slouží píseň Hospodine, pomiluj ny... (Jistebnický kancionál objeven až 1872). Text je snad prací sestavovatele zpěvníku J. B. Pichla, anonymní nápěv adekvátně k obsahu textu kombinuje fanfárové prvky s názvuky kostelních písní. Od 3. vydání Pichlova zpěvníku (1852) se píseň ve společenských zpěvnících neobjevovala; zájem o ni se obnovil na základě atmosféry textu až v nenotovaných zpěvnících sokolských.

25. Vyprovázení. Incipit: Když jsem svou Lidušku vyprovázel domů… Text: kramářský (*Nová píseň mládencům a pannám pro obveselení mysle na světlo vydaná.* Pardubice 1798 – montáž z několika písní, s incipitem Když jsem svou Nanynku…a s citoslovným refrénem Tradlidlajtum…); adaptace Václav Hanka (*Dvanáctero písní I*. Praha 1815). Nápěv: lidový dvoudobý (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 10; Mart.ZV 1865, č. 47; Ručka8 1920, s. 202); jiný lidový, příbuzný třídobý (NČZ 1857, č. 102); Václav Jan Tomášek (*Šestero písní*. Praha 1816, č. 5). Výskyt: ČNZ č. 17 (mil.); HankaP1 I; HankaM s. 61 (Hankův text), 208 (kramářský text); PTP č. 227; SSZ č. 5–10, 12–17, 21, 22, 24, 25, 35, 36, 48, 51, 52, 55, 56, 61, 64, 91, 115; SZP s. 84; UP s. 415. Komentáře a medailony: PTP, s. 52; J. Truhlář in: *Athenaeum* roč. 8, s. 49; HankaM, s. XLIII, 208–211; Václ.PLT, s. 104, 127, 139; Václ.OLP, s. 210, 330–331, 341–342.

Zlidovělá píseň z první sbírky Václava Hanky *Dvanáctero písní I* (1815). Hankově básni předcházel kramářský tisk písně Když jsem svou Nanynku doprovázel domů... (1798) s obdobným incipitem a několika shodnými

slokami. Truhlář nařkl v *Athenaeu* Hanku u této písně z plagiátorství, Václavek (Václ.OLP: 331) poukázal na možnost, že Hanka píseň nejprve publikoval kramářskou, anonymní formou (a vydání písně je tedy antidatováno). Na základě srovnání se zdá pravděpodobné, že Hanka mnohaslokovou kramářskou montáž několika lyrických písní zredukoval na základní motiv milostného přemlouvání, který ho zaujal svým erotickým nábojem, a píseň pak dotvořil podle svých představ. Tomáškovo rané zhudebnění nezaujalo, píseň se zpívala s lidovými nápěvy a dočkala se několika dalších kramářských verzí. Pichlovy zpěvníky ji od 6. vydání (tj. od počátku Zvonařovy spolupráce) přestaly uvádět, zato lidovější *Český zpěvníček* (později *Československý zpěvník*) ji přinesl ve všech svých osmi vydáních a objevila se i ve zpěvnících Ručkových, vesměs s nápěvem, který poprvé otiskl Martinec (Mart.NSZ 1852).

26. Píseň Čecha. Incipit: Kde můj je kraj, kde má je vlast… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (F. J. Vacek-Kamenický: *Písně v národním duchu českém.* Praha 1833 ?; Kytka II 1837, s. 82; VZV V 1839, s. 324; Pichl1 1851 – autor neuveden) . Nápěv: Václav Josef Rosenkranc (VZV V 1839, s. 324; Pichl1 1851 – autor neuveden; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 3; Mart.ZV 1865, č. 3; dvojhlasně: PichlZ6 č. 15; PichlZ7–8 č. 2). Výskyt: CmíralNZP s. 4; CmíralVZV s. 32; ČNZ č. 116 (vlast.); Kytka II s. 82; PTP č. 26; SSZ č. 4–10, 12, 14–17, 21, 23–25, 27, 29, 31–41, 44–46, 48, 51–56, 60, 61, 63, 64, 71, 78, 79, 82, 86, 91–93, 95, 96, 108, 114, 115, 117, 119–121, 123, 125, 128–130, 133, 136–140, 147, 152, 156; StrejčekDP s. 43; SZP s. 85; UP s. 412; VZV V s. 324; ZČO s. 167. Komentáře: Václ.PLT,

s. 109; ZČO, s. 208; CmíralNZP, s. 22; CmíralVZV, s. 44; VS-OČP, s. 116; Václ.OLP, s. 354; Karb.MLP, s. 120–121.

Zlidovělá píseň se slovy F. J. Vacka-Kamenického je volnou parafrází na Tylův text Kde domov můj? Básník v pěti obsáhlých slokách vyjádřil, co všechno patří k pojmu vlast: v Čechách se narodil, vyrůstal, naučil se tu víře v Boha a získal vzdělání, hovoří jazykem Jana (podle Václavka Jana Nepomuckého, podle Karbusického Jana Husa) a Václava, jímž zpíval už Lumír a Záboj, zde jsou hroby jeho praotců a zde chce být i pochován. Rosenkrancova slavnostní melodie má tendenci sklouznout do kýče, což ještě podporuje dvojhlasá úprava v Pichlových–Zvonařových zpěvnících. Na druhé straně právě latentní sentimentalita písně napomohla k jejímu zlidovění.

27. Češata. (Jako: „Jsou, jsou na potoce račata.“) Incipit: Jsou, jsou po Slovanech Češata… Text: Alois Uhl (Na odčešilce. /Píseň mravokárná v Polště zpívaná./ ČČM 1832; *Odrodilci. Tisk K. Vetterla, vedením Fr. Golla. Jako: Jsou, jsou na potoce račátka.* Bez místa a roku; Pichl1 1851, č. 27). Nápěv: lidový (Pichl1 nápěvový odkaz /Jako: Jsou, jsou na potoce račata/; Mart.NSČ 1852; Mart.ZV 1865, č. 23). Výskyt: ČNZ č. 134 (vlast.); Písně1848 č. 9; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 23, 25, 26, 32, 35, 36, 41, 44, 45, 47, 48, 51–53, 55, 57, 58, 64, 78, 79, 130; StrejčekDP s. 108; UP s. 411. Komentář: Písně1848, s. 198, č. 9.

Kritika znešvařování českého jazyka (obdoba č. 22 zde). Také tento Uhlův jazykově brusičský text na nápěv známé lidové písně byl součástí repertoáru většiny společenských zpěvníků 2. poloviny 19. století (v

Pichlových–Zvonařových zpěvnících, tedy od 6. vydání, absentuje). Nechtěně se stával svou vlastní parodií.

28. Nevěrná. Incipit: Sil jsem proso na souvrati… Text: Matěj Milota Zdirad Polák (Oklamaný miláček. Dobroslav II 1821, sv. 4, s. 133, č. 3; Oklamaný miláček /M. Z. Poláka/. Čel. I 1822, čes. č. 55; EP III 1845, č. 367 /Oženění s nechutí – jednosloková/, č. 512 /Oklamaný milý/). Nápěv: lidový (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 21; PichlZ6 č. 16; PichlZ7–8 č. 69). Výskyt: *Básnické spisy M. Z. Poláka II*, s. 6, č. 3; Dobroslav II s. 133; ČNZ č. 4 (mil.); LČO s. 105; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 23–25, 27, 29, 30, 31, 35–41, 44–46, 48, 51–56, 59–61, 63–66, 68, 70, 71, 73, 74, 79, 81, 85–87, 90, 92–97, 99, 107, 108, 115, 117, 118, 120, 121, 123–125, 128, 130, 133, 135–139, 147, 152; UP s. 441. Komentáře: *Básnické spisy Miloty Zdirada Poláka.* Vydal Josef Bradáč. Praha 1907, I, s. 58, 100–101, II, s. 223; ČL 27, 1927, s. 263, 378; Václ.PLT, s. 28, 105, 127, 138, 150; LČO, s. 198; Zdeněk Nejedlý: Bedřich Smetana II, s. 197; VS-OČP, s. 194, 220, 275; Václ.OLP, s. 69, 82, 86, 106, 127, 187–188, 314; Záv.FLČ, s. 371.

Mladík náhodně přistihne svou dívku v objetí jiného. Báseň M. Z. Poláka zlidověla tak dokonale, že ji zařazovali do svých sbírek tradičních folklorních písní i odpůrci recepční teorie (Erben). Stala se prototypem „znárodnělé“ písně. Byla např. i součástí Fidlovačky a úspěšný houslový koncert se neobešel bez variací na její téma (VS-OČP: 194). Erbenem navozenou a dosud tradovanou představu (EP III u č. 367), že Polák dotvořil existující jednoslokovou lidovou píseň, nelze prokázat: již v *Kolovratském rukopisu* (1819–1823) je variovaný celý Polákův text a Erbenova krátká

verze (1845) není dříve doložena (a zdá se, že vznikla folklorizací Polákovy básně).

29. Společenská. Incipit: Svornost jest ta mocná páska… Text: Václav Filípek (Pichl1 1851). Nápěv: František Xaver (v PTP: K.) Lábler (Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 77; Mart.ZV č. 19; PichlZ7–8 č. 32). Výskyt: ČNZ č. 102 (vlast.); Písně1848 č. 40; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 18, 22, 24, 25, 29, 32, 33, 35–38, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 51–53, 55, 60, 64, 78, 79; UP s. 445. Komentář: VS-OČP, s. 198.

Chvála svornosti v jednání i v zábavě, vzájemné upřímnosti a českého vlasteneckého zpěvu. Filípkův patetický text opatřil neokázalým dvojdílným nápěvem (v rozsahu dvou slok) F. Lábler, každý díl skladby má čtyřtaktový refrén, který opakuje sbor (v PichlZ6–8 čtyřhlasý). Soudíc podle výskytu ve zpěvnících, byla píseň ve 2. polovině 19. století (díky názvu, obsahu i formě) považována za nezbytnou součást kmenového repertoáru vlastenecké společnosti; pak její uvádění přestalo.

30. Zastaveníčko. Incipit: Kdy už všecko spočívá v tiché noční době… (Když už /již/ všecko spočívá…; Všecko an už spočívá…) Text: Václav Hanka (Zastaveníčko. Hromádkovy *Prvotiny pěkných umění* 1814, s. 120; *Dvanáctero písní I.* Praha 1815; od HankaP3 /1831/ Zastaveníčko II.). Nápěv: František Max Kníže (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 7 /skladatel neuveden/; PichlZ6 č. 88; Mart.ZV č. 44 /skladatel neuveden/; PichlZ7–8 č. 77); Václav Jan Tomášek (*Šestero písní.* Praha, č. 5); Jan V. Kočí

(*Zastaveníčko II* od V. Hanky. Praha bez data); František Škroup (Opus 22. Praha bez data); Josef Vašák (*Lumír – zpěvy čtverohlasné*. Praha 1833, č. 5). Výskyt: ČNZ č. 40 (mil.) (Kníže); PTP č. 421 (Kočí), 428 (Tomášek), 640 (Škroup), 643 (Vašák); HankaM s. 46; HankaP1 I; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 24, 25, 29, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 62, 66, 68, 97–99; UP s. 414 (Kdy už), 416 (Když už), 455 (Všecko). Komentáře: HankaM, s. VI, VII, XVII, XVIII, 207, 223.

S příchodem noci přichází mladík zazpívat na dobrou noc pod okno své dívky. Hankova raná báseň vyšla poprvé v Hromádkových *Prvotinách* pod pseudonymem Věnceslav. Text byl snad inspirován počátkem Rybovy–Nejedlého zlidovělé písně Spi, má zlatá, boubelatá... Několikeré zhudebnění zřejmě způsobil námět a obsahová i formální triviálnost básně Zastaveníčko. Ve společenských zpěvnících se objevuje jen jediný nápěv, buď signovaný Kníže, nebo bez jména skladatele. V PTP Kníže jako skladatel této písně uveden není, prokazatelně však složil hudbu k jinému Hankovu Zastaveníčku (Luna jasně svítí...).

31. Vltava. Incipit: Vltavo, Vltavo, řeko Čechů, řeko síly… Text: Václav Jaromír Picek (*Písně.* Praha 1847 ?; PichI1 1851). Nápěv: Vatroslav Lisinský /Lisinski/ (*Šestero českých písní od Lisinského, s horvatským překladem.* Praha bez data, č. 1; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 87; Mart.ZV č. 29; PichlZ7–8 č. 18). Výskyt: ČNZ č. 147 (vlast.); ČPV č. 7; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 19, 25, 29, 31–40, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 64, 66–68, 78, 79, 94, 97–99, 103, 124, 130; UP s. 454.

Alegorická báseň zvěstující návrat šťastných dob českého národa. Lisinského ilustrativní nápěv byl pro případnou folklorizaci písně příliš umělý a závislý na doprovodu. Ve společenských zpěvnících píseň přežila až do 20. století.

32. Jonák z Miletína. Incipit: Já jsem jonák z Miletína… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (F. J. Vacek-Kamenický: *Písně v národním duchu českém.* Praha 1833 ?). Nápěv: Josef Vašák (Jonák z Miletína*. Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Praha 1843 – shodné s vydáním u nakladatele J. Hoffmanna /PTP č. 402/ ?; Mart.NČZ 1856, č. 26; PichlZ6 č. 18; Mart.ZV č. 61; PichlZ7–8 č. 70). Výskyt: ČNZ č. 103 (vlast.); PTP č. 402; SSZ č. 5, 7–10, 12, 14–17, 25, 29, 31, 35–38, 40, 48, 51, 53, 55, 60, 64, 66–68, 71, 79, 86, 97–99, 103, 117, 130; UP s. 406. Komentáře: PTP, s. 92; VS-OČP, s. 177.

Venkovský mladý muž, hrdý na svůj původ, zevnějšek, prostý oděv, polnosti a na své češství, si hledá nevěstu – a hned sděluje její jméno. Ve zpěvnících žila píseň až do 20. století. Václavek se Smetanou se (zřejmě bezúspěšně) pokoušeli zjistit, zda pronikla do lidové tradice s Vašákovým nebo nějakým jiným nápěvem.

33. Píseň. Incipit: Ještě na těch našich horách planou purpurové révy… Text: Václav Bolemír Nebeský (VZV VI 1843–44, s. 440). Nápěv: František Suchánek (Mart.NSZ 1852 – dle ČNZ údajně vadný otisk; PichlZ6 č. 19; Mart.ZV č. 13; PichlZ7–8 č. 11). Výskyt: ČNZ č. 149 (vlast.); V. B. Nebeský:

Básně. Praha 1913, s. 88; PTP č. 29; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 23, 25, 29, 31–33, 35–38, 40, 41, 44–48, 51–55, 60, 64, 66, 68, 78, 79, 97–99, 103; UP s. 410; VZV VI s. 440. Komentáře: PTP, s. 7; V. B. Nebeský: *Básně.* Vydal Karel Rieger. Praha 1913, s. 152.

Krása a hrdá minulost české země jsou předzvěstí a zárukou její jasné budoucnosti. Suchánkův nápěv k Nebeského básni je předepsán „energico (opravdově)“ a v závětí „srdečně“, ale chybí mu výraznější nápad. Podle PTP (1863) píseň „patří k lepšímu druhu písní vlasteneckých a dá se jednohlasně při výletech a ve společnosti dobře zpívat“. Jako zamýšlená píseň k pochodu se však neujala, v lidové tradici se neobjevuje a z repertoáru společenských zpěvníků se s počátkem 20. století vytratila.

34. Na basu. Incipit: Baso, baso, bruč… Text: Šimon (Simeon) Karel Macháček (VZV III 1836, s. 171, v orig. s. 26; *Drobnější básně.* 1846 ?). Nápěv: Josef Vorel (VZV III 1836, s. 171, v orig. s. 26 – zpěv a klavír; jak Mart.NSZ ?; Mart.NČZ 1865, č. 68 – zpěv; PichlZ6 1863, č. 46 – zpěv a basa; stejně PichlZ7 č. 167 a PichlZ8 č. 169); František Xaver Lábler (Pichl1 1851, č. 34 /jméno skladatele Láblera/; Mart.ZV č. 99 /u Vorlovy melodie uveden jako skladatel Lábler/). Výskyt: CmíralVZV s. 22 (Vorel); ČNZ č. 75 (spol.) (jako skladatelé uvedeni: F. Lábler – J. Vorel ?); PTP č. 411 (Vorel); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 15–17, 21, 25, 26, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 64, 66–68, 78, 79, 97, 98, 103, 130; UP s. 391; VZV III s. 171 (Vorel); ZČO s. 111 (Vorel). Komentáře: CmíralVZV, s. 43; ZČO, s. 201.

Zvuk basy přehluší zlobu i pomluvy, utají polibek a vyléčí samotáře. Motiv hudebního nástroje, v lidových písních běžný, zde byl poprvé a hned úspěšně použit pro píseň společenskou. Vorlova–Macháčkova píseň byla tištěna ve třech verzích: s doprovodem klavíru (VZV III), jednohlasně (Mart.NČZ a Mart.ZV) a s doprovodem kontrabasu (PichlZ6–8). F. X. Lábler, označený jako skladatel v Pichl1 a v Mart.ZV, je buď autorem úpravy pro zpěv s basou (což je ale jen přepsaný klavírní bas), nebo jde o omyl.

35. Pomilování. Incipit: Na lávce nad potokem loudila černým okem… Text: František Ladislav Čelakovský (v polovině října 1829 v dopisu Kamarýtovi; ČČM 1830, 1. sv.; OPČ 1839, č. 34). Nápěv: Alois Jelen (A. Jelen: *České původní písně.* Praha 40. léta 19. století, sešit 1, č. 4; Mart.NSZ 1852; zkrácený a zjednodušený nápěv: PichlZ6 1863, č. 59; PichlZ7–8 č. 121). Výskyt: ČNZ č. 28 (mil.); PTP č. 111; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 27–29, 33, 38, 41, 44, 45, 51, 60, 66, 68; SZP s. 84; UP s. 425. Komentáře: PTP, s. 26; Václ.PLT, s. 105; Václ.OLP, s. 74, 315; Záv.FLČ, s. 292–293, 346–347.

Kurážná dívka svádí nesmělého chlapce – jedna z nejerotičtějších básní Čelakovského *Ohlasu písní českých*. Inspiraci nalezl básník v lidové písni Můj zlatej Honzíčku, poď se mnou trošíčku... (Čel. I čes. 49), jejímž je ovšem zřejmě sám autorem. Jelenovu nápěvu pomohlo dodatečné zkrácení, přesto jeho zpěvníková existence skončila osmým vydáním Pichlova–Zvonařova zpěvníku (1887). Podle Václavka zlidověla píseň s lidovým nápěvem, nelze však zjistit, jestli to není folklorizovaný zkrácený nápěv Jelenův (viz Václ.OLP, s. 101).

36. Božena. Incipit: Zvolna, vodičko, plyň lučinou… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Oldřich a Božena, 14. 12. 1828, 1. jednání, Božena; VZV I 1835, s. 25 – úvodní píseň Věnce). Nápěv: František Škroup (Píseň ze zpěvohry Oldřich a Božena. VZV I 1835, s. 25; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 41; Mart.ZV č. 75). Výskyt: ČNZ č. 7 (mil.); PTP č. 203; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 25, 28, 33, 35, 36, 48, 55, 64, 130; UP s. 462; VZV I s. 25; ZČO s. 75. Medailony a komentáře: ZČO, s. 195; Karel Vladimír Burian: *Kapelník ze Stavovského.* Praha 1989, s. 80–91.

Melancholická milostná píseň Boženy ze Škroupovy zpěvohry Oldřich a Božena na Chmelenského libreto; dívka při praní prádla prosí plynoucí vodu, aby utajila její slasti i žal, a vyčítá jí, že s ní odplyne také její mladost. Na rozdíl od zpěvohry byla píseň úspěšná, vyšla tiskem v čele prvního ročníku *Věnce ze zpěvů vlastenských* (1835) a zpočátku se objevovala i ve společenských zpěvnících.

37. Divné věci. Incipit: Když mne má matička chovávala… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (F. J. Vacek-Kamenický: *Písně v národním duchu českém.* Praha 1833 ?). Nápěv: Josef Vašák (*Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Praha 1843 – shodné s vydáním u nakladatele J. Hoffmanna /PTP č. 400/ ?; Mart.NSZ 1852; MartNČZ č. 32; PichlZ6 č. 21; Mart.ZV č. 67; PichlZ7–8 č. 119). Výskyt: ČNZ č. 21 (mil.); PTP č. 400; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 25, 26, 28, 29, 33, 35, 36, 38, 41, 44, 45, 48, 51, 55, 60, 64; SZP s. 85; UP s. 416; ZČO s. 61. Komentář: ZČO, s. 193.

V dětství zahrnovala matka svou dceru láskyplnou péčí, v době jejího dospívání nelibě nese, pečuje-li o ni „někdo jiný“. Zlidovělá píseň F. J. Vacka-Kamenického přejala nápad z lidové písně začínající Když jsem já bývala maloučičká... nebo Není tak paňmáma dbalá..., vyskytující se již v Jeníkově rukopisné sbírce z roku 1810 (JT [56], [57], [96]). Co se týče nápěvu, podle Očadlíka dovedl J. Vašák aplikovat dobový melodický charakter na české texty a v mnohém se jeho melodika podobá Albertu Lortzingovi, významnému německému opernímu skladateli. V tomto případě však nápěv nese ruské názvuky jako důsledek Vašákova dlouhodobého působení v Rusku a v Haliči. Podle Václavkova seznamu se jedná o píseň zlidovělou, ale jakkoli má působit „utěšeně a žertovně“ (PTP, s. 92), není jisté, zda zlidověla s tímto nápěvem.

38. Přemysl. Incipit: Doorávám, dokonávám, moje práce skončena… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Libušin sňatek /vstupní scéna Přemyslova ze 3. jednání/, 1935, jen 3. jednání – údajně už předtím vyšlo libreto knižně u Jana Hostivíta Pospíšila; premiéra 11. 4. 1850; VZV I 1835, s. 44). Nápěv: František Škroup (Píseň ze zpěvohry Libušin sňatek. VZV I 1835, s. 44; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 40; Mart.ZV č. 74; jen text: PichlZ6 č. 241 a PichlZ7–8 č. 61). Výskyt: ČNZ č. 148 (vlast.); SSZ č. 5–7, 9, 10, 14–17, 24, 25, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 41, 44, 45, 48, 51, 52, 55, 60, 63–65, 67, 70, 97–99, 103, 120, 125, 130; PTP č. 205; SZP s. 84; UP s. 338; ZČO s. 96. Komentáře a medailony: Václ.PLT, s. 136; ZČO, s. 199; VS-OČP, s. 177; Karel Vladimír Burian: *Kapelník ze Stavovského.* Praha 1989, s. 109–113.

Vstupní píseň ze 3. jednání Škroupovy opery Libušin sňatek na Chmelenského libreto o patnáct let předešla premiéru opery. Přemysl dokončuje poslední orbu a po větru posílá milostný pozdrav Libuši do Prahy: péči o půdu je odhodlán zaměnit za péči o vlast – a také v tomto případě věří v dobrou úrodu. I tuto píseň lze na základě Václavkova seznamu označit za zlidovělou, ale jen v tom smyslu, že vešla do obecného povědomí jako součást pasivního repertoáru; díky četnému uvádění v čítankách a zpěvnících zlidověl její text (který však byl v rukopisných zpěvnících různě komolen), většinou jen jeho úvodní slogan, popřípadě nápěvový citát, jinak nebyl Škroupův nápěv (s dvěma obtížnými modulacemi) v lidové tradici zjištěn. I notovaná vydání *Společenského zpěvníku českého* (PichlZ6–8) přinášela jen text písně, nápěv pro svou obtížnost a závislost na doprovodu nebyl uváděn.

39. Recta tueri. (Zpěv českých juratů.) Incipit: Hájit právo skutky, slovy… Text: Bedřich Peška (od r. 1842 publikoval časopisecky, někdy pod pseudonymem B. P. Oustecký; Pichl1 1851, č. 39). Nápěv: nezjištěn (v Pichl1 není skladatel uveden; dle SSZ je píseň v Mart.NSZ). Výskyt: SSZ č. 5–7; UP s. 401.

Hájit právo za všech okolností, ať je v ohrožení sirotek či vlast, to je heslo krále i vlastenecky smýšlejících právníků. Některé písně s texty právníka a spisovatele B. Pešky došly obecné obliby (např. Vlasti své buď, Čechu, věrný... nebo Nechť velebí Vlach své ráje...), tato loajální óda k nim však nepatří, již ze 4. vydání zpěvníku ji J. B. Pichl vyřadil. K případnému nápěvu se nelze vyjádřit, neboť nebyl k dispozici.

40. Zpěv Slovanů. Incipit: Slávie, jenž naší vlastí… Text: Jan Slavomír Tomíček (publikoval časopisecky, bez většího talentu; *Básně.* Praha 1840 ?; PichI1 1851). Nápěv: Emanuel/Josef (který z bratrů?) Vašák (výtisk nezjištěn). Výskyt: SSZ č. 5, 7; UP s. 442.

Oslava matky Slávie, která jednou spojí své nejmilejší syny: Rusa, Čecha, Jihoslovana i Poláka. Po každé sloce opakuje sbor heslovitě její obsah, např.: Matka znovu / vstane z rovu, / Sláva vlast / naše slast. U Tomíčkova textu je jako skladatel uveden Vašák, ale nepodařilo se zjistit, který z bratrů Vašáků to byl ani o který nápěv se jedná. O důvodech zařazení této a předchozí skladby do Pichlova zpěvníku se lze jen dohadovat (osobní? pragmatické? taktické?).

41. Dívčina jak dobrá hodina. Incipit: Oč jsem prosil, Bůh mi dal, milou přeupřímnou… Text: František Ladislav Čelakovský (ČČM 1833, 1. sv.; OPČ 1839, č. 21). Nápěv: Alois Jelen (Dívčina jak dobrá hodina. *České původní písně.* Praha 40. léta 19. století, sešit 2; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 40; PichlZ6 č. 22; Mart.ZV č. 78; PichlZ7–8 č. 59; Heyduk č. 190); pololidový (NČZ 1857, č. 90). Výskyt: ČNZ č. 30 (mil.), parafráze 31 (mil.); OPČ č. 21; PTP č. 375; SSZ č. 5–17, 21, 22, 24–26, 29, 33, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 51–55, 60, 64, 79, 86; SZP s. 84; UP s. 430; ZČO s. 63. Komentáře: Václ.PLT, s. 140; ZČO, s. 193; Záv.FLČ, s. 328.

Chlapcův škádlivě ironický obdiv k bezmezně oddané dívce prochází sedmislokovou písní s působivým refrénem: Ach to je vám dívčina / jako

dobrá hodina! Traduje se, že Čelakovského text z *Ohlasu písní českých* zlidověl s hravým Jelenovým nápěvem (ZČO: „vtipné zhudebnění“), uváděným v řadě notovaných zpěvníků. *České zpěvy* však záhy (1857) přinesly anonymní nápěv pololidového charakteru, u něhož není označen ani skladatel, ani lidový původ. Mohl by tedy být jedním z těch čísel, která Tobiášek a Maloch zapsali na základě lidového podání nebo autopsie, a tedy dokladem o poměrně časném zobecnění této písně v tradičním lidovém prostředí.

42. Lízinka. Incipit: Lízinka, ach to je děvče… Text: Jan Jindřich Marek (J. J. Marek: *Básně.* Praha 1823 ?; Lízinka. Kytka III. Praha 1838, s. 78, č. 33 – hned roku 1838 byl text dvakrát zhudebněn a výsledek otištěn ve *Věnci*). Nápěv: František Karas (VZV IV 1838, s. 242, v originále s. 30; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 16; Mart.ZV č. 51; dvojhlasně: PichlZ6 č. 24; PichlZ7–8 č. 46); František Drechsler (VZV IV 1838, s. 248, v originále s. 37). Výskyt: ČNZ č. 93 (vlast.); Kytka III č. 33; PTP č. 98 (Drechsler), 120 (Karas); SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 25, 27, 29, 31, 32, 35–38, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 64; SZP s. 86; UP s. 420. Komentář: PTP, s. 28.

Mladík obdivuje krásu, půvab, vlídnost, zbožnost a vlastenectví vyvolené dívky; nezíská-li ji, chce zemřít jako mládenec. Po uveřejnění v *Kytce* 1938 byla báseň J. J. Marka dvakrát zhudebněna a obě verze vzápětí uveřejněny ve 4. ročníku *Věnce* (1838). Karasovo zhudebnění přejaly společenské zpěvníky zřejmě už jako zlidovělé – autorství hudby se v nich neuvádí a Pichlovy–Zvonařovy notované zpěvníky (PichlZ6–8) navíc

přinášejí podbízivou dvojhlasou verzi (Václavek se Smetanou ji v ČNZ č. 93 považují za anonymní). Píseň pak ze zpěvníků zmizela, ale v tradici žila dál.

43. Husitská. Incipit: Těšme se sladkou (blahou) nadějí… Text: Václav Hanka a Josef Teodor Krov (první otisk, jako polská revoluční píseň v německém překladu, Mohuč 1831; *Píseň husitská z 15. století pro hlas basový s průvodem piana se sborem mužským a ženským*, s německým i českým textem. Lisztova koncertní parafráze. Praha 1840 či 1841); dodatky Karel Havlíček Borovský a Anonym (Písně radosti. Dne 15. března 1848. Husitská. *Národní noviny* 1848, č. 5, přetisk jako kramářský tisk; *Píseň husitská. Tisk u K. Jeřábkové…* 15. 3. 1848; *Zpěvník slovanský.* Vídeň 1848 /SSZ č. 1/; *Slovanský zpěvník.* Praha 1849 /SSZ č. 2/; *Sbírka písní slovanských.* Brno 1851 /SSZ č. 3/). Nápěv: Josef Teodor Krov (*Píseň husitská*… Mohuč 1831, Praha 1841 – viz výše; *Slovanský zpěvník.* Praha 1849 /SSZ č. 2/; *Sbírka písní slovanských.* Brno 1851 /SSZ č. 3/; PichlZ6 č. 40; Mart.ZV č. 21; PichlZ7–8 č. 12; Ratibor s. 231; Heyduk č. 7). Výskyt: ČNZ č. 169 (vlast.), 170 (vlast.); Letáky1848 s. 46 (Havlíček); Písně1848 č. 70 (Havlíček – Anonym); PTP č. 48; SSZ č. 3, 5–7, 17–19, 23–25, 29–38, 40, 41, 43–48, 51–56, 59–68, 70, 71, 74, 75, 77–79, 86, 92–94, 97–99, 103, 106, 114, 115, 124, 128, 130, 138–140, 152, parafráze: 32, Havlíčkova aktualizace Naděje se vyplnily (pokud je to incipit): 1, 2, 17, 23, 30–33, 37, 40, 41, 44, 45, 47, 52, 53, 56, 59, 63–65, 67, 68, 70, 79, 81, 85, 87, 90, 94, 95, 97–99, 103, 106, 108, 124, 130, 135, 152, anonymní aktualizace Síla naše skály láme (pokud je to incipit): 59, 65, 70, 81, 85, 87, 90, 95; SZP s. 86; UP s. 448; ZČO s. 151. Komentáře a monografie: Dalibor 1859, č. 27;

PTP, s. 12; Stanislav Souček: *Dvě pozdní mystifikace Hankovy.* Rozpravy ČA. Praha 1924; Zdeněk Nejedlý: *Bedřich Smetana III*, s. 177; ZČO, s 204–205; Václ.PLT, s. 110, 135, 169; Letáky1848, s. 45–46, 306 (ad 49, správně ad 46); VS-OČP, s. 125, 180; Václ.OLP, s. 209, 313, 331, 341; Karb.MLP, s. 114.

J. T. Krov (1797–1859), český pěvec, od roku 1835 hudební pedagog v Londýně, rekonstruoval text i nápěv této písně podle vzpomínky na večer ve Šlikovském paláci v Praze, kde Hanka improvizoval slova a Krov hudbu, a vydal ji 1831 v Mohuči jako polskou revoluční píseň v německém překladu (Václ.OLP, s. 341). Po deseti letech v Praze Ferenz Liszt pátral po nějaké staré husitské písni pro svou „revoluční symfonii" a byla mu předložena tato skladba; Liszt vytvořil její koncertní úpravu, Ferdinand Heller píseň poté upravil pro mužský sbor. Úspěch hudebně i textově nepovedené písně je výsledkem Hankových mystifikačních manipulací a tkvěl hlavně v tom, že byla dlouho prezentována (a nezasvěcenci také považována) za výtvor 15. století. 1848 podnítil revoluční náboj písně Karla Havlíčka Borovského a další tvůrce k její aktualizaci. V Pichl1 je ke dvěma slokám Hankova–Krovova textu připojena první sloka anonymní verze, Síla naše skály láme… (srov. ČNZ s. 325–326). Uvedení písně ve Václavkově Soupisu zlidovělých písní je třeba opět chápat jako reflexi obecného povědomí o písni na základě jejích sloganů a názvu (Husitská: Milujme se, nedejme se, vybijme se, napijme se...), než že by se stala aktivní součástí recentního lidového repertoáru.

44. České děvče. Incipit: Vane větřík po lučinách, kvítka políbá… Text: Josef Kajetán Tyl (Fidlovačka. 1834, 1. jednání, Lidunka; Píseň z obrazů pražského života [název vzat z podtitulu Fidlovačky]. VZV I 1835, s. 27). Nápěv: František Škroup (partitura Fidlovačky, 1834; VZV I 1835, s. 27; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 8; Mart.ZV č. 45; bez uvedení nápěvu: PichlZ6 č. 240; PichlZ7–8 č. 148). Výskyt: CmíralVZV s. 4; ČNZ č. 99 (vlast.); PTP č. 204; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 25, 28, 29, 33, 35, 36, 38, 41, 44, 45, 51, 52, 55, 60, 64; UP s. 452; ZČO s. 91. Komentáře: ZČO, s. 197; CmíralVZV, s. 40–41; Karel Vladimír Burian: *Kapelník ze Stavovského.* Praha 1989, s. 136.

České děvče zůstává svému hochu věrné za všech okolností. Něžná píseň z 1. jednání Škroupovy–Tylovy Fidlovačky měla už při premiéře úspěch, vyšla v prvním ročníku *Věnce* a zpočátku ji často přinášely společenské zpěvníky. I notované zpěvníky však později uváděly jen její slova (překážkou v šíření notovaného nápěvu byla asi tónina des dur). V Pichl1 je text 2. sloky pozměněn, dle CmíralVZV nevkusně; stylově by to však mohla být úprava Tylova.

45. Poděbradská. Incipit: Moravo, Moravo, Moravičko milá… Text: Václav Hanka (Na Moravu. *Čechoslav 6.* 1831, s. 5–6; Morava. Historická k létu 1468. In: HankaP4 1841, HankaP5 1851, s. 133–135; Pichl1 1851, č. 45). Nápěv: Ludvík Dietrich z Dietrichu (*Písně vlastenecké s průvodem kytary a fortepiana.* Olomouc 1843, č. 1; zobecnělá verze: *Slovanský zpěvník.* Slavia. Praha 1949; PichlZ6 č. 25; Mart.ZV č. 9; PichlZ7–8 č. 13; Ratibor s. 217; čtyřhlasně: NZP č. 5). Výskyt: CmíralNZP s. 16; ČPV č. 11; ČNZ č. 126

(vlast.); HankaM s. 165; Písně1848 č. 14; PTP č. 707; SSZ č. 1–3, 5–8, 12, 15, 17–19, 21, 23–25, 27, 29–41, 43–48, 51–56, 59–61, 63–66, 68–75, 77–79, 81, 82, 85–87, 90, 92–99, 103, 104, 106–109, 111–115, 117, 120–125, 127–130, 133, 135–141, 144, 147, 150, 152, 156, 158, 160; StrejčekDP s. 50 (Morava. Historická k l. 1468); SZP s. 84; Štědroň s. 14 (obě znění nápěvu); UP s. 423; ZČO s. 159. Komentáře, medailony, monografie: PTP, s. 178–180; HankaM, s. XXXVIII, XLIII; Stanislav Souček: *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*. Rozpravy ČA. Praha 1924; Bedřich Václavek: Napoleonský variant písně Moravo, Moravo. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního 49.* Olomouc 1936, s. 65–67, otisk: Václ.OLP, s. 213–217; Václ.PLT, s. 109, 134, 142, 168 (pozn. 65); ZČO, s. 206–207; CmíralNZP, s. 22; Bohumír Štědroň: *Staré české písně.* Brno–Praha 1940, s. 14–15; Bedřich Václavek: „Moravo, Moravo“, stará píseň vojenská. In: Václ.OLP, s. 217–224; VS-OČP, s. 11, 214; Písně1848, s. 197 (ad 12–15); Václ.OLP, s. 96, 124, 213–224, 314, 321 (ad 96), 326, 342, 344–346, 352.

Apostrofa Moravy, odnepaměti sesterské země, s přáním, aby se náhle nepřikláněla k nepříteli. V. Hanka otiskl v roce 1831 tuto zdánlivě historickou píseň, týkající se událostí roku 1468 za panování Jiřího z Poděbrad; proto se později nazývala Poděbradská. Byla však skrytou současnou písní politickou. Aby jí dodal autentičnosti, použil Hanka zlomek údajně lidové písně z rukopisného zpěvníku svého otce, který však s největší pravděpodobností také padělal. Hudbu k ní složil L. rytíř z Dietrichu, kytarový virtuos; Dietrichova původní skladba se od zlidověké verze (*Zpěvník slovanský* 1849 a zpěvníky následující) liší taktem i druhou částí melodie.

46. Blanická. Incipit: Zdvihni se, zdvihni, starý český lve… Text: Karel Havlíček Borovský (1843 za pobytu v Rusku – refrén: Na Vídeň Praha; *Zpěvník slovanský.* Vídeň 1848 /SSZ č. 1/; *Český lev. Tisk K. Vetterla. Vedením Fr. Grolla.* Praha bez data /1848/ – refrén: Na Frankfurt Praha; Pichl1 1851, autor textu neuveden – refrén: Vede nás Praha). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852). Výskyt: ČNZ č. 168 (vlast.); Dílo 1962 s. 158; Písně1848 č. 64; SSZ č. 1, 5–7, 41, 44, 45, 51, 53, 64, 66, 68–70, 79, 81, 82, 85, 87, 90, 94, 95, 97–99, 103, 106, 124, 130, 139; UP s. 459–460. Komentáře: VS-OČP, s. 200–201, 261–266; Karel Havlíček Borovský: *Básnické dílo.* Vydal Jaromír Bělič. Praha 1962, s. 158, 247.

Nastala chvíle pomsty – básník vyzývá Čechy, Moravany a Slováky, aby povstali proti rakouskému útlaku a s pomocí blanického vojska smetli Vídeň do Dunaje. K. Havlíček napsal tyto verše roku 1843 za pobytu v Rusku a pravděpodobně je skládal přímo na známou melodii (ČNZ č. 168) nejisté provenience (výrazný nápěv umožňuje ve svém závěru zesilovat zpěv a přecházet v křik). S ohledem na cenzuru jsou v Pichlově zpěvníku v písni úpravy: místo „Hr, na Němce! hr na vraha! Na Vídeň Praha!“ je uvedeno: „Hr, na …! hr na vraha! Vede nás Praha!“ a připojeno toto doporučení: „Jméno nepřítele se přidá dle potřeby, kupř. Prusa etc.“; poslední sloka, začínající Dlouho Rakousy českou krev pily…, je vynechána. Přesto se poté píseň ve zpěvnících na dvacet let odmlčela. Od 70. let se znovu objevuje, ale zásadně jen v nenotovaných zpěvnících. Vzhledem k revolučnosti písně bylo její tištění problémem vždy – za Rakouska i za obou světových válek.

47. Strašáček. Incipit: Nuže, bratři, v kolo sem… Text: Anonym (PichI1 1851, č. 47). Nápěv: lidový (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 50; Mart.ZV č. 84; dvojhlas: PichlZ6 č. 26; PichlZ7 č. 166; PichlZ8 č. 168). Výskyt: ČNZ č. 76 (spol.); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 24, 25, 29–31, 33, 36–40, 41, 44, 45, 48, 51, 52, 55, 60, 64, 130; UP s. 430.

Jsme mladí – společně zpívejme a pijme bez ohledu na čas; trampoty si nás najdou samy! Věčné téma Seikilovy písně nebo studentské Gaudeamus igitur, zpracované na známý nápěv Šla Nanynka do zelí… Píseň přinesla především všechna vydání Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (PichlZ6–8 dvojhlasně) a Pospíšilova *Českého (Československého) zpěvníčku*; v 90. letech její uvádění ustalo.

48. Píseň Moravana. Incipit: Přicházím přímo z Moravy sem k vám do české země… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (Píseň Moravana. Kytka III 1838, s. 17; zdá se, že dříve (např. Čechoslav 1830, ČČM 1830, *Písně národní* 1833) publikována není; PichI1 1851; PichlZ6–8 a Mart.ZV – jako autor textu omylem uveden Chmelenský, tj. sestavovatel *Kytky*). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 4; PichlZ6 č. 27; Mart.ZV č. 10; PichlZ7–8 č. 20). Výskyt: ČNZ č. 128 (vlast.); Kytka III s. 17; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 23–25, 27, 29–33, 35–41, 43–48, 50–56, 59–61, 64, 65, 70, 74, 78, 79, 81, 85–87, 90, 92, 93, 95, 108, 115, 128, 130, 135, 138, 139, 152; SZP s. 85; UP s. 439. Komentáře: Václ.PLT, s. 109; Václ.OLP, s. 161, 334 (ad 161).

Jsme ratolesti jednoho slovanského stromu, máme společnou řeč i historii – Kamenického píseň Moravana je podobně jako Hankova Morava časová politická píseň, vzniklá za účelem utužení svazku Čechů a Moravanů. Zřejmě byla složena na stávající nápěv umělého nebo pololidového, snad kostelního původu a s ním také zlidověla.

49. Máje. Incipit: Můj milý mi na letnice vsadil krásné máje… Text: Václav Jaromír Picek (*Písně.* Praha 1847, s. 23–24, č. 85; Pichl1 1851). Nápěv: Josef Leopold Zvonař (PichlZ6 1863, č. 28; PichlZ7–8 č. 120). Výskyt: ČNZ č. 35 (mil.); LČO s. 127; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 28, 29, 32, 33, 38, 51, 60, 86, 130; SZP s. 87; UP s. 423. Komentáře: Václ.PLT, s. 106; LČO, s. 198 (ad 126); Václ.OLP, s. 71, 97, 315.

Motiv tzv. žebrácké noci – chlapec dlouho marně klepá na okno své dívky; když se jí zdá, že už odešel, dívka vyhlédne a on ji zlíbá. Pickova ohlasová báseň ve Zvonařově zhudebnění zlidověla – text i nápěv v tradici doznaly zjednodušení.

50. Pro krále a pro vlast. Incipit: Česká krev a srdce české pro svou vlast vždy plamená… Text: Václav Filípek (Pichl1 1851 – bez uvedení autorů). Nápěv: Anonym (moravský) (Mart.ZV 1856, č. 17); Josef Adolf Bergmann (Česká krev a srdce české. *Šestero písní.* Opus 9. Praha 1861); Jan Bedřich Kittl (Emanuel Vašák: *Národní zpěv a ples.* Praha 1864, č. 19). Výskyt: ČNZ č. 143 (vlast.); Písně1848 č. 17; PTP č. 2; SSZ č. 5, 7, 17–19, 25, 31–37, 40, 41, 44–46, 48, 51, 52, 54, 55, 64, 66, 68, 78, 79, 97–99, 103, 106, 108, 130,

135, 152; UP s. 395–396; ZČO s. 175. Komentář: PTP, s. 1; ZČO, s. 209; Písně1848, s. 197 (ad 17–18).

Český člověk si je vědom slavné historie a vynikajících vlastností svého národa, pro nějž nikdy neváhal nasadit svůj život. Především do minulosti zahleděný vlastenecký text V. Filípka zaujal více skladatelů a prošel společenskými zpěvníky všech období.

51. Válečná. Incipit: Boj začíná, ozbrojte… Text: Anonym (*Před bojem. Jako z opery Lukrecie: „Oua lunque fia“. Tisk K. Vetterla, vedením Fr. Grolla.* Praha bez data /1848/; Pichl1 1851 – autorství neuvedeno, Josef Bojislav Pichl ?). Nápěv: Gaetano Donizetti (z opery Lucrezia Borgia. Mart.NSZ 1852; Mart.ZV 1865, č. 22). Výskyt: Písně1848 č. 31 (2 sloky); SSZ č. 5–7, 36, 66, 68; UP s. 392. Komentář: Písně1848, s. 198 (ad 30–32).

Píseň vyzývající vojsko před bitvou k udatnosti. Autorem překladu by mohl být J. B. Pichl, který píseň uvedl do zpěvníků. Oproti jednoslokové verzi zpěvníkové je na letáku z roku 1848 také ostře protifeudálně zaměřená 2. sloka: Kdos Čech i Sláv… K okolnostem uvádění Donizettiho oper v Praze srov. např. *Hudba v českých dějinách.* Praha 1989, s. 321–322.

52. Kde děva má. Incipit: Kde děva má? Vane větřík od Ještěra… Text: Václav Jaromír Picek (VZV III 1837; dle VS-OČP Kytka 1838 ? /v analyzovaném exempláři chybí 1 list s Pickovou písní Milenec na stráži/; *Písně.* Praha 1847 ?; Pichl1 1851). Nápěv: Jan Nepomuk Škroup (VZV III 1837, s. 172, v orig. s. 28); František Xaver Lábler (Mart.NSZ 1852; PichlZ6

č. 29; PichlZ7–8 č. 71). Výskyt: ČNZ č. 94 (vlast.) (Lábler); PTP č. 219 (J. N. Škroup); SSZ č. 5–7 (Lábler), 12, 15, 17, 27, 29 (Lábler), 33, 38, 41, 44, 45, 51, 53, 60, 64–66, 70, 79, 97, 130; SZP s. 87; UP s. 412; VZV III s. 172 (J. N. Škroup). Komentáře: VS-OČP, s. 116; Václ.PLT, s. 109.

Česká dívka žije v krásném českém kraji pod horami, básní po ní touží v blíže neurčené dálce. Pickův tradičně plytký text postupně nalezl dva skladatele, ale protože jde o parafrázi na píseň Kde domov můj?, zlidověl nakonec s nápěvem F. Škroupa.

53. Píseň Slovanů. Incipit: Hej, Slované, ještě naše slovanská řeč žije… Text: Samuel Tomášik (vznik 1834; první otisk: Samo Tomášik: Hej, Slováci. *Nový i starý vlastenecký kalendář Kašpara Fejerpatakyho na rok 1836.* Levoča; *Slovanský zpěvník*. Praha 1849 – SSZ č. 2; Pichl1 1851 – jen český text). Nápěv: starý lidový, český (Stojí lipka v čírém poli... z 16. století – Otakar Hostinský: *36 nápěvů světských písní českého lidu z 16. století*. Praha 1892, č. 29) a zároveň polský (Jeszcze Polska nie zginela...) (Mart.NSZ 1852; Mart.ZV č. 6; dvojhlasně: Ruppeldtův Venček slovenských národních piesní. Praha 1874; trojhlasně: PichlZ6 č. 30; PichlZ7–8 č. 4). Výskyt: ČNZ č. 185 (vlast.) (včetně české „slovanské“ verze textu); Písně1848 č. 13 (také obě verze); SSZ č. 2–7, 12, 15, 17–21, 23–25, 27, 29–49, 51–56, 59–71, 73–789, 81, 82, 84–87, 90, 92–99, 103–109, 112–117, 120–125, 127–130, 132–142, 144, 147–149, 152, 154, 157, 158, 160; SZP s. 86; UP s. 401 (tam i parodie a parafráze). Komentáře, monografie, medailony: Albert Pražák: *S. Tomášik, původce hymny „Hej, Slováci“.* Praha

1919; Písně1848, s. 197 (ad 12–15); VS-OČP, s. 94, 223; Václ.OLP, s. 68, 124, 134, 145–146, 217–218, 314, 326; Karb.MLP, s. 112–119.

Dar jazyka svěřil kdysi Slovanům pohanský bůh Perun, a stejně jako on, i my, jejich potomci, smeteme každého protivníka. Text na melodii polské Wybického písně Jeszcze Polska nie zginela... (a zároveň české lidové písně z 16. století) si zapsal do svého deníku student bohosloví S. Tomášik v Praze 8. 11. 1834 (v témž měsíci vznikla v Praze i píseň Kde domov můj?). Po svém návratu ze studií v Německu uvedl píseň do společenského zpěvu, v českém překladu zněla na barikádách roku 1848. Píseň Hej, Slované... byla považována za všeslovanskou hymnu a národní hymnu Slováků, její nápěv se stal státní hymnou Polska a bývalé Jugoslávie.

54. Píseň českého sedláka. (Jako: Dívka z mlejna.) Incipit: Já jsem švarný jonák český (selský)… Text: Anonym (parafráze písňového textu Františka Břetislava Trojana Já jsem švarná dívka z mlejna… – viz č. 64 zde) (Pichl1 1851, č. 54). Nápěv: Václav Josef Rosenkranc (Pichl1–5 a PichlZ6–8 nápěvový odkaz /Jako: Dívka z mlejna/; Dívka ze mlejna. VZV III 1837, s. 179, v orig. s. 36; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 13 – ve starších společenských zpěvnících počínajíc Pichl1 bývá u písně Dívka ze mlejna jako autor nápěvu uváděn Augustin Hošek, ten však Rosenkrancovu píseň pouze zjednodušil pro *Zlatý zpěvník I.* Praha 1847, č. 8). Výskyt: ČNZ č. 85 (spol.); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 25, 29, 31–33, 35–40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 64, 96, 130, 140; UP s. 107. Komentář: Václ.PLT, s. 140.

Mladý český sedlák–vlastenec si váží svého pole a vzpomíná na své předky, kteří kromě práce na poli nezapomínali ani na lásku. Jedná se o

anonymní mužskou verzi Trojanova textu písně Já jsem švarná dívka z mlejna...; v Pichlových a dalších zpěvnících se vyskytuje současně předloha i parafráze, často v opačném pořadí.

55. Oplata. Incipit: Pod bezem za jezem (Za jezem pod bezem) s Hanou Jeníček… Text: Václav Jaromír Picek (Hněv. VZV VI 1843–44, s. 439; *Písně.* Praha 1847 ?; PichI1 1851, č. 55). Nápěv: Jan Nepomuk Škroup (Hněv. VZV VI 1843–44, s. 439; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 45 – v některých zpěvnících je jako autor hudby omylem uveden František Škroup, např. Odplata. PichlZ6 č. 32; PichlZ7–8 č. 151; Mart.ZV č. 79). Výskyt: ČNZ č. 37 (mil.); PTP č. 397; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12–17, 22–26, 28, 29, 31, 33, 35–41, 43–45, 48, 50–53, 55, 56, 59–61, 63–68, 70, 73, 74, 79, 82, 84, 86, 92, 93, 95, 97, 98, 103, 108, 109, 115, 128, 130, 133, 135, 138, 139, 147, 152; SZP s. 87; UP s. 434; VZV VI s. 439. Komentář: PTP, s. 91.

Uloupené polibky musí mladík za trest své dívce vrátit. Pickovy verše nevelké básnické hodnoty dobře fungují jako písňový text; ve spojení s nápěvem J. N. Škroupa tato lyrická milostná píseň zlidověla.

56. Mařenka. Incipit: Má zlatá Mařenko, pozoruj to… Text i nápěv: lidová píseň (2. sloka Kdož by tě, Mařenko, nemiloval… např. E mlád. 437, EN 249). Výskyt: SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 23, 25, 29, 33, 35, 36, 38, 41, 43–46, 48, 51–56, 59–61, 64–66, 68, 70, 71, 73, 74, 79, 81, 82, 84–87, 90, 92, 93, 95, 97, 98, 103, 107, 108, 115, 117, 120, 122, 123, 125, 130, 133, 139, 147; UP s. 422.

Vojenská milostná píseň – J. B. Pichl ji zřejmě znal nebo pociťoval jako nelidovou, a z toho důvodu ji neumístil do oddílu Národní písně. Nápěv i forma písně jako by anticipovaly pozdější lidovku.

57. Nitra. Incipit: Nitra milá, Nitra, ty vysoká Nitra… Text: Anonym (česky *Sbírka písní slovanských*. Brno 1851 – SSZ č. 3; slovensky Pichl1 – v českých společenských zpěvnících se dlouho udržuje tento slovenský text deformovaný neznalostí slovenštiny). Nápěv: lidový (SSZ č. 3; PichlZ6 1863, č. 70 /dosti odlišná varianta nápěvu/, u písně poznámka: Nápěv, jak jej podal H[ynek] Vojáček Vsacký v „*Čechoslovanských prostonárodních písních*“ [*jak se na Moravě zpívají.* Praha bez data, po r. 1854, Nitra v 1. sešitu]; Mart.ZV 1865, č. 213 /nápěv shodný se SSZ č. 3/). Výskyt: ČNZ č. 142 (vlast.); SSZ č. 3, 5–7, 12, 15, 17–20, 23, 25, 29, 33, 35, 36, 38, 42, 46–49, 51, 53–56, 59–61, 63–66, 68, 70, 74–79, 86, 87, 90, 92, 93, 97–99, 103, 105, 107, 112, 114–116, 119, 127–130, 134, 136–139, 147–149, 154; UP s. 430. Komentář: Josef Václav Frič: *Paměti I*, s. 86, 120; VS-OČP, s. 205; Václ.OLP, s. 210, 270, 341.

Apostrofa Nitry; nostalgická vzpomínka na doby, kdy byla hlavou velkomoravské říše. Slovenská vlastenecká píseň, která se od roku 1848 prostřednictvím Ľudovíta Štúra stala součástí českého společenského zpěvu a spolu s několika málo dalšími písněmi zastupovala v českých společenských zpěvnících slovenský repertoár.

58. Má otčina. Incipit: Tam, kde věnčí modré hory… Text: Václav Jaromír Picek (PichI1 1851). Nápěv: Albín Mašek (PichI1 /jméno skladatele/; PichlZ6 1863, č. 106; PichlZ7–8 č. 8); František Škroup (Mart.NSZ 1852 jako další text k nápěvu Kde domov můj?; stejně Mart.ZV 1865); Karel Slavík (Vašákův *Národní zpěv a ples*. Praha 1864, č. 30 – čtyřhlasý sbor). Výskyt: ČNZ č. 146 (vlast.) (Mašek); SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 21, 23, 25, 28, 29–41, 44–46, 48, 51–55, 60, 63–68, 70, 73, 74, 78, 79, 95–99, 103, 104, 106, 115, 128, 130, 138–140; SZP s. 87; UP s. 447. Komentáře: VS-OČP, s. 116, 179.

Další Pickův ohlas písně Kde domov můj? Zatímco píseň Kde děva má? představovala ohlas milostný, zde je to ohlas geograficko-historický: domov je v kraji ohraničeném Krkonoši a Šumavou, protkaném Labem a Vltavou, kde pohanským i křesťanským vládcům zněly písně Lumírovy i Hospodine, pomiluj ny... Skladatelé po Pickově textu vděčně sáhli, ale určité míry zlidovění dosáhla píseň především se Škroupovým nápěvem Kde domov můj?

59. Výpověď. Incipit: U panského dvora náš Vítoušek vorá… Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (Výpověď z lásky. *Písně v národním duchu českém.* Praha 1833, s. 74–75; PichI1 1851 verze s lidovým dodatkem /celkem třísloková/ – nezjištěno, odkud čerpána: v ČNZ se soudí, že z Erbena, ale do r. 1851 ji Erben nepublikoval, v E mlád. č. 370 /1864/ je třísloková s Erbenovým upozorněním, že tuto lidovou verzi zapsal 1843). Nápěv: Josef Vašák (Výpověď. *Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Praha 1843 – shodné s vydáním u nakladatele Jana Hoffmanna /PTP č. 401/ ?; PichI1 1851 /odkaz/; Mart.NSZ 1852; PichlZ6

1863, č. 84; PichlZ7–8 č. 123; srov. EN č. 688 – zlidovělý nápěv se od Vašákova liší jen nepatrně). Výskyt: ČNZ č. 5 (mil.); *Kniha satir.* Uspořádali Bedřich Václavek a Donát Šajner. Praha 1949, s. 141 (kramářská parafráze o zrušení roboty); LČO s. 115 (třísloková); PTP č. 401; SSZ č. 5–8, 12, 13, 15, 17, 22, 24, 28–31, 37–41, 44, 45, 51, 53, 56, 59–61, 63, 65, 66, 68, 70, 74, 79, 82, 84, 86, 92, 93, 95, 97, 99, 103, 107–109, 114, 115, 119, 120–123, 125, 128, 130, 136–139, 153, 156, 158; SZP s. 85; UP s. 451; ZČO s. 80 (třísloková). Komentáře: PTP, s. 92; Václ.PLT, s. 73, 147; LČO, s. 198 (ad 114); ZČO, s. 196; Václ.OLP, s. 24, 94–95, 124, 153, 271, 314, 326.

Dívka definitivně ukončila milostný vztah – zlidovělá lyrická milostná píseň. K dvěma slokám Vacka-Kamenického je v Pichl1 připojen lidový dodatek, v PichlZ6–8 ne. Jako autor hudby je vždy uveden Vašák. Přestože se nejedná o „typus lidové melodie“ (Očadlík ZČO, s. 196), nápěv dokonale zlidověl. Václavek a Smetana však několikrát zmiňují, že píseň má nápěv lidový: Václ.OLP, s. 153, 271; ten je ale blízkou variantou Vašákova nápěvu. Věc se dá rozhodnout, až budou k dispozici Vašákovy *Nápěvy* ke Kamenického písním (Praha 1843).

60. Staročeská. Incipit: Bývali Čechové statní jonáci… Text: Václav Jaromír Picek (první otisk: Staročeská. *Květy* 9. 12. 1847, s. 1; Pichl1 1851). Nápěv: Jan Nepomuk Škroup (vznik 40. léta 19. stol.; první otisk: Staročeská. Čtverozpěv. *Záboj III.* Praha 1861, sešit 1; Ratibor s. 205; Heyduk č. 6); František Xaver Lábler (Pichl1 /odkaz/; Mart.NSZ ?; Mart.ZV 1865, č. 36). Výskyt: CmíralNZP s. 17 (Škroup); ČNZ č. 145 (vlast.) (Škroup); PTP č. 516 (Škroup); SSZ (včetně parafrází) č. 5–7, 12, 15, 17–19, 23–25, 30–37, 39–

41, 43–45, 47, 48, 51–55, 59, 61, 63–71, 73–75, 77–79, 81, 82, 84, 85–87, 90, 92–99, 103, 104, 406–109, 112, 114, 115, 117, 119, 120–130, 133, 135, 136–139, 140, 141, 147, 150, 152, 153, 156, 158, 160; StrejčekDP s. 47; SZP s. 87; UP s. 393; Záboj III, seš. 1 (Škroup); ZČO s. 164 (Škroup). Komentáře: PTP, s. 130; Václ.PLT, s. 169; ZČO, s. 208; CmíralNZP, s. 23; Václ.OLP, s. 151, 284, 285, 333.

Čechové bývali hrdiny v boji, v lásce i ve zpěvu a tento jejich přístup k životu by se měl obnovit pro blaho vlasti. Pickův elegický text zhudebnil ve 40. letech 19. století J. N. Škroup; jeho majestátní mollový nápěv se šířil zpěvem i opisy a zlidověl, tiskem vyšel až 1861. Láblerův nápěv se neuchytil. Ve vídeňském zpěvníku 1910 (SSZ 112) přibyla nová sloka. V Pichlových–Zvonařových notovaných zpěvnících se píseň neuváděla.

61. Píseň na Vyšehrad. Incipit: Ha ty naše slunce, Vyšegrade tvrd… Text: Anonym (Tzv. Píseň Vyšehradská. Nalezl 1816 Josef Linda, několikrát vydal Václav Hanka spolu s *Rukopisem Kralodvorským*. V Pichl1 přejato z *Výboru z literatury české I.* Praha 1845). Nápěv: František Max Kníže (*Patero písní pro jeden hlas při kytaře neb fortepiana*. Opus 18. Praha před 1819; Pichl1 1851 /jméno skladatele/). Výskyt: PTP č. 133; SSZ č. 4–7, 12, 15, 17, 33; UP s. 401. Komentáře: PTP, s. 31; HankaM, s. XVIII, XXXIII; Miroslav Ivanov: *Tajemství RKZ*. Praha 1969.

1816 došlo k nálezu prvního z českých historizujících padělků, takzvané Písně Vyšehradské. Objevil ji spisovatel Josef Linda v údobí, kdy společně bydlel s Václavem Hankou; Josef Dobrovský označil rukopis nekompromisně za falzum. Její počátek je složen podle ruské písně Ach ty

naš baťuška Jaroslavl´ gorod… (Michail Dmitrijevič Čulkov: *Sbírka různých písní I.* Petrohrad 1770, č. 187; tzv. *Moskevský zpěvník*. Moskva 1810, č. 127 – obě Hankovy oblíbené sbírky), na Hankovo autorství ukazuje také podoba písně s Hankovou básní Tužba (Ach ty Labe tiché…, HankaM s. 88). Fagotista Stavovského divadla a zanícený kytarista F. M. Kníže Vyšehradskou píseň zhudebnil a spolu s několika Hankovými texty před rokem 1819 vydal v Praze v *Pateru písní pro jeden hlas při kytaře*…, opus 18 (další pětici Hankových písní vydal 1819, opus 21). J. B. Pichl se ji snažil uvést do společenského repertoáru uveřejněním ve svých zpěvnících (do 5. vydání), připojili se ještě vydavatelé *Hlaholu*, ale poté se píseň ze společenských zpěvníků vytratila, snad vinou málo srozumitelné „staročeštiny“ a nezájmem o tuto směsici milostné, historické a místopisné tematiky.

62. Náhoda. Incipit: Dlouho mračno nebe krylo… Text: Šimon (Simeon) Karel Macháček (*Drobnější básně*. 1846 ?; Pichl1 1851). Nápěv: František Xaver Lábler (Pichl1 1851 /jméno skladatele/). Výskyt: SSZ č. 5–8, 12, 15, 17, 33; UP s. 398.

Řada „náhod“ přivede mladou dvojici až k sňatku. Lyrické verše Š. K. Macháčka zhudebnil F. X. Lábler. Také tuto píseň se J. B. Pichl a po něm sestavovatelé Hlaholu snažili bezúspěšně zavést do společenského repertoáru.

63. Břetislav. Incipit: V Brodském kláštěře rozvíjí se květ… Text: Václav Hanka (*Hankovy písně.* 2., rozmnožené vydání. Praha 1819). Nápěv: nezjištěn. Výskyt: HankaM s. 107; HankaP2–5; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17; UP s. 452. Komentář: HankaM, s. XXXVII–XXXVIII.

Hankova lyrickoepická báseň na motivy Břetislavova únosu Jitky z kláštera ve Svinibrodu. Nápěv nebyl zjištěn; jestliže jde o píseň, pak nezakotvila ve společenském repertoáru, možná pro sotva překonatelný úspěch stejnojmenné zlidovělé písně F. M. Knížete a J. Hukala (Když měsíček spanile svítil…), viz č. 79 zde.

64. Dívka ze mlejna. Incipit: Já jsem švarná dívka z mlejna… Text: František Břetislav Trojan (Dívka ze mlejna. Kytka II 1837, s. 9; VZV III 1837, s. 179, v orig. s. 36; PichI1 1851). Nápěv: Václav Josef Rosenkranc (VZV III 1837, s. 179, v orig. s. 36; ZZ I 1847, č. 8; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 34; Mart.ZV č. 49; PichlZ7–8 č. 152; Ratibor s. 209; Heyduk č. 52 – ve většině zpěvníků bývá jako autor nápěvu uváděn Augustin Hošek, ten však Rosenkrancovu píseň pouze zjednodušil a mírně upravil pro ZZ I 1847). Výskyt: CmíralNZP s. 6; CmíralVZV s. 24; ČNZ č. 25 (mil.) (Hošek); PTP č. 373 (Hošek), 388 (Rosenkranc); SL č. 6; SSZ č. 5, 7–10, 12, 14–17, 21, 25, 26, 28, 29, 32, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 50–56, 59–61, 64–68, 70, 71, 74, 78, 79, 86, 91–93, 97, 98, 103, 109, 115, 117, 130, 140, 160; SZP s. 86; UP s.406–407; VZV III s. 179; ZČO s. 67; ZZ seš. I č. 8. Komentáře: PTP, s. 85–86; CmíralVZV, s. 43; ZČO, s. 193–194; CmíralNZP, s. 22; Václ.OLP, s. 74, 86, 102, 315.

Ať přijde nápadník z kteréhokoli koutu české země, dostane od sebevědomé mlynářské dcery košem (snad s výjimkou toho, do kterého se sama zamiluje). Text F. B. Trojana zlidověl s nápěvem V. J. Rosenkrance; úpravy A. Hoška byly jen kosmetického rázu a možná už na základě zlidovělé verze. Píseň byla oblíbená pro svůj kurážný ženský text a polkový rytmus.

65. Plaché dívčiny. Incipit: Proč se upejpáte, plaché dívčiny… Text: Václav Hanka (Plaché divčiny. *Dvanáctero písní I.* Praha 1815; Pichl1 1851). Nápěv: Václav Emanuel Horák (*Plaché dívčiny.* Čtverozpěv. Praha bez data /před 1851/, nakl. Robert Veit; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 55; PichlZ6 č. 35; Mart.ZV č. 89; PichlZ7–8 č. 50); František Škroup (Plaché dívčiny. Čtverozpěv. *Čtyry básně* od V. Hanky. Praha bez data, nakl. J. Hoffmann). Výskyt: ČNZ č. 18 (mil.); HankaP1 I; HankaP2ad; HankaM s.60; PTP č. 611 (Horák), 618 (Škroup); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 21, 25, 26, 29–31, 35–41, 44, 45, 48, 51, 53, 55, 59, 60, 71, 74, 79, 86, 92, 93, 117, 130; SZP s. 84; UP s. 438. Komentáře: Václ.PLT, s. 104; Václ.OLP, s. 316.

Básník prohlédl, že dívky jsou rády ve společnosti hochů, ale naoko předstírají stud nebo pýchu, a tyto dívčí okolky respektuje. Hankův text zlidověl s nápěvem chrámového skladatele V. E. Horáka.

66. Kozák. Incipit: Krásná Minko, musím jíti… Text: Václav Hanka (volný překlad básně Christopha Augusta Tiedgeho: Der Kosak und sein Mädchen (Olis und Minka), incipit: Schöne Minka, ich muss scheiden… – 1808, první

otisk: Beckerův *Taschenbuch zum gesellschaftlichen Vergnügen.* Lipsko 1809; první otisk Hankovy verze: Kozákovo loučení. Hromádkovy *Prvotiny pěkných umění.* Vídeň 1813, č. XXXIII, s. 136; *Dvanáctero písní I.* Praha 1815; *Hankovy písně.* Praha 1819 ad.; PichI1 1851, č. 66). Nápěv: ruský lidový (Ivan Prač: *Sbírka ruských lidových písní s nápěvy I.* 1806, č. 8; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 17; PichlZ6 č. 36; Mart.ZV č. 52; PichlZ7–8 č. 72). Výskyt: ČNZ č. 45 (mil.); HankaM s. 12; SSZ č. 5–7, 10, 12, 14–17, 21, 25, 27, 29, 32, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 51–55, 59, 60, 64, 79, 86, 130; SZP s. 84; UP s. 418. Komentáře: HankaM, s. XLIV, 202–204; Václ.PLT, s. 107; Václ.OLP, s. 231–232, 347–348.

Teskné loučení mladíka s dívkou před odchodem na válečné tažení. Německý básník Ch. A. Tiedge složil tuto píseň na ruskou lidovou melodii, kterou slyšel v Baden-Badenu od služebnictva ruského panstva, aniž by znal její obsah. Tiedgova píseň následně mezi Němci zlidověla. Hanka ji poznal, neobratně přebásnil a přivlastnil si ji, stala se jednou z jeho prvních publikovaných prací – jeho verze posléze zlidověla i mezi Čechy.

67. Hanácká. Incipit: Aj, což na světě mi schází v kraju Hany bohatém… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Píseň hanácká. Kytka III 1838, č. 15; VZV IV 1838; PichI1 1851, č. 67). Nápěv: Václav Josef Rosenkranc (Píseň hanácká. VZV IV 1838, s. 244, v orig. s. 32; PichI1 1851 /skladatel neuveden ani zde, ani u následujících notovaných zpěvníků, ale jde stále o týž Rosenkrancův nápěv/; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 58; PichlZ6 č. 37; Mart.ZV č. 91; PichlZ7 č. 220; PichlZ8 č. 230). Výskyt: ČNZ č. 125 (vlast.); PTP č. 73; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–16, 25, 29, 30–32, 35–40, 46, 48, 51,

52, 54, 55, 60, 64, 66–68, 78, 86, 97, 98, 103, 104, 106, 130; UP s. 389; ZČO s. 103 (Rosenkranc). Komentář: ZČO, s. 200.

Sebevědomý hanácký mládenec vychvaluje svůj oděv, koně a polnosti – bohatý a úrodný kraj mu zaručuje bezstarostný život. Chmelenského lyrická báseň s nářečními prvky se ocitla v nabídce *Kytky* na rok 1838; textu se chopil V. J. Rosenkranc, vytvořil zdařilý nápěv rovněž v lidovém tónu a hotová píseň vyšla ve čtvrtém ročníku *Věnce*. Ve společenských zpěvnících byla velmi rozšířená, zprvu s názvem Hanácká, poté (když přibyly další Hanácké) jako Hanácká I; básník byl uváděn, skladatel nikoli, buď ve snaze vyvolat dojem lidové provenience nápěvu, nebo už bylo Rosenkrancovo autorství zapomenuto. Ve folklorní tradici se však píseň neujala.

68. Plavba. Incipit: O dnové, o radostné chvíle, když houpala lodinka mile… Text: Václav Hanka (volný překlad básně Ch. A. Overbecka: Die Schifffahrt, incipit: Das waren mir selige Tage… – 1780, srov.: Hoffmann v. Fallersleben: *Unsere volkstümlichen Lieder.* Lipsko 1900, 4. vydání, nebo: Franz Magnus Böhme: *Volkstümliche Lieder der Deutschen,* s. 197, č. 253; první otisk Hankovy verze: Plavba. O dnové, o radostná chvíle… In: Václav Thám: *Básně v řeči vázané.* Přídavek k 2. vydání. Praha 1812; Hromádkovy *Prvotiny pěkných umění.* Vídeň 1816, s. 471; Plavba. /Z polského./ *Hankovy písně.* Praha 1819; Pichl1 1851). Nápěv: Václav Jan Tomášek (podle HankaM, s. 211; nápěv však nezjištěn). Výskyt: Václav Thám: *Básně v řeči vázané.* 3., kritické vydání Václava Brtníka. Praha 1916, s. 161; HankaP2–5;

JT č. [300], [497]; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17; UP s. 430. Komentář: HankaM, s. XLIV, 211–214.

Lyrická milostná skladba líčí v sedmi slokách měnící se přírodní scenérii při plavbě pramicí ve dvou, poslední dva verše přinášejí nezastřeně erotické vyznění. Báseň je dokonalým příkladem Hankových mystifikačních manipulací: v Hromádkových *Prvotinách* 1816 uveřejnil český překlad Overbeckovy německé zlidovělé písně, jako by jej tam – natištěný na omšelém lístku (kramářském tisku ?) – zaslal jeho přítel profesor K(insk)ý z Brna, aby „spanilou píseň“ neznámého překladatele zachránil před „zahynutím“. Česká verze byla ale již předtím 1812 otištěna jako anonymní přídavek 2. vydání Thámových *Básní v řeči vázané* a roku 1819 zlegalizoval Hanka své autorství otištěním Plavby ve 2. vydání svých *Písní* s poznámkou: dle polského; kterou již od třetího vydání vynechal. Polská předloha nebyla zjištěna, v Hankově pozůstalosti je však otrocký překlad básně z češtiny do polštiny. – Máchal píše, že báseň zhudebnil Tomášek, ale nápěv se nepodařilo zjistit. Na základě uvedení v *Písních* 1819 Hankovu verzi znovu zbásnil František Šír a uveřejnil v Čechoslavu 1821, s. 106. Ve svých rukopisech (1832, 1838) uvedl Hankovu báseň Jan Jeník z Bratřic. – Přes pokusy J. B. Pichla a vydavatelů Hlaholu se skladba ve společenských zpěvnících neujala. Zato dodnes žije s pololidovým nápěvem v oblasti lidovky: My plouli dál v rákosí tmavé…

69. Růže Tetínská. Incipit: Nad Berounkou pod Tetínem… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Kytka I 1836; VZV II 1836; VZV III 1837; Pichl1 1851). Nápěv: František Drechsler (VZV II 1836, s. 85, v orig. s. 12); Josef

Vorel (VZV III 1837, s. 196, v orig. s. 61); Anonym – zlidovělý nápěv na motiv Karla Marii v. Webera (ZZ 1847 /též uváděno 1849 nebo 1850/, sešit 1, č. 9; Pichl1 1851 /skladatel neuveden/; Mart.NSZ 1852 /u zlid. nápěvu uveden Alois Jelen/; PichlZ6–8 č. 78 resp. 158 resp. 160 /u zlid. nápěvu uveden Vorel/; Mart.ZV 1865, č. 56 /u zlid. nápěvu uveden Jelen/; v Douchově *Knihopisném slovníku*, s. 312, je jako autor zlid. nápěvu uveden Václav Kocman). Výskyt: CmíralVZV s. 12 (Drechslerův nápěv); CmíralNZP s. 8 (anonymní nápěv, s otazníkem uveden Vorel); ČNZ č. 50 (mil.) (anonymní nápěv, uveden Jelen, v poznámce i Vorel); PTP č. 97 (Drechslerův nápěv), 245 (Vorlův nápěv), 246 (anonymní nápěv, podle PichlZ6–8 uveden Vorel – Zvonař však neví o Vorlově nápěvu ve *Věnci*); SSZ č. 5–7, 12, 14–17, 21, 23, 25, 28–33, 35–41, 43–46, 48, 50–56, 59–61, 64–68, 70, 71, 73, 74, 78, 79, 81, 85–87, 90, 92, 93, 95–98, 103, 106–109, 115, 117, 120–123, 125, 128, 130, 133, 135–139, 147; SZP s. 84; UP s. 425; VZV II s. 85 (Drechsler); VZV III s. 196 (Vorel); ZČO s. 76 (3 nápěvy). Monografie a komentáře: PTP, s. 57; Karel Kazda: *O znárodnělé písni Nad Berounkou pod Tetínem.* Praha 1928; Zdeněk Nejedlý: *Bedřich Smetana II,* s. 213, 229–230; Václ.PLT, s. 118, 119, 141; CmíralVZV, s. 42; ZČO, s. 195–196; CmíralNZP, s. 22; VS-OČP, s. 67; Václ.OLP, s. 89–90, 108–109; Karb.MLP, s. 29–30.

Dívka při schůzce s vojákem nedbá varovného ptačího zpěvu – paralela uvadající květiny a zvětrávající skály s odumíráním milostného vztahu. Motiv varujícího ptáčka je převzat z lidové poezie (Co ten ptáček štěbetá..., Lítej, ptáčku, lítej... ad.). Jedna z nejrozšířenějších zlidovělých písní, často považovaná za tradiční lidovou a zařazovaná do sbírek lidových

písní. Na základě uvedení Chmelenského textu v *Kytce* 1836 ji zhudebnil F. Drechsler a po něm J. Vorel, jejich nápěvy se však neujaly. Anonymní nápěv je někdy (např. i v ČNZ) připisován A. Jelenovi, ale zřejmě nesprávně. Očadlík v souvislosti se zlidovělou verzí upozorňuje na výraznou podobnost nápěvu (i textu) s Adolarovou árií z opery Euryanthe (Karl Maria v. Weber), provedené v Praze již 1824; Karbusický jde dál a dokládá, že již Chmelenského text je parafrází této árie zvané Růže Loirská: Unter blühnden Mandelbäumen, an der Loire grünen Strand… a zlidovělý nápěv je logickým ohlasem její melodie.

70. Povzbuzení k zpěvu. Incipit: Pějme písně liboplynné. Text: Boleslav Jablonský (pseudonym Karla Eugena Tupého) (*Básně.* Praha 1841; PichI1 1951 /básník neuveden/). Nápěv: František Škroup (Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 121; PichlZ7–8 č. 36); Sigismund M. Kolešovský (Vojtěch Vlastimil Janota: *Zpěvník pro českou mládež.* Praha 1850). Výskyt: Smíšené básně, 1. báseň 2. části. In: *Básně Boleslava Jablonského.* 7. vydání. Praha 1884, s. 231; ČNZ č. 112 (vlast.) (Škroup); SSZ č. 4–7, 12, 15, 17, 24, 29, 31–33, 37, 38, 40, 41, 44–48, 51, 52, 54, 55, 60, 64, 66, 68, 78, 97, 120, 123, 125, 130; UP s. 433.

Čechové nezahynou, dokud nezahyne český zpěv – za jeho zvuků hájili vlast už naši předkové. (*Obsah druhé části básně, ve zpěvnících nepublikované:* Žádný národ nemá tolik krásných písní, s nimi na rtech Čech žije, chválí Boha, miluje a pracuje, ve zpěvu hledá úlevu i sílu.) Přes dvojí zhudebnění a časté uvádění ve společenských zpěvnících píseň nezlidověla, stejně jako ostatní Jablonského básnické texty. V originále má

báseň 8 slok, Škroup v rámci své zdařilé skladby vždy dvě a dvě sloky spojil, Kolešovský nikoli; ke škodě vyznění se jako písňový text ve zpěvnících objevuje jen první polovina básně. V Pichlových zpěvnících není uveden autor textu, verše se drobně liší od originálu: zajímavostí je užití pojmu Česko.

71. Mládenec u potoka. Incipit: U potoka hoch si seděv (seděl)… Text: Václav Hanka (překlad básně Friedricha Schillera: Der Jüngling am Bache, vznik 1803, incipit: An der Quelle sa3 der Knabe…, srov. Franz Magnus Böhme: *Volkstümliche Lieder der Deutschen*, s. 348; první otisk Hankovy české verze: Mládenec u potoka (dle Šillera). *Hankovy písně.* Praha 1819, s. 29). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852 – srov. August Heinrich Hoffmann v. Fallersleben: *Unsere volkstümliche Lieder.* 4. vydání, Lipsko 1900, č. 64, německá verze se zpívala s nápěvy od těchto německých skladatelů: W. Ehlers /vznik 1804/, Friedrich Ludwig Seidel, žil 1765–1831 /1805/, Johann Friedrich Reichardt, žil 1752–1814 /1810/, Johann Christoph Ludwig Abeille, jihoněmecký skladatel, žil 1761–1838 /1820/, a jiní). Výskyt: ČNZ č. 48 (mil.); HankaM s. 103; HankaP2–3; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 27, 30, 31, 37, 40, 41, 44, 45, 51–53, 74, 79; SZP s. 84; UP s. 451. Komentáře: HankaM, s. XXXVII, 217, 228; Gustav Jungbauer: *Bibliographie des deutschen Volksliedes in Böhmen,* s. 238; Bedřich Václavek: Malé příspěvky k německo-české výměně písní v oblasti písní zlidovělých. In: Václ.OLP, s. 229–236, zejm. 230–231, s. 334–335; Václ.PLT, s. 107; VS-OČP, s. 178–179.

Kypící jarní příroda jen zvyšuje trýzeň mladíkovy romantické milostné touhy. Schillerův text německé zlidovělé písně věrně a celkem zdařile přeložil Václav Hanka, také jeho český překlad zlidověl. Německá i česká verze se ustálila s jedním společným nápěvem lkavého pololidového rázu. Zda může být od některého známého skladatele, lze snad zjistit s pomocí Hoffmannových bibliografických údajů. Píseň uváděly vesměs jen nenotované zpěvníky, nápěv byl zřejmě příliš spjat s německou tradicí.

72. Ženuška. Incipit: Má tys láska jediná, ženuško ty předrahá… Text: Alois Jelen (*Zlatý zpěvník.* Praha asi 1849, sešit 1, č. 10; Pichl1 1851; anonymní parafráze Pivečko: *Sbírka společních písní.* Litomyšl 1853). Nápěv: Alois Jelen (ZZ I 1849 ?, č. 10; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 25; PichlZ6 č. 38; Mart.ZV č. 60; PichlZ7 č. 163; PichlZ8 č. 165). Výskyt: CmíralNZP s. 14; ČNZ č. 56 (mil.), parafráze Pivečko č. 78 (spol.); PSPT č. 5 (parafráze); PTP č. 117; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 23–25, 29, 31–33, 35–38, 40, 41, 44–46, 48, 51–56, 60, 61, 64, 66–68, 74, 79, 86, 92, 93, 97, 98, 103, 115, 130, 133, 147; parafráze č. 8–10, 14, 16, 21, 23, 25, 31, 35–37, 39, 40, 46, 48, 52–55, 63, 64, 66, 68, 74, 79, 115, 120, 123, 125, 130; UP s. 422, parafráze s. 450; ZZ I č. 10; Komentář: CmíralNZP, s. 23.

Skladatel Alois Jelen sám napsal ke své písni text, v němž opěvuje půvaby a vlastnosti své ženy – vše, co dostal od Boha, zanechá své vlasti, ale svou ženu vezme s sebou do nebe. Oblíbená píseň byla záhy parafrázována respektive parodována v anonymním textu Tys má láska jediná, skleničko má pěnivá… Mnoho zpěvníků obsahovalo obě verze.
K oblibě písně Ženuška přispěl známý pěvec Karel Strakatý. Poprvé vyšla ve

Zlatém zpěvníku, asi 1849, Strakatého exemplář je v KNM pod signaturou ID 102: I, 10.

73. Na vlast. Incipit: O vlasti má, drahá ty vlasti česká… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (PichI1 1851). Nápěv: Francois Adrien Boieldieu (Mart.NSZ 1852; PichlZ6, č. 39; PichlZ7–8 č. 6; Josef Šperlín: *Národní zpěvníček.* Kroměříž 1874). Výskyt: ČNZ č. 120 (vlast.) (Má vlast); PTP č. 434; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 31, 33, 37, 38, 40, 51, 60, 66–68, 97, 99, 106; UP s. 432. Komentář: PTP, s. 100.

Óda na Bohem požehnanou, drahou (slavnou, dobrou) českou zemi, plnou lásky, ctnostných dívek, tance a zpěvu, jejíž umlčená sláva se znovu vrací. Chmelenského parafráze na text Boieldieuovy písně (Jan z Paříže byl dáván ve Stavovském divadle 1827, známá byla i jeho Červená karkulka nebo Bílá paní). V některých zpěvnících bývá vynechána 2. sloka. Podle PTP píseň vyšla v *Novém pokračování Věnce*, 1843–44, ale v Plavcově kritickém vydání není.

74. Jezdec před bojem. Incipit: Krátký jen byl můj čarokrásný sen… Text: Josef Čejka (překlad básně Wilhelma Hauffa, žil 1802–1827; česká verze: VZV VI 1843/4, s. 421; PichI1 1851). Nápěv: Václav Jindřich Veit (VZV VI 1843/4, s. 421; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 247; PichlZ7 č. 230; PichlZ8 č. 240; Heyduk č. 258; čtyřhlasý sbor: NZP č. 35). Výskyt: ČNZ č. 160 (vlast.); PTP č. 455; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 33, 34, 38, 51, 60, 61, 86, 130; UP 418. Komentář: PTP, s. 105.

Krásný, ale krátký sen je život mladého vojáka – včera cválal rovinou, dnes může být zraněn a zítra mrtev. Proč se bát? Z boží vůle za zvuků české písně hrdinně zemře. Jedna z řady zlidovělých lyrických básní německého romantického spisovatele W. Hauffa. Čejkova česká adaptace s Veitovým nápěvem byla sice oblíbeným číslem společenských zpěvníků, ale píseň pro svůj příliš umělý charakter nezlidověla.

75. Číše. Incipit: Zlaté réví hřeje v lásky objetí… Text: Josef Jiří Kolár (PichI1 1851). Nápěv: nezjištěn (PichlZ6 1863, č. 251, bez nápěvu; stejně PichlZ7–8 č. 203). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 33, 38, 60; UP s. 460. Komentář: ZČO, s. 208 (o J. J. Kolárovi).

Číše vína v dívčím objetí mění život v ráj. Pijáckou píseň básníka a herce J. J. Kolára uváděli ve svých zpěvnících jen J. B. Pichl a sestavovatelé Hlaholu. Zda se verše pouze deklamovaly, nebo skutečně zpívaly, třeba na nějaký lidový nebo zpěvoherní nápěv, není zjištěno.

76. Pěvcovo loučení. Incipit: Z českých hor zaznívá zpěv… Text: Václav Jaromír Picek (*Písně.* Praha 1847, s. 160; kramářský tisk *Loučení z vlasti. V Praze 1848. Tiskem vdovy Táborové*; PichI1 1851). Nápěv: německý (lidový?); Heinrich Proch (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 73; PichlZ6 č. 41; Mart.ZV č. 34; PichlZ7 č. 247; PichlZ8 č. 257). Výskyt: ČNZ č. 163 (vlast.); Písně1848 č. 20; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 23–25, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 41, 44–46, 48, 52–55, 60, 63–66, 68, 70, 71, 73, 78, 79, 81, 85, 87, 90, 95, 97, 99, 108, 109, 115, 117, 121, 124, 130, 135–137, 156; SZP s. 87; UP

s. 459. Komentáře: Václ.PLT, s. 109, 168 (pozn. 59 – omylem uveden jako autor hudby V. Procházka); Písně1848, s. 197 (ad 20); Václ.OLP, s. 341.

Pěvec opouštějící svou vlast se ještě naposledy ohlédne za krásami české země trvajícími od dávnověku. Text složil V. J. Picek na německou melodii Das Alpenhorn, poté (dle Václ.OLP) text zhudebnil německý skladatel H. Proch, rodák z České Lípy – není jasné, s kterým nápěvem chápal Václavek píseň jako zlidovělou. Prochova vyklenutá melodie inspirovaná kostelním zpěvem mohla být oblíbeným koncertním číslem; nápěv byl zjištěn naposled v PichlZ8 (1887), ale píseň patřila k repertoáru společenských zpěvníků ve všech etapách jejich existence.

77. Gaudeamus! Incipit: Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus… [Radujme se tedy, dokud jsme mladí…] Text: Anonym (středověká studentská píseň, vznik 1267; Pichl1 1851). Nápěv: Kindleben (potulný pěvec, vznik 1781; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 42; PichlZ7–8 č. 208; Studentská. Mart.ZV 1865, č. 107 /nápěv zjednodušen, závěr bez repetice/; stejně Ručka8 s. 505). Výskyt: SSZ č. 5–8, 12, 15, 18, 19, 23, 25, 27, 29, 32, 35, 36, 38, 48, 51–3, 55, 60, 61, 64–68, 70, 71, 74, 79, 86, 92, 93, 115, 130, 144; UP s. 400. Monografie a komentáře: Karl Gustav Schwetschke: *Zur Geschichte des Gaudeamus igitur.* Halle 1877; Gaudeamus. OSN IX, s. 955; Václ.OLP, s. 209.

Studentská hymna; studenti ji zpívali při různých (i neslavnostních) příležitostech: při besedách, zábavách, při čekání na zahájení schůze nebo v divadle při představení pro studenty. Ve společenských zpěvnících byla

často uváděna mezi písněmi pijáckými, výjimečně i s připojeným neumělým českým překladem.

78. Poema eroticum. Incipit: Dulce cum sodalibus sapit vinum bonum… Text: Anonym (studentská píseň; PichI1 1851). Nápěv: Anonym (PichI1 1851 bez odkazu); Kindleben (potulný pěvec, vznik 1781; PichlZ6 1863, č. 43, nápěvový odkaz /Jako: „Gaudeamus“./; stejně PichlZ7–8 č. 209 – viz č. 77 zde). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 29, 38, 60; UP s. 399.

Tuto studentskou píseň uvádí ve svých zpěvnících jen J. B. Pichl; v PichlZ6–8 se sice odkazuje k nápěvu Gaudeamus, ale text mu formálně neodpovídá.

79. Břetislav. Incipit: Když měsíček spanile svítil, vévoda Břetislav vstal… Text: Josef Hukal (Břetislav. Od J. Hukala. F. M. Kníže: *Patero českých písní,* 1819, s. 21; PichI1 1851). Nápěv: František Max Kníže (*Patero českých písní pro jeden hlas při kytaře neb fortepianu.* Opus 21. Praha 1819, s. 21; Věnceslav Alois Svoboda: *Sbírka českých národních písní.* Praha 1845; ZZ 1850, s. 1 (zde zjednodušený nápěv, který vesměs přejaly společenské zpěvníky a který zlidověl); Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 42; PichlZ6 1863, č. 47; Mart.ZV č. 76; PichlZ7–8 č. 57); Wilhelm Rosenzweig (na text Heinricha Heineho: Du hast Diamanten und Perlen. Tisk 1890–1900 Budapest). Výskyt (vesměs s Knížetovým nápěvem a ve zjednodušené podobě): CmíralNZP s. 2; ČNZ č. 1 (bal.); ČSPZ s. 183 (edice všech textů a nápěvů této písně); PSPT č. 18 (parodie); PTP č. 299;

SSZ č. 5–10, 12–17, 21–23, 25, 27–31, 35–41, 43–46, 48, 51–56, 59–61, 63–65, 70, 74, 79, 86, 92, 93, 96, 115, 128, 130, parodie 50; SZP s. 85; UP s. 416; ZZ 1850 s. 1. Monografie, medailony a komentáře: PTP, s. 69; Zdeněk Nejedlý: *Bedřich Smetana II*. Praha 1925, s. 123; Václ.PLT, s. 103, 119, 132, 168 (pozn. 46); CmíralNZP, s. 22; VS-OČP, s. 164; ČSPZ, s. 183–203 (zde i další lidové nápěvy, parodie, parafráze, novodobé ohlasy, poznámky vydavatelů k textu i nápěvu); Václ.OLP, s. 68, 122; Karb.MLP, s. 121.

Okolnosti Břetislavova únosu Jitky z kláštera ve Svinibrodu a její cesta na pražský trůn. Knížetova–Hukalova oblíbená a záhy zlidovělá píseň vstoupila do tradice jako hudebnina, posléze se šířila kramářskými tisky, koncertním provozováním (Karel Strakatý) a jako jedna z mála epických skladeb výrazně také společenskými zpěvníky. Byla přeložena i do němčiny a rozšiřovala se jako německý kramářský tisk: Bei heiterem Sternengeflimmer wachend Fürst Břetislav stand… Ve 20. století se Břetislav někdy zpíval na nápěv parodického kupletu o novodobých milencích Romeovi a Julii (Julie, Julie drahá… či Měsíc se na nebi sklání… apod. /Jdou, voni vobejdo jeden…/), s užitím melodie oblíbeného vídeňského šansonu (tzv. Wienerlied).

80. Štyrská. (Als ich bin verwichen.) Incipit: Když jsem zpolehounka včera u okénka… Text: Anonym (Pichl1 1851). Nápěv: německá lidová nebo zlidovělá píseň ze Štýrska (Mart.NSZ 1852 – je tam otištěn nápěv?). Výskyt: SSZ č. 5–8, 12, 15, 17, 27, 41, 44, 45, 53, 79, parodie 26; UP s. 415.

Mladík přistihne svou dívku s jiným a chce si vzít život; jmění i dům odkazuje té, která bývala jeho jedinou. Po šesti kramářsky lkavých slokách přichází v 7. a 8. sloce pointa: byl by blázen, kdyby pro ni dal život a jmění – dům si nechá, dívku ať si vezme ten druhý a sám si najde jinou, krásnější a nevinnou! Tato česká verze štýrské lidové písně musela být všeobecně známá, když na ni byla počátkem 60. let 19. století vytvořena dobová politická parodie.

81. Polský čtvrtý tém. Incipit: Tisíc bojovných přísahalo reků… Text: Anonym (Pichl1 1851 /textař neuveden/). Nápěv: Anonym (viz komentář níže; s textem Hranice vzplála ČNZ č. 179; Mart.ZV 1865, č. 119; Heyduk č. 368, 443; Polen.SZS II č. 127). Výskyt: SSZ č. 5–7, 36, 41, 44, 45, 51, 53, 63, 69, 71, 74, 79, 81, 85–87, 90, 95, 96, 108, 117, 120, 123, 125, 126, 130, 135, 144; UP s. 449. Komentář: Václ.OLP, s. 354 (o písni Hranice vzplála); Karb.MLP, s. 27–28.

Anonymní český překlad polské písně o hrdinném oddílu pěchoty, z jehož tisíce mužů zůstalo jen deset naživu. Reálie jsou zmatené: bitva u Ostrolenky by ukazovala na rok 1831 (Skrzynecki), bitva u Varšavy na rok 1794 (Kosciuszko). Může jít o kontaminaci. Karbusický uvádí, že původní píseň s incipitem Denkst du daran, mein tapfer Lagienka… je ze zpěvohry Karla von Holtei „Der alte Feldherr“, oslavující polského národního hrdinu Tadeusze Kosciuszka, a stala se východiskem písně o čtvrtém tému, jejíž první překlad pořídil již jako student Karel Havlíček. Melodie je převzata z Francie (autor Josef Denis Doche, zemřel 1825). Zpěv Kosciuszka a jeho druha Lageňka uvádí Heydukův zpěvník v Debrnově překladu s Docheho

hudbou; nápěv je v závětí poněkud odlišný od zlidovělé melodie a obsahuje motiv Škroupovy Kde domov můj? Roku 1869 napsal Karel Tůma na nápěv Polského čtvrtého tému píseň Hranice vzplála tam na břehu Rýna…, jež se stala velmi populární a záhy zlidověla. Téma by vyžadovalo další rešerše a monografické zpracování.

82. Dýmka. Incipit: Věrnějšího na světě nad mou milou děvčete… Text: Anonym (Pichl1 1851). Nápěv: nezjištěn (jak v Mart.NSZ ?). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 27, 33; UP s. 453.

Není na světě nic věrnějšího nad mou milou, říká básník: od rána se s ní laskám, dokud cítím její oheň, hladím její štíhlý krk, líhám s ní i na trávě při měsíčku k opovržení kolemjdoucích dívek, když ji někdo tupí, dělám, že neslyším, mohu se jí svěřit s každou starostí, Turek jich má celou zásobu, ale mně stačí jediná – dýmka tabáková! Anekdotickou báseň zařadili do svých zpěvníků až na jednu výjimku jen Pichl a sestavovatelé Hlaholu; je možné, že byla určena pouze k deklamaci.

83. Sladko umříti. Incipit: Jede mladík (šohaj) na svém koni, jede do boje… Text: Martin A. Přibyl (Píseň vojenína. Jede mládec na svém koni… *Národní písně obsahu rozmanitého.* Praha – Hradec Králové 1830, s. 35; Pichl1 1851). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 48; atd.). Výskyt: ČNZ č. 159 (vlast.); ČPV č. 12; SSZ č. 5–8, 12, 13, 15, 17, 22–24, 29–34, 37–40, 47, 51–53, 56, 59–61, 63–66, 68, 70, 73, 79, 81, 86, 92–94, 96–98,

103, 104, 106–108, 114, 115, 118–121, 123–126, 128, 130, 133, 135–140, 144, 147, 152, 156, 160; SZP s. 86; UP s. 409. Komentář: Václ.PLT, s. 137.

Mladík ujišťuje svou zarmoucenou matku, že se vrátí z boje živ; v opačném případě jí má být útěchou, že padnout za vlast je pro Čecha potěšením. Přibylova zlidovělá píseň s anonymním prostým nápěvem se obecně považuje za píseň lidovou.

84. Milostná. Incipit: Vám, oči jasné, ráje mého číše… Text: Boleslav Jablonský (pseudonym Karla Eugena Tupého; *Básně.* Praha 1841 ?; Pichl1 1851 – dřívější otisk nezjištěn). Nápěv: Jan Pavel Martinovský (Pichl1 1851 /jméno skladatele/; NČZ 1857, č. 148). Výskyt: SSZ č. 5, 7, 12, 13, 15, 17, 22, 33; UP s. 452.

Svět může podlehnout času, ale básníkova láska k milované Míně nikdy neskoná. Jablonského milostné vyznání zhudebnil J. P. Martinovský. V lidové tradici se píseň pro svou umělost neujala a také ve společenských zpěvnících brzy umlkla.

85. Kmotr Bumbal. Incipit: Když já jdu z hospody domů… Text: Anonym (Pichl1 1851, dřívější otisk nezjištěn). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 65; PichlZ6 1863, č. 49; Mart.ZV č. 96; PichlZ7 č. 169; PichlZ8 s. 171). Výskyt: ČNZ č. 82 (spol.); PSPT č. 12; SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 23–27, 29–33, 35–40, 41, 44, 45, 48, 51–53, 55, 60, 64, 66–68, 74, 79, 86, 92, 93, 97, 98, 103, 130; UP s. 414.

Vrávorající opilec je veden domů. Anonymní zlidovělá píseň, která později zcela splynula s tradičním folklorem. V Erbenově sbírce 1862–64 je text po výbrusu součástí písně Och my ubozí sirotci… (srov. E spol. 67, EN 9). Před Erbenem je v ZBP píseň uvedena jen v Jiříčkově rukopisném zpěvníku II, kolem 1850. Václavkův soupis zlidovělých písní ji neobsahuje. Ve společenských zpěvnících patří k nejfrekventovanějším pijáckým písím.

86. Přípitek. Incipit: Pijem ti, bratříčku, na zdraví… Text: Anonym (PichI1 1851, dřívější otisk nezjištěn). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 66; PichlZ6 1863, č. 50; Mart.ZV č. 97; PichlZ7 č. 170; PichlZ8 č. 172). Výskyt: PSPT č. 2; SSZ (včetně slovenské verze) č. 5–10, 12, 14–17, 20, 21, 23–27, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 41, 42, 44–46, 48, 51–55, 59, 60, 63–65, 67, 70, 71, 74, 76, 77, 79, 86, 92, 93, 97, 98, 103, 115–117, 130; UP s.433.

Anonymní pijácký zpívaný přípitek s proslulým sloganem „glo- glo-glo-gloria!“ později zcela splynul s tradičním folklorem. Erben si tuto píseň připsal do příručního exempláře sbírky z r. 1864, je také v Jiříčkově rukopisném zpěvníku I, 1845, odjinud ji ZBP neuvádí. Václavkův soupis zlidovělých písní ji neobsahuje, zato patří k nejčastěji uváděným pijáckým písním ve společenských zpěvnících.

87. Adamovci. Incipit: Měltě Adam sedum synů, sedum synů měl… Text: Anonym (PichI1 1851, dřívější otisk nezjištěn). Nápěv: Anonym (Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 51; PichlZ7–8 č. 45). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17,

24, 26, 27, 29, 38, 41, 44–46, 48, 53–55, 60, 64–68, 70, 74, 79, 86, 92, 93, 97–99, 103, 115, 130; UP s. 422.

Anonymní společenská písňová hra (po písni následuje v Pichlových zpěvnících pokyn: /Jeden dělá posuňky rozličné, ostatní všickni po něm./), která se později stala součástí tradičního folklorního repertoáru. Erben si ji připsal do příručního exempláře své sbírky z r. 1864, je v Jiříčkově rukopisném zpěvníku II, kolem 1850, odjinud ji ZBP neuvádí; ve Václavkově soupisu zlidovělých písní obsažena není. – Poslední zde uvedené tři písně (čísla 85–87) jsou ukázkou repertoáru při společné (stolní, pijácké) zábavě: většinou byly doprovázeny úkony a gesty. Zároveň jsou typickým příkladem repertoárových čísel zachycených společenskými zpěvníky v recentní podobě krátce po vzniku a v původní zábavní funkci; zpěvníky poté významně napomohly k jejich rozšíření a zlidovění. Pichl je zřejmě zapsal z autopsie a cítil je jako nelidové, proto je nezařadil do oddílu Národní písně.

88. Žižka na Vítkově. (Podle „Lützow´s wilde Jagd“ od T. Körnera.) Incipit: Slyš, kterako (kterak to) zdaleka temný hluk… Text: František Šír (transformace básně/písně německého romantického básníka-hrdiny Karla Theodora Körnera; jako pobočník vojevůdce Lutzowa dvaadvacetiletý Körner 1813 padl; první otisk české verze: Hon Jaroslavův na Tatary. /Hudba jest jako: Lützows wilde Jagd od Theodora Körnera./ *Dennice aneb Novoročenka.* Hradec Králové 1825, s. 48 /verze Jaroslav/; Pichl1 1851 /verze Žižka/). Nápěv: Anonym (zda hudbu složil sám Körner, není známo – nápěv zatím nezjištěn; jak v Mart.NSZ ?). Výskyt: SSZ č. 2, 5–8, 41, 44, 45, 53, 79; UP s. 443. Komentáře: OSN XIV, s. 848; Václ.PLT, s. 96.

Lyrickoepický obraz husitské bitvy s vizí pozdější vojevůdcovy hrdinské smrti, s refrénem: „Toť jest (byl) Žižka, Žižka vůdce a ředitel náš!“ Tento Šírův ohlas umělé písně německé, který si „nanečisto“ vyzkoušel 1825 na námětu z Rukopisu královédvorského (z jaroslavské verze nepojal do žižkovské verze 3., 5. a 8. sloku), se ani přes implantovanou husitskou tematiku ve společenských zpěvnících neujal.

89. Česká milenka. (Jako: Varšavjanka dla kochanka.) Incipit: Má milenka je dívenka přeupřímná… Text: Bedřich (?) (PichI1 1851). Nápěv: polský lidový (podle Václavka polská revoluční píseň; *Slovanský zpěvník.* /Slavia/ Praha 1849, s původním polským textem Warszawianka dla kochanka…; PichI1 nápěvový odkaz /Jako: Varšavjanka dla kochanka/; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 52; Mart.ZV č. 42; PichlZ7–8 č. 73). Výskyt: ČNZ č. 90 (vlast.); SSZ č. 2, 5–7, 12, 15–17, 23–25, 27, 29–32, 35–41, 44, 45, 48, 51–53, 55, 59–61, 63–66, 68, 70, 71, 74, 79, 82, 86, 92, 93, 96, 97, 115, 117, 130; SZP s. 87; UP s. 421. Komentáře: Václ.PLT, s. 99, 109, 138.

Mladík se vyznává z lásky k nepřístupné dívce, chválí její upřímnost, zbožnost, půvab a češství, přirovnává ji k zářící, ale chladné hvězdě, k vonící, ale uzavřené růži, k andělu, bez něhož je však nebe jen trapným sněním. Původně polská píseň zlidověla s neumělým českým textem anonymního Bedřicha (Bedřich Peška?); závěrečná část nápěvu je shodná s motivem české lidové písně Počkej, povím, žes na mně loudíval... (srov. EN 527).

90. Složno! [Družně] Incipit: Složno, složno, bratjo mila, po Slaviji slavnoj… [chorvatská] Text: Ferdo Rusan (*Slovanský zpěvník.* /Slavia/ Praha 1849; Pichl1 1851). Nápěv: Anonym (*Slovanský zpěvník.* /Slavia/ Praha 1849; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 17; PichlZ7–8 č. 21). Výskyt: SSZ č. 2, 3, 5–7, 17–19, 23–25, 27, 29–41, 43–46, 48, 51–60, 63–66, 68, 70, 71, 72, 74, 78, 79, 82, 86, 87, 90, 92, 93, 95, 97, 99, 115, 117, 127–130, 138, 144, 152; UP s. 442. Komentáře: Josef Václav Frič: *Paměti III.* Praha 1886, mj. s. 431; VS-OČP, s. 262–263 (píseň citována incipitem refrénu: Korak za korakom…); Václ.OLP, s. 209, 341.

Jedna z písní, jež na konci března roku 1848 přinesli při návratu první deputace z Vídně čeští a jihoslovanští studenti (např. Vojta Náprstek), kteří se při té příležitosti přijeli podívat do Prahy. Hybný nápěv se dal dobře zpívat k pochodu nebo k tanci polky. Píseň zobecněla a až do vzniku ČSR se tvrdošíjně držela v originálním znění v repertoáru společenských zpěvníků.

91. Vlasta. Incipit: Vlasta ze růží uvila věnce… Text: Antonín Václav Žítek (*Desatero* [OSN; v PTP *Devatero*] *písní pro jeden hlas při kytaře.* Praha 1821; *Sbírka písní slovanských.* Brno 1851; Pichl1 1851). Nápěv: Antonín Václav Žítek (*Desatero písní* 1821; *Sbírka písní slovanských.* Brno 1851; Mart.NČZ 1856, č. 39 /zde již zlidovělá varianta nápěvu/; PichlZ6 1863 /dtto/; atd.). Výskyt: ČNZ č. 89 (vlast.); ČPV č. 13 /podle originálu/; PTP č. 764; SSZ č. 3, 5–7, 9, 10, 12–17, 21–25, 27–29, 35, 36, 38, 46–48, 51–55, 60, 64, 79, 84, 130; SZP s. 85; UP s. 453. Komentáře: PTP, s. 191; Václ.PLT, s. 107; Václ.OLP, s. 102, 136, 233.

Dívka se dozvídá od vracejících se vojáků o smrti svého milého – pro ni a pro vlast prý umíral rád. „Sentimentální vlastenčení a elegická milostná lyrika“ charakterizují podle Václavka tuto zlidovělou píseň s nápěvem i textem od A. V. Žítka, otištěnou poprvé 1821. Text má pololidový kramářský charakter, zlidovělý nápěv je oproti původnímu Žítkovu zdobnější, s lidovějším závěrem. V 50.–70. letech 19. století byla píseň ve společenských zpěvnících velmi oblíbená, poté její uvádění ustalo.

92. Slovenská. Incipit: Bože muoj, otče muoj, ak je ten svet zmotaný… Text i nápěv: slovenská lidová píseň (nejstarší zjištěný otisk textu v českém překladu na letáku: *Bože můj, otče můj. Tisk K. Vetterla, vedením Fr. Grolla.* Praha bez data [1848]; starší citace v ZBP se stejným incipitem /Čel. I 1822 a Šaf.PS I 1823/ se týkají jiné písně: Bože mouj, otče muoj, čo som urobila…; první zjištěný otisk textu ve slovenštině: PichI1 1851; první nejstarší zjištěný otisk nápěvu: Mart.NSZ 1852; PichlZ6 č. 64 a PichlZ7–8 č. 214 /Slovenská/; Mart.ZV č. 220 /Utisknutý poddaný/). Výskyt: Písně1848 č. 2; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–20, 25, 29, 31–33, 35–38, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 59–62, 64, 70, 74, 76, 78, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 100, 101, 105, 108, 114, 130, 134, 148; UP s. 392. Komentáře: František Bílý: *Příspěvky k praktické poetice.* 2. vydání Praha (?) 1922, s. 58; Jan Blahoslav Čapek: Ke genezi písně Čelakovského o pocestném. *Bratislava* 1832, s. 156; Písně1948, s. 197 (ad 2); VS-OČP, s. 205; Josef Václav Frič: *Paměti I.* 2. vydání Praha 1957, s. 86; Václ.OLP, s. 210, 270, 341; Záv.FLČ, s. 357–358.

Útěcha sedláků: sociální rozdíly vyrovná smrt. V Pichlových zpěvnících je píseň nadepsána Slovenská, v jiných Utisknutý (Utiskovaný)

poddaný. Inspirací či zdrojem (ale naopak také ohlasem) této slovenské lidové písně mohla být Píseň nádeníka z *Múzy ze slovenských hor* (1801) od Juraje Palkoviče, přebásněná z německého anonymního textu, obě pak byly možným předobrazem Čelakovského Pocestného. Bože muoj, otče muoj... je jednou ze tří slovenských písní (spolu s písněmi Nitra, milá Nitra… a Šavlenka brušená…), které roku 1848 pronikly do českých zemí a několik desetiletí byly hojně otiskovány v českých společenských zpěvnících jako hlavní představitelky slovenského repertoáru.

93. Appencelský zpěv. Incipit: Jak ven luna zve, sháním stádo své… Text: Anonym (Pichl1 1852). Nápěv: nezjištěn (dle SSZ je v Mart.NSZ). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15; UP s. 407.

Večer shání pastevec své stádo, v háji na něj čeká milenka. Nejasný text dále hovoří o muži z ciziny a vábení dívky k cestě do nové vlasti. Není jisté, zda jde o překlad nebo nezávislý český text na švýcarskou melodii (pasteveckou halekačku, Kuhreihen; srov. KR s. 171–173, resp. MNS s. 598–599), či jen o básnický ohlas bez nápěvu. Píseň se objevuje pouze v prvních pěti vydáních Pichlova zpěvníku. Appenzell je polokanton a město v severovýchodním Švýcarsku.

94. Radost a žalost. Incipit: Ach radost, ach radost, hezká to květina… Text: František Ladislav Čelakovský (ČČM 1839/1, s. 16; OPČ, 1840 č. 11; Vojtěch Vlastimil Janota: *Zpěvník pro českou mládež.* Praha 1850; Pichl1 1851). Nápěv (v Pichl1 skladatel neuveden): Albín Mašek (Vojtěch Vlastimil

Janota: *Zpěvník pro českou mládež.* Praha 1850; Mart.NSZ 1852); Josef Vašák (VZV VI 1843/4, s. 407); Josef Leopold Zvonař (*Varyto a lyra II*. Opus 5. Praha 1856); Josef Soukup (nápěv nezjištěn; viz Václ.OLP, s. 152, 333); František Arnold Vogl (dle Václavka *Záboj II*, seš. 4). Výskyt: ČNZ č. 62 (lid.) (Mašek); LČO s. 112; OPČ č. 11; PTP č. 252 (Vašák), 490 (Zvonař); SSZ č. 4–8, 12, 15, 66–68, 96–99, 103, 133, 147; SZP s. 84; UP s. 388; Varyto II (Zvonař); VZV VI s. 407 (Vašák); Záboj II seš. 4 (Vogl ?). Komentáře: PTP, s. 80–81; Václ.PLT, s. 105; Václ.OLP, s. 100, 152, 333; Záv.FLČ, s. 354–356.

Hluboká lidská moudrost zachycená v 16 verších. Rostlinná symbolika u Čelakovského nepřekvapuje (amatérský botanik a autor květinových epigramů): radost (květina) rychle pomíjí, žalost (kořínek) trvá. Podle Václavka–Smetany zlidověla píseň s nápěvem od Albína Maška (1804–1878, český skladatel a varhaník), zhudebnili ji také Josef Vašák, Josef Leopold Zvonař, Josef Soukup (v rejstříku Václ.OLP je zřejmě omylem uveden básník Jan Nepomuk Soukup) a snad i František Arnold Vogl. Do zpěvníků však byla zaváděna evidentně pro svůj text – Pichl ji má jen ve svých nenotovaných zpěvnících; po pauze trvající víc než tři desetiletí ji pro své rovněž nenotované zpěvníky „oprášil“ Jan Červenka a potom znovu zapadla. Píseň je přes svůj lidově znějící počátek formálně poněkud komplikovaná a prostému zhudebnění se vzpírá.

95. Zastaveníčko. Incipit: Slyš, děvinko, má hubinko, lásky tajné hlas… Text: Josef Krasoslav Chmelenský (Píseň večerní. VZV II 1836, s. 152, v orig. s. 90; Pichl1 1851). Nápěv: Alexandr (Aleš) Dreyschock (Píseň

večerní. VZV II 1836, s. 152, v orig. s. 90; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 79; PichlZ7–8 č. 76). Výskyt: ČNZ č. 42 (mil.); PTP č. 100; SSZ č. 5–8, 12, 15, 17, 29, 33, 38, 41, 44, 45, 51, 60, 61; UP s. 442; VZV II s. 152. Komentář: PTP, s. 24.

Kromě Pichla zařadili toto milostné zastaveníčko do svých zpěvníků ještě sestavovatelé *Hlaholu* (1861, 1863), dále Josef Mikuláš Boleslavský (*Věnec z českých písní*, 1871–3), R. E. Turnovský (*Českomoravský zpěvník*, 1876) a naposled Josef Kalenský (*Storchův zpěvní věnec*, 1889). V tradici se píseň neujala, zřejmě také vinou vyumělkovaného nápěvu, určeného pro basový hlas.

96. Píseň lovčí. Incipit: Do pole, háje, muži, jonáci... Text: Karel Alois Vinařický (Píseň lovčí. VZV II 1836, s. 93, v orig. s. 22; Pichl1 1851). Nápěv: Václav Josef Rosenkranc (Píseň lovčí. VZV II 1836, s. 93, v orig. s. 22; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 52; PichlZ6 1863, č. 54; MartZV 1865, č. 86; Josef V. Rozmara: *Myslivecké písně.* Písek 1896, č. 4); Josef Leopold Zvonař (Hony. Sbory opus 6. *Varyto a lyra III*. Praha 1858 ?, č. 9). Výskyt: ČNZ č. 87 (spol.); PTP č. 71 (Rosenkranc), 563 (Zvonař); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 25, 29, 32, 33, 35, 36, 41, 44, 45, 48, 51, 53, 55, 64, 65, 70, 73, 79; UP s. 398; ZČO s. 106. Komentáře: PTP, s. 18; 141; ZČO, s. 200.

Radostná výzva k započetí lovu. Patří ke společenským písním v úzkém slova smyslu, tzv. písním společným. Rosenkrancova melodie jde často proti rytmické struktuře časoměrných veršů K. Vinařického (Očadlík). Pro svou zvukomalebnost však byla oblíbená a společenské zpěvníky ji vesměs uvádějí.

97. Tam v dáli! Incipit: Tam v dáli, tam za hájem ples ptáčka zaznívá... Text: František Ladislav Rieger (překlad básně Julia Mosena, snad z *Gedichte* 1836, 2. vyd. 1843; české znění: A. Jelen: *České původní písně.* 40. léta; PichlI 1851). Nápěv: Alois Jelen (*České původní písně I.* Praha 40. léta 19. stol., s. 10; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 245; Mart.ZV 1865, č. 66; PichlZ7–8, č. 117); Karel Slavík (*Záboj I*, seš. 1). Výskyt: ČNZ č. 53 (mil.); PTP č. 113 (Jelen), 581 (Slavík); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 29, 32, 33, 36, 38, 48, 51, 55, 56, 60, 64, 73, 74, 92, 93, 96, 130; SZP s. 88; UP s. 447. Komentář: PTP, s. 27.

Tam v dáli (refrén), kde zpívají ptáci a kam chodí pít laně, je malá chaloupka; básník by tam rád tajně naslouchal a okénkem pozoroval (dívku). Některé Mosenovy básně mezi Němci zlidověly (např. píseň o Ondřeji Hoferovi). Poznámka pod textem v PichlI „Dle Mosena R.“ znamená, že báseň /Julia/ Mosena přebásnil R/ieger/. Jelenovo zhudebnění se setkalo s úspěchem, snad český text zlidověl s jeho nápěvem, byť to z Václavkova SZP nevyplývá.

98. Na vlast. Incipit: Vlast, jaké to sladké jméno... Text: František Jaroslav Vacek-Kamenický (VZV II 1836, s. 142, v orig. s. 78; PichlI 1851; v PichlZ6–8 omylem uvedeno: Dle Chmelenského). Nápěv: Jan Bedřich Kittl (VZV II 1836, s. 142, v orig. s. 78; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 14; PichlZ6 č. 55; Mart.ZV č. 12; PichlZ7–8 č. 7). Výskyt: ČNZ č. 98 (vlast.); SL č. 12; PTP č. 9; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 25, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 46, 48, 51, 54,

55, 60, 64, 71, 78, 117; UP s. 454; VZV II s. 142; ZČO s. 169. Komentáře: PTP, s. 3; ZČO, s. 208–209.

Žena se prohlašuje za dceru své vlasti, chce ji věčně milovat, hlásit se k ní, obětovat jí všechny své síly, zdraví i život a skončit v jejím hrobě. Vackovo-Kamenického veršotepecké rýmování (vlast/slast, máti/zváti, slouti/lnouti) odpovídá patetickému duchu písně. V hudební faktuře prozrazuje Kittlova skladba již novou náplň výrazu novoromantického, což je pochopitelné u přítele Wagnerova a Lisztova (Očadlík). Ve společenském zpěvu byla píseň oblíbeným číslem pro soprán; v lidové tradici se neujala.

99. Do vinárny! (Ich gehe in´s Weinhaus.) Incipit: Na víno cos mne táhne vám... Text: František Ladislav Rieger ? (snad Riegrův překlad Reissigerovy písně – viz dále; PichlI 1851; PichlZ6 č. 248; PichlZ7–8, č. 207). Nápěv: Karl Gottlieb Reissiger (nápěv nezjištěn; jak v Mart.NSZ ?). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 33, 38, 60; UP s. 427.

Básník opěvuje celodenní vysedávání ve vinárně jako radostný výraz společenského života. Jaká moc ho tam táhne? Své úvahy na toto téma není schopen dokončit – musí do vinárny! Z díla německého skladatele K. G. Reissigera (1798–1859) přetrvávaly jeho písně. Podle analogie v PichlI (zkratka textaře „R.“) by mohl být překladatelem veršů F. L. Rieger. Píseň se pravidelně objevuje v Pichlových zpěvnících a v Hlaholu, buď mezi společenskými (PichlI), pijáckými (PichlZ7–8), nebo v oddílu „Ze zpěvoher atd.“ (PichlZ6). Nápěv není uveden nikdy, ale při analýze nebyl k dispozici Mart.NSZ. Snad to byla obecně známá melodie, nebo se česká verze tradovala jen jako deklamovánka.

100. Vystěhovanec. Incipit: Zasviť mi, ty slunko zlaté, na poslední z vlasti krok... Text: Karel Drahotín Marie Villani (*Lyra a meč.* Praha 1844; *Spisy.* Praha 1846; A. Jelen: *České původní písně.* Praha 40. léta 19. stol.; Pichl1 1851; *Spisy Drahotína Marie barona Villani-ho.* 2. vydání Praha 1862, s. 60). Nápěv: Alois Jelen (*České původní písně s průvodem fortepiana I.* Praha 40. léta 19. stol., s. 2, č. 1; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ 1856, č. 35; PichlZ6 č. 56; Mart.ZV č. 39; PichlZ7 č. 248; PichlZ8 č. 258). Výskyt: CmíralNZP s. 12; ČNZ č. 164 (vlast.); ČPV č. 15; LČO s. 135; PTP č. 5; SSZ č. 5–10, 12, 14–17, 21, 24, 25, 29, 32–36, 38, 41, 43–48, 50–52, 54–56, 59–68, 70, 74, 78, 86, 92–99, 103, 106–108, 12, 115, 119–121, 123–125, 128, 129, 133, 136–139, 147, 152, 153, 158, 160; StrejčekDP s. 48; SZP s. 87; UP s. 459; ZČO, s. 156. Komentáře: Václ.PLT, s. 168 (pozn. 59); LČO, s. 199 (ad s. 135); ZČO, s. 206 (ad s. 156–7); CmíralNZP, s. 23; Václ.OLP, s. 208, 341.

Básníkovo poslední rozloučení s vlastí: slunce ať mu osuší slzy, matka odpustí a požehná, on už nikdy nespatří krásy své země, svou věrnou dívku a druhy, neuslyší českou řeč a český zpěv, po tom všem bude v cizině toužit a lkát. Jedna z nejznámějších českých zlidovělých písní. Obsah sentimentálního textu ji předurčil jako jakousi exulantskou či emigrantskou hymnu (Josef Václav Frič se s touto písní na rtech 1846 loučil s vlastí), přeneseně i jako oblíbenou píseň pohřební. Jelenův nápěv zcela vystihuje atmosféru písně. Karla Havlíčka iritovalo toto módní vlastenčení, a v dopisu K. Zapovi z 22. 5. 1844 vyslovil přání, „aby *Meč a lyru* veleslavného barona Villaniho rez a myši sežraly!“

101. Lovecká. Incipit: Hoj zhůru (Hej vzhůru), lovci, v pole ven... Text: Vel. Podstřemšínský (Pichl1 1851; *Český zpěvníček.* Praha 1855). Nápěv: Anonym I (Mart.NČZ 1856, č. 62; Mart.ZV 1865, č. 94); Eduard Nápravník (in: *Záboj I.* Praha 1860, sešit 5; in: Emanuel Vašák: *Národní zpěv a ples.* Praha 1864, č. 50); Anonym II (Josef V. Rozmara: *Myslivecké písně národní a jiné.* Písek 1896, č. 3). Výskyt: ČNZ č. 88 (spol.); SSZ č. 5–7, 9, 10, 12, 14–17, 25, 31–37, 39, 40, 48, 51, 52, 55, 64, 66–68, 73, 97; UP s. 401, 403.

Píseň vyzývá všechny lovce k časnému rannímu lovu: překvapená zvěř představuje bohatou kořist, honci svým voláním (Haló! haló!) vyženou laně, lišky, jeleny i zajíce z lesa, zní rána za ránou a lovci se radují z úlovku (Hurá! hurá!). Další z písní určených ke společnému zpěvu. Nápravníkův sbor je efektní, ale pro spontánní zpěv je nejvhodnější nápěv druhého z anonymů, otištěný v *Mysliveckých písních* 1896 a převzatý snad z tradice. V rámci společenských zpěvníků je to však jediný otisk tohoto nápěvu. Při analýze písně nebyl k dispozici Mart.NSZ. V Mart.ZV je text písně podepsán „R.“ – podle analogie by se mohl pod pseudonymem Vel. Podstřemšínský skrývat František Ladislav Rieger, jemuž navíc lovecká tematika byla blízká.

102. Milenka a růžinky. Incipit: Na okénku mé milenky stával stromek růžový... Text: Josef Burgerstein (*Deklamovánky a Písně.* Praha 1846 ?; in: A. Jelen: *České původní písně*, viz dále; Pichl1 1851). Nápěv: Alois Jelen (Milenka a růženky. *České původní písně s průvodem fortepiana II.* Praha 40. léta 19. stol.; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 60; PichlZ7–8, č. 58). Výskyt: PTP č.116; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 29, 33, 38, 51, 60, 66, 68, 97, 130; UP s. 426. Komentář: Burgerstein Josef. OSN, s. 952.

Růže na okně svou vůní vyléčily nemocnou básníkovu dívku; samy zvadly, ale jejich květy se přenesly na dívčí tváře. Český humorista J. Burgerstein (1813–1873) začal publikovat v Praze ve 40. letech, od 1854 vydával zábavník *Švingulant*, 1860 vydal *Deklamovánky* ve Vídni, kde pracoval jako úředník ministerstva vyučování. Jeho texty zhudebnili např. Alois Jelen, František Pivoda a Josef Lepold Zvonař. Píseň Na okénku mé milenky... se zpěvnou melodií vyšla v Jelenově albu a prošla všemi Pichlovými notovanými zpěvníky, v tradici se však neujala.

103. Nevěrný milý. Incipit: Ach běda, nebudu víc chodit pro vodu... Text: František Ladislav Čelakovský (5. 11. 1929 v dopisu Kamarýtovi; 1. otisk: ČČM 1830/1; Pichl1 1851). Nápěv: Alois Jelen (*České původní písně s průvodem fortepiana II*. Praha 40. léta 19. stol.; Mart.NSZ 1852; PichlZ6 1863, č. 61; PichlZ7–8, č. 122; Heyduk 1901, č. 25). Výskyt: ČNZ č. 10 (mil.); OPČ č. 18; PTP č. 285; SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 28, 29, 33, 37, 38, 40, 51, 59, 60, 74, 86, 92, 93; SZP s. 84; UP s. 387. Komentáře: PTP, s. 66; Václ.PLT, s. 105, 149; Záv.FLČ, s. 364–365.

Lítost podvedené dívky nad vyplýtvaným milostným citem – jeden z nejprostších a nejpovedenějších Čelakovského ohlasů. Jelenův adekvátní nápěv i přes určitou intonační obtížnost spolupomohl písni k obecnému zlidovění.

104. Šablenka. Incipit: Šablenka brušená, to je moja žena... Text i nápěv: slovenská lidová píseň (Pichl1 1851; nápěv A: Mart.NSZ 1852; nápěv B:

PichlZ6 1863, č. 98 /dvojpíseň/; Emanuel Vašák: *Národní zpěv a ples.* Praha 1864, č. 12 /dvojpíseň pro čtyřhlasý sbor/; Mart.ZV 1865, č. 233 /za sebou v opačném pořadí/; PichlZ7–8 /dvě písně pod jedním číslem/; Heyduk č. 22 /dvě písně za sebou/; atd. – výjimka: Ručka8 /dvě písně na různých místech/). Výskyt: ČNZ č. 152 (vlast.); SSZ č. 5–7, 12, 15, 17–19, 23–25, 27, 29–40, 43, 45–49, 51–55, 60, 64, 66–68, 73, 74, 76–79, 86, 92, 93, 97–99, 103–107, 115, 116, 119, 121, 126–129, 131, 134, 136, 137, 141, 144, 147–150; UP s. 445. Komentáře: Josef Václav Frič: *Paměti III.* Praha 1886, s. 431 i jinde; VS-OČP, s. 205, 262; Václ.OLP, s. 209, 270, 341.

Šavle je pro vojáka vším, v každé situaci se na ni může spolehnout a ještě mu při smrti v boji zazvoní. Slovenská píseň známá už z 18. století, fungovala jako putující sloka (Buocův zpěvník 1770; Šaf.PS I 1823, č. 52; S1 1835, s. 35). V textu mohla být spatřována časová alegorie. Do Prahy se píseň dostala 1848 s Ľ. Štúrem, zmiňuje se o ní J. V. Frič, ale oba ji znali nejspíš s nápěvem v proměnlivém taktu, jak se to odrazilo v Pichl1 resp. Mart.NSZ (a následně v ČNZ č. 152). Obecnou popularitu získala píseň teprve s hybným synkopickým nápěvem a ve spojení s písní Slovan jsem a Slovan budu..., která se v notovaném zpěvníku objevila poprvé 1863 a hned jako dvojpíseň s Šablenkou. Jen zřídka byly později písně uváděny zvlášť. Hudebně působí útvar dojmem jakési lidové svity, šířené snad cikánskými kapelami, která byla opatřena stávajícími texty a dosáhla obrovské obliby.

105. České dělostřelectvo. Incipit: Čechy, Čechy, klenot drahý v císařově koruně... Text: Václav Hanka (1. zjištěný otisk: Pichl1 1851, č. 105; *Český zpěvníček,* 1855). Nápěv: Anonym (moravský) (Mart.NČZ 1856, č. 23;

Mart.ZV 1865, č. 33). Výskyt: HankaM s. 193; SSZ č. 5–10, 12, 14–16, 25, 32, 35, 36, 48, 51, 52, 55, 130; UP s. 395.

Óda na české dělostřelectvo; jeho dobrá mezinárodní pověst a dávná sláva (citováno přísloví: Čech a dělo – jedno tělo) mají být příkladem současnému vojsku. 6. a 8. verš každé sloky jsou znovu připojeny za sloku jako refrén. Příležitostná báseň Václava Hanky v anonymním zhudebnění. V Mart.ZV je u některých anonymních písní (č. 10, 16, 17, 18, 24, 33) místo jména skladatele uvedeno „Moravský." Vždy jsou to vyklenuté melodie využívající rozložených akordů. Je nepravděpodobné, že by šlo o Gustava Pflegera Moravského (byl v té době příliš mlád a neskládal hudbu). Jedná se tedy buď o pseudonym jiného tvůrce (sám František Martinec ?), nebo o konkrétní nápěvy z Moravy, či o všeobecně „moravskou" intonaci (z kramářských nápěvových odkazů je známý pojem „moravská nota"). Při analýzách je předpokládána třetí možnost, tedy: Nápěv: Anonym (moravský).

106. Hanák v úzkostech. Incipit: Jak so živ nezapomeno, jak se tehdá se mnou dělo... Text: Jan Tomáš Kužník (Kuzník) (Ouzkosti Hanáka v podezření, že jest špehýř. In: Josef Heřman Agapit Gallaš – Tomáš Fryčaj: *Múza moravská.* Brno 1813, s. 429; PichI1 1851). Nápěv: Anonym (odkaz v *Múze moravské* 1813: Melodie v Moravě známá. N. LXXXIII; Mart.NSZ 1852; Mart.NČZ č. 60; PichlZ6 č. 57; Mart.ZV č. 93; PichlZ7 č. 228; PichlZ8 č. 238; ČNZ: jako skladatel uveden Josef Schreier s otazníkem). Výskyt: ČNZ č. 57 (lid.); *Hanácké písně* s. 42; *Múza moravská* s. 432 (v orig. 429); SSZ č. 5–9, 12, 14–17, 25, 26, 29, 31, 33, 35–38, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55,

59, 60, 61, 64, 74, 78, 86, 92, 93, 126, 130, 155; SZP s. 83; UP s. 407. Komentáře: Tomáš Kuzník: *Hanácké písně z časů roboty.* Vydal (z Múzy moravské) Julius Heidenreich (Dolanský). Kojetín 1936, s. 9 i jinde; Václ.PLT, s. 120–121, 143; Bedřich Slavík: *Písmáci českého lidu.* Praha 1940, s. 8–9; VS-OČP, s. 216; Josef Heřman Agapit Gallaš – Tomáš Fryčaj: *Múza moravská.* Brno 1813, kritické vydání Jiřího Skaličky Olomouc 2000, s. 8, 10–11, 411, 432; Jiří Traxler: *J. H. A. Gallaš, Múza moravská.* ČL 89 (2002), s. 317–320, zejm. 319.

Za pruského vpádu na Moravu je Hanák podezřelý z vyzvědačství, podstoupí fyzický trest a hrozí mu oběšení; prosí Krista za ochranu. Zlidovělá píseň kojetínského učitele Jana Tomáše Kužníka (1716–1786), lidového básníka a písničkáře. Jeho verše a písně v dialektu se šířily ústně a opisováním, 1813 vyšly některé z nich tiskem v *Múze moravské*. Skládal prý také melodie, může tedy být rovněž autorem nápěvu, který připomíná staré kostelní písně, např. V ony pominulé časy... resp. A na zemi budiž lidem... Václavek–Smetana uvádějí v ČNZ s pochybností jako autora nápěvu jakéhosi Josefa Schreiera, ale neoznačují zdroj své domněnky. Textová verze v Pichl1 se od verze v *Múze moravské* v drobnostech liší, jde zřejmě už o zlidovělý tvar. – Dohledat nápěvy podle čísel v *Múze* mnohdy nelze, srov. ČL 89, s. 319.

107. Ulehčení. Incipit: Když mne srdce bolí, procházím se v poli... Text: Karel Drahotín Marie Villani (*Lyra a meč.* Praha 1844 ?; *Spisy.* Praha 1846 ?; A. Jelen: *České původní písně II.* Praha 40. léta 19. stol.; Pichl1 1851). Nápěv: Alois Jelen (*České původní písně s průvodem fortepiana II.* Praha

40. léta 19. stol.; Pichl1 1851 nápěvový odkaz; Mart.NSZ 1852 ?); Josef Augustin Heller (*Ulehčení.* Od M. barona Villaniho s německým překladem od skladatele. Opus 38, č. 2. Praha 1851; Mart.NSZ ?). Výskyt: PTP č. 114 (Jelen), 718 (Heller); SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 33, 66, 68; UP s. 416. Komentáře: PTP, s. 27, 181.

Milostnou trýzeň se mladík snaží překonat toulkami v přírodě; ptá se hvězd, má-li v lásce naději. S výjimkou Mart.NSZ je píseň uvedena jen v nenotovaných zpěvnících Pichlových, některých Červenkových a v Hlaholu. Triviální text přinesl písni dvojí zhudebnění, ale ve zpěvnících ani v tradici se neujala.

108. Bojácná. Incipit: Široký jarčok (jarček), bystrá vodička – napoj mi, milá, mého koníčka... Text i nápěv: slovenská lidová píseň (text: Šaf.SP 1817, č. 9 /Bojazlivie děvče/; Čel. I 1822, slov. č. 7 /bez názvu/; Šaf.PS I 1823, č. 3 /bez názvu/; Koll. I 1834, oddíl VI č. 137 /Široký jarčok.../; Pichl1 1851 /Bojácná – tak u Pichla vždy/; nápěv: Mart.NSZ 1852 ?; PichlZ6 1863, č. 65; Mart.ZV 1865, č. 225 /Napájanie koníčka/; PichlZ7 č. 231; PichlZ8 č. 241). Výskyt: SSZ č. 5–7, 12, 15, 17, 20, 28, 29, 35, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 48, 49, 55, 60, 74–77, 86, 92, 93, 105, 116, 134, 148, 149, 154; UP s. 445, 446.

Dívka se bojí napojit chlapcova koně: mohl by ji poranit, nevyrostla by a nevdala by se. Stará lidová alegorická milostná píseň, v české verzi známá s incipitem Pod našima okny teče vodička... Otisk slovenské verze (1817) je starší (česká až 1827: Čel. III čes. 14). Řadu let jen s několika málo dalšími čísly (Šablenka, Nitra, Bože muoj) zastupovala slovenskou píseň v českých společenských zpěvnících. V Šaf.SP je „jarčok“ vysvětlen jako příkop,

v Mart.ZV jako potok. Za autora textu je v Mart.ZV označen Pavel Josef Šafarík (je tím zřejmě myšleno, že píseň je převzata z jeho sbírky). Stojí za úvahu, proč Pichl umístil píseň jako poslední číslo „společenských písní“, a nezařadil ji naopak mezi následující „národní písně“? Ty jsou však pouze české, a Pichl ji tedy snad tímto způsobem odlišil, stejně jako ostatní slovenské.

Stručný incipit	VZVed.	Pichl1	Mart.NČZ	ČZ + NČZ	VZ	PichlZ6	Hlahol2	NZP	Mart.ZV	Sokol6	Tum.ČMZ2	Ratibor	PichlZ8	SZV	Heyduk	Polen.SZS	PeřinaNZ	Ručka8	ČNZ2
	1835n	1851	1856	1856/7	1862	1863	1863	1864	1865	1872	1876	1886	1887	1889	1901	1903/4	1919	1920	1949
		SSZ5	SSZ10	SSZ13	SSZ26	SSZ29	SSZ33	SSZ34	SSZ36		SSZ51	SSZ59	SSZ60	SSZ61	SSZ86	SSZ96	SSZ130		
	roč/s.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.		s.	s.	č.	č.	č.	díl/č.	s.	s.	č.
Ach běda, nebudu		103				61	120			101	211	200	122		25			282	10
Ach radost	6/407	94														3/350			62
Aj, což na světě	4/244	67	58			37			91	69	248		230		312		122		125
Baso, baso, bruč	3/171	34	68		532	46	98		99		284		169				137		75
Bětolinko boubelatá		18	18	129	550	12			53	95	188	202	68	265	34	2/5	159	87	26
Blahý, kdo dle		7		285		74			112		229	203	264		314	3/364	126		84
Boj začíná		51							22										
Bože muoj, otče		92				64	94		220	72	34	20	214	34	315	1/223	341	542	
Bratři, píme nápoj		9		314 a, b, c	527	75	79	65			232		176		273		106		79
Bratři, veselme se		19				83	75						177						
Bývali Čechové		60					52	3	36	13	11	205		25	6	3/7	340	7	145
Čechy, Čechy		105	23						33		315						54		
Česká krev a srdce		50					17	19	17	51	46						46		143
Děvy ruské	2/79	10				85	53		100	78	187		51		157		144		100
Dlouho mračno		62					137												
Do pole, háje	2/93	96	52			54	91		86		236								87
Doorávám	1/44	38	40			241	157		74		294		61				88		148
Dulce sum		78				43							209						
Gaudeamus		77			11	42			107	165	378		208	43	275		121	505	
Ha ty naše slunce		61					49												
Hájit právo skutky		39																	
Hej, Slované		53				30	20	2	6	45	35	206	4	3	2	3/31	26	10	185
Hoj, čeští sedláci		14				8				34			212						
Hoj zhůru, lovci		101	62				90	50	94	85	298								88
Já jsem jonák		32	26		18	18			61	127	246		70		51		193		103
Já jsem švamá	3/179	64	13		547	34			49 a		141	209	152	182	52		175	122	25
Já jsem švamý		54	13			31	93		49 b	133	244		213	183		2/55	177		85
Jak so živ		106	60		582	57	362		93	68	247	46	238	120	253		123	479	57
Jak ven luna zve		93																	
Je to chůze		15	19		521	9	359		54	91	252	212	55	33	173	3/340	101		63
Ještě na těch	6/440	33				19	3		13	28	17		11						149
Jede mladík		83		341		48	61	10		73	251	211, 263	237	113	255	3/28	113	482	159
Jsou, jsou		27			689				23		273						71		134
Kde děva má	3/172	52				29	148				167		71				143		94
Kde domov můj	1/130	4	2			1	1	1	2a	1	6	212	1	1	1	3/32	6	12	180
Kde můj je kraj	5/324	26	3			15	5	38	3	17	7		2	2	5	3/2	9	13, 28	116
Kdy už všecko		30	7			88			44		170		77						40
Když já jdu		85	65		136	49	251		96	213	408		171		282		111	512	82
Když jsem svou		25	10	102					47		165			175				202	17
Když jsem zpoleh.		80			674														
Když měsíček		79	42	329		47			76	93	302	213	57	31	178	2/7	347	447	1
Když mne má mat.		37	32		541	21	156		67		194		119						21
Když mne srdce bolí		107					121												
Když zdaleka		20		243		97					228		162		79		349		44
Krásná Minko		66	17			36			52		310	215	72		82		192		45
Krátký jen byl	6/421	74				247	60	35			309		240	122	258		103		160
Lízinka, ach to je	4/242, 4/248	42	16			24			51	79	138		46	147					93
Má milenka je div.		89				52			42	94	148	216	73	198	91	2/6	155	242	90
Má tys láska jed.		72	25			38	168		60	83	200		165	307	92		184	248	56
Má zlatá Mařenko		56	48			33	159		82		139	92	164	103	93		157	250	

Stručný incipit	VZV ed.	Pichl1	Mart.NČZ	ČZ + NČZ	VZ	Pichl26	Hlahol2	NZP	Mart.ZV	Sokol6	Tum.ČMZ2	Ratibor	Pichl28	SZV	Heyduk	Polen.SZS	PeřinaNZ	Ručka8	ČNZ2
	1835n	1851	1856	1856/7	1862	1863	1863	1864	1865	1872	1876	1886	1887	1889	1901	1903/4	1919	1920	1949
		SSZ5	SSZ10	SSZ13	SSZ26	SSZ29	SSZ33	SSZ34	SSZ36		SSZ51	SSZ59	SSZ60	SSZ61	SSZ86	SSZ96	SSZ130		
	roč./s.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.		s.	s.	č.	č.	č.	díl/č.	s.	s.	č.
Měl tě Adam sedm		87			176	51							45		185		245	421	
Moravo, Moravo		45				25	34	5	9	33	27	217	13	5	3	1/13, 9/9	22	15	126
Mě mrtvý milá let.		49				28	136				217		120		99		196		35
Na lávce nad pot.		35				59	154				128		121		102				28
Na okénku mém m.		102				60	119				142		58				188		
Na vlno cos mne		99				248	100						207						
Nad Berounkou	2/65, 3/196	69				78	118		56	91	132	220	160	264	105	2/2	163	263	50
Náš tatíček		6				72	99		37	430	336	221	260	66	338	2/9	98	586	64
Nechť velebí Vlach		17				11	15		8	32	68		10	9	11	2/198	16	22	144
Nitra milá, Nitra		57				70	63		213		32	113	19	12	10	1/185	24	27	142
Nuže, bratři, v kob		47	50		144, 690	26	86		84	148	338		168				133		76
Nuže, nuže, milí br.		22			144, 690	14		45	31	31	72		16	19			70		133
O chové, o radosti		68																	
O vlastimá, drahá		73				39	6			8	45		6						120
Očí sem prosil, Bůh		41	40	90	544	22	340		78		195		59	(184)	190, (191)				30, (31)
Pějme písně lib.		70				121	69			74	70		36				82		112
Pěkně na chodníček	5/302, 6/389	3	20			3			55	76	155		67	295			158		6
Pojem ti, bratříčku		86	66		109	50	252		97		324	122	172		294		111	524	
Písně, dcery dívčí		21	1	4	710	13			1		5	224	256	23	16	3/1	74	31	110
Pod bezem za jezem	6/439	55	45		561	32	158		79	106	127	224	151	304	114	1/110	168	297	37
Prahoma, Prahoma		23				94		18	26	24			17						104
Proč se upejpáte		65	55		569	35			89	96	125	225	50		201		359	454	18
Přikázím přímo z M.		48	4			27	35		10	15	30	226	20	13	12		20	33	128
Sedněme si k stolu		11	11			5	73	43	48		293		167	57	298				77
Síjsem proso		28	21			16			57	102	160	228	69	291	128	2/1	181	331	4
Slavie, jen ž naší		40																	
Složno, složno		90				17	66	32	237	58	34	142	21		17	(2/199)	35	36	
Slunce ustává nad t.		24															58		158
Stýť, děvuško	2/152	95				79	170				172		76	289					42
Stýť, kteraks zdal.		88																	
Spi, má zlatá	6/383	12	29			6	357		64	155	124	229	79	94	129		185	358	58
Svornost jest tta		29		311		77	67		19	25	91		32						102
Šablenka brušená		104		(340)		98		12b	233	59	54		22b	7b	22	1/11b	342b	38	152
Široký jarčok		108				65			225				241		263	1/219		493	
Tam, kde věnčí		58				106	2	30	2b	9	20		8			3/17	10		146
Tam v dáli, tam		97	31			245	133		66		174		117			3/347	180	346	53
Těšme se sladkou		43				40	42	6	21	55	101	231	12	18	7		31	39	169, 170
Tisíc bojovných		81							119		87				368, (443)	2/127	79		(179)
Ty český sedláčku		13	46		579	7	358		80	132	272		211				136	618	60
U panského dvora		59		232		84				100	271	164	123	244	134	1/125	266	360	5
U potoka loch		71								62	274								48
V Brodském klášteře		63																	
V Čechách, tam já	2/86	8	5	16	681	4a,b	22	9	11	19	64	236	23a,b	6	15	3/14	67	45	97
Vám, očí jasné		84		148			113												
Vaše věrník po lič.	1/27	44	8			240	135		45		202		148						99
Věrnějšího na světě		82					360												

Stručný incipit	VZV ed.	Pichl1	Mart.NČZ	ČZ + NČZ	VZ	PichlZ6	Hlahol2	NZP	Mart.ZV	Sokol6	Turn.ČMZ2	Ratibor	PichlZ8	SZV	Heyduk	Polen.SZS	PeřinaNZ	Ručka8	ČNZ2
	1835n	1851	1856	1856/7	1862	1863	1863	1864	1865	1872	1876	1886	1887	1889	1901	1903/4	1919	1920	1949
		SSZ 5	SSZ 10	SSZ 13	SSZ 26	SSZ 29	SSZ 33	SSZ 34	SSZ 36		SSZ 51	SSZ 59	SSZ 60	SSZ 61	SSZ 86	SSZ 96	SSZ 130		
	roč./s.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.		s.	s.	č.	č.	č.	díl/č.	s.	s.	č.
Vlast, jaké to	2/142	98	14			55	8		12		18		7						98
Vlasta ze říší		91	39	244		53			73		227		159				145		89
Vltavo, Vltavo, řeko		31				87	47	29	29	66	78		18	11			43		147
Vystavím si skrovnou		16	38			10	165		72		254	237	56	144	219	2/6	190	385, 424	55
Z českých hor		76	73			41	30		34		75		257				56		163
Za dnů mladosti	1/64	2			688, (727)	63	71	48	4	75	100, (342)		31				85		101
Zasviť mi, ty slunko		100	35			56	16	22	39		95	238	258	21	23	3/363		46	164
Zdvihni se, zdvihni		46									84						59		168
Zlaté réví hřeje		75				251	82						203						
Zpěv a píseň mil.		1				86	74	56	5	22	344		33				39		113
Zvolna, vodičko	1/25	36	41				155		75								189		7
Že peníze světem	4/263	5	36		8, 523	2	95	41	70	131	289	239	41	32	224	2/10	95	461	67

Textaři a skladatelé společenských písní

prvního vydání Pichlova Společenského zpěvníku českého 1851

(medailony zaměřené na jejich aktivity v oblasti společenského zpěvu)

Textaři:

Anonym [píseň č. 14, 43, 47, 54, 57, 61, 77, 78, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 93, 99]

Burgerstein Josef [č. 102] (1813 nezjištěno – 1873 Vídeň), český básník a humorista, ministerský úředník ve Vídni. *Deklamovánky* a *Písně* (Praha 1846), *Švingulant* (humoristický časopis od 1854), *Deklamovánky* a *Zápisky ze života starých studentů* (Vídeň 1860). Jeho texty zhudebnili např. A. Jelen, F. Pivoda a J. L. Zvonař. 3 položky v PTP; OSN 4, s. 952.

Čejka Josef [č. 74] (7. 3. 1812 Rokycany – 25. 12. 1862 Praha), český lékař, vědec, hudební teoretik, literát a překladatel. Kromě odborných prací vydal s Nebeským *Kytici z romancí španělských* (Praha 1862), překládal z řady jazyků – od Shakespearových dramat po texty uměleckých písní, např. pro VZV nebo ZZ. V PTP 3 položky (překlady); OSN 6, s. 573.

Čelakovský František Ladislav [č. 2, 6, 13, 15, 18, 35, 41, 94, 103] (7. 3. 1799 Strakonice – 5. 8. 1852 Praha), český básník, slavista, folklorista a překladatel, profesor na univerzitě ve Vratislavi a v Praze. Překládal např. práce Herderovy, Goethovy nebo Scottovy. Věnoval se studiu slovanské a české lidové slovesnosti (*Slovanské národní písně I–III*. Praha 1822, 1825, 1827; *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích.* Praha 1852), jíž bylo z velké části ovlivněno i jeho dílo básnické (*Smíšené básně.* Praha 1822; *Ohlas písní ruských*. Praha 1829; *Ohlas písní českých.* Praha 1839; *Růže stolistá.* Praha 1840). Řada jeho ohlasových textů (mnohé publikoval předem v ČČM) zlidověla s umělými i lidovými nápěvy. 41 položek v PTP; doslovy K. Dvořáka ke kritickým vydáním Slovanských národních písní (Praha 1946) a Mudrosloví (Praha 1949); OSN 6, s. 578–581; Záv.FLČ.

Farkaš Vukotinović Ljudevit *viz* Vukotinović Ljudevit Farkaš

Filípek Václav [č. 29, 50] (28. 8. 1812 Veselí nad Lužnicí – 27. 5. 1863 Praha), český spisovatel, žurnalista a překladatel, herec komických rolí. Překládal divadelní hry (dvou z nich je sám autorem), psal drobné humoristické prózy (např. *Masopustní láska.* Vesna 1837), deklamovánky a texty vlasteneckých písní. V Květech byl druhým redaktorem vedle Tyla, od 1845 vydával s Rubešem a Hajnišem zábavný sborník *Paleček, milovník žertu a pravdy.* Jeho verše zhudebnili F. X. Lábler, J. B. Kittl, J. A. Bergmann a další. V PTP 1 položka; OSN 9, s. 213–214.

Hanka Václav [č. 16, 20, 25, 30, 43, 45, 61 (?), 63, 65, 66, 68, 71, 105] (10. 6. 1791 Hořiněves u Hradce Králové – 12. 1. 1861 Praha), český básník, překladatel, jazykovědec, slavista a bibliograf, rusofil, první knihovník Národního muzea. 1817 objevil tzv. *Rukopis královédvorský* a spolu s J. Lindou je považován za jeho falzifikátora. Téhož roku vyšla v Praze Hankova *Prostonárodní srbská múza do Čech převedená.* Povrchně a nekriticky vydával nejrůznější památky staré a starší české literatury a lidové slovesnosti. Mnoha vydání se dočkaly stále doplňované *Hankovy písně* (Praha 1815 atd.), jejichž texty inspirovaly četné skladatele (mj. V. J. Tomáška, F. M. Knížete, J. T. Krova) a staly se východiskem řady oblíbených a zlidovělých písní. 40 položek v PTP; OSN 10, s. 845–848; HankaM.

Hauff Wilhelm [č. 74] (29. 11. 1802 Stuttgart – 18. 11. 1827 tamtéž), německý spisovatel, básník a redaktor (Morgenblattu), představitel pozdního romantismu. Psal romány, ale vynikal jako vtipný a obratný povídkář. Ve svých umělých pohádkách (např. Chladné srdce, O malém Mukovi, Kalif čápem) částečně vycházel z lidové slovesnosti a literatury (*Märchenalmanach.* Stuttgart 1825–1827; později často samostatně jako *Märchen*), řada jeho prostých lyrických básní zlidověla jako písně. V PTP je zmiňován v jedné z položek překladatele J. Čejky; OSN 10, s. 957–958.

Havlíček Borovský Karel [č. 43, 46, 81 (?)] (31. 10. 1821 Borová u Německého Brodu – 29. 7.1856 Praha), novinář, spisovatel a politik, zakladatel české moderní žurnalistiky. 1843–1844 jako vychovatel v Rusku psal revoluční verše a epigramy (*Církvi. Královi. Vlasti. Múzám. Světu.* Praha 1845), své dojmy vylíčil po návratu v *Obrazech z Rusi.* 1846 převzal redakci Pražských novin a České včely (kritika Tylova *Posledního Čecha*), poté založil Národní noviny a po jejich zastavení 1850 vydával v Kutné Hoře týdeník Slovan. Za své internace v Brixenu (1851–1855) napsal *Tyrolské elegie*, *Krále Lávru* a *Křest svatého Vladimíra* a teoreticky se zabýval formou české lidové písně. Havlíčkovy časové politické popěvky na folklorní nápěvy a vlastenecké revoluční písně se staly symbolem revolučního roku 1848, šířily se novinami, letáky a zprvu i zpěvníky, na dalších deset let však jeho jméno i některé jeho písně ze společenských zpěvníků zmizely. V PTP není jako textař jmenován; OSN 10, s. 986–991; K. Havlíček Borovský: *Básnické dílo.* Praha 1951.

Hukal Josef [č. 79] (16. 3. 1794 Bystřice u Libáně – 2. 6. 1867 Tábor), český básník a dramatik, právník. Za studií v Praze psal příležitostné verše, deklamoval a hrál divadlo. 1821 nastoupil do praxe a s básněním přestal. Posléze byl radním v Klatovech, v Litoměřicích a v Táboře, kde zůstal na odpočinku. Jeho texty zhudebnili např. F. M. Kníže (proslul jejich Břetislav na Knížetův námět), J. Čermák a J. Lemoch. 3 položky v PTP; OSN 11, s. 855.

z Hvězdy Jan *viz* Marek Jan Jindřich

Chmelenský Josef Krasoslav [č. 3, 10, 36, 38, 67, 69, 73, 95] (7. 8. 1800 Bavorov – 2. 1. 1839 Praha), český básník, libretista, překladatel, editor, literární, hudební a divadelní kritik, představitel mladší preromantické generace jungmannovců, právník a soudce. 1823 vydal v Hradci Králové své *Básně*, stal se libretistou F. Škroupa (1826 první česká opera *Dráteník*; 1828 *Oldřich a Božena*; 1832 *Libušin sňatek*) a byl redaktorem prvních dvou ročníků *Věnce ze zpěvů vlastenských* (1835, 1836, poté předal redakci F. Škroupovi). Mj. jako inspiraci pro skladatele Věnce vydal tři ročníky poetického sborníku *Kytka, dar umění zpěvu* (1836–1838), kam pak posílal i básně reflektující jeho pracovní cestování po Moravě a Slezsku, takzvané Poputnice. Překládal operní libreta (*Kouzelná flétna*) i jednotlivé árie a písně. Kromě F. Škroupa zhudebňovali Chmelenského milostné a vlastenecké verše další skladatelé, např. V. J. Rosenkranc, A. Růžička, V. J. Tomášek, J. Vorel. Několik písní s jeho texty zlidovělo (Nad Berounkou pod Tetínem; Doorávám, dokonávám; Pěkně na chodníček ad.). 65 položek v PTP; J. K. Chmelenský: *Vybrané spisy.* Praha 1870; OSN 12, s. 261–262.

Jablonský Boleslav, vl. jménem Karel Eugen Tupý [č. 70, 84] (14. 1. 1813 Kardašova Řečice – 27. 2. 1881 Zwierzyńec u Krakova), český spisovatel a básník, autor milostné, vlastenecké a didaktické poezie, katolický kněz. 1841 vydal v Praze své *Básně* (prosluly cykly Moudrost otcovská, Písně milosti a Básně smíšené) a 1846 modlitební knihu pro vzdělané paní a dívky *Růže Sionská*. Od 1847 až do své smrti dělal duchovní kariéru v Polsku. Jeho verše zhudebňovali J. P. Martinovský, F. Kaván, F. Pivoda ad. Žádný z Jablonského básnických textů v písňové podobě nezlidověl, zato jeho sentimentální milostné verše se s oblibou opisovaly do památníků a značnou popularitu mu zajistila Moudrost otcovská a mnohé dětské verše, vydávané v četných ukázkách, výborech, antologiích a čítankách. 20 položek v PTP; Básně Boleslava Jablonského. 7. vyd. Praha 1884; OSN 12, s. 981–982.

Jelen Alois [č. 72] *viz mezi skladateli*

Kalina Josef Jaroslav [č. 19] (9. 11. 1816 Haida, tj. Nový Bor u České Lípy – 22. 6. 1847 Praha), český básník a filolog, svérázný představitel romantismu. V jeho díle se pojí mytická fantastika s pocity vzdoru a vyhoštěnosti, jeho výrazný básnický talent se vybíjí v romantickém podivínství (užívá archaizujícího jazyka, „národní baladu“ *Kšaft* roku 1842 vydává a sám úspěšně distribuuje jako kramářský tisk, což mělo za následek její rychlé zlidovění, atd.). Ve společenském zpěvu krátce zaujal Kalinův Pochod pražských ostrostřelců v efektním Láblerově zhudebnění. *Básnické spisy z pozůstalosti* vyšly v Praze 1852 a *Josefa Jaroslava Kaliny Básnické spisy* 1874. PTP beze zmínky; OSN 13, s. 798–799; J. J. Kalina: *Kšaft a ostatní básně*. Praha 1916.

Kamenický *viz* Vacek-Kamenický, František Jaroslav

Kolár (vl. Kolář) Josef Jiří [č. 75] (9. 2. 1812 Praha – 31. 1. 1896 tamtéž), český herec, překladatel, dramatik, kritik, spisovatel a básník, režisér Stavovského divadla, režisér a umělecký ředitel Prozatímního divadla a dramaturg Národního divadla. Snažil se o začlenění české kultury do evropského kontextu. V jeho všestranně rozsáhlém díle se našlo místo i pro poezii a společenskou

píseň (např. Kolárova desetisloková Píseň svobody na chorvatský nápěv vyšla 1848 jako leták, zhudebnil ji B. Smetana, v notách byla vydána až 1909 jako Válečná). Do zpěvní oblasti významně zasáhl i jeho bratranec, herec a malíř František Kolár, autor písně Udatný rek – kanonýr Jabůrek. V PTP je kolem jmen Kolár, Kolář a Kollár zmatek; OSN 14, s. 530–532; ZČO, s. 208; KP, s. 34–36.

Körner Karl Theodor [č. 88] (23. 9. 1791 Drážďany – 26. 8. 1813 Gadebusche), německý dramatik a básník, uctívaný jako pěvec-hrdina. Na základě úspěchu svých her byl 1813 ve Vídni jmenován c. k. dvorním divadelním básníkem, dobrovolně odešel do války bránit vlast proti Napoleonovi, vstoupil k „černým myslivcům", stal se Lützowovým pobočníkem, byl raněn a posléze v boji padl. Mnohé jeho vlastenecké svobodomyslné písně se zpívaly mezi vojáky už za jeho života a posléze zlidověly; v překladech je využil i český společenský zpěv. V PTP je zmiňován, ale není v soupisu autorů; OSN 14, s. 848.

Krov Josef Theodor [č. 43] *viz mezi skladateli*

Kužník (či Kuzník) Jan Tomáš [č. 106] (1716 nezjištěno – 13. 4. 1786 Kojetín), učitel, varhaník, rektor (řídící učitel a správce kůru) v Napajedlích a v Kojetíně, lidový básník a písničkář. Jeho verše a písně (skládal prý i melodie) v hanáckém dialektu se šířily ústně a opisováním, některé z nich vyšly tiskem v Gallašově – Fryčajově *Múze moravské* (Brno 1813). Tři z jeho písní (Za horama svítá; Z hlobokosti mé těžkosti; Jak so živ, nezapomeno) zlidověly a zcela splynuly s folklorním repertoárem. V PTP ani v OSN není zmiňován; T. Kuzník: *Hanácké písně z časů roboty.* Kojetín 1936; B. Slavík: *Písmáci selského lidu.* Praha 1940; *Múza moravská.* Kritické vydání J. Skaličky. Olomouc 2000; J. Traxler: *J. H. A. Gallaš, Múza moravská.* ČL 89 (2002), s. 317–320.

lidová píseň [č. 25, 56, 59, 92, 104, 108]

Macháček Simeon (Šimon) Karel [č. 34, 62] (10. 12. 1799 Praha – 2. 10. 1846 tamtéž), český dramatik, básník a překladatel, hudební teoretik a divadelní kritik, středoškolský učitel v Jičíně. Kromě vlastní dramatické tvorby překládal operní libreta, divadelní hry i umělecké písně, vydal antologii novější české poezie (*Krasořečník.* Praha 1823), hudební sbírku písní na své i další texty (*Zpěvy české pro jeden hlas při pianuforte.* Praha 1825), jako textař přispíval do *Věnce ze zpěvů vlastenských* a 1846 vydal v Praze své *Drobnější básně* (především milostná lyrika). Některé společenské písně s jeho texty a s hudbou Vorlovou, Láblerovou, Rosenkrancovou, Vašákovou, Krovovou, Kittlovou, Škroupovou atd. dosáhly značné obliby (Baso, baso bruč) a dokonce zlidověly (Když já spatřil Bětulinku). 21 položek v PTP; OSN 16, s. 625–626.

Marek Jan Jindřich, pseud. Jan z Hvězdy [č. 5, 11, 42] (4. 10. 1803 Liblín na Plzeňsku – 3. 11. 1853 Kralovice u Radnic), český básník a spisovatel, katolický kněz. Psal historické a rytířské povídky, hrůzostrašné balady a historické romance, elegické, vlastenecké a milostné verše, často napodobující lidovou píseň. Prózou i verši obesílal ČČM, Květy, Čechoslav apod., hojně přispíval do Kytky, Věnce, Varyta a lyry, 1823 vydal své *Básně*, 1824 sbírku povídek *Konvalinky*, 1843–1847 vycházely v 10 svazcích *Zábavné spisy Jana z Hvězdy.* 1846 literárně umlkl, údajně na základě Tylovy zdrcující kritiky jeho povídky *Mastičkář.* Patří k nejplodnějším autorům společenských písní, hudebně s ním spolupracovali mj. J. Vorel, F. Karas, J. V. Rosenkranc, V. J. Tomášek, J. L. Zvonař a J. N. Škroup, řada písní s jeho texty zobecněla nebo zlidověla (Píseň česká slavně znívá; Aj děvinko, blaho moje; Sedněme si k stolu, bratři, přátelé; Lízinka, ach to je děvče; Kvete kvítko u potoka; Že peníze světem vládnou). 37 položek v PTP; OSN 16, s. 829–830.

Mosen Julius [č. 97] (1803 nezjištěno – 1867 Oldenburg), německý básník, spisovatel a dramatik, advokát v Drážďanech a poté dramaturg v Oldenburgu. Pro společenský zpěv jsou významné jeho *Gedichte* (1836), vycházející ve svých lyrických i baladických číslech z lidové poezie. Některé Mosenovy básně mezi Němci zlidověly jako písně, např. Die letzten Zehn vom vierten Regiment; Andreas Hofer; Der Trompeter an der Katzbach. V českém společenském zpěvu zakotvila balada o Ondřeji Hoferovi a lyrická píseň Tam v dáli, tam za hájem. 2 položky v PTP; OSN 17, s. 753–754.

Nebeský Václav Bolemír [č. 33] (18. 8. 1818 Nový Dvůr u Kokořína – 17. 8. 1882 Praha), český básník, literární historik a překladatel, redaktor ČČM. Od 1838 za studií řídce publikoval v Květech, České včele a Českých besedách, 1844 vyšla v Praze jeho jediná větší práce, alegorický epos *Protichůdci.* Překládal antická dramata a evropský folklor (*Kytice ze španělských romancí. Novořecké národní písně*. Obě práce Praha 1864). Kollárova poezie v něm probudila českého vlastence (Havlíčkova

typu), byl ovlivněn dílem Máchovým, Sabinovým a německým i anglickým romantismem. Ke společenskému zpěvu přispěl jen okrajově (píseň Ještě na těch našich horách... s hudbou F. Suchánka patří podle PTP „k lepšímu druhu písní vlasteneckých“). 1 položka v PTP; OSN 18, s. 17–19; V. B. Nebeský: *Básně.* Vydal Karel Rieger. Praha 1913.

Nejedlý Vojtěch [č. 12] (17. 4. 1772 Žebrák – 7. 12. 1844 tamtéž), český spisovatel a básník, katolický kněz, buditel, člen Puchmajerovy družiny. Jeho oblíbenými autory byli Bürger, Wieland a Klopstock, k českému vlastenectví ho přivedl Š. Hněvkovský. Psal balady, eposy a rytířské povídky, počínaje prvním Puchmajerovým almanachem (1795) s úspěchem publikoval časopisecky, ale jeho souborně vydané *Drobné básně* (I–II, Praha 1833–1835) již byly anachronismem, podobně jako epos o 20 zpěvech *Přemysl Otakar v Prusích* (Praha 1835) a množství další obsáhlé epiky. Jeho písně s hudbou Vitáskovou, Heldovou, Rybovou a dalších představují nejstarší vrstvu české společenské písně; některé z nich zlidověly (Dnem i nocí Míloň toužil; Spi, má zlatá, boubelatá; Zbislav místo radování) a staly se trvalou součástí společenského, lidového i kramářského repertoáru. 12 položek v PTP (v rejstříku omylem uvedeno jméno jeho bratra Jana); OSN 18, s. 44–45.

Opočenský J. *viz* Marek Jan Jindřich; *viz také* Vorel Josef *(mezi skladateli)*

Oustecký B. P. *viz* Peška Bedřich

Overbeck Christian Adolf [č. 68] (1755 Lübeck – 1821 tamtéž), německý básník, úředník v Lübecku, otec Johanna Friedricha O., německého romantického malíře a kreslíře. Za studií v Göttingen patřil k místní básnické družině. Souborně vydal své *Lieder* (1794, 1800), z nichž se mnohé skutečně zpívaly a zlidověly. V. Hanka si přivlastnil jeho báseň Plavba. V PTP beze zmínky; HankaM s. XLIV, 211–214; OSN 18, s. 1006.

Peška Bedřich, pseud. B. P. Oustecký [č. 17, 39, 89 (?)] (25. 10. 1820 Ústí nad Orlicí – 15. 6. 1904 Praha), český spisovatel, básník a překladatel, právník, magistrátní rada v Praze. Od 1842 publikoval časopisecky, samostatně vydal v Praze: *Slova přátelství a lásky* (1849), *Gratulant* (1959), *Od jara do jara* (1867), *Letorůstky* (1871), *Okolí pražské v písních pro mládež* (1873), v Karlíně *Písně, hry a básně pro opatrovny a školy* (1871, 1894), dále v Praze: *Červená Karkulka* (1872), *Veselé kousky a dobrodružství Enšpígla* (1872), *Šestero pověstí šumavských* (1876) a několik dalších próz. Do češtiny převedl *Čtrnáctero bájek* (Praha 1873) od La Fontaina, překládal operní a operetní libreta. Hlavně do Humoristických listů přispíval časovými politickými básněmi v duchu národních písní, psal loajální vlastenecké verše a byl autorem textů oblíbených společenských písní (např. Vlasti své buď, Čechu, věrný; Nechť velebí Vlach své ráje). Na jeho texty komponovali F. Pivoda, L. Procházka, J. Malát, F. Kaván, K. Bendl a jiní. 3 položky v PTP; OSN 19, s. 596.

Picek Václav Jaromír [č. 21, 31, 49, 52, 55, 58, 60, 76] (13. 11. 1812 Újezd u Turnova – 26. 11. 1869 Nové Benátky, tj. Benátky nad Jizerou), český básník, spisovatel a redaktor, právník, státní úředník, první český textař písní v pravém smyslu toho slova. 1850–1852 byl prozatímním redaktorem vládních Pražských novin, smutně proslul polemikami s Karlem Havlíčkem. Publikoval *Básně* (Praha 1843, znovu 1856 a 1859) a *Písně* (I–III, Praha 1847, 1852, 1856), s nápěvy od F. Škroupa, J. Vorla, F. Karase, J. L. Zvonaře a dalších desítek skladatelů vydal hudební písňové sborníky *Písně školní* (1854) a *Písně české* (1861). Neúspěšný dramatik a podprůměrný básník, ale obratný textař dosáhl ve své době (spolu s Čelakovským, Hankou a Vackem Kamenickým) výrazně největšího úspěchu v oblasti zlidovělé písně (Bývali Čechové; Čechy krásné, Čechy mé; Koliks dala hubiček; Můj milý mi na letnice; Písně, dcery ducha mého; Tážete se, proč jsem Slovan; Za jezem pod bezem a mnohé další). Obecně skeptický názor na jeho tvorbu se tím dostává do jiného světla, z dnešního pohledu se jednalo o výjimečně úspěšného profesionálního textaře ve sféře „populární“ hudby. 123 položek v PTP; OSN 19, s. 708; Václ.OLP, s. 282–287.

Pichl Josef Bojislav [č. 1, 24 (?), 51 (?)] (23. 8. 1813 Kosoř u Prahy – 11. 3. 1888 Praha), český básník, překladatel, novinář a editor, vlastenecký organizátor, povoláním lékař. V Pardubicích a v Praze redigoval pokrokové listy, po zákazech pracoval jako hutní lékař na Kladně a v Nýřanech (1854–1864), po návratu do Prahy byl až do smrti inspektorem městského chudobince. Společenským potřebám sloužily jeho sborníky *Společenský zpěvník český* (1851, celkem 8 vydání), *Deklamace ze Schillera a jiných básníků německých* (1854) a třídílný *Společenský krasořečník český* (1854), v jehož třetím svazku jsou shrnuty dosavadní překlady ze světové poezie do češtiny (mnohé jsou Pichlovy). V 70. letech založil v Praze knihtiskárnu, nakrátko obnovil Českou včelu a uveřejnil tu své *Vzpomínky starého vlastence.* Pichlova činnost v oblasti společenské písně a význam jeho společenského zpěvníku jsou předmětem přítomné práce; písně s jeho texty Ti jonáci z podskalí... a Zpěv a píseň

milujem... dosáhly značné obliby. J. B. Pichl byl manželem Františky Pichlové (roz. Svobodové), české básnířky (1857 vydala pod pseudonymem Marie Čacká *Písně*, F. Škroup složil na její texty cyklus písní – Věnec VI). 1 položka v PTP; OSN 19, s. 725–726.

Podstřemšínský Vel. [č. 101], pseudonym dosud nezjištěného básníka (F. L. Rieger?).

Polák Matěj Milota Zdirad [č. 28] (14. 2. 1788 Zásmuky – 31. 3. 1856 Vídeň-Nové Město), český básník, voják (do výslužby odešel v hodnosti generálmajora), vojenský pedagog. V Hromádkových Prvotinách ve Vídni publikoval 1813 obsáhlou reflexívní básnickou skladbu *Vznešenost přirozenosti*, v rozšířené podobě vyšla 1819 samostatně v Praze jako *Vznešenost přírody*. V letech 1820–1822 uveřejňoval v Dobroslavu zdařilý cestopis *Cesta do Itálie*. Pro oblast společenské a zlidovělé písně má význam jako autor básně Oklamaný miláček (Sil jsem proso na souvrati...), která vyšla spolu s dalšími drobnými básněmi 1821 v Dobroslavu a s anonymním nápěvem záhy zlidověla. Polák byl milovník hudby a zručný klavírista, měl rád české lidové písně a není vyloučené, že tuto mozartovskou melodii složil sám. 1 položka v PTP (Toužení po Bělince s hudbou Josefa Novotného); OSN 20, s. 61–62; *Básnické spisy Miloty Zdirada Poláka I-II*. Vydal Josef Bradáč. Praha 1907, zejm. I, s. 56–59, 100–101, II, s. 7, 15, 106–107.

Přibil Martin Alexander [č. 7, 83] (14. 12. 1803 Slaný – 7. 2. 1871 Berlín), český básník, propagátor vlastenectví mezi krajany v Německu, kněz. 1834 po sporu s arcibiskupem opustil kněžský stav i české země. 1830 vydal u J. H. Pospíšila *Národní písně obsahu rozmanitého* (Praha – Hradec Králové), výběr „písní za mladších svých let složených“. Nápěvy nepřipojil, neboť „již i mládež česká ku každé písni desatero nápěvů lehce vynajde, aneb aspoň známých použíti umí“. Z písní zde uvedených zlidověly Blahý, kdo dle povolání... s Tobiáškovou melodií a Jede mladík na svém koni... s lidovým nápěvem. 1 položka v PTP; předmluva k uvedené sbírce.

Reissiger Karl Gottlieb [č. 99 (?)] *viz mezi skladateli*

Rieger František Ladislav [č. 97, 99 (?), 101 (?)] (10. 12. 1818 Semily – 3. 3. 1903 Praha), český politik, literát, básník, překladatel a editor, právník. Politiku aktivně provozoval od 40. do 90. let 19. století, po vzoru svého tchána Františka Palackého zastával liberální názory. V letech 1860–1874 řídil vydávání první české všeobecné encyklopedie *Riegrův slovník naučný*. Za studií v Praze se stal od počátku horlivým vlastencem, cestoval s Máchou a jeho družinou po Čechách, Moravě i Slovensku, byl přítelem Pichlovým, pořádali české plesy, byl spoluzakladatelem Měšťanské besedy, od počátku projevoval aktivity ke zřízení českého Národního divadla. Již od roku 1835 uveřejňoval své verše v Květech, později překládal divadelní hry, koncertní i zpěvoherní písně a psal texty společenských písní (Naše vlast ve světě jediná...), z nichž dvě zlidověly (Není muže nad kováře... s hudbou L. Procházky a původně Mosenova Tam v dáli... zhudebněná A. Jelenem). 10 položek v PTP; OSN 21, s. 703–714; Václ.OLP, s. 313.

Rusan Ferdo [č. 90] (nezjištěno), autor textu dvou chorvatských písní šířených v originále českými společenskými zpěvníky. ČNZ 1949, s. 393, 442; Václ.OLP, s. 341.

Schiller Johann Christoph Friedrich von [č. 71] (10. 11. 1759 Marbach nad Nekarem – 9. 5. 1805 Výmar), německý básník, překladatel a dramatik. Autor známých dramat (*Loupežníci*, 1782) se proslavil i lyrikou (*Óda na radost*) a baladami (*Rukojmí*). Jeho dílo s nadšením přijali a překládali čeští obrozenci. Píseň An der Quelle sa3 der Knabe... (1803) zlidověla mezi Němci a v Hankově překladu (1819) i mezi Čechy (U potoka hoch si seděl...). OSN 22, s. 974–982; HankaM, s. XXXVII, 217, 228; Václ.OLP, s. 229–236, 334–335.

Šír František [č. 9, 88] (15. 10. 1796 Budyně nad Ohří – 22. 6. 1867 Jičín), český básník, spisovatel a překladatel, jazykovědec, pedagog. Od 1820 byl profesorem a od 1856 ředitelem gymnázia v Jičíně. Stal se jedním z průkopníků české společenské písně (Bratři, píme nápoj ječmenový..., Nic netrvá na světě věčně..., Krásně slovo české zní..., Slyš, kterako zdaleka temný hluk...). Nápěvy jsou jeho vlastní nebo od A. Jelena, J. Vorla, K. Slavíka a dalších. „Literární činnost jeho, význačná více počtem a rozmanitostí plodů než původností neb vniternou cenou jejich, snažila se hověti hlavně tehdejším potřebám českého písemnictví. ... Podivné zvláštnosti jazykové valně jí byly na újmu a veliká část hotových děl zůstala v rukopise.“ (OSN) Písně

publikoval časopisecky a v jičínských Tobiáškových–Malochových *Českých zpěvech* (1856). 1 položka v PTP; OSN 24, s. 626–627.

Tiedge Christoph August [č. 66] (1756 – 1841, blíže nezjištěno), německý básník. Dle OSN neměl valné nadání. Píseň Der Kosak und sein Mädchen (Schöne Minka, ich muss scheiden...) složil na ruskou lidovou melodii, kterou slyšel v Baden-Badenu od služebnictva ruského panstva, aniž by znal její obsah. Tiedgova píseň následně mezi Němci zlidověla. V Hankově raném neobratném překladu zlidověla i mezi Čechy (Krásná Minko, musím jíti...). OSN 25, s. 422; HankaM, s. XLIV, 202–204; Václ.OLP, s. 231–232, 347–348.

Tomášik Samuel [č. 53] (8. 2. 1813 Jelšavská Teplice – 10. 9. 1887 Chyžné), slovenský básník, spisovatel a historik, evangelický kněz. Jeho básnické dílo vyšlo posmrtně v Praze (*Básně a písně*, 1888). Některé jeho písně zlidověly (Hej pod Kriváňom..., Hej, Slované /Slováci/..., Nic se nestarejme...). Blíže u písně č. 53. OSN 25, s. 526.

Tomíček Jan Slavomír [č. 40] (1806 Branná u Jilemnice – 28. 4. 1866 Praha), český spisovatel, básník, překladatel, lingvista a žurnalista. Zanechal univerzitních studií a věnoval se pouze literatuře, k níž mu scházel potřebný talent. Byl jedním ze zakladatelů Čechoslavu, své epigonské básně, písně, epigramy atd. publikoval časopisecky, 1840 vydal souborně *Básně*, jež nezaujaly. Nechvalně proslul nezasvěcenou kritikou Máchova Máje (Česká včela 1836). Dvě jeho písně s hudbou J. N. Škroupa vyšly ve Věnci (1836). 4 položky v PTP; OSN 25, s. 548–549.

Trojan František Břetislav [č. 64] (20. 5. 1816 Praha – po roce 1883), český básník a spisovatel, právník. Básněmi a povídkami přispíval v mladším věku do ČČM, Květů, České včely a Kytky, jeho verše zhudebnili např. H. Skřivan, F. Drechsler, A. Růžička a V. J. Rosenkranc (zlidovělá píseň Já jsem švarná dívka z mlejna...). Ve Věnci publikoval šestkrát (1837–1839). 7 položek v PTP; OSN 25, s. 787.

Tupý Karel Eugen *viz* Jablonský Boleslav

Tyl Josef Kajetán [č. 4, 23, 44] (4. 2. 1808 Kutná Hora – 11. 7. 1856 Plzeň), český básník, spisovatel, dramatik, překladatel, režisér, žurnalista a herec. Téměř 20 let byl přední osobností českého národního a literárního hnutí. Písně a kuplety z jeho her (Strakonický dudák, Čestmír, Paní Marjánka, matka pluku, Fidlovačka atd.) se s oblibou zpívaly, některé zlidověly (Kde domov můj?, Já jsem ze Strakonic...). Jeho písně vycházely zejména ve Věnci (1835, 1837) a v Pichlově a později v Pichlově–Zvonařově Společenském zpěvníku českém. Hlavním skladatelským partnerem Tyla-textaře byl František Škroup. 5 položek v PTP; OSN 25, s. 965–966.

Uhl Alois, také Uhle [č. 22, 27] (kolem 1780 Praha – 1849 Lvov v Haliči), český básník a spisovatel, středoškolský profesor. 1812 v Bohemii kritizoval chudost a zněmčilost českého jazyka, J. Jungmann s ním ostře polemizoval ve vídeňských Prvotinách (1813); údajně na základě toho se stal Uhl horlivým českým buditelem a spisovatelem. Pranýřoval ho ještě J. Kollár (Slávy dcera, 1832), bránil ho F. L. Čelakovský jakožto svého kantora, který v něm probudil lásku k mateřskému jazyku. Uhlovy *Písně o české vlasti v Polště zpívané* (ČČM 1832), skládané na nápěvy lidových písní, dosáhly značné obliby, přestože jejich jazykový purismus vede až k směšnosti, k parodii sebe samých (dvě z nich se staly nezbytným číslem mnoha starších společenských zpěvníků a do jisté míry zlidověly: Jsou, jsou po Slovanech Češata... a Nuže, nuže, milí bratří, zpívejme...). V PTP 1 položka; OSN 26, s. 92.

Vacek Kamenický František Jaroslav [č. 8, 26, 32, 37, 48, 59, 98] (24. 1. 1806 Kamenice nad Lipou – 23. 3. 1869 Blovice u Plzně), český básník a spisovatel, katolický kněz. Obdivoval J. Kollára a F. L. Čelakovského, s J. Kamarýtem sbíral na venkově lidové písně. Od 1825 publikuje v Čechoslavu, vydává *Písně v duchu prostonárodním novočeském* (ČČM 1830), *Sedmero písní* (Čechoslav 1830), časopisecky porůznu mnohé verše a písně příležitostné a knižně *Písně v národním českém duchu* (Praha 1833, 108 stran), věnované Čelakovskému. Umělecké úrovně Čelakovského ohlasů Vackovy písně sice nedosáhly, ale zařadil se mezi pětici autorů, u nichž počet zlidovělých písní přesáhl desítku (Hanka, Čelakovský, Vacek Kamenický, Picek, Hálek, nepočítáme-li autory pozdější, třeba K. Hašlera). Některé z jeho básní žijí s anonymními nebo zlidovělými nápěvy jako tradiční lidové písně (např. Já jsem děvče jako lusk..., Když náš Vít šel na námluvy..., U panského dvora..., Vdejte mě, matičko, dokud jsem mladá...). „Vše to pobádalo Vacka k novému, rozmnoženému vydání *Písní*, z něhož ukázky objevily se v Lumíru 1861, ale

trapná nemoc a smrť překazila tento úmysl.“ (OSN) Devětkrát publikuje Vacek Kamenický ve Věnci, jeho nejčastějšími skladatelskými partnery jsou J. Vašák, J. Vorel, F. Škroup, V. J. Rosenkranc, J. L. Zvonař a J. B. Kittl. 22 položek v PTP; OSN 26, s. 282–283; blíže u jednotlivých písní.

Villani Karel Maria Drahotín [č. 100, 107] (23. 1. 1818 Sušice – 24. 3. 1883 Střížkov u Benešova), český vlastenecký básník a spisovatel, politik, šlechtic. Pocházel z italského šlechtického rodu, 1846 zanechal vojenské služby. Časopisecky publikoval milostné a vlastenecké verše od roku 1836, knižně vyšla *Lyra a meč* (Praha 1844) a *Spisy* (Praha 1846, 2. vydání 1862). Jeho módní vlastenčení iritovalo K. Havlíčka Borovského. Villaniho básně zhudebňovali především J. Soukup, F. Pivoda a A. Jelen (Jelenova–Villaniho píseň Zasviť mi, ty slunko zlaté... zlidověla). 8 položek v PTP; OSN 26, s. 699–700.

Vinařický Karel Alois [č. 96] (24. 1. 1803 Slaný – 3. 2. 1869 Praha-Vyšehrad), český básník, spisovatel a překladatel, pedagog, katolický kněz (děkan v Týně nad Vltavou, kanovník na Vyšehradě). Stál u zrodu Dědictví sv. Prokopa a Časopisu katolického duchovenstva. Vydal sbírky *Varyto a lyra* (1843), *Vlast* (1863) a *Básně drobné* (60. léta). Dával přednost časomíře před přízvučným veršem. 1838 vyšla jeho obrázková *Abeceda česká*, asi 1840 satirické bajky *Sněmy zvířat* (znovu 1863 a 1880), kritizované vlasteneckými radikály,1842–1845 několik sbírek dětských veršů, psal učebnice pro české národní školy. Oblíbeným číslem společenských zpěvníků se stala jeho Píseň lovčí (Do pole, háje, muži, jonáci...), zhudebněná V. J. Rosenkrancem i J. L. Zvonařem, z dětských písní zlidověl popěvek Tluče bubeníček... 3 položky v PTP; OSN 26, s. 715–719.

Vukotinović Ljudevit Farkaš [č. 17] (1813 – 1893), chorvatský básník, autor chorvatské (ilyrské) písně Nek sa hrusti šaka mala, na jejíž nápěv vznikla píseň Nechť velebí Vlach své ráje... Již ve 30. letech posílal básně do Danice, některé se staly populární. Knižně vydal sbírky básní *Pjesme i pripovjedke* (1838, 1840), *Ruže i trnje* (1843), *Pjesme* (1847) a *Trnule* (1862). OSN 13, s. 473; 26, s. 1072.

Žítek Antonín Václav [č. 91] *viz mezi skladateli*

Skladatelé *(uvedení u písní*
*a ti, kteří tutéž píseň rovněž zhudebnili)**:***

Anonym [píseň č. 17, 20 (?), 21, 24, 39 (?), 46, 48, 50, 69, 71, 78 (?), 81, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 105, 106]

Bergmann Josef Adolf [č. 50] (26. 7. 1822 Černochov – 1901 Smíchov), hudebník a hudební skladatel, varhaník a ředitel pěveckého spolku v Mladé Boleslavi (od 1862), ředitel kůru na Smíchově. Pro jeden hlas s klavírním doprovodem vydal *Šestero písní*. Opus 9. Praha 1861, *Šestnáct sborů pro mužské a smíšené hlasy*, s F. Drůbkem *Výbor písní školních* a *Výbor písní kostelních* (k tomu 1881 *Průvod varhan*). S E. Melišem sestavil cennou pomůcku *Průvodce v oboru českých tištěných písní 1800–1862* (Praha 1863). Oblíbenou se stala jeho píseň Česká krev a srdce české...; text od V. Filípka zaujal více skladatelů. V PTP 9 položek, zmínka na s. XV a medailon na s. 209; OSN 3, s. 805; 28 Doplňky, s. 101.

Boieldieu Francois Adrien [č. 73] (16. 12. 1775 Rouen – 9. 10. 1834 Jarcy u Paříže), francouzský hudební skladatel. I v českých zemích byly známé jeho opery Jan z Paříže (1812), Červená karkulka (1818) a Bílá paní (1825). V českém společenském zpěvu zaujala Chmelenského parafráze textu Boieldieuovy písně Na vlast (Ó vlasti má, drahá ty vlasti česká...). V PTP 1 položka a medailon na s. 209; OSN 4, s. 266.

Dietrich z Dietrichu Ludvík [č. 45] (1804 Olomouc – 1859), český hudební skladatel a virtuos na kytaru, šlechtic, právník. Na texty V. Hanky, F. L. Čelakovského, V. Furcha a B. Jablonského složil *Písně vlastenecké s průvodem kytary a fortepiana* (Olomouc 1843). Jeho a Hankova píseň Moravo, Moravo... zlidověla (více u písně). V PTP 6 položek a medailon na s. 210; M. Mysliveček: *Velký erbovník I*. Praha 2005, s. 167.

Doche Josef Denis [č. 81] (nezjištěno – 1825), francouzský hudební skladatel. Autor nápěvu písně Polský čtvrtý tém; blíže u písně.

Donizetti Gaetano [č. 51] (28. 11. 1797 Bergam – 8. 4. 1848 tamtéž), italský hudební skladatel a pedagod. 1819 – 1845 napsal přes 80 oper, některé z nich se provozovaly i v Praze. Do českých společenských zpěvníků pronikla jeho Válečná z opery Lucrezia Borgia (Boj začíná, ozbrojte…) v anonymním překladu, snad od J. B. Pichla. Leták z roku 1848 má titul *Před bojem. Jako z opery Lukrecie: „Oua lunque fia". Tisk K. Vetterla, vedením Fr. Grolla* a obsahuje navíc ostře protifeudálně zaměřenou druhou sloku: Kdos Čech a Sláv... OSN 7, s. 836; Písně1848, s. 198 (ad 30–32).

Drechsler František [č. 42, 69] (1802 Rožmitál – nezjištěno), český hudební skladatel a varhaník, ředitel kůru u sv. Petra v Praze. Byl jedním z nejplodnějších skladatelů Věnce (8 písní v letech 1835–1839). Zlidovělé písně Nad Berounkou pod Tetínem... a Lízinka, ach to je děvče... nejsou jeho kompozicemi, ačkoli k nim také složil hudbu. V PTP 8 položek a medailon na s. 210; v OSN 7, s. 952, jen zmínka.

Dreyschock Alexandr (Aleš) [č. 95] (1818 Žáky na Čáslavsku – 1869 Benátky), český klavírní virtuos a hudební skladatel. Pražský žák V. J. Tomáška absolvoval uměleckou pouť Evropou, 1862–1868 byl profesorem klavíru na petrohradské konzervatoři; dožil v Itálii. Do českého společenského zpěvu významněji zasáhl Večerní písní na text J. K. Chmelenského (Slyš, děvinko, má hubinko...), která vyšla 1836 ve Věnci. V PTP 1 položka a medailon na s. 210; OSN 8, s. 24.

Geisler Josef [č. 3] (nezjištěno), skladatel českých společenských písní. Publikoval ve Věnci 1838 a 1839. Jeho píseň Chodníček lásky (Pěkně na chodníček...) na text J. K. Chmelenského zlidověla (s menším posluchačským úspěchem tyto verše zhudebnil také F. Karas). 2 položky v PTP.

Heller Josef Augustin [č. 107] (neznámo kdy Žatec – 17. 12. 1855 Praha), český hudební skladatel a kritik, finanční úředník. Složil rekviem, 4 mše a 2 opery na vlastní texty. České společenské písně komponoval např. na verše Villaniho nebo Jelenovy a zároveň je překládal do němčiny. V PTP 2 položky a medailon na s. 211; OSN 11, s. 72.

Horák Václav Emanuel [č. 65] (1. 1. 1800 Lobeč u Mšena – 1871 Praha), český hudební skladatel a pedagog, ředitel kůru v Týnském chrámu. Byl skladatelem církevní hudby, ale významně působil i v oboru české společenské písně. Publikoval ve Věnci 1836, tři písně s jeho nápěvy zlidověly (Hankova Proč se upejpáte, placháé dívčiny..., Čelakovského Když jsem šel přes lávky... a snad i Utopte ji, upalte ji...). V PTP 12 položek a medailon na s. 212; OSN 11, s. 561.

Hošek Augustin [č. 54, 64] (nezjištěno), skladatel a upravovatel českých společenských písní. Ve většině společenských zpěvníků bývá uveden jako autor nápěvu písně Já jsem švarná holka z mlejna... a následně Já jsem švarný jonák český... Hošek však pouze zjednodušil a mírně upravil Rosenkrancův nápěv pro Zlatý zpěvník (I, 1847). PTP 1 položka; blíže u písní.

Hovorka J(?) [č. 23] (nezjištěno – „na začátku r. 1863 na venkově"), český hudební skladatel. V českém společenském zpěvu je zastoupen čtverozpěvem Praho má! na text J. K. Tyla, poprvé publikovaným v Pichlově–Zvonařově Společenském zpěvníku českém (6. vydání,1863). 1 položka v PTP.

Jelen (Jan) Alois [č. 7 (?), 15, 35, 41, 69 (?), 72, 97, 100, 102, 103, 107] (11. 5. 1801 Světlá nad Sázavou – 15. 10. 1857 Chvaletice), český hudební skladatel, zpěvák, sbormistr a textař, spolu s F. Škroupem nejvýznamnější skladatel v oblasti české společenské písně. V devíti letech osiřel a byl přijat za vokalistu při chrámu sv. Mikuláše v Praze, od 1823 uplatnil svůj krásný tenor v prvních česky zpívaných operách, po ztrátě hlasu se věnoval skladbě a svými písněmi dosáhl velké popularity, která ve 40. letech vrcholila jeho sbory (1840–1844 byl prvním ředitelem Žofínské akademie). Skládal často k různým příležitostem, např. i k pohřbům vlastenců, řadu svých skladeb sám otextoval. V hudební příloze Čechoslavu publikoval písně Pacholík slepého harfenisty (Hle, slepý starý otec můj..., 1824) a Modlitba Páně (Ó Tvůrce, věčný Bože můj..., 1825), do Věnce nepřispíval, na repertoáru se dlouho udržely jeho sbory My čeští manové a Vše jen ku chvále vlasti a krále, počátkem 40. let vyšly v Praze u Hoffmanna jeho *České původní písně s průvodem fortepiana* (ve dvou sešitech: Vystěhovanec, Kdes hvězdo má?, Tam v dáli!, Pomilování, Ženuška, Ulehčení, Touha, Milenka a růženky, Nevěrný milý a Dívčina jak dobrá hodina) a někdy v té době také *České původní sbory* (vyznačovaly se nápaditostí a dobrou deklamací); řada jeho skladeb zůstala v rukopise. Zlidověly tyto písně s Jelenovými nápěvy: Čelakovského Je to chůze po tom světě..., Oč jsem prosil, Bůh mi dal..., Ach běda, nebudu víc chodit pro vodu... a Na lávce nad potokem..., Mosenova – Riegrova Tam v dáli, tam za hájem..., Villaniho Zasviť mi,

ty slunko zlaté..., Jelenova Má tys láska jediná, ženuško... a následně anonymní parodie Tys má láska jediná, skleničko... V PTP 21 položek a medailon na s. 213; OSN 13, s. 198–199.

Karas František Jan [č. 3, 42] (kolem 1800 – 2. 4. 1871 Liblín), český hudební skladatel, pedagog. Od 1826 učil v Liblíně. V letech 1837 – 1844 pilně přispíval do Věnce (9 písní), ale ve skladatelské soutěži o přízeň posluchačů nebyl vždy úspěšný (např. jeho písně Aj děvinko, blaho moje... a Pěkně na chodníček... zobecněly s nápěvy od jiných autorů). Skládal na texty V. J. Picka a především J. J. Marka; jejich píseň Lízinka, ach to je děvče... zlidověla. 12 položek v PTP; OSN 13, s. 1013.

Kindleben [č. 77, 78] (18. století Německo), německý potulný pěvec, údajný autor novodobé podoby písně Gaudeamus igitur. Na podkladě veršů středověké studentské písně, vzniklé 1267, vytvořil Kindleben 1781 proslulou studentskou hymnu. Patřila k základnímu fondu českých společenských zpěvníků, v některých verzích byl nápěv zjednodušen. Karl Gustav Schwetschke: *Zur Geschichte des Gaudeamus igitur.* Halle 1877; Gaudeamus. OSN 9, s. 955; Václ.OLP, s. 209.

Kittl Jan Bedřich [č. 50, 98] (8. 5. 1809 zámek Vorlík – 1868 Lešno, Poznaňsko), český hudební skladatel, právník. Žák V. J. Tomáška, ctitel Beethovena, Schumanna, Mendelssohna, přítel Wagnera, Liszta a Berlioze, 1843 se stal po B. D. Weberovi ředitelem pražské konzervatoře. Vědomě tíhnul k německému hudebnímu romantismu. Do evropského hudebního dění se zařadil operou Bianca e Giuseppe na libreto R. Wagnera (1848, pochod z této opery vyšel mnohokrát tiskem) a Loveckou symfonií Es dur. Zahraniční kritikou byl ve své době považován za jednoho z nejpřednějších českých skladatelů. V oblasti společenského zpěvu byly významné jeho příspěvky do Věnce (1835–1839, 8 písní) na texty J. K. Chmelenského, F. J. Vacka Kamenického, V. J. Picka a K. S. Macháčka, brilantní jsou jeho sbory například s texty G. Pflegera Moravského. Ve zlidovělé sféře se Kittlova písňová tvorba pro svou umělost neodrazila, ale třeba píseň Na vlast (Vlast, jaké to sladké jméno...) s Vackovým textem v českém společenském zpěvu zpopulárněla. V PTP 15 položek a medailon na s. 213; OSN 14, s. 274–275; *Hudba v českých dějinách.* Praha 1989, s. 326, 334, 336.

Kníže František Max [20, 30, 61, 79] (7. 9. 1784 Drahelčice u Berouna – 23. 7. 1840 Praha), český hudebník a hudební skladatel. Byl zaměstnán jako fagotista v orchestru Stavovského divadla, dobře ovládal hru na violu a na kytaru, 1836 se stal ředitelem kůru u sv. Havla. Napsal a vydal školu na kytaru (1820) a příslušné etudy. Ze skladatelů byl po J. J. Rybovi a V. J. Tomáškovi průkopníkem české společenské písně. Ve dvou sešitech po pěti písních publikoval *Patero českých písní pro jeden hlas při kytaře neb fortepianu*. Opus 18. Praha před 1819, resp. */5 písní/ s průvodem piana neb kytary.* Opus 21. Praha 1819, s texty především od V. Hanky a dále po jednom „staročeském“, od J. Hukala a (?) Štěpničky. V předmluvě k opusu 21 uvedl: „Písně tyto toliko k své libosti jsem složil, žádaje se blížiti k národním zvukům. I líbily se mnohým, kteří slyšeli je a žádali, bych je veřejně vydal.“ A dodal, že doprovod písní byl komponován pro kytaru, nikoli pro klavír. Z Knížetových písní zlidověly Když zdaleka z modrých hor..., Luna jasně svítí..., Když už všecko spočívá... (všechny tři texty V. Hanka) a především Když měsíček spanile svítil... (J. Hukal). 10 položek v PTP; OSN 14, s. 458.

Kocman Václav [č. 69 (?)] (nezjištěno), český vlastenecký kněz. V *Knihopisném slovníku* Františka Douchy je na s. 312 uveden jako autor zlidovělého nápěvu písně Růže Tetínská (Nad Berounkou pod Tetínem...). Geneze písně je však složitější (viz). CmíralNZP, s. 22.

Kočí Jan V. [č. 30] (Knišovice u Rakovníka – nezjištěno), český hudební skladatel. Pocházel z učitelské rodiny. Podle PTP publikoval v Praze u Zvetlera a Nikla čtyři písně, z toho dvě Zastaveníčka na texty V. Hanky (Luna jasně svítí..., Když již všecko spočívá...). V PTP 4 položky a stručná biografická informace na s. 214.

Kolešovský Zikmund (Sigismund) M. [č. 70] (1. 5. 1817 Praha – 1868 tamtéž), český hudebník a hudební skladatel, především církevní hudby. Po absolvování pražské konzervatoře (housle, teorie) byl členem divadelního orchestru, ředitelem kůrů u sv. Štěpána a u sv. Ignáce, ředitelem Žofínské akademie a pěveckým pedagogem. K českému společenskému zpěvu přispěl tvorbou písní a sborů zejména na texty V. J. Picka, B. Jablonského a A. V. Šmilovského. V PTP 2 položky a medailon na s. 214; OSN 14, s. 550–551.

Krov Josef Theodor, pův. jménem Josef Tomáš Krob [č. 43] (19. 12. 1797 Nové Strašecí – 1. 3. 1859 Draguignan, Francie), český zpěvák a hudební skladatel (žák Tomáškův). Střídal evropská operní angažmá, od roku 1835 byl hudebním pedagogem

v Londýně. Dvě z jeho písní na Hankovy texty prosluly podivnými okolnostmi svého vzniku (Porodila mne moje matička..., Těšme se blahou nadějí...). V PTP 4 položky a medailon na s. 214; více u písně č. 43.

Kužník (či Kuzník) Jan Tomáš [č. 106 (?)] *viz mezi textaři*

Lábler František Xaver Martin, též Labler [č. 19, 29, 34 (?), 52, 60, 62] (1805 Unhošť – 15. 9. 1856 Praha), český hudební skladatel, ředitel kůru u sv. Trojice v Praze. Z církevní hudby je ceněno jeho rekviem C dur pro čtyřhlasý mužský sbor, sborová tvorba u něho dominovala i v oblasti společenského zpěvu (Bratři, veselme se v spolku radostném... /Pochod pražských ostrostřelců/, Svornost jest ta mocná páska..., My milujem české zpěvy...). Společenské písně komponoval na texty J. J. Kaliny, V. Filípka, S. K. Macháčka a dalších. Známé písně Kde děva má... a Bývali Čechové statní jonáci... (oba texty V. J. Picek) sice zlidověly, ne však s Láblerovými nápěvy. V PTP 1 položka a biografická poznámka na s. 214; OSN 28, s. 859.

lidová a pololidová píseň [č. 13, 14, 16, 18, 22, 25 (2 x), 27, 28, 41, 47, 53, 56, 57, 66, 76, 80, 89, 92, 93, 104 (2 x), 108]

Lisinský Vatroslav, také Lysinski, pův. jménem Ignác Fuchs [č. 31] (8. 8. 1819 Záhřeb – 21. 5. 1854 tamtéž), chorvatský hudební skladatel, tvůrce prvních chorvatských národních oper (1845 Ljubav i zloba; 1851 Porin). Původně samouk (v Chorvatsku zlidověla jeho píseň Iz zagorja od prastara Čeha, Meha, Leha grada...) absolvoval 1850 pražskou konzervatoř a varhanickou školu u J. B. Kittla a K. Píče. Za dob studií významně působil v oblasti českého společenského zpěvu. Složil a v Praze vydal dvě Hankovy písně (Růže; Pohřeb skřivánka) a *Šestero českých písní od Lisinského, s horvatským překladem* (1851, sbírku uvozuje píseň Vltavo, Vltavo, řeko Čechů... s textem V. J. Picka), v Záhřebu *Mazur* a ve Vídni *Les violettes, quadrilles sur les motifs nationaux bohemiens.* V PTP 8 položek a medailon na s. 215; OSN 16, s. 99; OSN 28, s. 896.

Martinovský Jan Pavel, řádovým jménem Michael [č. 84] (25. 2. 1808 Mělník – 7. 11. 1873 Praha-Strahov), český hudebník a hudební skladatel, katolický kněz. Proslul citlivými harmonizacemi lidových písní z Erbenovy sbírky (*Nápěvy písní národních v Čechách I–V*, 1842–45, 1847, 1861, 1870). Také v oblasti společenské a dětské tvorby zanechal významné dílo: *Patero zpěvů čtyřhlasých* (1831), *Šestero zpěvů jednohlasých s průvodem kytary* (1835), *Desatero písní s průvodem fortepiana* (1858) aj. Komponoval na texty B. Jablonského, F. L. Čelakovského, V. J. Picka a dalších, oblíbené bylo jeho a Chmelenského Zastaveníčko (Slyš kytaru, milenko...). V PTP 18 položek a medailon na s. 215; OSN 16, s. 924; Romuald Rudolf Perlík: Michael Martinovský. In: Jindřichovo vydání *Nápěvů písní národních v Čechách.* Praha 1940, s. 7.

Mašek Albín [č. 58, 94] (1804 – 1878, jinak nezjištěno), český hudební skladatel a varhaník. V oblasti společenské písně zhudebnil např. Pickův text Tam, kde věnčí modré hory... nebo Čelakovského Ach radost, ach radost, hezká to květina...; obě písně však zlidověly s jinými nápěvy.

Proch Heinrich [č. 76] (1809 Česká Lípa – 1878 Vídeň), německý hudební skladatel, původně právník. Byl dirigentem vídeňské dvorní opery, složil operu Ring und Maske, ale především proslul jako autor mnoha oblíbených písní. Píseň Z českých hor zaznívá zpěv... s textem V. J. Picka zasáhla i do sféry českého společenského zpěvu. OSN 20, s. 736–737.

Procházka Ludevít [č. 18] (14. 8. 1837 Klatovy – 1888 Praha), český hudebník, hudební pedagog, skladatel a organizátor, právník. Působil na pražském magistrátě, 1879 následoval svou manželku, pěvkyni Martu roz. Reisingerovou, do Hamburku. Byl jedním ze zakladatelů Umělecké besedy, Hlaholu, Matice hudební, vydával sbírky původních sborů Závoj, Vesna, Bojan, Kytice. Komponoval především na texty F. L. Riegera, V. J. Picka, B. Pešky a V. Hálka, publikoval *Tři sbory na slova F. L. Čelakovského* (Praha), *Čtvero písní od L. Procházky* (Praha 1862) a řadu samostatných písní a sborů. Zlidověla jeho a Riegerova píseň Kovářská (Není muže nad kováře...). V PTP 30 položek a medailon na s. 218; OSN 20, s. 740.

Reissiger Karl Gottlieb [č. 99] (1798 – 1859, jinak nezjištěno), německý hudební skladatel a dirigent. Z díla přetrvávaly jeho písně, v českých společenských zpěvnících se ujala píseň Do vinárny! (Na víno cos mne táhne vám...), snad v překladu Riegerově. OSN 21, s. 447.

Rosenkranc Václav Josef [č. 8, 11, 16 (?), 26, 54, 64, 67, 96] (8. 6. 1797 Hořín u Mělníka – 3. 12. 1861 Praha), český hudební skladatel a hudebník, učitel. V letech 1835–1839 patřil spolu s F. Škroupem k nejpilnějším skladatelům Věnce (18 písní) a

podobně jako A. Jelen nebo F. M. Kníže měl dar vytvořit oblíbenou melodii (z dnešního pohledu hit). Dlouhodobou popularitu získaly jeho písně V Čechách, tam já jsem zrozena..., Kde můj je kraj... (obě s textem F. J. Vacka Kamenického), Sedněme si k stolu, bratři, přátelé..., Aj, děvinko, blaho moje... (obě s textem J. J. Marka, tj. Jana z Hvězdy), Já jsem švarná dívka z mlejna... (text F. B. Trojan), Do pole, háje, muži, jonáci... (text K. A. Vinařický) a Aj, což na světě mi schází v kraju Hany bohatém... (text J. K. Chmelenský). Bývalo mu připisováno autorství Hankovy písně Vystavím si skrovnou chaloupku..., ta však zlidověla s německým lidovým nápěvem. 18 položek v PTP; OSN 21, s. 974–975.

Rosenzweig Wilhelm [č. 79] (nezjištěno), autor zlidovělého nápěvu na text Heinricha Heineho: Du hast Diamanten und Perlen, vytištěného 1890–1900 v Budapesti. Na melodii tohoto oblíbeného vídeňského šansonu (tzv. Wienerlied) se ve 20. století někdy zpíval Hukalův Břetislav. Více u písně č. 79.

Ryba Jakub Jan [č. 12] (26. 10. 1765 Přeštice – 8. 4. 1815 Rožmitál pod Třemšínem), český kantor, hudební skladatel a spisovatel. Církevní skladby komponoval také na české texty (i vlastní), inspiroval se lidovou písní. Proslulá je jeho česká vánoční mše Hej mistře, vstaň bystře. *Radovánky nevinných dítek při Vánocích* (Praha 1804) s připojenými verši varují před nebezpečnými důsledky pověrčivosti, *Kancionálek pro českou školní mládež* (Praha 1808) přináší nabídku vánočních a školních písní, aby díky jim mládež zapomněla na oplzlé popěvky. Ze světské písňové tvorby vydal v Praze *Dvanáctero písní českých* (1800), *Nové české písně* (1808), posmrtně vyšel *Dar pilné mládeži* (1829). Ryba byl průkopníkem české společenské písně, zhudebňoval texty básníků Puchmajerova okruhu. Báseň Vojtěcha Nejedlého Spi, má zlatá, boubelatá… vyšla pod názvem Ukolíbavka již 1795 v Puchmajerově *Sebrání básní a zpěvů I.* Ryba ji poprvé zhudebnil a vydal jako č. 1 ve své již zmíněné sbírce *Zwölf böhmische Lieder* (1800, pod chybným křestním jménem Franz), druhé zhudebnění (Zastaveníčko, po 1808) zůstalo dlouho v rukopisu, ale často se provozovalo, šířilo se opisy (viz např. u J. Jeníka z Bratřic po 1810) a s tímto nápěvem píseň zlidověla. Ryba zhudebnil i další básně V. Nejedlého, které později zlidověly (Dnem i nocí Mílon toužil..., O půlnoci Lenka vstala..., Temně smutným zvukem hrana hučí...), není však jisté, zda s Rybovým nápěvem. V PTP 28 položek a medailon na s. 218 (část písní je nekriticky uvedena pod jménem František Ryba); OSN 22, s. 390–391; CmíralNZP s. 22; VS-OČP, s. 66; Václ.OLP, s. 66, 82–83, 313; Jan Němeček: *Jakub Jan Ryba.* Praha 1963, zejm. s. 220–22, 342, 347; JT I, s. 296–298.

Schreier Josef [č. 106 (?)] (nezjištěno), snad autor nápěvu ke zlidovělé písni J. T. Kužníka Jak so živ nezapomeno... V ČNZ (č. 56) je u této písně uveden s otazníkem jako skladatel.

Slavík Karel [č. 9, 58, 97] (10. 1. 1837 Cheb – 25. 1. 1895 Těšín), český hudební skladatel a pedagog. Od 1861 působil jako ředitel „ústavu pro piano“ v Těšíně. Skládal společenské písně a mužské sbory na texty J. K. Chmelenského, V. J. Picka, A. V. Šmilovského, A. Melišové-Körschnerové, V. Hálka ad. V několika případech složil a vydal sbory na texty písní, které už dříve zobecněly s nápěvy jiných autorů (v *Záboji* sbor na Mosenovu–Riegerovu Tam v dáli..., v *Národním zpěvu a plesu* na Pickovu Tam, kde věnčí modré hory… nebo na Šírovu Bratři, píme nápoj ječmenový…). V PTP 3 položky a medailon na s. 219; OSNND 5/2, s. 1321.

Soukup Josef Věnceslav [č. 94] (10. 2. 1819 Sedlčany – 23. 7. 1882 Písek), český pedagog, spisovatel, hudební skladatel a hudebník. Od 1844 byl učitelem a ředitelem kůru v Kolíně, od 1852 řídícím učitelem v Písku, tamtéž od 1874 ředitelem měšťanské dívčí školy. Časopisecky publikoval pedagogické články a vydal řadu učebnic. Složil dvě chorální mše s českými texty, vydal dětskou zpěvohru *Mladí pastýři betlémští* (Karlín 1872) a *Vínek školních písní jedno-, dvou- i vícehlasných* (Praha 1872). Pro oblast české společenské písně má význam jeho *Věnec drobných písní jedno- i dvouhlasných s průvodem piana* (Praha b. d.). Písně s jeho nápěvy vycházely často v notovaných společenských zpěvnících (v ČNZ 5 písní), dvě zlidověly (Čelakovského Ach Haničko, má perličko... a Pickova Tážete se, proč jsem Slovan...), s úspěchem zhudebňoval i verše J. J. Marka (Pode mlejnem na vrbince...), K. M. D. Villaniho (Česká země, krásná země...) a dalších. 2 položky v PTP; OSN 23, s. 726.

Suchánek František [č. 33] (1808 Golčův Jeníkov – nezjištěno, Drážďany), český hudební skladatel. Absolvoval pražskou konzervatoř, v oblasti českého společenského zpěvu se jeho jméno objevuje ve 40. a 50. letech 19. století (3 písně ve Věnci VI, 1843–44; autorství písně v Pichl1, 1851; Záboj 1860). Komponoval písně a sbory na texty V. B. Nebeského, V. J. Picka, Josefa Tichého (ten vydal 1852 v Praze své básně knižně) a dalších. F. Suchánek „ve svých písních pozdějších nasadil tón značně

osobitý a vkusný a melodickou vynalézavost, pozvedající se nad dobový průměr“ (Očadlík). V PTP 6 položek a medailon na s. 219; ZČO, s. 206.

Škroup František Jan [č. 2, 4, 8, 10, 30, 36, 38, 44, 58, 65, 70] (3. 6. 1801 Osice u Pardubic – 7. 2. 1862 Rotterdam), český hudební skladatel a dirigent, bratr J. N. Škroupa. Za právnických studií v Praze inicioval provedení první opery v českém jazyce (Švýcarská rodina, 1823) a na Chmelenského text složil první českou operu (singspiel Dráteník, 1825). 1827 zanechal studia a stal se druhým, 1837 prvním kapelníkem stavovského divadla, 1857 byl pro neshody s vedením předčasně penzionován, 1860 se stal ředitelem žofínské akademie a ještě téhož roku přijal místo kapelníka v Rotterdamu.
V oblasti společenské písně byl jednou z nejvýznamnějších skladatelských i organizátorských osobností. 1837 převzal po Chmelenském redakci sbírky původních písní s klavírním doprovodem *Věnec ze zpěvů vlastenských* (I–V, 1835–1839, VI, 1843–1844), kam také sám přispěl 22 písněmi, často přejatými z vlastních zpěvoher (např. Zvolna, vodičko, plyň lučinou... z Oldřicha a Boženy /1826/ a Doorávám, dokonávám... z Libušina sňatku /1835/ na Chmelenského libreta; Kde domov můj?... a Vane větřík po lučinách... z Tylovy Fidlovačky /1834/). S úspěchem zhudebňoval také básně Hankovy (Proč se upejpáte, placháé dívčiny...), Čelakovského (Za dnů mladosti kdo radostné...), Jablonského (Pějme písně liboplynné...) a dalších autorů; některé písně zlidověly jen proto, že byly vytvořeny jako záměrné parafráze na Škroupovu–Tylovu Kde domov můj?... (např. Pickovy písně Tam kde věnčí modré hory... a Kde děva má?... či Tichého Kde vlast je má?...). V PTP 39 položek a medailon na s. 220; OSN 14, s. 658–659; více u písně č. 4 a u jednotlivých dalších Škroupových písní v soupisu PichI1.

Škroup Jan Nepomuk [č. 1, 52, 55, 60] (15. 9. 1811 Osice u Pardubic – 5. 5. 1892 nezjištěno), český hudební skladatel a dirigent, bratr F. Škroupa. 1840–1846 a 1870–1882 byl druhým kapelníkem stavovského divadla a současně ředitelem kůru (od 1838 u Křižovníků a od 1845 u Sv. Víta); složil zpěvohru Švédové v Praze (1845) a dvě německé opery. Byl úspěšným autorem písní a čtverozpěvů: písně Pod bezem za jezem... a Bývali Čechové statní jonáci... s Pickovými texty zlidověly právě s nápěvy J. N. Škroupa. Do Věnce II–VI přispěl 9 písněmi. Zhudebňoval písňové texty J. S. Tomíčka (např. Co to hučí háj?...), J. B. Pichla (Zpěv a píseň milujem...), K. S. Macháčka (Nad potůčkem Lenka sedí...), J. J. Marka (Již zlaté slunéčko zašlo...), ale především V. J. Picka (kromě shora jmenovaných zlidovělých písní byly známé ještě Děvy krásné, děvy naše..., Kde vlast je má, kde domov můj?... a Kde děva má?..., obě poslední však zlidověly s nápěvem F. Škroupa Kde domov můj?...). Trojzpěvy a capella pro školní mládež na básně z čítanek publikoval J. N. Škroup ve sborníku Školník (1856–1858). V PTP 19 položek a medailon na s. 220; OSN 24, s. 659.

Tobiášek Jan [č. 7] (1811 – 1868, blíže nezjištěno), hudební skladatel, katolický kněz. Když byl kaplanem v Jičíně, vydal tam spolu s historikem A. V. Malochem, profesorem jičínského gymnázia, významný společenský zpěvník *České zpěvy* (1856, litografované *Nápěvy k Českým zpěvům* 1857). Zpěvník obsahuje také zápisy lidových a zlidovělých písní z recentního podání. Je autorem zlidovělé písně na text M. A. Přibyla Blahý, kdo dle povolání... a hudby i textů mnoha společenských písní (pochodových, lyrických a ohlasových), z nichž ale jen několik proniklo do repertoáru pozdějších společenských zpěvníků. Podle rejstříku k Václ.OLP (s. 381) byl Tobiášek obětí perzekuce. 1 položka v PTP; OSN 16, s. 715 (in: Maloch).

Tomášek Václav Jan [č. 16, 25, 30, 68] (17. 4. 1774 Skuteč – 3. 4. 1850 Praha), český hudební skladatel a pedagog; představitel pražského hudebního života. Vzděláním byl právník, v hudbě samouk, ale vynikající odborník. Působil jako učitel hudby ve šlechtických rodinách, 1824 založil v Praze vlastní hudební ústav. Patřil k průkopníkům české společenské písně (přes 100 písní a přes 20 sborů). Na texty *Písní* Václava Hanky složil a vydal *Šestero písní* (Praha 1816) a posléze dalších *Šestero písní* (na texty RK, Praha po 1816). Zlidovění některé z jeho melodií není doloženo. Dvě zhudebněné básně J. K. Chmelenského publikoval ve Věnci I (1835), některé jeho písně vycházely samostatně. Zhudebnil Bürgerovu Lenoru a v překladu K. S. Macháčka slavnou Mignoninu píseň (předobraz Kde domov můj?... – viz) i další Goethovy básně. V PTP 23 položek a medailon na s. 220; OSN 25, s. 525–526.

Vašák Emanuel [č. 40 (?)] (25. 12. 1818 Čivice u Pardubic – 27. 4. 1891 Praha), český hudební skladatel, vedle J. L. Zvonaře přední představitel sborové tvorby, bratr J. Vašáka. Sestavil notovaný společenský zpěvník *Národní zpěv a ples*, sbírka písní a popěvků pro mužský sbor (Praha 1864), následovaly *Beseda* (Praha 1872) a *Album* (Praha 1879), sbírky čtverozpěvů pro mužské hlasy. V OSN se uvádí, že „jeho písně a sbory napolo znárodněly“, ale to nelze doložit, spíš jde o záměnu s písněmi jeho bratra. V PTP 2 položky a medailon na s. 221; OSN 26, s. 453.

Vašák Josef [č. 30, 32, 37, 40 (?), 59, 94] (15. 2. 1808 Čivice u Pardubic – 9. 7. 1875 Krakov), český hudební skladatel a pedagog, statkář v ruském Polsku, ředitel kůru v Samboru v Haliči, bratr E. Vašáka. 1843 vydal v Praze *Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Z nich s Vašákovou melodií zlidověly písně U panského dvora... a Když mě má matička chovávala... Sestavil a publikoval rozsahem nevelkou antologii lidových písní *Národní zpěv a ples slovanský I–II* (Praha 1844). Ve Věnci IV a VI publikoval po dvou zhudebněných básních F. J. Vacka-Kamenického a F. L. Čelakovského. Své sbory vydával později v Lumíru. V PTP 19 položek a medailon na s. 221; OSN 26, s. 452–453.

Veit Václav Jindřich [č. 74] (19. 1. 1806 Řepnice – 16. 2. 1864 Litoměřice), český hudební skladatel, právník. Profesní kariéru završil jako předseda krajského soudu v Chebu a v Litoměřicích. V hudbě byl samouk, ale umělecké úspěchy ho krátkodobě přivedly k místu hudebního ředitele v Cáchách. Ve smyčcovém kvartetu g moll užil motivu české lidové písně Měla jsem holoubka..., dva svazky písní *Tanec mrtvých* věnoval pěvci K. Strakatému. Ve věnci IV publikoval píseň Jako růže tvé jsou tváře... na text J. K. Chmelenského. Hauffova báseň Jezdec před bojem v Čejkově překladu s nápěvem V. J. Veita vyšla ve Věnci VI a stala oblíbeným číslem společenských zpěvníků. Několika čísly přispěl do Pickových *Písní českých* (Praha 1861). V PTP 11 položek a medailon na s. 221; OSN 26, s. 494–495.

Vorel Josef [č. 5, 6, 9, 11 (?), 34, 69] (14. 11. 1801 Opočno – 19. 12. 1874 Zdice), český hudební skladatel, kněz. 1825 se stal kaplanem a 1834 farářem ve Zdicích. Byl jedním z nejúspěšnějších skladatelů společenských písní (8 čísel ve VZV II–IV). 1834 vydal v Praze *Šestero písní pro jeden hlas při fortepianu*, s jedinou výjimkou na texty F. J. Vacka-Kamenického, 1858 *Tři básně* na texty V. J. Picka a 1861 *Čtyři čtverozpěvy* na texty několika autorů. OSN uvádí *Čtyři písně* (Praha 1858) a *Šestero čtverozpěvů* (Praha 1860). S Vorlovými nápěvy zlidověly písně Že peníze světem vládnou... (text J. J. Marek), Náš tatíček nebožtíček... (F. L. Čelakovský), Bratři, píme nápoj ječmenový... (F. Šír), Baso, baso, bruč... (K. S. Macháček) a Vackovy-Kamenického písně Když mě má matička chovávala..., Já jsem děvče jako lusk..., Vdejte mě, matičko... a Není žádné děvče věrné... Dlouho mu bylo chybně připisováno autorství zlidovělého nápěvu písně Nad Berounkou pod Tetínem... V PTP 28 položek a medailon na s. 222; OSN 26, s. 967.

Weber Carl Maria von [č. 69 (?)] (18. 12. či 11. 1786 Eutin v Holštýnsku – 5. 6. 1826 Londýn), německý hudební skladatel, zakladatel německé romantické opery. 1813 se stal ředitelem německé opery v Praze, 1816 v Drážďanech. Folklorizací jeho árie z opery Euryanthe (Vídeň 1823) vznikla píseň Nad Berounkou pod Tetínem..., blíže u písně č. 69. V PTP 2 položky a medailon na s. 221; OSN 27, s. 156–158.

Zvonař Josef Leopold [č. 1, 15, 49, 94, 96]. (22. 1. 1824 Kublov na Berounsku – 23. 1. či 11. 1865 Praha), český hudební skladatel, hudební teoretik, pedagog a organizátor, jedna z nejvýznamnějších postav v období rozkvětu českého společenského a sborového zpěvu. Od 1855 vydával sbírku *Varyto a lyra*. Byl spolusestavovatelem a hudebním redaktorem Pichlova *Společenského zpěvníku českého* (od šestého vydání, 1863). Vydal *Staré hudební památky české* (4 svazky staročeských chorálů), *Základy harmonie a zpěvu* (1861), klavírní školu s národními písněmi (1863), *Zpěvníček pro dívčí školy* (1864), *Vyučování zpěvu* (I–II, 1866) a *Dějiny hudby v Čechách* pro Riegrův slovník naučný. S jeho nápěvy zlidověly Pickovy písně Můj milý mi na letnice... a Čechy krásné, Čechy mé... V PTP 126 (sic) položek a medailon na s. 223; OSN 27, s. 726.

Žítek Antonín Václav, také Žitek [č. 91] (5. 9. 1795 Šťáhlavy u Rokycan – 8. 4. 1878 Smolnice u Loun), český básník, hudební skladatel a vydavatel písní, katolický kněz (kaplan v Mšeně a v Šebci, farář ve Smolnici). Vydal hudebninu *Devatero* (uváděno též jako též *Desatero*) *písní pro jeden hlas při kytaře* (Praha 1821), tj. písně pro „tenor (bas) neb soprán s průvodem kytary, dle časomíry“ složené a sbírku *Odměna mravným a pilným dítkám* (Slaný 1825, s hudební přílohou). Hudbu k Žítkovým veršům (kromě jeho vlastních kompozic) skládali např. J. Lemoch a F. Preissler. Zlidověly jeho písně Čímpak to je, že u milosti... a Vlasta ze růží uvila věnce... 5 položek v PTP; OSN 27, s. 847.

Barevné obrazové přílohy

Ukázky katalogizačních karet společenských zpěvníků:

s. 197 – Pichlův *Společenský zpěvník český* (1851); Martincovy *Nápěvy k Českému zpěvníčku* (1856);

s. 198 – Tobiáškovy–Malochovy *České zpěvy* a *Nápěvy k českým zpěvům* (1856);

s. 199 – Pospíšilův *Český zpěvníček* (3. vyd. 1860); Züngelův–Vilímkův *Veselý zpěvák* (1862);

s. 200 – Pichlův–Zvonařův *Společenský zpěvník český* (6. vyd. 1863); Züngelův–Vilímkův *Hlahol* (2. vyd. 1863);

s. 201 – Vašákův *Národní zpěv a ples* (1864); Martincův Zpěvný *věnec* (1865);

s. 202 – Urbánkův *Sokol* (5. vyd. 1869); Malátův *Ratibor* (1886);

s. 203 – Kalenského *Storchův zpěvní věnec* (1889); Heydukův *Velký společenský zpěvník český* (1901).

Ukázky obálek a vazeb společenských zpěvníků:

s. 204 – zpěvníky nakladatelů B. Stýbla (Praha), J. F. Kubeše (Třebíč), E. Šolce (Praha-Karlín) a J. L. Švíkala (Mladá Boleslav);

s. 205 – zpěvníky nakladatelů E. Šolce (Praha-Karlín) a A. Neuberta (Jilemnice);

s. 206 – zpěvníky vydané nákladem Moravské zemské hasičské jednoty (Brno); V. Méhnera (Budapešť); firmy Vaněk a Votava (Smíchov); bratří Chrastinů (Valašské Meziříčí) a J. Mirbauera (Rokycany–Beroun);

s. 207 – Šolcův *Trojdílný zpěvník společenský* (Telč 1900); Procházkův *Sokolský zpěvník* (Praha 1923); *Vojenský zpěvník* vyd. Vojenským ústavem vědeckým (1938) a Bělohlávkův *Malý špalíček písní československých vojáků v Anglii* (Londýn 1941);

s. 208 – zpěvníky nakladatelů E. Šolce (Telč), J. Buriana (Písek), J. L. Švíkala (Mladá Boleslav) a A. Svěceného (Praha).

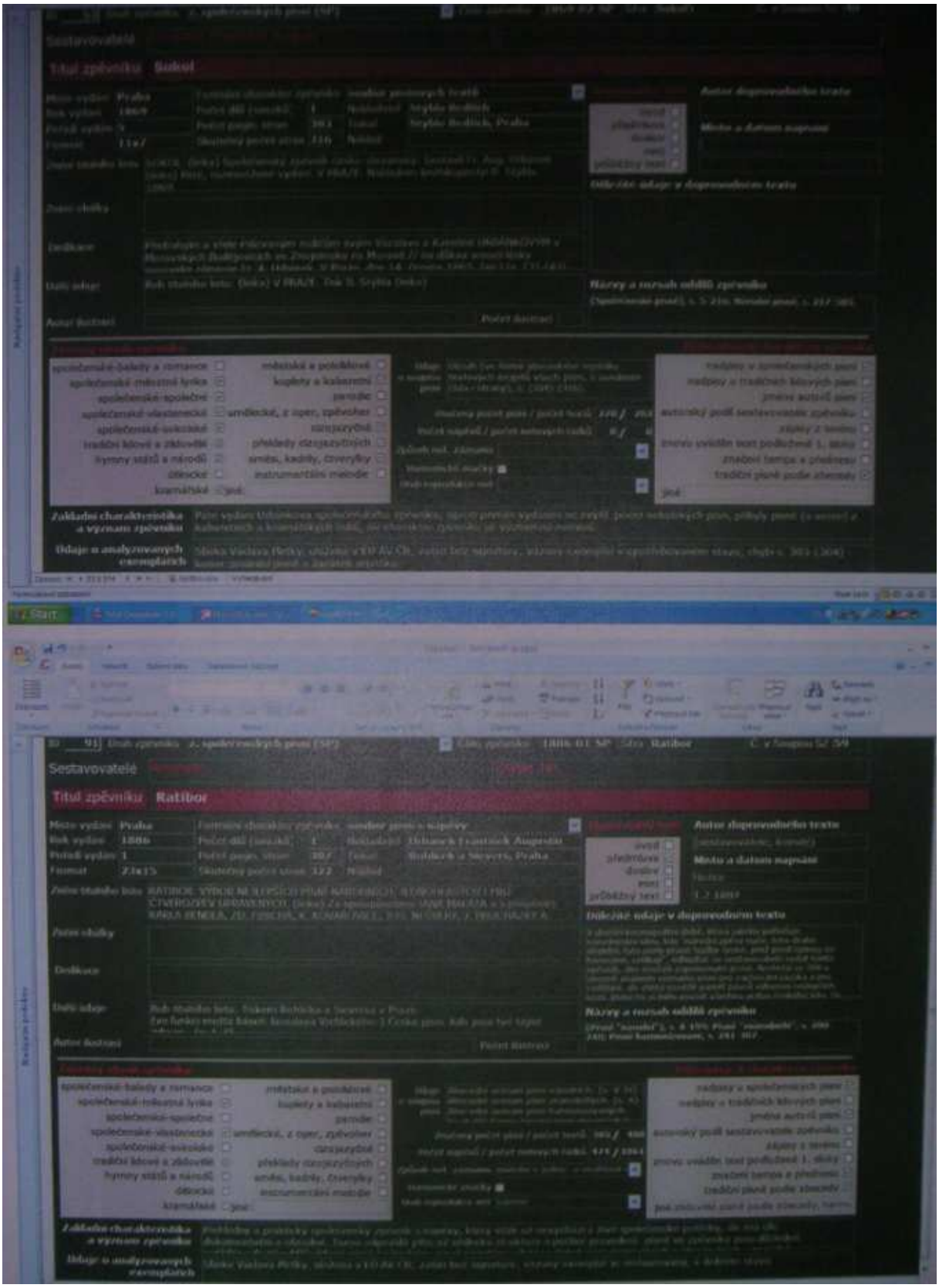
Sestavovatelé
Titul zpěvníku Buket
Místo vydání Praha
Rok vydání 1869
Počet dílů (svazků) 1
Počet pagin. stran 301
Skutečný počet stran 316
Formát 11x7
Počet sloh.
Počet not
Autor doprovodného textu
Místo a datum napsání
Údaje o doprovodném textu
Počet sloh.
Počet not
Autor životopisu
Názvy a rozsah oddílů zpěvníku
společensko-baletní a romance
společensko-milostná lyrika
společensko-společná
společensko-vlastenecká
společensko-satirická
tradiční lidové a zábavní
hymny států a národů
dětské
kramářské
městské a poloměstské
kuplety a kabaretní
parodie
umělecké, z oper, zpěvoher
operetní
překlady cizojazyčných
smíšené, kadrily, čtveřylky
instrumentální melodie
jiné
Základní charakteristika a význam zpěvníku
Údaje o analyzovaných exemplářích
Start
Sestavovatelé
Titul zpěvníku Ratibor
Místo vydání Praha
Rok vydání 1886
Počet dílů (svazků) 1
Počet pagin. stran 307
Skutečný počet stran 322
Formát 21x15
Počet sloh.
Počet not
Autor doprovodného textu
Místo a datum napsání
Údaje o doprovodném textu
Názvy a rozsah oddílů zpěvníku
společensko-baletní a romance
společensko-milostná lyrika
společensko-společná
společensko-vlastenecká
společensko-satirická
tradiční lidové a zábavní
hymny států a národů
dětské
kramářské
městské a poloměstské
kuplety a kabaretní
parodie
umělecké, z oper, zpěvoher
operetní
překlady cizojazyčných
smíšené, kadrily, čtveřylky
instrumentální melodie
jiné
Základní charakteristika a význam zpěvníku
Údaje o analyzovaných exemplářích

Černobílé obrazové přílohy

Ukázky titulních listů, obálek, ilustrací a sazby textů i not společenských zpěvníků (reprodukce ve skutečné velikosti):

s. **210** – Pichlův *Společenský zpěvník český* (1851); s. **211** – Pospíšilův *Český zpěvníček* (3. vyd. 1860); Kurandův *Veselý zpěvák* (2. vyd. 1862); Tobiáškovy–Malochovy *Nápěvy k Českým zpěvům* (1856); s. **212** – Pichlův–Zvonařův *Společenský zpěvník český* s Mánesovou obálkou (1863); s. **213** – Vašákův *Národní zpěv a ples* (1864); dole Martincovy *Nápěvy k Českému zpěvníčku* (1856); s. **214** – zleva obálka a titulní list Martincova *Zpěvného věnce* (1865); s. **215** – kapesní společenské zpěvníky z produkce nakladatelství B. Stýbla, I. L. Kobera a J. Pospíšila; s. **216** – *Turnovského Česko-moravský společenský zpěvník* (1876) a *Křížkovský, zpěvníček pro slezský lid* vydaný Maticí Opavskou (1906); s. **217–218** – zpěvníky určené pěveckým souborům: Janouškova *Libuša* (1873); Nejedlého *Vlastimil* (2. vyd. 1881); Hellerův *Pražský zpěvník* (1881) a Ruppeldtův *Venček slovenských národních piesní* (2. vyd. 1884); s. **219** – Malátův *Ratibor* (1886); s. **220–223** – Zavadilovy *Zpěvy našeho lidu* (1887–89) s ilustracemi K. Thomy; s. **224** – Kalenského *Storchův zpěvní věnec* (1889) s ilustracemi Mikoláše Alše; s. **225** – Lorenzův kolibří zpěvník *Vesna* (1890); Chrastinův *Zpěvník československé mládeže* (1919); Züngelův–Vilímkův *Veselý zpěvák* (1862) a *Vojenský zpěvník* M. Hoffmanna-Dvořáka (1814 ?); s. **226** – Nejedlého *Libuše* (1891); s. **227** – sokolské zpěvníky různého charakteru (Žamberk 1891; Praha 1872; Praha-Smíchov 1922; Třebíč 1925); s. **228** – Cajthamlův *Ohlas* (3. vyd. 1893); Pospíšilova *Sbírka písní vlasteneckých* (5. vyd. 1898) a Veverského *Zapějme si!* (1898); s. **229** – anonymní *Sokolský zpěvník* (2. vyd. Strakonice 1894); Škultétyho *Venec slovenských národných piesní* (Turč. Sv. Martin 1897) a *Česko-americký zpěvník* (Chicago 1890 ?); s. **230** – Sedlákovy *Naše zpěvy* (1898); s. **231** – Rozmarovy *Myslivecké písně* (1896); s. **232** – společenský zpěvník dělnický (1899); valašský (1907) a dva slovenské (1919; 1923); s. **233** – *Šolcův trojdílný zpěvník společenský* (1900), obálka a titulní list 3. svazku; s. **234** – Heydukův *Velký společenský zpěvník český* (1901), obálka a titulní list; s. **235** – Polenského *Společenský zpěvník sokolský (*1904, 2. svazek); s. **236** – zpěvníky A. Ručky (Třebíč 1903–1920); s. **237** – plukovní zpěvník *Naše písně* (Jindřichův Hradec 1912); s. **238** – *Hornické písně* (1915) a Kubátův *Dvouhlasný zpěvník čs. pochodových písní* (2. vyd. 1920 ?); s. **239** – Heverův *Sokolský zpěvník* (1918 ?); Půlpánův *Sborník písní* (3. vyd. 1913) a Janouškův–Neubertův *Sokolský zpěvník* (1904); s. **240** – vojenské zpěvníky sestavené v New Yorku (YMCA 1920) a v Irkutsku (1919); s. **241** – *Orelský zpěvník* (1920), obálka a titulní list; s. **242** – Zichův *Vojenský zpěvník československý* (1922) a Knappův *Zpěvník české revoluce* (1918); s. **243** – Vilímovy *Národní písničky* (5. vyd. 1922) s Alšovým titulním listem; s. **244** – Horčičkův–Plickův *Lidový zpěvník* (1921); s. **245** – Cmíralův vojenský zpěvník *Zpěvem k srdci* (1926) s Alšovými ilustracemi; s. **246** – pijácký zpěvník F. R. Svobody *Pod zlatými keři* (Slaný 1928); s. **247** – Mengerův *Legionářský zpěvník* (1929); s. **248** – Roobův zpěvník *Dvacet nejoblíbenějších sokolských písní pochodových* (1925); Jeremiášovy *Hymny svobodných národů (*1918) a Krchův *Zpěvníček lidových písní k pochodu* (1931); s. **249** – *Věnec nejkrásnějších písní národních s nápěvy* jako aršíkové vydání Besedních pořadů (Praha-Nusle 1910 ?) a Bakalovy *Myslivecké lidové písně* (1938); s. **250** – *Sto českých písniček* A. L. Kaisera (2. vyd. 1939), obálka a titulní list; s. **251** – Kloučkův *Zpěvník národních písní*

(1940) vydaný Sdružením katolické mládeže v Čechách; s. **252** Seidelův–Reinerův *Špalíček národních písní a říkadel* (1940) s Alšovými ilustracemi; s. **253** – *Zpěvník české mládeže* (2. vyd. 1943) vydaný Kuratoriem pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě; s. **254** – Kánského *Zpěvník našeho lidu* (1948).

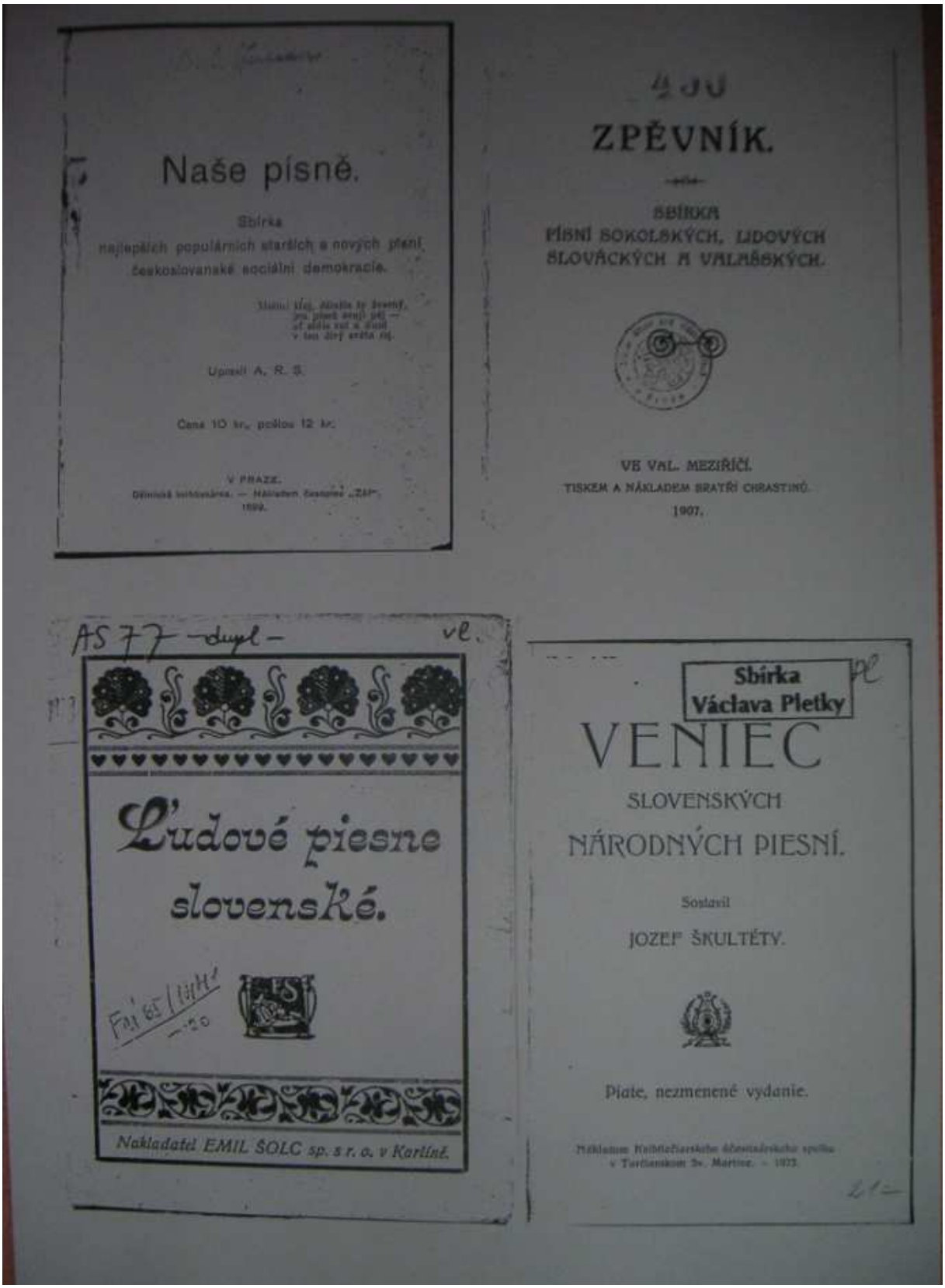

Literatura

Poznámka: Některé práce ze souborných děl, důležité pro pojednávanou problematiku, jsou uvedeny také samostatně.

Anonym: **1938** – Úvod. In: *Vojenský zpěvník*. Praha: bez paginace.

Anonym: **1943** – Úvod. In: *Zpěvník české mládeže.* Praha: bez paginace.

Arbes, Jakub: **1941** – *Karel Hynek Mácha*. Praha.

Bačkovský, František – **Růžička**, Robert: **1884** – *J. K. Tyla „Kde domov můj?“ s dějinami hymny té a pozdějšími přídavky i překlady.* Praha.

Balajka, Bohuš: **1995** – *Přehledné dějiny literatury*. 1 díl: Dějiny české literatury s přehledem vývojových tendencí světové literatury do devadesátých let 19. století. Praha.

Bohatcová, Mirjam, a kol.: **1990** – *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha.

Borůvková, Vlasta: **2001** – Rozvinutý romantismus v našich zemích a na Slovensku. In: Smolka, Jaroslav a kol.: *Dějiny hudby*. Praha: 466–494.

Bradáč, Josef: **1907** – Úvod vydavatelův. In: Polák, Milota Zdirad: *Básnické spisy*. Kritické vydání J. Bradáče. Praha: 5–101.

Brtník, Václav: **1916** – Václav Thám a jeho družina básnická. In: Thám, Václav: *Básně v řeči vázané*. Kritické vydání V. Brtníka. Praha: 5–24.

Burian, Karel Vladimír: **1989** – *Kapelník ze Stavovského*. Čtení o Františku Škroupovi a o počátcích české opery. Praha.

Čapek, Jan Blahoslav: **1932** – Ke genezi písně Čelakovského o pocestném. *Bratislava*: 156.

Čenský, Ferdinand: **1875** – *Z dob našeho probuzení*. Praha.

Černušák, Gracian: **1964** – *Dějiny evropské hudby*. 3., přehlédnuté a doplněné vydání. Praha.

Československá vlastivěda. **1968** – 3. díl: Lidová kultura. Praha.

Československá vlastivěda. **1971** – 9. díl: Umění, 3. svazek: Hudba.

Československé dějiny v datech. **1987** – Praha.

Československý hudební slovník osob a institucí. **1963** – 1. díl. Praha.

Československý hudební slovník osob a institucí. **1965** – 2. díl. Praha.

Dějiny české hudební kultury 1890–1945. **1972** – 1. díl: 1890–1918. Praha.

Dějiny české hudební kultury 1890–1945. **1981** – 2. díl: 1918–1945. Praha.

Dějiny české literatury. **1960** – 2. díl: Literatura národního obrození. Praha.

Dějiny českého divadla. **1969** – 2. díl: Národní obrození. Praha.

Dějiny zemí Koruny české. **1999** – 2. díl: Od nástupu osvícenství po naši dobu. Praha–Litomyšl.

Dorůžka, Lubomír – **Mácha**, Zbyněk: **1964** – *Od folklóru k Semaforu*. Praha.

Durych, Jaroslav: **1927** – Předmluva. In: *Básně S. K. Macháčka*. Praha: 7–15.

Dvořák, Jaromír: **1962** – Milostná lyrika českého obrození. In: *Bez konce láska je*. Výbor. Praha: 7–15.

Dvořák, Karel: **1946** – Studie a poznámky vydavatelovy. In: Čelakovský, František Ladislav: *Slovanské národní písně*. Kritické vydání K. Dvořáka. Praha: 537–721.

Dvořák, Karel: **1986** – Básník Kytice. Život a dílo Karla Jaromíra Erbena. In: *Znění zlatého zvonu*. Výbor. Praha: 199–212; 223–247.

Dvořák, Karel – **Janský**, Karel – **Skřeček**, Rudolf: **1972** – Komentář. In: Mácha, Karel Hynek: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*. 3. svazek Spisů K. H. Máchy. 2., přepracované a doplněné vydání (1., kritické vydání K. Janského Praha 1950). Praha: 345–561.

Etnografie národního obrození. **1975–78** – 1.–4. díl. Praha.

Frič, Josef Václav: **1884–7** – *Paměti* I–IV. Praha. 2. vydání 1957.

Frýdecký, František: **1916** – Úvod(ní studie). In: Kalina, Josef Jaroslav: *Kšaft a ostatní básně*. Kritické vydání F. Frýdeckého. Praha: 3–22.

Gallo, Pavel: **1923** – Předmluva. In: *Sbierka slovenských sborových a sólových spevov*. Bratislava: 3–6.

Gregor, Vladimír: **1959** – Z historie jedné zlidovělé písně (Hankova–Dietrichova „Moravo, Moravo“). *Český lid* 46: 79–81.

Gregor, Vladimír: **1983** – *Obrozenská hudba na Moravě a ve Slezsku*. Praha.

Haubelt, Josef: **1986** – *České osvícenství*. Praha.

Heidenreich (Dolanský), Julius: **1936** – Tomáš Kuzník a jeho písně. In: Kuzník, Tomáš: *Hanácké písně z časů roboty*. Kojetín: 3–14.

Heyduk, František: **1901** – Předmluva. In: *Velký společenský zpěvník český*. Praha: bez paginace.

Holý, Dušan: **1964** – Proces zlidovování v oblastech s živými tradicemi. In: *Václavkova Olomouc 1964*: 101–109.

Holý, Ladislav: **1996** – *The Little Czech and the Great Czech Nation*. Cambridge. Česky: *Malý český člověk a skvělý český národ*. Přeložil Zdeněk Uherek. Praha 2001.

Homolka, František: **1911–12** – Rozšíření písní umělých mezi lidem českým. *Český lid* 20: 31–35, 91–93, 172–176, 282–286, 412–415; 21: 21–24, 291–294, 319–322, 385–391, 401–414.

Hostinský, Otakar: **1956** – *O umění*. Výbor vědeckých prací a studií. Praha.

Hostinský, Otakar: **1961** – *O hudbě*. Výbor vědeckých prací a studií. Praha.

Hostinský, Otakar: **1986** – *Z hudebních bojů let sedmdesátých a osmdesátých*. Výbor z operních a koncertních kritik. Praha.

Hrabák, Josef – **Jeřábek**, Dušan – **Tichá**, Zdeňka: **1978** – *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha.

Ivanov, Miroslav: **1977** – *Důvěrná zpráva o Karlu Hynku Máchovi*. (Základem práce jsou podrobné pramenné rešerše.) Praha.

Jakubec, Jan: **1929** – *Dějiny literatury české. Od nejstarších dob do probuzení politického*. Praha.

Janáčková, Irena: **1956** – Umělá píseň „Jablíčka“ a její život v lidové tradici. *Český lid* 43: 178–182.

Janský, Karel: **1953** – *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*. Praha.

Janský, Karel: **1958** – *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*. Praha.

Jirát, Vojtěch: **1940** – *Lyrika českého obrození (1750–1850)*. Praha.

Johanides, Josef: **1976** – *František Vladislav Hek*. Praha.

Justl, Vladimír: **1960** – *Václav Kliment Klicpera*. Praha.

Jůzl, Miloš a kol.: **1996** – *Dějiny umělecké kultury*. 2. díl: Umělecká kultura v dějinách novověku. Praha.

Kačer, Miroslav: **1965** – *Václav Thám*. Praha.

Kaduch, Miroslav: **1980** – *Literárně-hudební podíl českého národního obrození.* Ostrava.

Kaiser, A. L.: **1939a** – Úvod. In: *Sto českých písniček*. Praha: 5–6.

Kaiser, A. L.: **1939b** – Úvod. In: *Druhá stovka českých písniček*. Praha: 5–6.

Kapusta, Jan: **1970** – Sbory měšťanských ostrostřelců, jejich kapely a české národní hnutí. *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky*: 11.

Kapusta, Jan: **1981** – Hudební svět rodiny Rettigů. K otázkám společenské hudebnosti za obrození. *Hudební věda*: 2.

Kapusta, Jan: **1983** – Struktura sociálních vztahů a institucí a utváření představ o hudbě ve společnosti maloměsta za obrození. In: *Město v české kultuře 19. století.* Praha.

Kapusta, Jan: **1990** – K historicko-společenským podmínkám vzniku a rozvoje nonartificiální hudby v Čechách. *Hudební věda*: 2.

Karbusický, Vladimír: **1953** – *Naše dělnická píseň*. Praha.

Karbusický, Vladimír: **1962** – Vývojové rysy lidové zpěvnosti. *Hudební věda*: 1: 7–52.

Karbusický, Vladimír: **1964** – Pojem zlidovění a typy zlidovělých písní české společnosti. In: *Václavkova Olomouc 1964*: 53–80.

Karbusický, Vladimír: **1968** – *Mezi lidovou písní a šlágrem*. Praha.

Karbusický, Vladimír – **Pletka**, Václav: **1958** – *Dělnické písně*. 1.–2. díl. Praha.

Kazda, Karel: **1928** – *O znárodnělé písni Nad Berounkou pod Tetínem.* Praha.

Kde domov můj? **1940** – Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého. Praha.

Kleňha, Jiří: **1998** – *Harfenictví v Čechách*. Praha. (Zejména kapitola Lidová harfa a lidoví harfeníci u nás: 8–20.)

Klouček, Josef: **1939** – Předmluva. In: *Zpěvník národních písní*. Praha: 5.

Kneidl, Pravoslav: **1990** – Ve znamení vynálezů a strojů. Kniha ve službě národnímu obrození a české vědě. In: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: 333–388.

Kočí, Josef: **1978** – *České národní obrození*. Praha.

Kopáček, Jan Nepomuk: **1920** – Předmluva. In: *Orelský zpěvník*. Brno: bez paginace.

Kořalka, Jiří: **2007** – Národ. Národní obrození. In: *Lidová kultura.* 2. svazek: Věcná část A–N. Praha: 599–602.

Kotek, Josef: **1989** – *Od rejdováku k rocku. Historie české populární hudby v kostce*. Praha.

Kotek, Josef: **1994** – *Dějiny české populární hudby a zpěvu 19. a 20. století.* 1. díl: Do roku 1918. Praha.

Kotek, Josef: **1998** – *Dějiny české populární hudby a zpěvu.* 2. díl: 1918–1968. Praha.

Kotek, Josef – **Poledňák**, Ivan: **1988** – Teorie a dějiny nonartificiální hudby. In: *Hudební věda – historie a teorie oboru, jeho světový a český vývoj*. 3. díl. Praha: 823–853.

Kozlík, Jozef: **1902** – Úvod. In: *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní*. Brno: bez paginace.

Kožík, František: **1986** – *Píseň nejdražší*. Vyprávění o české národní hymně a jejích autorech. Praha.

Králík, Oldřich: **1964** – Edice zlidovělých písní jakožto problém textologický. In: *Václavkova Olomouc 1964*: 89–100.

Křivánek, Vladimír: **1986** – *Karel Hynek Mácha*. Praha.

Kubátová, L.: **1984** – *Z hudebního života v Praze v 2. polovině 19. století.* 1. díl: 1842–1865. Praha.

Lexikon české literatury. **1985** – 1. díl A–G. Praha.

Lexikon české literatury. **1993** – 2. díl H–L. Praha.

Lexikon české literatury. **2000** – 3. díl M–Ř. Praha.

Lexikon české literatury. **2008** – 4. díl S–Ž. Praha

Lidová kultura. **2007a–c** – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. svazek: Biografická část. 2. svazek: Věcná část A–N. 3. svazek: Věcná část O–Ž. Praha.

Lněničková Jitka: **1999** – *České země v době předbřeznové*. Praha.

Macura, Vladimír: **1983** – *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ.* Praha.

Máchal, Jan: **1918** – Úvod(ní studie). In: *Hankovy Písně a Prostonárodní srbská muza, do Čech převedená*. Kritické vydání J. Máchala. Praha: V–XLIV.

Malát Jan a kol.: **1886** – Předmluva. In: *Ratibor*. Praha: bez paginace.

Malý, Jakub Josef: **1880–84** – *Naše znovuzrození. Přehled národního života českého za posledního půlstoletí.* Praha.

Malý, Josef: **1922** – *Průvodce literaturou písňovou a áriovou*. Praha.

Markl, Jaroslav: **1966** – K soudobé problematice zlidovělých písní. *Hudební věda*: 3: 322–326.

Markl, Jaroslav: **1972** – Společenský zpěv v zrcadle sbírky A. Schütze z r. 1837. *Český lid*: 59: 2: 65–79.

Markl, Jaroslav: **1980** – *Lidové písně a národní obrození v Čechách*. Praha.

Markl, Jaroslav: **1981** – Zpěv pražského dělnictva. In: *Stará dělnická Praha*. Praha.

Markl, Jaroslav: **1984** – Osobité cesty zlidovování písní (Hankova Vystavím si skrovnou chaloupku..., Goethova Heidenröslein aj.). *Národopisné aktuality* 21: 287–290.

Matějček, Antonín: **1928** – Nenadepsaná úvodní studie. In: *Dílo Josefa Mánesa*. 1. svazek: Národní písně. 2., doplněné vydání. Praha: 5–44.

Meier, John: **1906a** – *Kunstlied und Volkslied in Deutschland.* Halle.

Meier, John: **1906b** – *Kunstlieder im Volksmunde.* Halle. (V edici pokračuje Deutsches Volksliedarchiv Freiburg: do r. 1997 9 dílů.)

Meliš, Emanuel A.: **1863** – O vývinu české písně [tj. společenské, umělé]. In: *Průvodce v oboru tištěných písní pro jeden nebo více hlasů. (Od r. 1800–1862.)* Sestavili Emanuel Meliš a Josef Bergmann. Praha: III–XXI.

Meliš, Emanuel – **Bergmann**, Josef : **1863** – *Průvodce v oboru českých tištěných písní pro jeden neb více hlasů. (Od r. 1800–1862.)* Praha.

Menger, Václav: **1929** – Úvod. In: *Legionářský zpěvník*. Praha.

Nejedlý, Zdeněk: **1951** – *Bedřich Smetana*. Kniha III: Na studiích. 2. vydání. Praha.

Nejedlý, Zdeněk: **1952** – *Bedřich Smetana*. Kniha IV: Nová společnost. 2. vydání. Praha.

Němeček, Jan: **1963** – *Jakub Jan Ryba*. Praha.

Novotný, Jan: **1973** – *Matěj Václav Kramerius*. Praha.

Očadlík, Mirko: **1940** – *Zpěv českého obrození (1750–1866)*. Praha.

Ottlová, Marta – **Pospíšil**, Milan: **1983** – Proměny hudby v městské společnosti 19. století. In: *Město v české kultuře 19. století*. Praha.

Ottův slovník naučný. **1888–1909** – 1.–28. díl. Praha.

Ottův slovník naučný nové doby. **1930–1943** – 1.–6. díl, vždy po dvou svazcích. Praha.

Petráň, Josef, a kol.: **1990** – *Počátky českého národního obrození.* Praha.

Picek, Václav Jaromír: **1850** – *Politické zlomky o Čechách*. Praha.

Pichl, Josef Bojislav: **1851**, **1863**, **1866**, **1887** – Předmluva. In: *Společenský zpěvník český*. Praha: bez paginace.

Pichl, Josef Bojislav: **1878** – Vzpomínky starého vlastence. *Česká včela*: 3. Knižně: *Vlastenecké vzpomínky*. Praha 1936.

Pilková, Zdeňka: **1989** – Doba osvícenského absolutismu (1740–1810). In: *Hudba v českých dějinách*. Praha: 217–293.

Písek, Vincent: **1920** – Předmluva. In: *Lidové písničky*. Praha: 2.

Plavec, Josef: **1941** – *František Škroup*. Praha.

Plavec, Josef: **1960** – Nenadepsaná úvodní studie. In: *Věnec ze zpěvů vlastenských*. Kritická edice Josefa Plavce. Praha: 5–17.

Pletka, Václav: **1961** – Poznámky k úkolům české folkloristiky. In: *Václavkova Olomouc 1961*: 93–100.

Pletka, Václav: **1964** – Význam Václavkových „Českých světských písní zlidovělých“ v naší folkloristice a problém dokončení jejich edice z hlediska současných potřeb. In: *Václavkova Olomouc 1964*: 29–51.

Pletka, Václav: **1968** – *Písničky Josefa Švejka*. Praha–Bratislava.

Polenský, Ferdinand: **1903** – Předmluva. In: *Společenský zpěvník sokolský*. 1. díl. Praha-Smíchov: bez paginace.

Polenský, Ferdinand: **1904** – Doslov. In: *Společenský zpěvník sokolský*. 3. díl. Praha-Smíchov: 329–345.

Polišenský, Josef – **Illingová**, Ella: **1989** – *Jan Jeník z Bratřic*. Praha.

Pražák, Albert: **1919** – *S. Tomášik, původce hymny „Hej, Slováci“.* Praha.

Pražák, Albert: **1940** – *Vlast a národ v českém písemnictví*. Praha.

Pražák, Albert: **1948** – *České obrození*. Praha.

Procházka, Rudolf: **1923** – Předmluva. In: *Sokolský zpěvník*. Praha.

Procházka, Václav: **1961** – *Karel Havlíček Borovský*. Praha.

Racek, Jan: **1933** – *Idea vlasti, národa a slávy v díle B. Smetany*. Praha.

Racek, Jan: **1958** – *Česká hudba*. Praha.

Rieger, Karel: **1909** – Úvod(ní studie). In: Langer, Josef Jaroslav: *Výbor básní*. Praha: 3–16.

Rieger, Karel: **1913** – Úvod(ní studie). In: Nebeský, Václav Bolemír: *Básně*. Kritické vydání K. Riegera. Praha: 3–19.

Robek, Antonín: **1974** – *Lidové zdroje národního obrození*. Praha.

Rozmara, Josef Václav: **1896** – Předmluva. In: *Myslivecké písně národní a jiné*. Písek: 5–8.

Ruppeldt, Karol: **1874** – Předmluva. In: *Venček slovenských národních piesní.* Praha.

Ruppeldt, Karol: **1884** – Předmluva. In: *Venček slovenských národních piesní*. Turč. Sv. Martin.

Rut, Přemysl: **2001** – *Písničky.* Eseje se zpěvy. Brno.

Ryšavá, Eva: **1985** – Česká kramářská tvorba a František Hais. In: Hais, František: *Vzpomínky pražského písničkáře 1818–1897*. Praha: 7–38.

Řezníček, Vácslav: **1923–27** – *Naše zlatá matička*. Kronika Prahy 19. století. 1.–8. díl. Praha.

Sádecký, Zdeněk: **1952** – *Boj za demokratickou píseň v obrození*. Praha.

Secká, Milena: **1995** – Americký klub dám. *Český lid* 82: 55–66.

Seidel, Jan: **1940** – Úvod. In: *Špalíček národních písní a říkadel*. Praha.

Schwetschke, Karl Gustav: **1877** – *Zur Geschichte des Gaudeamus igitur.* Halle.

Skalička, Jiří: **2000** – Múza moravská a její autoři. In: Gallaš, Josef Heřman Agapit: *Múza moravská*. Olomouc: 3–16.

Slavická, Eva: 2001 – Hudba rozvinutého romantismu. In: Smolka, Jaroslav a kol.: *Dějiny hudby*. Praha: 424–465.

Slovník české hudební kultury. **1997** – Praha.

Smetana, Robert: **1961** – K otázce Václavkových „Českých světských písní zlidovělých“. In: *Václavkova Olomouc 1961*: 11–44.

Smetana, Robert: **1963** – Bedřich Václavek a český písňový folklór. In: Václavek Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha: 7–44.

Smetana, Robert: **1964** – Závěry [konference]. In: *Václavkova Olomouc 1964*: 123–174.

Smetana, Robert – **Václavek**, Bedřich: **1934** – Sto let života písně „Kde domov můj?“ v tradici. In: *Kde domov můj?* „Chudým dětem“, XLVI. ročenka Dobročinného komitétu v Brně: 75–101.

Smetana, Robert – **Václavek**, Bedřich: **1937** – Hledají se ztracené písně. Zápis rozhlasové relace z r. 1937. In: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 168–183.

Smetana, Robert – **Václavek**, Bedřich: **1938** – Havlíčkova politika v písních. Zápis rozhlasové relace z r. 1938. In: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 261–266.

Sochorová, Ludmila: **1987** – *Sousedské divadlo národního obrození*. Praha.

Souček, Stanislav: **1924** – *Dvě pozdní mystifikace Hankovy.* Rozpravy ČA. Praha.

Strejček, Ferdinand: **1924** – *Deklamovánky a písně prvních „českých besed“.* Historie a ukázky. Praha.

Suchý, František: **1950** – Úvod. In: *Hornické písně*. Praha: bez paginace.

Šalanda, Bohuslav: **1991** – Kratochvilné písně ovčácké rodiny Volných. *Studia ethnographica* 7: 15–32.

Škorpík, Vladimír: **1956** – František Jaroslav Vacek-Kamenický, obrozenecký básník, vlastenec a pěvec českých národních písní. *Český lid* 43: 273–274.

Šmejkal, J. V.: **1935** – *Píseň písní národu českého*. Praha.

Šolc, Emil: **1900** – Předmluva. In: *Šolcův trojdílný zpěvník společenský*. Telč: 3–5.

Šolle, Z.: **1994** – *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha.

Šotolová, Olga: **2001** – Raný romantismus. In: Smolka, Jaroslav a kol.: *Dějiny hudby*. Praha: 397–423.

Štěpánová, Irena: **2005** – *Renáta Tyršová*. Praha.

Štěpánová, Irena – **Sochorová**, Ludmila – **Secká**, Milena: **2001** – *Ženy rodiny Náprstkovy*. Praha.

Štochl, Antonín: **1918** – Úvod. In: *Dělnický zpěvník*. Praha: bez paginace.

Thořová, Věra: **1997** – Písňový folklor volyňských Čechů. In: *České písně z ukrajinské Volyně*. Praha: 488–530.

Tobiášek, Jan – **Maloch**, Antonín Vánkomil: **1856** – Připomenutí. In: České zpěvy. Jičín.

Traxler, Jiří: **2001** – K problémům teorie městské folklorní písně. *Český lid* 88: 2: 165–172.

Traxler, Jiří: **2007a** – Společenská píseň. In: *Lidová kultura*. 3. svazek: Věcná část O–Ž. Praha: 952–954.

Traxler, Jiří: **2007b** – Zlidovělá píseň. In: *Lidová kultura*. 3. svazek: Věcná část O–Ž. Praha: 1215–1217.

Trojan, Jan: **1989** – *Přívětivá krajina hudby*. Fejetony o české hudbě a hudebnících (řada z nich se týká nonartificiální hudby a sledovaného období). Ostrava.

Trojan, Jan: **1991** – Moravo, Moravo... aneb o hymnické písni z doby národního obrození. *Opus musicum*: 7.

Trojan, Jan: **1995** – Jan Tomáš Kužník, kantor, písničkář Staré Hané. *Hudební věda* 32: 3: 298–314.

Trost, Pavel: **1980** – Zpěvník německého romantismu. In: *Chlapcův kouzelný roh*. Vybral a přeložil Jindřich Pokorný. Praha: 7–19.

Tyllner, Lubomír: **1989** – *Úvod do studia lidové písně*. České Budějovice.

Tyllner, Lubomír: **1994** – Společenské a školní zpěvníky a jejich vliv na zpěvní repertoár české společnosti. In: *Tradičná Ľudová kultúra a výchova v Európe*. Akademická Nitra 1994. Nitra 1995: 15–21.

Tyllner, Lubomír: **2007a** – Etnomuzikologie. In: *Lidová kultura*. 2. svazek: Věcná část A–N. Praha: 200–202.

Tyllner, Lubomír: **2007b** – Lidová píseň. In: *Lidová kultura*. 2. svazek: Věcná část A–N. Praha: 485–487.

Uherek, Zdeněk: **2001** – Ladislav Holý a zkoumání českého národního charakteru. In: Holý, Ladislav: *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha.

Uprostřed století. **1975** – Antologie vzpomínek českých literátů na dobu kolem poloviny 19. století. Praha.

Urban, Jan: **1921** – Úvod. In: *Revoluční nápěvy*. Praha: bez paginace.

Urban, Otto: **1982** – *Česká společnost 1848–1918*. Praha.

Václavek, Bedřich: **1922** – O životě písní zlidovělých v lidu. Výňatek z rukopisu Václavkovy dizertace na FF UK. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti.* Praha 1963: 64–100.

Václavek, Bedřich: **1923a** – Hankovo „Čekání" v tradici lidu. *Listy filologické* 50: 320–330. Znovu otištěno in: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 19–32.

Václavek, Bedřich: **1923b** – Tři zlidovělé písně Františka Vacka-Kamenického. *Časopis Matice Moravské* 47: 202–212. Znovu otištěno in: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 33–43.

Václavek, Bedřich: **1925a** – Pomocné prameny pro studium písně lidové. *Národopisný věstník československý* 18: suplement 1: 79–85. Znovu otištěno in: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 68–76.

Václavek, Bedřich: **1925b** – Parafráze a parodie písní zlidovělých. Článek z Časopisu pro moderní filologii a literatury 11, 1925. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti.* Praha 1963: 108–114.

Václavek, Bedřich: **1934** – Po stopách českých básníků v lidové tradici. Článek z Magazinu DP 1933–34. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963: 120–128.

Václavek, Bedřich: **1936** – České světské písně zlidovělé. Rukopis Václavkovy přednášky v Pražském lingvistickém kroužku, 1936. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963: 129–142.

Václavek, Bedřich: **1938a** – *Písemnictví a lidová tradice*. Olomouc. Citováno 2. vydání: Praha 1947.

Václavek, Bedřich: **1938b** – Soupis zlidovělých písní ... utříděný podle literárně historických skupin. In: Václavek, Bedřich: *Písemnictví a lidová tradice*. Olomouc. Citováno 2. vydání: Praha 1947: 83–89.

Václavek, Bedřich: **1938c** – Politická píseň v roce 1848. K domnělým politickým písním Karla Havlíčka. Dva Václavkovy články z období připomenutí 90. výročí událostí roku 1848. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963: 175–182.

Václavek, Bedřich: **1939a** – Lidová píseň a česká poezie. Zápis rozhlasové relace 1939. In: Václavek Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963: 187–196.

Václavek, Bedřich: **1939b** – Písně a národ. Článek v Lidových novinách 1939. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti.* Praha 1963: 207–210.

Václavek, Bedřich: **1939c** – Kleine Beiträge zum deutsch-tschechischen Liederaustausch auf dem Gebiete der volkstümlichen Lieder. *Jahrbuch für Volksliederforschung* 6: 206–212. Česky: Malé příspěvky k německo-české výměně písní v oblasti písní zlidovělých. In: Václavek Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha 1963: 229–236.

Václavek, Bedřich: **1940** – *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*. Svazky úvah a studií 12. Praha. Znovu otištěno in: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950: 271–295.

Václavek, Bedřich: **1963a** – *O lidové písni a slovesnosti*. Souborné vydání Václavkových prací na toto téma, které nebyly pojaty do souboru O české písni lidové a zlidovělé (Václavek–Smetana 1950). Praha.

Václavek, Bedřich: **1963b** – Václav Jaromír Picek. Básník české společnosti předbřeznové. Rukopis z Václavkovy pozůstalosti. In: Václavek, Bedřich: *O lidové písni a slovesnosti*. Praha: 282–287.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1940** – *Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století.* 1., cenzurované vydání. Praha.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1949a** – *Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století.* 2., doplněné (tj. „necenzurované“) vydání. Praha.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1949b** – K dějinám českého společenského zpěvu a zpěvníků. In: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *Český národní zpěvník*. 2., doplněné vydání. Praha: 17–60.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1949c** – Soupis společenských zpěvníků. In: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *Český národní zpěvník.* 2., doplněné vydání. Praha: 61–79.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1949d** – Ukazatel písní obsažených v českých společenských zpěvnících. In: Václavek, Bedřich – Smetana, Robert: *Český národní zpěvník*. 2., doplněné vydání. Praha: 387–462.

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: **1950** – *O české písni lidové a zlidovělé.* Souborné vydání prací na toto téma. Praha.

Václavkova Olomouc **1960** – Praha 1961.

Václavkova Olomouc **1964** (konána 1963) – K soudobé problematice zlidovělých písní. Ostrava 1965.

Valový, Evžen: **1972** – *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě*. Brno.

Vašák, Emanuel: **1864** – Předmluva. In: *Národní zpěv a ples*. Praha: 3–4.

Veil, Emanuel: **1930** – Nad Berounkou pod Tetínem. *Český lid* 30: 291–292.

Veverský, František: **1898** – Předmluva. In: *Zapějme si!* 2. díl. Brno: bez paginace.

Vít, Petr: **1989** – Doba národního probuzení (1810–1860). In: *Hudba v českých dějinách*. Praha: 295–337.

Vlček, Jaroslav: **1960** – *Z dějin české literatury*. Soubor monografií k problematice obrozenecké literatury, s bibliografií. Praha.

Volavková, Hana: **1985** – Nenadepsaná úvodní studie. In: Aleš, Mikoláš: *Špalíček národních písní a říkadel*. 8. vydání. Praha: 7–59.

Volf, Josef: **1930a** – *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha.

Volf, Josef: **1930b** – *Dějiny novin v Čechách do roku 1848*. Praha.

Volf, Josef: **1930c** – *K vývoji knihkupectví a nakladatelství v Čechách do roku 1848*. Praha.

Vrkočová, Ludmila: **1988** – *Domovem hudby*. Hudební místopis Čech (kromě Prahy). Praha.

Závodský, Artur: **1982** – *František Ladislav Čelakovský*. Praha.

Zelingr, Ivo: **1985** – *Notografie*. Praha.

Zíbrt, Čeněk: **1895a** – *Bibliografický přehled českých národních písní*. Praha.

Zíbrt, Čeněk: **1895b** – *Jak se kdy v Čechách tancovalo*. Praha.

Zíbrt, Čeněk: **1929** – Tři oblíbené písně znárodnělé. *Český lid* 29: 181–184.

Zielecká, Olga: **1928** – Znárodnělé české písně. (Umělé básně české s lidovými nápěvy. Umělé písně české znárodnělé.) *Český lid* 28: 161–178.

Zich, Otakar: **1922** – Předmluva. In: *Vojenský zpěvník*. Praha: 3–6.

Züngel, Emanuel – **Vilímek** Josef Richard: **1862** – Předmluva. In: *Veselý zpěvák*. Praha: bez paginace.

Primární prameny

viz Aktualizovaný soupis společenských zpěvníků *v příloze*

Sekundární prameny

(básnické sbírky a antologie, časopisy, hudebniny, rukopisné zpěvníky, edice lidových písní ke komparaci)

Aleš, Mikoláš: *Špalíček jednoho sta národních písní*. Vydal Karel B. Mádl u Jana Otty. Praha 1906.

Aleš, Mikoláš: *Špalíček národních písní a říkadel*. 8. vydání. Studie a katalog Hana Volavková. Praha 1985.

Aueršperger, Josef: *Rozlíčné české a německé písně. Sepsané na památku Jánu Duspivovi od mne Josefa Aueršpergra*. Ve Kbele dne 30. prosince 1833. Rukopisný zpěvník v soukromém vlastnictví.

Básně, deklamace a písně, z rozličných básníků národních pro dospělejší vlasteneckou mládež. V Praze. Tisk a sklad Kat. Jeřábkové. 1861.

Básně v řeči vázané. Vydané od Václava Tháma. (2 díly:) První sebrání. / Prvního svazku sebrání druhé. V Praze u Rosenmüllerských dědiců, za Jana Beránka faktora. 1785. 2., doplněné vydání Praha 1812. Kritické vydání Václava Brtníka, s úvodem a poznámkami, Praha 1916. Nakladatelství J. Otty. Světová knihovna 1240–42.

Bergmann, Josef Adolf: *Šestero písní.* Opus 9. Praha 1861.

Bez konce láska je. Výbor z milostné lyriky českého obrození. Uspořádal Jaromír Dvořák. Praha 1962.

Burgerstein, Josef: *Deklamovánky a Písně.* Praha 1846.

Cmíral, Adolf (ed.): *Naše znárodnělé písně.* Klavírní doprovod. Praha 1942.

Cmíral, Adolf (ed.): *Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským*. S průvodem klavíru. Výbor s vydavatelovými poznámkami. Praha 1940.

Časopis Národního muzea. Založen F. Palackým 1827 jako *Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách*; od 1830 *Časopis Českého museum*; od 1855 *Časopis Musea Království českého*; od 1920 dosud Časopis Národního mus(z)ea; zkráceně Muzejník; zkratky ČČM, ČNM.

Čechoslav. Časopis založil 1820 V. R. Kramerius.

Čelakovský, František Ladislav: *Frant. Lad. Čelakovského Spisů básnických knihy šestery*. Praha 1847.

Čelakovský, František Ladislav: *Ohlas písní ruských*. Praha 1829. *Ohlas písní českých*. Praha 1839. Obě sbírky in: *Spisy básnické*. Praha 1847. Kritické vydání Karla Dvořáka Praha 1948 a znovu 1951.

Čelakovský, František Ladislav: *Smíšené básně Frant. Lad. Čelakovskýho.* V Praze 1822. Písmem Josefy vdovy Fetterlové z Wildenbrunu. 2. vydání *Smíšené básně* I–III. In: *Spisy básnické* IV. Praha 1847.

Čelakovský, František Ladislav viz *Slovanské národní písně*

Česká včela (1834 tak přezval F. L. Čelakovský Rozličnosti), později jen *Včela*. Zábavná a literární příloha Pražských novin (od 1846 ji redigoval K. Havlíček, pak Sabina). 1850 (?) zrušena. 1865 nakrátko obnovena jako příloha Hálkových Květů. 1876–1880 ji znovu vydával J. B. Pichl, redaktorem byl jeho syn Bohuslav.

České národní písně. Jeho excelenci ... Františkovi Antonínovi hraběti z Kolovrat ... v poníženosti obětováno od vydavatelů [tj. Jana Rittera z Rittersberku a Bedřicha Diviše Webera]. V Praze 1825. K dostání u Karla Bartha. (Oddíl textů vyšel v samostatném stejnojmenném svazku.) Kritické vydání obou svazků in: Jaroslav Markl: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987.

České písně vlastenské. LP Skiffle Kontra. Supraphon 1970.

České písně z ukrajinské Volyně. U volyňských reemigrantů od roku 1947 v Čechách a na Moravě zapsal Jan Pospíšil, u Čechů na Volyni v letech 1986–1991 zapsala Vjačeslava Lohvinová. Studie a poznámky k písním Věra Thořová. Praha 1997.

Český lid. Podtituly: 1891–1914: Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku; 1924–1932: Sborník věnovaný studiu lidu československého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi; 1946–1950: Měsíčník pro dějiny venkova a národopis; 1951–1969: bez podtitulu; 1970–1997: Národopisný časopis; 1998–2000: Časopis pro etnologická studia; od 2001: Etnologický časopis. Do roku 2008 ročníky 1–95.

Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století. Literárněhistoricky zpracoval Bedřich Václavek, hudebněhistoricky Robert Smetana. 1., cenzurované vydání Praha 1940, 2., doplněné vydání 1949.

Český revoluční zpěvník. Sestavili Vladimír Karbusický a Jaroslav Vanický. Praha 1953.

Deklamovánky a písně prvních „českých besed“. Výbor Ferdinanda Strejčka. Praha 1924.

Dennice aneb Novoročenka na rok 1825. Sebráním Josefa Chmely, král. profesora při gymnasium Královéhradeckém, a Fr. Ladislava Čelakovského. Vydaná nákladem Jana Pospíšila, k. krajsk. a biskupsk. impresora v Hradci Králové.

Des knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder gesammelt von Achim v. Arnim und Clemens Brentano. I–III. Heidelberg–Frankfurt 1806–1808; z dalších např.

Grisenbachovo vydání Leipzig 1906; Thalheimovo vydání Berlin 1966; česky *Chlapcův kouzelný roh*. Vybral a přeložil Jindřich Pokorný. Praha 1980.

Dietrich z Dietrichu, Ludvík: *Písně vlastenecké s průvodem kytary a fortepiana.* Olomouc 1843.

Dobroslav aneb rozličné spisy poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané a nevázané I–III. Čtvrtletník. Hradec Králové 1820–1822.

Erben, Karel Jaromír: *Kytice z pověstí národních*. Praha 1853. 2. vydání: *Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena*. Praha 1861 (připojena Lilie a oddíl Písně). Kritické vydání Antonína Grunda a Rudolfa Skřečka (Praha 1956) se vrací k původnímu názvu a vypouští autorova „poznamenání" a oddíl Písní.

Erben, Karel Jaromír – **Martinovský**, Jan Pavel Michael: *Nápěvy písní národních v Čechách*. Sbírka K. Jaromíra Erbena, průvodem fortepiana opatřil J. P. Martinovský. Svazek I–V. V Praze nákladem Jana Hoffmanna (1842, 1845, 1847, 1861) a Jana Schindlera (1870). [Každý svazek obsahuje 100 písní; posledních 20 písní 3. svazku je označeno jako:] *Zvuky písní husitských z okolí trocnovského* (Svatokorunský rukopis).

Erben, Karel Jaromír: *Písně národní v Čechách. Sebral Karel Jaromír Erben*. (S nápěvy – tj. s odkazy k prvním třem svazkům Erbenových–Martinovského *Nápěvů*). Svazek I–III. V Praze 1841, 1843, 1845. V knihtiskárně a skladu Jaroslava Pospíšila.

Erben, Karel Jaromír: *Znění zlatého zvonu*. Výbor z Erbenova básnického díla uspořádal Karel Dvořák. Praha 1986.

Fryčaj, Tomáš viz *Múza moravská*

Furch, Vincenc: *Vincence Furcha Básně*. V Praze. Nakladatel kněhkupectví: I. L. Kober. Národní bibliotéka 25. Obsáhlý výbor z Furchova básnického díla: z rukopisů, časopisů i knih (*Básně* I–II, Olomouc 1943–44; *Písně a balady z války uherské*. Praha 1850).

Gallaš, Josef Heřman Agapit viz *Múza moravská*

Hais, František: *Vzpomínky pražského písničkáře 1818–1897*. Vydala Eva Ryšavá. Praha 1985.

Hajniš, František: *Kopřivy od Frant. Hajniše*. V Praze 1853. Tisk a sklad K. Jeřábkové.

Hanka, Václav: *Dvanáctero písní*. (Svazeček I) / Svazeček II. V Praze 1815 / 1816.

Hanka, Václav: *Hankovy Písně*. Druhé, rozmnožené vydání. Svazeček první. Nákladem skladatelovým. V Praze 1819; *Hankovy Písně*. (3. vydání.) V Praze. U Jana Host. Pospíšila. 1831; *Hankovy Písně*. (4. a 5. vydání.) V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1841 / 1851.

Hanka, Václav: *Hankovy Písně* (1815–1851) *a Prostonárodní Srbská Múza, do Čech převedená* (1817). Vydal Jan Máchal. Praha 1918. Nákladem ČACFJ. Novočeská knihovna III. (Pokus o úplné vydání Hankova básnického díla: čerpáno z knih, časopisů, zpěvníků a rukopisů.)

Havlíček Borovský, Karel: *Básnické dílo*. Kritické vydání Jaromíra Běliče Praha 1951.

Hlahol. Sbírka původních čtverozpěvů pro mužské hlasy. Praha od 1868. Vítek a Starý, pak závod M. Starého st. a ml.

Hoffmann v. Fallersleben, August Heinrich: *Unsere volkstümliche Lieder.* Leipzig 1900 (4. vydání).

Hostinský, Otakar: *36 nápěvů světských písní českého lidu z 16. století*. Praha 1892.

Hněvkovský, Šebestián: *Nové básně drobné Šebestiána Hněvkovského.* V Praze 1841. Tiskem Jana H. Pospíšila.

Chalúpka, Samo: *Spevy Sama Chalúpku*. 2. vydanie. Ružomberok. Nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu 1898. (1. vydání s Chalúpkovým pravopisem Banská Bystrica 1868.)

Chmelenský, Josef Krasoslav: *Básně od Josefa Krasoslava Chmelenskýho.* V Hradci Králové, tiskem a nákladem Jana Františka Pospíšila, král. krajského a biskupského impresora. 1823.

Chmelenský, Josef Krasoslav: *Dr. Jos. K. Chmelenského Vybrané spisy*. Svazek první. V Praze. Nakladatel kněhkupectví: I. L. Kober. 1870. Výbor básní z těchto publikací: *Básně od Josefa Krasoslava Chmelenskýho* (1823), *Novoročenka* (1824), *Dennice* (1825 – vše Hradec Králové), *Česká včela* (1834), *Kytka* (1836–38 – vše Praha), básně dosud netištěné; připojena dramatická báseň a výběr z prózy.

Chmelenský, Josef Krasoslav viz *Věnec ze zpěvů vlastenských*

Jablonský, Boleslav: *Básně Boleslava Jablonského*. Sedmé vydání. V Praze. Nákladem Jaroslava Pospíšila. 1884. (1. vydání Praha 1841.)

Jablonský, Boleslav: *Vybrané básně Boleslava Jablonského*. Vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze (1913). Světová knihovna 1061-63.

Jelen, Alois: *České původní písně s průvodem fortepiana od Aloisia Jelena* I–II. Nákladem Jana Hoffmanna v Praze, počátek 40. let 19. století.

Jelen, Alois: *České původní sbory.* Nákladem Jana Hoffmanna. Praha 1845.

Jeník z Bratřic, Jan: *Písně krátké...* 3 verze: Praha 1810, 1832, 1838. Rukopis KNM Praha (V D 6; IV G 36; IV G 13). Kritické vydání Jiřího Traxlera, 1. díl Praha 1999.

Jiříček, Karel Maria: *Zpěvník Karla Marie Jiříčka, sládka*. 1.–4. díl. Bez místa (Pardubice ?) 1845, 18??, 1858, 1862. Rukopis KNM Praha (III E 15).

Kabaretní písničky. Uspořádali Václav Pletka a Vladimír Karbusický. Praha 1961.

Kalina, Josef Jaroslav: *Kšaft a ostatní básně*. Vydal s úvodem František Frýdecký. V Praze 1916. Nakladatelství J. Otty. Světová knihovna 1250-52. Úplné vydání Kalinova básnického díla: básně z časopisů, rukopisů a balada *Kšaft* (Praha 1842). Předchozí dvě posmrtná vydání Kalinových *Básnických spisů* (Praha 1852 a 1874) jsou neúplná a nespolehlivá.

Katalog zpěvníků (**KZ**). Počítačová databáze českých společenských (a výhledově dalších) zpěvníků. Etnologický ústav AV ČR, oddělení etnomuzikologie. Praha od 2008.

Kniha satir. Uspořádali Bedřich Václavek a Donát Šajner. Praha 1949.

Kníže, František Max: *Patero písní pro jeden hlas při kytaře neb fortepianu*. Opus 18. Praha před 1819.

Kníže, František Max: *Pět písní s průvodem piana neb kytary.* Opus 21. Praha 1819.

Krasořečník. Antologii novější české poezie sestavil Simeon Karel Macháček. Praha 1823.

Kunz, Thomas Anton: *Böhmische Nationalgesänge und Tänze gesammelt von T. A. Kunz.* Bez místa a data. Rukopis EÚ AV ČR Praha (RKP 100, různé 9). Vydal Lubomír Tyllner, I Faksimile, II Texty, Praha 1995.

Kuzník (Kužník), Tomáš*: Hanácké písně z časů roboty*. Vydal Julius Heidenreich (Dolanský). Kojetín 1936.

Květy. 1830 převzal Jan Hostivít Pospíšil oblíbený časopis *Jindy a nyní* (Praha–Hradec Králové), od 1833 ho s přestávkou do 1845 redigoval J. K. Tyl a 1834 přezval na *Květy české* (později jen *Květy*). Časopis, orientovaný na původní literární tvorbu v národním duchu, 1847 zanikl; 1865–1872 vychází stejnojmenný beletristický týdeník, založený V. Hálkem a J. Nerudou; 1879–1916 měsíčník (S. Čech, S. B. Heller); od 1951 týdeník.

Kytka. Dar uměny zpěvu na rok 1836 / 1837 / 1838 (3 svazky). Svil Dr. Jos. K. Chmelenský. V Praze, v knížecí arcibiskupské knihtiskárně, vedením a nákladem V. Špinky.

Langer, Jaroslav Josef: *Výbor básní*. Vydal a úvod napsal Karel Rieger. V Praze (1909). Nákladem J. Otty. Světová knihovna 755-756. Výbor je otiskem prvních (časopiseckých) vydání Langerových básní; posmrtné vydání *Sebraných spisů* (Praha 1860–61) je nespolehlivé.

Letáky z roku 1848. Uspořádal Miloslav Novotný. ELK, Praha 1948.

Lisinský, Vatroslav: *Šestero českých písní od Lisinského, s horvatským překladem.* Praha bez data.

Lyrika českého obrození (1750–1850). Výbor Vojtěcha Jiráta. Praha 1940.

Mácha, Karel Hynek: *Máj. Báseň od Karla Hynka Máchy.* V Praze 1836. (Spisy Karla Hynka Máchy. Díl první. Svazek první.) [Vlastní náklad.] Tiskem Jana Spurného. Kritické vydání Karla Janského in: Spisy Karla Hynka Máchy. 1. svazek: *Básně a dramatické zlomky*. Praha 1959: 13–53.

Macháček, Simeon (Šimon) Karel: *Drobnější básně od S. K. Macháčka*. V Praze. Tiskem knížecí arcibiskupské impresí 1846. 2., upravené vydání s úvodem Jaroslava Durycha: *Básně S. K. Macháčka*. Praha 1927.

Malý český besedník. Sbírka deklamací a besedních čtení. Sestavil Jos. Mikuláš Boleslavský. V Praze 1882. Knihkupectví – knihtiskárna Jos. Mikuláše v Karlíně.

Mánes, Josef: *Dílo Josefa Mánesa*. Svazek I. Národní písně. Zpracoval Antonín Matějček. 2., doplněné vydání. Vydal Jan Štenc. Praha 1928.

Marek Jan Jindřich (někdy pseudonym Jan z Hvězdy): *Básně.* Praha 1823.

Martinovský, Jan Pavel Michael: *Desatero písní s průvodem fortepiana od J. P. Mich. Martinovského*. V Praze. Tiskem Bedřicha Rohlíčka v knížecím arcibiskupském semináři. 1858. (Po jednom textu od J. Marka a F. J. Vacka-Kamenického, ostatní od V. J. Picka.)

Martinovský, Jan Pavel Michael: *Patero zpěvů čtyřhlasých.* Praha 1831; *Šestero zpěvů jednohlasých s průvodem kytary.* Praha 1835.

Martinovský, Jan Pavel Michael viz Erben–Martinovský: *Nápěvy*...

Mališ, Emanuel – **Procházka**, Ludevít: *Záboj.* Praha od 1860.

Melišová-Körschnerová, Antonie (sestavila): *Deklamovánky a básně k besedám pro ženské*. V Praze 1862. Sklad Adolfa Kurandy.

Mildheimisches Liederbuch von 518 lustigen und ernschaften Gesängen. Gesammelt von Rudolph Zacharias Becker. Gotha, in Beckerischen Buchhandlung 1799.

Múza moravská, v patero oddělených obsahující duchovní, mravní, polní, veskoobčanské a starovlastenské hanácké písně skládatelů vlastenských... Složená od Josefa Heřmana Gallaše, penzionyrovaného cís. král. vrchního polního lékaře... V pořádek slušný uvedená, zde onde poopravená, rozmnožená a v tisku vydaná od krajana a spoluškolníka skládatele Tomáše Fryčaje, kněze. V Brně, nákladem Josefa Jiřího Traslera, knihtlačitele a knihokupce, 1813. Kritické vydání Jiřího Skaličky Olomouc 2000.

Nebeský, Václav Bolemír: *Básně*. Vydal Karel Rieger. Vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze 1913. Světová knihovna 1066-67. Úplné vydání Nebeského básnického

díla: básně z časopisů, rukopisů a epos *Protichůdci* (Praha 1844). Posmrtné vydání *Drobných básní* (Praha 1886, vydal Jan Neruda) je neúplné.

Nejedlý, Vojtěch: *Drobné básně* I–II. Praha 1833–1835.

Nový i starý vlastenecký kalendář Kašpara Fejerpatakyho na rok 1836. Levoča.

Památky času. Deník přátelství, lásky, ctnosti, moudrosti a vlastenectví. (Citáty.) Podává Václav Lederhofer (Vyškovský). Ve Vídni 1864, nákladem Václava Hradce.

Peška, Bedřich: *Slova přátelství a lásky.* Praha 1849.

Picek, Václav Jaromír: *Básně.* Praha 1843, znovu 1856 a 1859.

Picek, Václav Jaromír: *Písně* I–III. Praha 1847, 1852, 1856.

Picek, Václav Jaromír: *Písně české s průvodem fortepiana*. Písně na Pickovy texty, vždy v německé a české verzi, s nápěvy od F. Škroupa, J. Vorla, F. Karase, J. L. Zvonaře a dalších skladatelů. Praha 1861.

Pichl, Josef Bojislav: *Společenský krasořečník český*. V Praze 1852. Díl první: České historické zpěvy, pověsti a legendy. (2. díl 1853, 3. díl 1854.)

Písně roku 1848. Vydala Jaroslava Václavková. Praha 1948.

Pivo sem, pivo tam. CD Skupina Petra Traxlera. Supraphon 1994.

Plavec, Josef viz *Věnec ze zpěvů vlastenských*...

Polák, Milota Zdirad: *Básnické spisy Miloty Zdirada Poláka*. 1. a 2. díl. Vydal Josef Bradáč. V Praze. Nákladem J. Otty. 1907. První úplné vydání Polákova básnického díla obsahuje: drobné básně z časopisů a rukopisů, Pomněnky z cest, *Vznešenost přirozenosti* (Hromádkovy Prvotiny 1813), přepracovaná a rozšířená verze *Vznešenost přírody* (Praha 1819), básně uveřejněné v publikaci *Milina* (Hradec Králové 1825), básně z vydání *Básnických spisů* u I. L. Kobera (Praha 1862).

Procházka, Ludevít: *Čtvero písní od L. Procházky.* Praha 1862.

Procházka, Ludevít: *Tři sbory na slova F. L. Čelakovského.* Praha.

Prvotiny pěkných umění aneb *Vídeňské listy*. Vídeň 1813–1817. Literární příloha *C. k. povolených Vídeňských novin* (1812–1816). Vydával Jan Nepomuk Robert Hromátko (Hromádko, Hromádka), profesor češtiny na vídeňské univerzitě.

Přibil, Martin A.: *Národní písně obsahu rozmanitého*. V Praze a v Hradci Králové. Písmem a nákladem Jana H. Pospíšila. 1830.

Puchmajer, Antonín Jaroslav: *Sebrání básní a zpěvů vydané od Antonína Puchmajera*. Nákladem vydavatelovým. Svazek první. V Praze 1795 u Jana Josefa Diesbacha; Svazek druhý. V Praze 1797 u Hrabovských dědiců; *Nové básně vydané*

od Antonína Puchmajera. (Svazek třetí.) V Praze u Jana Herrla 1798; Svazek čtvrtý. V Praze 1802; Svazek pátý. V Praze 1814 (nebyl k dispozici). Znovu vydal Jaroslav Vlček: *Almanahy Antonína Jaroslava Puchmajera* I–V. Praha 1917, 1920, 1920, 1921, ?. Nákladem ČACFJ (ČAVU).

Ritter z Rittersberka, Jan viz *České národní písně*

Rubeš, František: *Deklamovánky a písně od Frant. Rubeše*. Svazeček I–III. Praze 1837 (–1842). Tiskem Jana Host. Pospíšila.

Rukopis královédvorský a zelenohorský. Staročeské zpěvy hrdinské a milostné. Vyzdobil Josef Mánes. 1. vydání v této podobě Praha 1861, 2. 1876, 3. 1886–87. V jubilejním vydání (Praha 1936) připojeny také ilustrace K. Svobody, J. M. Trenkwalda a M. Alše.

Rukopis královodvorský, i jiné výbornější národní spěvopravné básně. Slovně i věrně v obnoveném jazyku. Vydání jedenácté Váceslava Hanky... Nákladem vydavatelovým. V Praze. Tisk c. k. dvorní knihtiskárny synů Bohumila Haase. 1853.

Ryba, Jakub Jan: *Dar pilné mládeži.* Posmrtně Praha 1829.

Ryba, Jakub Jan: *Kancionálek pro českou školní mládež.* Praha 1808.

Ryba, Jakub Jan: *Nové české písně.* Praha 1808.

Ryba, Jakub Jan (omylem Franz): *Zwölf böhmische Lieder.* Praha 1800.

Sammlung böhmischer Nationallieder geistlichen u. weltlichen Inhaltes, nebst Nationaltänzen mit und ohne Text. Tzv. Kolovratský rukopis. Sestavil Bedřich Diviš Weber. Průvodní dopis datován v Praze 1823. Dva exempláře v Národním muzeu: III C 12 (KNM) a XXV E 217 (hudební oddělení NM).

Saužení lásky. LP Spirituál kvintet. Supraphon 1981.

Sbírka původních českých zpěvů jedno i vícerohlasých s průvodem piana. Sešit I–III. Tisk a náklad Vítek & Starý v Praze.

Schütz, Adeodatus: *Sammlung deutscher und böhmischer Lieder*. Bez místa (Praha) 1837. Rukopis SÚA Praha (I b/2 33, fond Augustiniáni-480).

Slovanské národní písně sebrané Františkem Ladislavem Čelakovským. (Díl první) / Díl druhý / Díl třetí. V Praze. Písmem Josefy ovdovělé Vetterlové z Wildenbrunu. 1922 /1925 / 1927. Kritické vydání Karla Dvořáka Praha 1946.

Soukup Josef Věnceslav: *Věnec drobných písní jedno- i dvouhlasných s průvodem piana.* Praha.

Škroup, František viz *Věnec ze zpěvů vlastenských*

Štědroň, Bohumír: *Staré české písně*. V původním znění s dějepisnými poznámkami. Brno – Praha 1940. Společné nakladatelství MELPA (MELantrich – PAzdírek).

Taschenbuch zum gesellschaftlichen Vergnügen. Gesammelt von Rudolph Zacharias Becker. Leipzig 1809.

Thám, Václav viz *Básně v řeči vázané*

Tomášek, Václav Jan: *Šestero písní.* Na texty V. Hanky. Praha 1816.

Tomášek, Václav Jan: *Šestero písní.* Na texty RK. Praha po 1816.

Tomášik, Samuel: *Básně a písně.* Posmrtně vydané básnické dílo. Praha 1888.

Tomíček, Jan Slavomír: *Básně.* Praha 1840.

Tyl, Josef Kajetán: *Fidlovačka*. 1834. Kritické vydání in: Miloslav Hýsek: *J. K. Tyl*. Praha 1926.

Uhl, Alois: Písně o české vlasti v Polště zpívané. *Časopis Českého muzea* 1832.

Vacek-Kamenický, František Jaroslav: *Písně v národním duchu českém.* Praha 1833 (předcházela časopisecká vydání *Písně v duchu prostonárodním novočeském.* ČČM 1830; *Sedmero písní.* Čechoslav 1830).

Václavek, Bedřich – **Smetana**, Robert: *České světské písně zlidovělé*. Část I.: Písně epické. Svazek I.: Slovesný, hudební a obrazový materiál písní. Praha 1955.

Vašák, Josef: *Lumír – zpěvy čtverohlasné*. Praha 1833.

Vašák, Josef: *Nápěvy k písním Františka Jaroslava Kamenického.* Praha 1843. Nakladatel Jan Hoffmann.

Věnec ze zpěvů vlastenských, uvitý a obětovaný dívkám vlastenským. S průvodem fortepiána. 1.–2. ročník (redaktor Josef Krasoslav Chmelenský); 3.–5. ročník: redaktor František Jan Škroup, kapelní mistr k. Stavovského divadla pražského. V Praze 1835–1839. V knížecí arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy Fetterlové, řízením a nákladem Václava Špinky [příčný formát 23 x 27 cm, sázené noty, starý pravopis]; *Věnec. Sbírka českých zpěvů*. Nové pokračování. Svazek první. Berra a Hoffmann v Praze 1843–1844 [formát na výšku 25 x 17 cm, noty ryté do kovových ploten, reformovaný pravopis]. Kompletní kritické vydání Josefa Plavce Praha 1960.

Villani, Karel Drahotín Maria: *Spisy Drahotína Marie barona Villaniho*. (2. vydání.) V Praze. H. Dominicus. 1862. 1. vydání Praha 1846, součástí Spisů je *Lyra a meč* (Praha 1844).

Vinařický, Karel: *Varyto a lyra*. Synové Bohumila „Háze“. V Praze 1843.

Vinařický Karel: *Vlast*. Praha 1863.

Vinařický Karel: *Básně drobné.* Praha 60. léta 19. století.

Vojáček-Vsacký, Hynek: *Čechoslovanské prostonárodní písně, jak se na Moravě zpívají.* Praha bez data.

Vorel, Josef: *Čtyři čtverozpěvy* na texty několika autorů. Praha 1861; *Šestero čtverozpěvů.* Praha 1860.

Vorel, Josef: *Šestero písní pro jeden hlas při fortepianu* (Cikánova píšťalka od F. L. Čelakovského a pět písní na texty F. J. Vacka-Kamenického). Praha 1834.

Vorel, Josef: *Tři básně (Pohled na Prahu od J. K. Chmelenského, Horal Čech a Večer od K. J. Erbena). V hudbu uvedl pro jeden hlas a fortepiano Josef Vorel*.

Vorel, Josef: *Tři básně* na texty V. J. Picka 1858.

Záboj. Praha od 1860.

Zlatý zpěvník. Nakladatel Jan Hoffmann. Praha od 1847.

Zpěv českého obrození (1750–1866). Výbor Mirko Očadlíka. Praha 1940.

Zpěvy české pro jeden hlas při pianuforte. Písně na texty Karla Simeona Macháčka a dalších autorů. Praha 1825.

Zvonař, Josef Leopold: *Tři humoristické zpěvy.* Opus 38. Praha 1862.

Zvonař, Josef Leopold: *Varyto a lyra.* České písně, zpěvy a sbory pro jeden i vícero hlasů z části s průvodem piana. Nakladatel Jan Hoffmann. Praha od 1856.

Zvonař, Josef Leopold: *Zpěvy pro čtyři, tři i dva hlasy*. (27 hlavně řemeslnických písní.) Praha 1862.

Žítek, Antonín Václav: *Desatero písní pro jeden hlas při kytaře.* Praha 1821.

Žítek, Antonín Václav: *Odměna mravným a pilným dítkám.* S hudební přílohou. Slaný 1825.